

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ І ГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ: ВИКЛИКИ ЧАСУ

**Матеріали
IX Регіональної науково-практичної конференції
за міжнародною участю та круглого столу
(м. Дніпропетровськ, 26 листопада 2015 р.)**

2015

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Кафедра філософії, соціології державного управління

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

**ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНИМ І ГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ.
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ: ВИКЛИКИ ЧАСУ**

Матеріали
IX Регіональної науково-практичної конференції
за міжнародною участю та круглого столу
(м. Дніпропетровськ, 26 листопада 2015 р.)

Дніпропетровськ
ДРІДУ НАДУ
2015

УДК 35.075.5
ББК 67. 401. 12
П 78

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського регіонального
інституту державного управління
Національної академії державного
управління при Президентіві України
(Протокол № 10/185 від 6 листопада 2015 р.)*

Редакційна колегія:

С. О. Шевченко, д-р. держ. упр., доц.; **О. Б. Кірсєва**, канд. наук з держ. упр., доц.; **Г. Д. Голубчик**, канд. іст. наук.

П 78 Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком. Державне управління освітою: виклики часу : матеріали ІХ регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю та круглого столу / за заг. ред. С. О. Шевченка. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. – 360 с. – Укр., рос., англ. мовами.

Уміщено матеріали доповідей учасників ІХ Регіональної науково-практичної конференції «Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком» та круглого столу «Державне управління освітою: виклики часу» щодо актуального стану та перспектив розвитку соціально-гуманітарної сфери України, Росії, Білорусії, Казахстану.

Розраховано на фахівців державного управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів, студентів Національної академії державного управління при Президентіві України, регіональних інститутів, інших вищих навчальних закладів.

УДК 35.075.5
ББК 67. 401. 12

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

<u>Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади управління соціальним розвитком</u>	10
Богачев Р.М. Теоретико-методологічні засади та перспективи сучасного суспільного розвитку.....	10
Бородін Є.І. Методологічні засади розробки Державної цільової соціальної програми «Молодь України».....	13
Войтюк М.М. Сутність інституціоналізації процесів суспільного розвитку.....	15
Михеева А.В., Савина Т.Н. Decent wages as the basis for sustainable social development.....	18
Моргуновська Н.А., Полтавець А.О. Неординарні концепції організації праці (на прикладі фордизму і тойотизму).....	20
Петручик Е.Ю. Социальный инжиниринг: понятие, цели и техники	23
Решетніченко А.В. Гносеологічні аспекти управління процесами розвитку цивілізацій.....	25
Корх О.М., Решетніченко А.В. Відповідальність в управлінні розвитком гуманістичного громадянського суспільства.....	28
Савина Т.Н. Social modernization: the reasons and the need to implement.....	31
Савина Т.Н. Социальное управление: структура, содержание, принципы.....	34
Савостенко Т.О. Соціальна держава: ознаки та напрями формування в Україні.....	37

СЕКЦІЯ 2

<u>Гуманітарна політика щодо розвитку освіти, науки, культури, фізичної культури та охорони здоров'я</u>	40
Антонова Т.А. Об основных направлениях государственной политики Республики Беларусь в сфере науки.....	40
Бавол Т.В. Роль кадрового забезпечення в процесі надання соціальних послуг.....	42
Босько О.В. Сохранение кадрового потенциала в научной сфере Республики Беларусь.....	44
Дрень А.Ю. Развитие спорта высших достижений как приоритетное направление социальной политики Республики Беларусь.....	47
Дубок І.П. Світові стандарти культурної політики.....	50
Жалій Р.В. Принципи державного регулювання освітньої діяльності з фізичного виховання студентів у контексті новел національного законодавства.....	54

Жалій Т.В. Правознавчі дисципліни в системі підготовки фахівців гуманітарної сфери сучасних ВНЗ України: змістове наповнення й проблеми викладання.....	57
Каралаш Н.Г. Роль ціннісного компонента у формуванні духовної особистості.....	60
Кіянка І.Б. Європейські цінності в контексті громадянської освіти для молоді.....	63
Котик Л.М. Професійна компетентність державного службовця в контексті міждисциплінарних досліджень.....	66
Купрійчук В.М. Сучасний стан розвитку культури в Україні.....	70
Михайленко О.В. Основні аспекти взаємин сім'ї та держави.....	73
Мукашева Б.А., Дёмушкина Л.О. Состояние социальной инфраструктуры в сфере образования в Республике Казахстан.....	75
Пархоменко-Куцевіл О.І. Реформування державної служби України: перспективи та можливості.....	78
Поліщук І.В. Професійний розвиток державних службовців як передумова ефективного функціонування системи державного управління.....	80
Попов Е.М., Попова Т.Е. Проблемы системы профессиональной подготовки кадров.....	83
Попов Е.М., Попова Т.Е. Совершенствование системы финансирования профессиональной подготовки кадров.....	85
Попок Е.А. Правове забезпечення освітніх прав національних меншин в Україні в контексті Європейської інтеграції.....	89
Притуп О.Ф. Особливості фінансування культурного розвитку регіонів України.....	91
Радченко С.В. Економічна освіта для школярів.....	93
Рутко Д.Ф. Общественное здоровье и экономическое благополучие государства.....	95
Сергеев А.Ю. Реалізація спортивної політики на рівні адміністративно-територіальних одиниць як складова гуманітарного розвитку території.....	98
Трафимович О.А. Образование в Республике Беларусь как фактор повышения человеческого капитала.....	100
Хмельницкая А.В. Послешкольное образование в Республике Беларусь: погоня за численными показателями.....	102
Чеберяк Ю.П. Соціогуманітарні аспекти процесу реформування системи управління житловим фондом.....	104
Черченко Н.В., Мармашова С.П. Социально-экономические приоритеты развития туризма в Республике Беларусь.....	106

Чубарова А.С. Организация государственного управления и актуальные проблемы реформирования образования в Республике Беларусь.....	109
Шаталова О.М. Управління професійною адаптацією посадових осіб місцевого самоврядування: у пошуках моделі.....	112
СЕКЦІЯ 3	
Економічні складові та інструменти соціального розвитку	115
Абухович Ю.К. Система управления человеческими ресурсами на предприятии.....	115
Акімова Л.М., Акімов О.О. Економічні складові соціального розвитку України.....	118
Багнюк В. Оптимизация декларирования таможенной стоимости субъектами хозяйствования Республики Беларусь.....	120
Береснева В.А., Лейко Д.Б. Маркетинг как средство изменения качества жизни.....	123
Бурцев В.В. Labelling the products as a carrier of useful information for the consumer.....	126
Докимук О.В. Оптимизация складской логистики как фактор конкурентного преимущества.....	128
Драбушевский Р.А., Лейко Д.Б. Повышение инвестиционного климата путем повышения конкурентоспособности работников.....	129
Книжник Л.Ю. Перспективи аудиту в умовах євроінтеграції.....	132
Лейко Д.Б. Благоприятный инвестиционный климат как фактор повышения конкурентоспособности страны.....	135
Лизина О.М. Региональные особенности теневых экономических отношений в Российской Федерации.....	137
Лизина О.М., Федонина О.В. Социальные барьеры, препятствующие становлению среднего класса на пути модернизации российской экономики.....	140
Лукомская Т.С. Advertisement market as a part of economic system.....	143
Новиков А.А. Механизмы управления объектами недвижимости.....	145
Полінчук К.І. Соціальний розвиток під час макроекономічних зрушень.....	147
Попов Е.М., Попова Т.Е. Источники экономического роста и финансы.....	150
Попова Т.Е. Проблемы экономического роста и девальвационные соревнования.....	153
Савина Т.Н., Серебрякова С.Н. Ethics of behavior as a tool for social development modern company.....	155
Худавердієва В.А., Бацинко В.І. Економічна складова соціального розвитку та аспекти його стратегічного управління.....	157

Чура Т.О. Сравнительная характеристика бонусных программ для частолетающих пассажиров.....	160
Шуст А.С. Устранение структурных дисбалансов в экономике в условиях действия неблагоприятных экзогенных факторов.....	163
Якушев Д.В. Екофільне мислення, як складова екологічної освіти...	165

СЕКЦІЯ 4

Соціальний захист та соціальна безпека людини і суспільства.....

Бенюш П.В. Проблема бедности и подходы к её определению.....	168
Беліков К.А. Пріоритетні питання забезпечення соціального захисту населення великого промислового міста.....	171
Васильсва О.О. Соціальний захист працівників на підприємстві в умовах конкурентоспроможності.....	173
Верещак В.М. Возможности использования досвіду з накопичувального елемента зарубіжних пенсійних систем (на прикладі Чилі) в Україні.....	175
Горбатюк С.Є. Якість життя людини як елемент моделі соціогуманітарної безпеки держави.....	178
Дяченко А.В. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду.....	180
Капшина Е.А. Синдром эмоционального выгорания как социальная проблема современного общества.....	183
Карпиевич В.А. Теоретические аспекты обеспечения безопасности и управление рисками в чрезвычайных ситуациях.....	186
Колосовська І.І. Підвищення дієвості соціального партнерства у сфері соціального захисту населення.....	188
Лапытько А.А. Корпоративная социальная ответственность бизнеса в условиях развития современного общества.....	190
Ларін С.В. Національна цінність та національні інтереси як складові системи забезпечення національної безпеки.....	193
Лучинська О.В. Соціальний захист та соціальна безпека людини і суспільства в сфері ВІЛ/СНІДу.....	196
Маланчій М.О. Формування професійної ідентичності посадових осіб Прикордонної служби України як складова захисту державного кордону.....	199
Мельник Л.А. Державна політика України щодо забезпечення прав у працевлаштуванні вимушених переселенців.....	201
Моргуновська Н.А. Соціально відповідальний підхід у будівельному секторі України.....	204
Онянова И.А., Яковлева Я.В., Амёхина Ю.С. Анализ критериев корпоративной социальной ответственности.....	205
Полтавець А.О. Соціальна відповідальність як запорука сталого розвитку вітчизняного підприємництва.....	208

Попок Е.А. Міжетнічна толерантність як складова соціальної безпеки суспільства.....	210
Рогацевич А.В. Конфликт поколений в трудовом коллективе.....	211
Савина Т.Н. Социально ориентированная рыночная экономика как основа обеспечения социальной безопасности.....	214
Семашко М.А. Социальная защита и поддержка студенческой молодёжи.....	216
Соколова О.М. Визначення ефективності етапної санаторно-курортної реабілітації поранених з вогнепальними переломами довгих трубчастих кісток.....	218
Трубочкина К.А. Молодёжное социальное предпринимательство в Республике Беларусь: тенденции и перспективы.....	220
Федонина О.В. Основные угрозы социальной безопасности и состояние качества жизни населения в условиях кризиса.....	222
Федосова И.В., Патракова А.А. Актуальные проблемы социальной безопасности молодежи.....	225
Целищева Е.Ф., Трофимова Д.В. Образовательные проекты крупных компаний в системе приоритетов региональной безопасности.....	228

СЕКЦІЯ 5

Соціально-політичний простір сучасності: проблеми та перспективи розвитку

Антонова О.В. Влияние социально-политического пространства современной Украины на реформу института государственной службы: проблемы и пути решения.....	231
Афанасьєва Ю.В. Напрями удосконалення правового механізму державного регулювання демографічних процесів в Україні.....	234
Борисенко Ю.В. Основні аспекти формування спроможних територіальних громад.....	236
Ватковська М.Г. Віртуальний простір – новий виклик державному управлінню.....	241
Газізов М.М. Характеристики розвитку лобізму в Європейському Союзі.....	244
Гандзюк А.М. Проблеми парламентських фракцій (груп) та їх стабільності.....	247
Глотов Б.Б. Держава як форма трансформації цивілізаційної ідентичності українського народу.....	250
Григорьев А.А. О правовых особенностях формирования множественного гражданства в период оккупации.....	253
Дёмущкина Л.О., Мукашева Б.А. Антикоррупционная культура в бизнес-среде как составляющая социального развития Республики Казахстан.....	256

Демченко В.М. Політичне значення правописного статусу державної мови.....	260
Дергач А.В. Проблеми формування ефективних механізмів державного впливу на міграційні процеси в Україні.....	262
Джусупова Р. С.-А. Формирование антикоррупционной культуры общества – одно из ключевых направлений институциональных реформ Республики Казахстан.....	264
Клюка К.А. Проблемы вынужденной миграции в Европе.....	267
Ковальчук А.В. Інституціоналізація відносин державної влади з політичними партіями в країнах розвинутої демократії.....	269
Кривенкова Р.Ю., Черленяк І.І. Особливості державного управління стратегією національної консолідації України на сучасному етапі.....	272
Ларіна Н.Б. Тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних ресурсів парламенту України.....	275
Масвська М.С. Шляхи усунення корупційних ризиків в діяльності державних службовців.....	278
Петрук О.В. Аналіз впливу екологічних, економічних та соціальних факторів на розвиток земельних відносин в Україні.....	282
Пісчанська Ю.В. Поняття «публічної політики» в контексті інституційних змін політичної влади.....	284
Савчук Л.С. Європейський досвід становлення та розвитку інститутів молодіжного парламентаризму.....	287
Садовская В.А. Брендбук как элемент социального развития компании.....	289
Сорока Е.А. Проблемы и пути интеграции Республики Беларусь в европейскую транспортную систему.....	292
Сухенко В.В. Поняття та типи сучасних політико-адміністративних систем.....	294
Узденова Ю.М. Проблеми мовної ситуації в Україні та шляхи їх вирішення.....	297
Хмара К.В. Стратегії розвитку територій в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні.....	300
Хміль Т.В. Антропологічний вимір державного устрою.....	302
<u>Круглий стіл «Державне управління освітою: виклики часу»</u>	304
Акімова Л.М., Акімов О.О. Гуманітарна політика України в сфері освіти.....	304
Волкова Н.В. Інституційні важелі інноваційного розвитку вищої освіти.....	306
Гиренко Л.А. Елітна, елітарна та масова освіта у контексті елітотворчої молодіжної політики держави та органів місцевого самоврядування сучасної України.....	309

Голубчик Г.Д. Суспільна пам'ять і вища освіта: аспекти взаємодії...	312
Грекова І.В. Формування професійної компетентності менеджера освітньої галузі в умовах децентралізаційних змін управління освітньою системою.....	314
Дегтярьова І.О. Державне управління вищою освітою в Україні у контексті теорії «good governance».....	317
Кірсєва О.Б. Використання комбінованих форм навчання як основа підготовки сучасного фахівця.....	322
Ковальська Н.М. До проблеми удосконалення державного управління професійною освітою в Україні.....	324
Колодій І.С. Забезпечення управління якістю вищої освіти (на прикладі досвіду роботи Національного університету «Львівська політехніка»).....	327
Кондрашева О.В. Концептуальні підходи до управління бюджетними видатками у галузі освіти.....	330
Мороз С.А. Місце і роль феномену автономії університету в розвитку трудового потенціалу вищого навчального закладу.....	332
Павлун Ю.І. Застосування інтерактивної методики викладання дисципліни «Екологія» в навчальному процесі спеціальності «Менеджмент організацій».....	335
Семенець-Орлова І. А. Організаційне та нормативне забезпечення освітніх змін в Україні.....	337
Титаренко Д.В. Сучасне нормативно-правове регулювання освіти дорослих в Україні.....	341
Шевченко С.О. Умови формування, функції та особливості впровадження в Україні державно-громадського механізму управління якістю вищої освіти.....	343
Шпекторенко І.В. Управління навчальними закладами на основі структури академічної мобільності персоналу.....	347
Якушко Н.О. Підготовка лідерів у системі державного управління освітою у вищих навчальних закладах.....	351

Секція 1
Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади
управління соціальним розвитком

БОГАЧЕВ РОМАН МИХАЙЛОВИЧ

к. філос. н., доцент, докторант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Же в останні роки ХХ ст. на тлі процесів глобалізації, інформатизації істотним чинником розвитку стає прогрес політтехнологій як механізмів навмисних маніпуляцій людьми, «симулювання» та підкорення суспільних інтересів, трансформації цілих народів та держав в суто пасивний об'єкт зовнішніх впливів, «гвинтик» міжнародної політики. Замість людини формується людина-цвіль, замість людей – біомаса, «електорат».

Результат – системна криза сьогодення, а вірніше: криза кризового способу життя (Б. В. Новіков), реальна можливість для більшості країн втратити не тільки власну суб'єктність в історичному процесі, але навіть й суб'єктивність та ідентичність, тобто незалежність.

Проведена рефлексія практик сучасного суспільства та дослідження теоретичної основи концепції сталого розвитку дозволяє розкрити проблеми поставання людини в суспільстві як суб'єкта процесу історіотворення в умовах сьогодення. Вже ідеї засновника тектології О. Богданова, роботи академіка АН СРСР М. Бухаріна та результати опрацювання багатьма авторами ноосферного підходу В. Вернадського, згідно з яким раціональна людська діяльність є головним фактором розвитку, закладають основу сучасних уявлень про суспільний розвиток [6].

Тому в останній чверті ХХ – на початку ХХІ ст. в межах діяльнісного, а потому – творчого підходу, робляться спроби подолати перешкоди на шляху суспільного розвитку. Виключно гуманістичні інтенції можна відчути крізь призму надбань авторів цього напрямку: Г. С. Батішева, М. Л. Злотиної, Е. В. Ільєнкова, В. П. Іванова, Г. О. Давидової, А. С. Канарського, М. О. Ліфшиця, Л. К. Науменко, Б. В. Новікова та інших [1 – 3; 5]. Саме в межах творчого підходу формується теоретичне підґрунтя нового світовідношення та методологічні засади спрямованих та закономірних змін на основі механізмів самоорганізації та самодіяльності, побудови так званої нової матриці «інакше-можливого» (О. С. Панарін). Відповідно формулюються й нові категорійні блоки: розмежування (рос. распределение) (Новіков Б. В.), мереживо-мереживість-мережування (Новіков Б. В., Богачев Р. М.), надлишковість (Мельниченко А. А., Іщенко А. М.), безмірність тощо.

У термінах суспільного відтворення: виробництво речей – виробництво ідей – виробництво людей; від суспільства «трудящих» (рос.) до суспільства «творящих» (рос.) (Б. В. Новіков); формотворення – культуротворення – свободотворення; біосфера – ноосфера – креатосфера. Така ритміка дозволяє принципово по-новому осягти процес соціалізації та стану суспільного розвитку загалом, але потребує перманентної рефлексії стану та постійного опрацювання відповідних тенденцій та перспектив.

В той же час теоретична основа концепції сталого розвитку – ноосферний підхід В. Вернадського, – стає плідною основою для постановки і вирішення соціально-філософських та загальносистемних проблем у працях М. Згуровського, З. Герасимчук, С. Дорогунцова, О. Ральчук, Л. Мельник, А. Мельниченка, Н. Багрова, В. Гесця, Б. Данилишина, М. Долішньої, І. Недіна, А. Гранберга, В. Матросова, М. Моїсєєва тощо.

Генезис категорії «розвиток» та розгляд історичного прогресу як процесу перетворення людини із засобу суспільного розвитку в його самоціль; окреслення основних цінностей гуманістично орієнтованого суспільства та визначення проблем гуманізації суспільного життя на теоретико-методологічній основі теоретико-методологічних надбань вказаних авторів дозволяє визначити засадничі принципи, механізми та засоби стимулювання цивілізаційного вибору на пряму поставання людини в координатах «істини-добра-краси-корисності», тобто творчості як «корисного здійснення блага через істину у красі» у всезагальній формі.

Використання творчого підходу для збагачення концепції сталого розвитку дозволяє обґрунтувати необхідність рішучої, якісної, революційної зміни самого способу відношення ЛЮДИНИ ДО СЕБЕ, узагальнити напрями та характер сходження від суб'єкт-об'єктного до суб'єкт-суб'єктного, а потому – суб'єктісно-суб'єктного типу взаємодій (табл. 1).

Таблиця 1

Ритміка поставання людини в процесі суспільного розвитку

Критерії поставання людини	Людина економічна	Людина суспільна	Людина-творець, повністю усуспільнена
Система суспільного відтворення	Виробництво речей	Виробництво ідей	Продуктування людей
Основне суспільне відношення	Суб'єкт-об'єктні	Суб'єкт-суб'єктні	Суб'єктно-суб'єктні
Принцип організації зв'язків	Розподіл діяльності	Розподіл самодіяльності	Творчість як розподіл самодіяльності та самодіяльнісний розподіл
Форма організації зв'язків	Ієрархічні вертикальні зв'язки	Вертикальні та горизонтальні взаємозв'язки	Мереживо взаємозв'язків
Тип управління	Авторитет влади	Влада авторитету професії	Влада конкретного виду творчості

Саме так відбувається поставання людини як суб'єкта історії, культурно-історичного процесу, дійсної суб'єктності суспільств та держав в просторі, хронотопі соціокультурного та суспільного-політичного простору. Поступово та невідворотно умовою діяльності людини стає діалог, співробітництво як основа суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, а далі – поліфонія суб'єктно-суб'єктних взаємовідносин в царині «живого спілкування».

Розмежування як постійний вихід за власні межі, надлишковість (рос. избыточность) як джерело невичерпаності та нестримності, індикатор життєздатності – корелят пасіонарності Л. Гумельова, мережування суб'єктно-суб'єктних відносин як невичерпне джерело повноти своєрідності, самостійності і самодіяльності кожного-багатьох-всіх – стають новими принципами мислення та організації життя, що потребують подальшого дослідження, теоретичного обґрунтування та практичного втілення.

Саме це і є атрибутами дійсної свободи кожного-багатьох-всіх у сходженні до креатосфери. Вони актуалізуються в процесах трансценденції, трангресії, коли не в розділі та протиставленні, а у взаємному проникненні – «злитті» з іншими-багатьма-всіма, – в процесі розмежування постає людина як суб'єкт історичного процесу, дійсна суб'єктність, людина-творець, «Господар та Володар всього минушого-сушого-прийдешнього».

Саме такі гуманістичні інтенції щодо всебічного розвитку всіх здатностей, сутнісних сил людини; перманентне розмежування та революційна зміна самого способу відношення людини до себе; спрямованість на діалог, співробітництво як основа суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин; всезагальна поліфонія суб'єктно-суб'єктних взаємовідносин в царині «живого спілкування» стають реальним принципом планування, реальної організації економіки, реальним принципом інженерно-технічної думки, організації школи [4] та всіх інших інституцій – реальними принципами продукування загальнолюдської культури, суспільного розвитку та відтворення загалом.

Це зумовлює подальші напрями наукової розвідки – проблематика та практики розподілу як трангресії, надлишковості та мережовості.

Список використаних джерел:

1. Босенко В. А. Всеобщая теория развития / В. А. Босенко. – К., 2001. – 470 с.
2. Злотина М. Л. Диалектика / М. Л. Злотина ; отв.ред. Ю. А. Мелков. – К. : ПАРАПАН, 2008. – 264 с.
3. Ильенков Э. В. Об идолах и идеалах / Э. В. Ильенков. – М. : Наука, 1968. – 319 с.
4. Новіков Б. В. Двадцать шесть тезисов об управлении и власти / Б. В. Новіков // Сучасні проблеми управління : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 лист. 2009 р., м. Київ. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – С. 82 – 84.
5. Новіков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму / Б. В. Новіков. – К. : НТУУ «КПІ», 1998. – 310 с.
6. Тульчинська С. О. Управління у сфері освіти і науки як фактор забезпечення сталого розвитку держави та регіонів : монографія / С. О. Тульчинська, А. А. Мельниченко, О. А. Акімова. – К. : Видавництво ВП «Едельвейс», 2012. – 352 с.

БОРОДІН ЄВГЕН ІВАНОВИЧ

*д. і. н., професор, перший заступник директора
ДРІДУ НАДУ при Президентові України*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «МОЛОДЬ УКРАЇНИ»

Актуальним завданням державної молодіжної політики в Україні в сучасних умовах є створення нової державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки, яка б врахувала здобутки та недоліки попереднього періоду.

Питання застосування програмно-цільового підходу у молодіжній сфері визначено в Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (розділ IV) як складова механізму формування та розвитку державної молодіжної політики в Україні. У документі зафіксовано положення про обов'язковість «розробки та реалізації державних цільових програм з питань молодіжної політики» [2]. У Декларації також визначається вимога «виділення у державному та місцевому бюджетах цільових коштів на фінансування державної молодіжної політики, залучення матеріальних та фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, заінтересованих у роботі з молоддю» [2].

У Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (ст. 5) закріплено положення про виділення цільових коштів з державного та місцевого бюджетів на реалізацію молодіжних програм [3].

З середини 1990-х рр. в Україні накопичено певний досвід розробки молодіжних програм на державному рівні. При цьому застосування наявних нині вимог законодавства щодо створення державних програм було здійснено в 2009 р., коли Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2009-2015 роки.

Використання програмно-цільового підходу в публічному управлінні України передбачає ухвалення державної цільової програми молодіжного спрямування, яка є головною вимогою для забезпечення фінансування заходів у молодіжній сфері з державного бюджету та важливим важелем для розробки та ухвалення регіональних та місцевих програм зазначеної спрямованості. У 2015 р. завершується дія Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки. Необхідність ухвалення Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки закріплено, зокрема, в Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2013 року № 532/2013. У документі передбачено завдання щодо «розроблення та затвердження плану заходів з підтримки молоді на 2016-2020 роки» [4].

Процес підготовки нової програми в Україні розпочато в 2014 р. за сприяння системи Організації Об'єднаних Націй в Україні. Серед інших кроків було розроблено Концепцію Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 1018-р. На сучасному етапі Міністерство молоді та спорту України узгоджує з центральними органами виконавчої влади та іншими стейкхолдерами проект Програми.

При розробці проекту Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки важливим є два основних фактори. Перший

полягає в тому, що в Україні розробка державних програм здійснюється відповідно до діючої нормативно-правової бази, в якій визначено як порядок розроблення документів, так й понятійно-категоріальний апарат, а також інші питання. Відсутні у законодавстві поняття та напрями діяльності потребують легітимізації, яку у багатьох випадках необхідно здійснювати поза межами молодіжної сфери. Другий фактор полягає в тому, що відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони та Плану заходів з її імплементації, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р, вже сьогодні перед Україною постає завдання запровадження інновацій у нормативно-правові акти з молодіжної проблематики (зокрема, щодо визнання неформальної освіти, молодіжної роботи тощо).

Питання розробки Державної цільової соціальної програми в Україні визначено Законом України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. № 1621-IV, відповідно до якого «державна цільова програма – це комплекс взаємопов’язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв’язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням» (ст. 1) [1].

Класифікація державних програм передбачає, що молодіжна програма є програмою соціального спрямування, до якої ставиться вимога передбачення розв’язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров’я та освіти (ст. 3) [1].

Основними стадіями розробки програми є:

- ініціювання розроблення державної цільової програми, розроблення та громадське обговорення концепції програми;
- схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проекту програми, визначення державного замовника та строків її розроблення;
- розроблення проекту програми – визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї, а також обсягів і джерел фінансування;
- державна експертиза проекту програми;
- погодження та затвердження програми;
- проведення конкурсного відбору виконавців заходів і завдань програми;
- організація виконання заходів і завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням;
- підготовка та оцінка щорічних звітів про результати виконання програми, а в разі потреби – проміжних звітів;
- підготовка та опублікування в офіційних друкованих виданнях заключного звіту про результати виконання програми [1].

Свою детальнішу конкретизацію питання щодо вимог до розроблення державних цільових програм знайшло у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31 січня 2007 р. № 106.

Отже, в Україні на національному рівні сформовано необхідну нормативно-правову базу для вироблення методології розробки державної

цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки як з точки зору створення державних програм, так й з огляду на стратегічне планування розвитку молодіжної політики. У поєднанні з міжнародними зобов'язаннями України щодо удосконалення молодіжної політики створюються умови щодо можливості якісних змін у зазначеному напрямку.

Список використаних джерел

1. Про державні цільові програми : закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV // Офіційний вісник України. – 2015. – № 14. – Ст. 956.
2. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : декларація від 15 груд. 1992 р. № 2859-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 166.
3. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : закон України від 5 лют. 1993 р. № 2998-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.
4. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року : указ Президента України від 27 верес. 2013 р. № 532/2013. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/5322013-15668.
5. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2015 р. № 1018-р // Офіційний вісник України. – 2015. – № 80. – Ст. 2683.

ВОЙТЮК МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики

НАДУ при Президентові України

СУТНІСТЬ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

«Інституціоналізація» – поняття, яке все частіше сьогодні вживається в державному управлінні. Вчені досліджують інституціоналізацію різноманітних суб'єктів політики, як-от: органів місцевого самоврядування, державної влади, територіального представництва, політичного лідерства, лобізму тощо. Інституціоналізація становить собою важливу характеристику процесу формування будь-якого політичного явища. Вона є одним із показників якісних змін, які відбуваються в політичній сфері в цілому, зосереджуючись на системній організації та механізмах регулювання в політиці. Інституціоналізація дає змогу виявити загальні та сутнісні ознаки функціонування інститутів, значно розширює взаємовідносини між людиною та суспільством через систему нормативно-організаційних механізмів, які представляють саме ці інститути.

Теоретичне осмислення інституціонального змісту громадянського суспільства та суспільного розвитку визначається не тільки необхідністю аналізу сучасного його стану через виявлення сутності, змісту та форм досліджуваних інститутів, але й здійсненням аналізу конкретних шляхів, засобів і форм, які забезпечують реалізацію громадянських прав і свобод, вільне волевиявлення, прагнення до консенсусу в суспільстві.

Виходячи з розуміння інституціоналізації як процесу визначення і оформлення організаційних, правових та інших структур для задоволення суспільних потреб [1, с. 236], ми маємо на меті визначити його зміст і

механізми здійснення.

Перш за все, з'ясуємо сутність таких понять як «організація», «інститут» та «інституція», оскільки в сучасних дослідженнях щодо їх визначення та застосування триває активна наукова дискусія, наводиться конкретна аргументація [2; 3; 4]. З іншого боку, наявний недостатній арсенал ефективних, комплексних досліджень даних феноменів і процесів.

«Інститут» і «організація» як категорії політичної науки, своїм завданням мають регуляцію й стабілізацію суспільно-політичних відносин. Але при цьому власне інститути характеризують істотну змістовну сторону організації. У загальному вигляді структура й характеристика будь-якого інституту громадянського суспільства, на наш погляд, містить у собі ряд складових елементів.

Поняття «*institutum*» з латинської мови означає встановлення, запровадження, звичай. Відома українська дослідниця, доктор політичних наук М. Кармазіна вважає, що термін «інституція» – це встановлення, традиція, порядок, заведений у суспільстві; а «інститут», відповідно, становить закріплення таких звичаїв і порядків у законах і правових нормах. На її думку, інституції стосуються більше суспільства, ніж суверенної влади, яка постає лише виразником суспільної волі. Інститут у демократичному суспільстві – завжди інституція (але не завжди за демократії об'єктивно існуюча інституція є офіційним інститутом) [5, с. 13].

Погоджуючись із цією думкою, ми вважаємо, що інститути є, перш за все, системою стандартизованих установок, правил, традицій і зразків поведінки. Для того, щоб стати повноправним суб'єктом процесу інституціоналізації, треба взяти на себе певні деперсоніфіковані обов'язки й права, тобто відповідати певним еталонам поведінки. Такі еталони становлять собою історично відібраний та апробований, найбільш ефективний варіант поведінки учасника соціально-політичних зв'язків. Тим самим гарантується та обставина, що новий учасник інституту буде робити все потрібне для його функціонування, а саме те, що від нього очікують інші самовідновлювані учасники взаємодії. Саме спільні вимоги запобігають розпаду інститутів при кожній зміні персонального складу його акторів. Актори змінюються, а загальні цілі, вимоги зберігаються, тому нові актори в головному повторюють зміст, мотивацію своїх попередників.

Отже, підвалинами інституціоналізації виступає нормативно-правова база, завдяки якій розвиваються інститути громадянського суспільства та відбувається їхня багатогранна діяльність.

Інституціоналізація протікає в певному навколишньому середовищі. Серед науковців не існує одностайності щодо характеристики цих зовнішніх параметрів та їх впливу на інституціоналізацію. Так, Р. Холл обмежує інституціональне середовище правовими нормами: «...більшість організацій повинна жити за федеральними, регіональними та місцевими законами й постановами, які становлять головну частину навколишнього середовища» [6, с. 7].

Західні й російські дослідники В. Смірнова, Б. Мілнер, Г. Латфуллін, В. Антонов, А. Максимов розширюють поняття інституціонального середовища, включаючи в нього не тільки правові, але й соціальні норми: «Соціальна складова макросередовища має дуже важливе значення... Вона включає існуючі традиції, цінності, звички, етичні норми, стиль життя...» [6, с. 11].

У своїх працях російська дослідниця В. Вольчик визнає, що

інституціональне середовище або інститути у вузькому значенні слова – це сукупність «правил гри», тобто правила, норми та санкції, які утворюють політичні, соціальні й правові рамки взаємодії між людьми. Вони розподіляються на неформальні, тобто звичаї, традиції; та формальні, які втілені у вигляді конкретних законів і нормативних актів [цит. за кн.: 6, с. 13].

Політична наука розглядає проблему інституціоналізації як перетворення конкретного політичного феномену або руху в організаційну установу – інститут, а також упорядкований процес з певною структурою відносин, ієрархією влади різних рівнів, дисципліною, нормами поведінки [7, с. 390].

Вітчизняні вчені, зокрема, В. Воронкова, розглядають інституціоналізацію не тільки як процес створення нових інститутів, як «...визначення й оформлення ними організаційних, правових та інших структур для задоволення суспільних потреб», але й визначають змістовну складову інституту, «...як різновиду соціальних зв'язків, що забезпечують цілісність у сфері суспільної і державної діяльності» [8, с. 236].

Інститути громадянського суспільства виступають складним структурним утворенням, утримання якого становлять суспільні відносини й види діяльності людей, організаційно оформлені для виконання конкретних державно управлінських функцій. Саме інституціоналізація громадянського суспільства дозволяє регулювати політичні відносини, виходячи з економічних, політичних, соціальних і культурних особливостей сучасного політичного процесу.

Отже, проблематика інституціоналізації громадянського суспільства та суспільного розвитку й політичної модернізації у державному управлінні є принципово важливою для розуміння тенденцій розвитку сучасної України.

Список використаних джерел:

1. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. – 2 вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
2. Загородній Ю. Дослідження громадянського суспільства: модель нормативних досягнень / Ю. Загородній // Політичний менеджмент. – 2004. – № 3 (6). – С. 10 – 19.
3. Кармазіна М. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять / М. Кармазіна, О. Шурбована // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4 (19). – С. 10 – 19.
4. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці / А. Романюк // Вісник Львівського університету. – 2006. – Вип. 17. – С. 88 – 94. – (Серія : філософські науки).
5. Кармазіна М. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять / М. Кармазіна, О. Шурбована // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4 (19). – С. 10 – 19.
6. Максимов А. Д. Экономические организации и институциональные аспекты их развития / А. Д. Максимов. – Екатеринбург : Институт экономики УРОРАН, 2003. – Ч. 2. – 75 с. (Препринт / Институт экономики УРОРАН).
7. Політична наука : словник: категорії, поняття, терміни / за ред. В. Кухти. – Л. : Кальварія, 2003. – 500 с.
8. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.

МИХЕЕВА АЛИНА ВИТАЛЬЕВНА

студентка 3 курса экономического факультета Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева

САВИНА ТАТЬЯНА НИКОЛАЕВНА

канд. экон. наук, доцент, докторант кафедры экономической теории Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева

DECENT WAGES AS THE BASIS FOR SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT

The analysis of sustainable social development, allows us to say that the basis of sustainable development is decent work [1]. Note that the main element of decent work is a wage that ensures the worker's economic independence, leisure, the family, the opportunity to invest in its development. Russian reality shows a serious contradiction in the sphere of wages, reflected in its sharp differentiation and the extremely low average level. A significant role was played not justified neither from economic nor from a social point of view, the deterrence of the minimum wage set by the government as a government guarantee, one of the main elements that characterize the quality of distribution of social responsibility between the state and entrepreneurs (table 1).

Table 1

The Minimum wage in the Russian Federation for 2010-2015

Year	2010	2011	2012	2013	2014	2015
The Minimum wage, rub.	4330	4330	4611	5205	5554	5965
The rate of growth, %	0	0	6,5	12,9	6,7	7,4

The official measure of the minimum amount of money necessary for survival within the current economic environment is the living wage. Living wage – the minimum level of income deemed necessary to ensure a certain standard of living in a particular country (table 2).

Table 2

The subsistence minimum in the Russian Federation for 2010-2015 (average per capita; RUR per month) [2]

Year	All population	by socio-demographic groups		
		working the population	pensioners	children
2010	5688	6138	4521	5489
2011	6369	6878	5032	6157
2012	6510	7049	5123	6259
2013	7306	7871	5998	7022
2014	8050	8683	6617	7752
I quarter 2015	9662	10404	7916	9489
II quarter 2015	10017	10792	8210	9806

Next you should consider what percentage of the subsistence minimum can be covered by the minimum wage.

Table 3

Comparison of minimum wage and subsistence minimum

Year	2010	2011	2012	2013	2014	2015
The ratio of the minimum wage and the subsistence minimum, %	76,1	68	70,8	68,2	71,2	59,5

Today, unfortunately, in some organizations, the indexation of wages is not carried out, which is unacceptable due to the economic crisis in which the Russian Federation and the increase of the inflation rate to 12 % in 2015.

Table 4

Real household disposable income for 2010-2014 [2]

Year	2010	2011	2012	2013	2014	I quarter 2015
Real disposable income in % to the previous period	105,9	100,5	104,6	104,0	99,3	72,5

Thus, we can conclude that real incomes have declined significantly over the past 2 years, which suggests that actually people started to earn less, and, consequently, the amount of goods and services they can buy with the money also decreased, which shows the decline in living standards, the social responsibility of business in these conditions becomes the most important issue. As you know, on the Russian labour market there are two spheres: public and commercial. The public sector workers are those who work in budget institutions, these organizations perform the functions of a noncommercial character (socio-cultural, scientific-technical, health, etc.) and are not intended to make profit. These include health workers, education, culture, civil servants, etc. a Commercial organization – the legal entity pursuing profit as their primary objective, unlike profit organizations. To employees of the commercial sector include those working in commercial organizations, and private firms. It is necessary to consider whether there is a difference in the remuneration of employees of commercial and non-profit sector. To obtain a clear picture of need to figure out what is the principle of accrued wages for workers in the public sector and workers in the off-budget sphere. Thus, the wages of government employees in nominal terms is the result of state policy of the Russian Federation in the field of remuneration, the basic instruments of this policy are: the minimum wage (SMIC) and the unified tariff schedule (UTS). In contrast to the salary of nebotatkov is formed in a competitive labor market given the fact that the existing firms maximize there profit, and the organization distributes the received profit between participants. In many developed countries the salary of civil servants in a certain way depends on wage employment in the commercial sector. These are negotiations between trade unions and employers. This is the principle that equal work should be equal pay. As a result, public sector workers get good as cash and in-kind prize. The reason is that they have a level of education higher. The political importance of the sector and the strong influence of trade unions makes it possible to receive such award. Natural prize includes a fairly high level of social security, better working conditions and enhanced protection from risks associated with the labour market. As for the experience of the Russian Federation, within our country, wages of public sector employees is somehow different because it does not take into account prices that are established in the labour market. The basic (tariff) part of payment for Russian state employees formed centrally, based on the minimum wage and etc. In the future, the allowance to main part has an almost random character and it depends on market forces and what opportunities exist in the region. As a result nominal wages of public sector employees is based on salary of nebotatkov, trying to reach the strap. And the richer a region is, the higher the bar, but will reach it more difficult. As a consequence, the gap is large in magnitude and doesn't favor the public sector, since public sector workers earn relatively low wages, this factor stimulates the outflow of more skilled personnel in the commercial sphere. Statistics show that if

we compare workers in the same fields of activity and about one post, it becomes clear that workers in the private sector earn on average about 20 % more than they would receive in the public sector. Thus, it should be noted that the difference between wages of regular and extra-budgetary sphere is essential, as often the difference is more than 20 % and the question is raised that perhaps the state should increase the size of the minimum wage, to conduct the indexation of wages and to be an example for the commercial sector, as the criteria of the commercial organization in the light appear more socially responsible than the state, since it is not always the wages received by public sector workers can be called decent. The analysis of wages with confidence to make sure that an appropriate level is a necessary condition of social well-being of citizens and the basis of sustainable social development.

The references:

1. Savina T. N. Problems and ways of ensuring sustainable social development / T. N. Savina // Bulletin of the Russian University of friendship of peoples. Series : Economics. – 2015. – No. 3. – P. 7 – 15.
2. Federal state statistics service. – Access mode : www.gks.ru.

ПЕТРУЧИК ЕКАТЕРИНА ЮРЬЕВНА

студентка 3 курса факультета управления Института управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь

СОЦИАЛЬНЫЙ ИНЖИНИРИНГ: ПОНЯТИЕ, ЦЕЛИ И ТЕХНИКИ

Использование компьютерных систем во всех сферах современной жизни, стремительное развитие сетевых технологий, помимо преимуществ, повлекли за собой появление большого ряда специфических проблем. Одной из таких проблем является необходимость обеспечения эффективной защиты информации, которая обусловлена ростом правонарушений, связанных с кражами и неправомерным доступом к данным, хранящимся в памяти компьютерных систем и передаваемым по линиям связи. Сегодня компьютерные преступления происходят во всем мире, распространены во многих областях человеческой деятельности. Эти преступления характеризуются высокой скрытностью, сложностью сбора улик по установленным фактам их совершения и сложностью доказательства в суде подобных дел [1, с. 27].

О том, что самым слабо защищенным звеном в любом процессе или системе является человек, известно с докомпьютерных времен. Поэтому среди прочих кибер-криминальных ситуаций преобладают те, в которых как компонент информационной системы атаке подвергается именно он – человек. Атакуя его, кибер-преступники активно используют приемы социальной инженерии: согласно данным корпорации Symantec почти 70 % успешных атак связаны с ней. Злоумышленники давно поняли, что вместо того чтобы искать уязвимости в коде и технике, гораздо эффективнее использовать человеческие слабости, будь перед ними рядовой пользователь или опытный системный администратор. Знание психологии и личная изобретательность при таких атаках зачастую играют более важную роль, нежели глубокие технические познания. Некоторые эксперты вообще определяют социальную инженерию как «метод атак без использования технических средств», хотя на самом деле так случается редко, и к средствам

коммуникации – телефону, электронной почте и т. п. – хакеры прибегают повсеместно [2].

Разберемся подробнее, что же такое социальный инжиниринг и как он проявляется в повседневной жизни.

Социальный инжиниринг – это метод несанкционированного доступа к информации или системам хранения информации без использования технических средств. Термин «социальная инженерия» популяризовал бывший компьютерный преступник, ныне консультант по безопасности, Кевин Митник, указав, что для злоумышленника гораздо проще хитростью выудить информацию из системы, чем пытаться взломать её [3].

Целью социальных инженеров является получение доступа к защищенным системам, содержащими какую-либо важную и конфиденциальную информацию. Основное отличие такого метода от простого взлома является то, что в роли объекта атаки выбирается не машина, а ее оператор. Именно поэтому все методы и техники социальных инженеров основываются на использовании слабостей человеческого фактора. Для защиты от атак данного вида следует знать о наиболее распространенных видах мошенничества, необходимо понимать, что на самом деле хотя бы социальные инженеры и своевременно организовывать подходящую политику безопасности [4, с. 15]. Вся информация в этом мире защищается людьми, и ее основными носителями являются тоже люди, особенности психологии которых относительно постоянны в то время, как аппаратная и программная часть оборудования регулярно изменяется.

Техники социальной инженерии основаны на особенностях принятия решений людьми, суть которых в том, что человек должен кому-либо доверять в социальной среде воспитания. Ниже приведены примеры наиболее распространенных видов атак.

Претекстинг – это набор действий, осуществляемый по определенному сценарию (претексту). Эта техника предполагает использование голосовых средств связи: телефон, «Skype» и т. п. Социальный инженер, как правило, представляется третьим лицом или притворяется, что кто-то нуждается в помощи, просит жертву сообщить ему пароль или авторизоваться на фишинговой веб-странице. Таким образом, он провоцирует цель совершить необходимое действие и выдать конфиденциальную информацию.

Фишинг (англ. phishing, от fishing – рыбная ловля, выуживание) – это вид Интернет-мошенничества, целью которого является получение доступа к конфиденциальным данным пользователей – логинам и паролям. Пожалуй, это самая популярная схема социальной инженерии на сегодняшний день. Ни одна крупная утечка персональных данных не обходится без волны фишинговых рассылок, предшествующих ей. Наиболее ярким примером фишинговой атаки может служить сообщение, отправленное жертве по электронной почте, и подделанное под официальное письмо – от банка или платёжной системы – требующее проверки определённой информации или совершения определённых действий. Причины могут называться самые различные. Это может быть потеря данных, поломка в системе и прочее. Такие письма обычно содержат ссылку на фальшивую веб-страницу, в точности похожую на официальную, и содержащую форму, требующую ввести конфиденциальную информацию [3].

Троянский конь (или троянская программа) – это вредоносная программа, которая используется социальным инженером для сбора и использования информационных ресурсов в своих целях. Данная техника

использует любопытство, либо другие эмоции человека. Открывая прикрепленный к письму файл, сотрудник устанавливает на компьютер вредоносное ПО, которое позволяет социальному инженеру получить доступ к конфиденциальной информации [5, с. 473].

«Дорожное яблоко» – представляет собой адаптацию троянского коня, и состоит в использовании физических носителей. Социальный инженер подбрасывает «инфицированный» диск, или флэш-карту в место, где носитель может быть легко найден (туалет, лифт, парковка). Носитель подделывается под официальный, и сопровождается подписью, призванной вызвать интерес. Например, социальный инженер может подбросить диск, снабженный корпоративным логотипом и ссылкой на официальный сайт организации, снабдив его надписью: «Заработная плата руководящего состава». Диск оказывается на полу лифта, или в вестибюле. Сотрудник по незнанию подбирает диск и вставляет его в компьютер, чтобы удовлетворить любопытство [3].

Плечевой серфинг (англ. shoulder surfing) включает в себя наблюдение личной информации жертвы через ее плечо. Такой тип атаки распространен в общественных местах: кафе, торговые центры, аэропорты, вокзалы и в особенности в общественном транспорте.

Квид про кво (от лат. Quid pro quo – «то за это») – в английском языке это выражение обычно используется в значении «услуга за услугу». Данный вид атаки подразумевает обращение злоумышленника в компанию по корпоративному телефону или электронной почте. Зачастую злоумышленник представляется сотрудником технической поддержки, который сообщает о возникновении технических проблем на рабочем месте сотрудника и предлагает помощь в их устранении. В процессе «решения» технических проблем, злоумышленник вынуждает цель атаки совершать действия, позволяющие атакующему запускать команды или устанавливать различное программное обеспечение на компьютере «жертвы» [3].

Личностные подходы. Самый простой путь получения информации – это попросить об этом непосредственно. Существует четыре разновидности такого подхода:

- запугивание (этот подход может использовать олицетворение полномочий, чтобы принудить жертву исполнить запрос);
- убеждение (самые обычные формы убеждения включают лесть);
- использование доверительных отношений (этот подход требует более долгого срока, в течение которого подчиненный или коллега формируют отношения, чтобы получить доверие и информацию от жертвы);
- помощь (в этом подходе предлагается помощь жертве. Помощь будет требовать, чтобы жертва обнародовала личную информацию) [6].

Как можно убедиться – социальный инжиниринг – это мощнейший инструмент в руках умелого психолога, и защита от него не менее важна, чем от других способов взлома. Социальный инжиниринг является самым быстрым и легким путем к нарушению информационной безопасности и самым трудно обнаруживаемым. Для проведения атак злоумышленники, применяющие методы социального инжиниринга, эксплуатируют в своих целях доверчивость, лень, любезность и даже энтузиазм сотрудников организации. Защититься от таких атак непросто, поскольку их жертвы могут не подозревать, что их обманули, а даже если и подозревают, часто предпочитают не рассказывать об этом.

Комплекс всех мер по противодействию социальному инжинирингу

способствует укреплению организаций, их стабильности и безопасности, экономическому развитию, внося тем самым лепту в профилактику экономических преступлений и нарушений, укрепляя экономику на всех уровнях.

Однако, не только злоумышленники могут применять методы социальной инженерии, они могут оказаться полезными при отборе персонала, для контроля уровня лояльности внутри коллектива, выявления виновных в нарушениях, произошедших в организациях. Это огромная область знаний, каждый уважающий себя специалист по безопасности должен иметь навыки в этой сфере.

Список использованной литературы:

1. Кузнецов Н. И. Учебник по информационно-аналитической работе : учебник для вузов / Н. И. Кузнецов – М. : Яуза, 2011. – 217 с.
2. Человек – самое слабое звено в ИБ. – Режим доступа : www.pcweek.ru/security/article/detail.php?ID=121717.
3. Свободная энциклопедия Википедия. – Режим доступа : [www.ru.wikipedia.org/wiki/Социальная инженерия](http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия).
4. Кузнецов М. В. Социальная инженерия и социальные хакеры : учеб.-метод. пособ. / М. В. Кузнецов – С.-Пб. : БХВ-Петербург, 2010 – 368 с.
5. Хорошко В. А. Методы и средства защиты информации : учебник для вузов / В. А. Хорошко, А. А. Чекатков ; под ред. Ю. Ф. Ковтанюка – К. : Юниор, 2013. – 504 с.
6. Безмальный В. Краткое описание атак социальных инженеров. – Режим доступа : www.itband.ru/2009/07/social-engineering.

МОРГУНОВСЬКА НАТАЛІЯ АНАТОЛІВНА

студентка 3 курсу економічного факультету

Університету митної справи та фінансів

ПОЛТАВЕЦЬ АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка 3 курсу економічного факультету

Університету митної справи та фінансів

НЕОРДИНАРНІ КОНЦЕПЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ (НА ПРИКЛАДІ ФОРДИЗМУ І ТОЙОТИЗМУ)

На сучасному етапі розвитку Україна знаходиться у скрутному економічному і політичному становищі. У такий період важливо зрозуміти, що для того, аби змінити ситуацію на краще, потрібно почати вирішувати питання на більш низькому рівні (як приклад розглянемо проблему з організацією праці). Ми повинні зрозуміти, що саме праця робить з нас людей, лише працюючи, ми зможемо все зберегти і примножити. На те, в якому стані знаходиться трудова діяльність в нашій країні безпосередньо впливає процес організації праці, тому нині ця тема є особливо актуальною.

Істотні успіхи в продуктивності і конкурентоспроможності, досягнуті японськими автомобільними компаніями, приписуються значною мірою саме новій концепції організаційної логіки господарської одиниці, яка отримала назву тойотизм. Дана концепція протиставляється індустріальній, так званому фордизму, як більш сучасна формула, пристосована до глобальної економіки і гнучкої виробничої системи [4, с. 96].

Дане питання належить до сфери наукових інтересів таких науковців як

М. Кастельс, І. Нонака, М. Аокі, М. Фрідман, які намагалися пояснити і сформулювати своє бачення подальшого розвитку організаційної структури корпорації.

Фордизм – система організації масового виробництва, що виникла у США у 20-х рр. ХХ ст. і вперше застосована на автомобільних заводах американського підприємця Г. Форда. Базовими складовими даної концепції виступають: раціоналізм, стандартизація, типізація, конвеєризація. Таким чином, основою фордизму і обумовлених ним нових методів організації виробництва і праці став конвеєр. Кожен з робітників, розміщений уздовж конвеєра, здійснював одну операцію, що складалася з декількох (а то і одного) трудових рухів (наприклад, поворот гайки ключем), для виконання яких практично не була потрібна висока кваліфікація. Запровадження конвеєрної збірки наряду з деякими іншими технічними новачками (типізація продукції, стандартизація та уніфікація деталей, їх взаємозамінність і т. д.) призвело до зниження собівартості продукції, мінімізації її різновидів, максимізації економії за рахунок великих обсягів виробництва та поклало початок масовому виробництву. Однак, у той же час, фордизм сприяв небувалому посиленню інтенсивності праці, її безмістовності, автоматизму, тобто спостерігалось використання низько кваліфікованої робочої сили при максимальному поділі праці [3, с. 139].

Щодо тойотизму, то він має такі традиційні риси: колективізація праці, виражена у створенні робочих бригад, де існує колективна відповідальність за результат. Дана концепція є формою організації праці, яку можна представити у вигляді симбіозу традиційної працьовитості та колективної праці, помножених на високий інтелектуальний рівень персоналу, тісно пов'язаний з високим рівнем освіти.

Впровадження традиційних японських принципів тойотизму в компаніях Західної Європи наочно демонструє універсалізм підходу до організаційної моделі компанії, запропонованою японськими підприємствами. Її ефективність відчули на собі і корпорації «Великої трійки» США («Форд», «Крайслер», «Дженерал Моторс»), реструктуризації яких у рамках постфордистських технологій у середині 90-х рр. дозволила їм і до сьогодні зберегти провідні позиції у світовому автомобілебудуванні [1, с. 39].

На практиці дійсний характер тойотизму, що відрізняє його від фордизму, пов'язаний не тільки із взаємовідносинами між фірмами, але й з відносинами між керівництвом та робітниками. Як стверджує японський економіст Корія фактично японська модель «тойотизм» – це не дофордистський і не постфордистський, а оригінальний і новий спосіб управління господарським та трудовим процесом: центральна і відмінна риса якого полягає в деспеціалізації робітників-фахівців. Таким чином, замість розміщення їх на різних точках процесу підтримується перетворення їх у багатofункціональних фахівців [2, с. 187].

Отже, під впливом трансформаційних змін господарської системи перехід від масового до гнучкого виробництва супроводжується переглядом підходів до організації праці – від концепції фордизму до концепції тойотизму. Варто також зазначити, що дуже ефективним є застосування у сфері праці сучасних принципів концепції тойотизму, яка передбачає створення густої мережі малих і середніх підприємств-субпідрядників, контроль за якістю продукції, перегляд взаємовідносин між керівництвом і робітниками, зміну статусу працівника, нову форму організації праці.

Список використаних джерел:

1. Наровецкая Т. Роль корпоративной культуры в быстрорастущей компании / Т. Наровецкая, Т. Пашкина // Управление персоналом. – 2012. – № 8. – С. 34 – 37.
2. Бухалков М. И. Организация и нормирование труда : учеб. для вузов / М. И. Бухалков. – М., 2011. – 400 с.
3. Економіка праці та соціально-трудо́ві відносини : навч. посіб. / С. М. Пилипенко, М. В. Горобинська, Л. І. Піддубна [та ін.]. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 296 с.
4. Грачев М. Суперкадры. Управление персоналом в международной корпорации / М. Грачев. – М. : Дело, 2013. – 344 с.

РЕШЕТНИЧЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

д. філос. н., професор, професор кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи і фінансів

ГНОСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Актуальність проблеми цивілізаційного розвитку обумовлена загостренням протиріч між визначальною роллю історії в системі пізнавальної діяльності людства та зведенням її предметної області до сліпої констатації політично, етнічно, економічно та релігійно заангажованих понять. Беззастережне домінування уявлень про історію як про фактологічний опис подій минулого обмежує логіку пізнання оперування окремими, частковими, зупиненими у розвитку поняттями, що призводить до стихійності та некерованості процесів цивілізаційного розвитку. Так, досвід практичного використання широковідомого «формаційного підходу» в теорії марксизму коштував від 100 до 120 мільйонів втрачених життів громадян як самого буйшого радянського союзу, так і десятків мільйонів життів громадян Європи і світу.

Започаткований О. Шпенглером та А. Тойнбі «цивілізаційний підхід» взагалі не передбачає перспектив розвитку позаземних цивілізацій, обмежуючі процеси розвитку людської цивілізації лише етапами «дикунства», «варварства» та зупиненою у розвитку «цивілізованості». Не менш еkleктичними виглядають спроби розкрити сутність цивілізаційного підходу шляхом створення «тотальної історії» (школа «Анналів» М. Блока, Л. Февра) та розробки «системного підходу» (Г. Франк, І. Валерстайн), які також обмежуються спробами лінійного об'єднання економічних, культурних, етнічних складових історії уявленнями про обмежений у просторі і часі соціум.

Сутність запропонованого нами якісно нового контамінаційного підходу полягає у розкритті предметної області історії як процесів об'єктивного розвитку людини, держави, суспільства і всесвіту. У такому разі під історією слід розуміти єдність і цілісність буття, природа якого розкривається уявленнями про систему організованих у просторі і часі форм розвитку матерії, енергії, інформації та організації. Якщо до кінця XX ст. картина світу нараховували лише п'ять базових форм розвитку матерії (механічну, фізичну, хімічну, біологічну та соціальну), то сучасні уявлення про організацію буття включають вже дев'ять форм руху і не тільки самої по собі матерії, а й енергії

та інформації. Так, організацію блоку неорганічного буття розкривають механічна, фізична та хімічна форми руху матерії, енергії та інформації. Блок органічного буття розкривають геологічна, ботанічна та зоологічна форми руху матерії, енергії та інформації. Що ж стосується уявлень про соціум, то він являє собою лише першу ступінь у процесах подальшого освоєння та розвитку універсуму буття. Більш високі рівні організації соціуму розкриваються механізмами становлення та змін космічної та галактичної форм розвитку руху матерії, енергії та інформації.

Таким чином беззаперечне домінування на протязі багатьох тисячоліть синкретичних уявлень про будову всесвіту дозволяють виділяти вже не просто три рівні історичного розвитку природи (неорганічне, органічне та духовне буття), а розглядати історію як цілісну у просторі і часі систему організації дев'яти базових форм руху матерії, енергії, інформації та організації.

Між тим здавалось би дійсно неосяжні можливості та перспективи історії у розкритті законів і механізмів розвитку людини, держави, суспільства і всесвіту слід вважати, на нашу думку, лише попередньою заявкою на розуміння не просто вагової, а дійсно визначальною ролі історії як у пізнанні, так і в управлінні процесами розвитку усіх без виключення як суб'єктів, так і об'єктів цілісного у своїй основі всесвіту. Підстави для подібних припущень дають результати проведених нами досліджень механізмів гносеологічного розвитку ряду окремо взятих форм руху матерії, енергії та інформації (соціальної, зоологічної, ботанічної). Сутність цих досліджень дає підстави достатньо, на наш погляд, обґрунтовано стверджувати про те, що кожна із згаданих вище дев'яти форм руху матерії, енергії та інформації проходить по три якісно відмінні рівні організації, становлення та розвитку. Підсумовуючи можна сказати, що уявлення про три рівні організації буття розкривали лише синкретичні донаукові підходи. Що ж стосується уявлень про дев'ять форм руху матерії, енергії та інформації, то вони дають підстави стверджувати, що сучасна система наукового пізнання здатна ставити та оперативно вирішувати завдання освоєння актуального буття.

Однак очевидним при цьому залишається питання як про сутність, так і пізнавальні можливості історії, предмет якої повинен давати відповіді на питання про закони, принципи та механізми функціонування буття не тільки як синкретичного та актуального, а й як буття потенційного і навіть безкінечного. Відсутність відповідей на ці питання нівелює значимість історії як фундаментальної бази отримання точних, надійних і достовірних знань. Між тим проведені нами у останні часи дослідження дають досить прості і разом з тим дуже перспективні, як нам здається, підходи до практичного вирішення цих проблем. Подібні пропозиції базуються на багатолітніх дослідженнях гносеологічних механізмів розвитку світоглядних орієнтацій, логіки, мистецтва та інституту права. Результати цих і ряду симетричних досліджень у інших сферах дають нам незаперечні, на наш погляд, підстави стверджувати, що кожна з дев'яти складових форм буття також проходить по три якісно відмінні рівні розвитку. Зазначені факти дозволяють зробити висновок про те, що природа актуального буття розкривається, таким чином, 27 рівнями організації базових форм руху матерії, енергії та інформації.

Наступний крок є одним з найскладніших та найвідповідальніших у силу того, що спроби розкрити уявлення про цілісне буття як форму існування всесвіту неодмінно приводять до необхідності визначення з поняттями про природу, сутність та організацію безкінечності. На превеликий жаль, історія

пізнання залишає це поняття фактично відкритим з безлічі причин. Єдиний і головний, на наш погляд, висновок стосується того, що невизначене у своїй суті поняття безкінечності взагалі позбавляє систему пізнання як сенсу, так і точності та результативності. Подібну не визначену безкінечність Гегель справедливо називав «дурною», а побудовану на її основу логіку пізнання не інакше ніж «зібранням непотребу». Практичне вирішення цього питання виглядає, на наш погляд, доволі просто, коли ми в принципі не повинні змінювати субстантивні основи буття як об'єктивно-історичної природи існування та розвитку всесвіту. Проще кажучи, наступний логічно послідовний крок полягає у необхідності подальшої диференціації вже відомих структур первинного (3 рівні), актуального (9 рівнів) та потенціального буття (27 рівнів) до уявлень про організацію безкінечного у своїй основі буття, природа якого повинна розкритись 243 рівнями організації як наслідку подальшої диференціації вже відомих 27 форм руху матерії, енергії та інформації на три якісно відмінні рівня організації буття. Таким чином, поняття безкінечності набуває, кінець-кінцем, своєї визначеності, а побудована на уявленнях про універсум система пізнання розширяє можливості практичних перетворень до управління процесами розвитку не тільки соціальною, а й космічною та галактичною формами руху матерії.

Аналіз темпів глобалізації суспільства і пов'язаних з цим загостренням протиріч мілітарного, правового, виробничого, екологічного і практично усіх без виключення інституціональних чинників регулювання міждержавних, континентальних, світових та космологічних складових цивілізаційного розвитку надзвичайно гостро ставить питання про зміну парадигмальних конструктів як системи пізнання, так і управління процесами розвитку людини, держави і суспільства в умовах освоєння космічного та галактичного простору. Хоча б на початку третього тисячоліття міжнародній науковій, політичній, правовій, виробничій та соціокультурній спільноті пора вже, кінець-кінцем, не тільки усвідомити, а й зрозуміти невідворотність шляхів і темпів подальшого розвитку лише на основі єдиної, загальноновизнаної та абсолютно необхідної як для теоретичного, так і для практичного використання картини світу. Лише єдина і загальноприйнятна картина світу розвитку актуального, потенційного та безкінечного буття здатна віднайти якісно нові світоглядні, енергетичні, техніко-технологічні, інформаційні та інституціональні складові пізнання та управління процесами розвитку людини, держави і суспільства в умовах освоєння як планетарного, так і космічного та галактичного простору.

Так, картина світу як відображення об'єктивно-історичних закономірностей розвитку частини в структурі цілісного універсуму виключає будь-які обмеження процесів соціального розвитку лише механізмами демократизації які на сьогодні себе повністю дискредитували абсолютним домінуванням явищ тероризму, утилітаризму, аморалізму, монополізації, корупції, гіперполітизації, мілітаризації та катастроф майже в усіх базових сферах життєдіяльності. Започаткована нами картина світу принципово інакше бачить шляхи подальшого розвитку цивілізацій на основі формування та усебічного розвитку гуманістичного громадянського суспільства орієнтованого не на зведення людей до ролі рабів, кріпаків, слуг, холопів, холуїв, плазунів, маріонеток та знярядь задоволення примх представників кримінальних псевдо – та квазіеліт, а на формування повноцінних суб'єктів буття здатних у повному обсязі реалізувати наданий природою невичерпний

фізичний, інтелектуальний та духовний потенціал. Більше того, у соціумі немає іншого шляху ніж перехід на більш високі щаблі розвитку потенціалу як окремих людей, так і соціальних спільнот. Саме тому усі найвищі рівні розвитку соціальної, космічної та галактичної форм руху матерії, енергії та інформації визначатимуть гуманоцентрично орієнтовані закони, принципи та механізми.

Нова картина світу висуває якісно нові вимоги до системи пізнавальної діяльності, яка повинна інтегрувати як наукові, так і поза наукові засоби, включаючи літературу, музику, архітектуру, живопис та інші види художньої та мистецької діяльності. Та і сама система пізнання із розряду застиглих у раціоналізованих формах моделей має стати живим мистецтвом творчості та прогресивного фізичного, інтелектуального та духовного розвитку як нині існуючих представників земної цивілізації, так і представників цивілізацій космічного та галактичного простору. Реальними подібні кроки можуть стати лише за умов інтеграції числових, звукових, кольорових та понятійних засобів пізнавальної діяльності, перші спроби моделювання яких започатковані нами на шляху розробки згаданої вище контамінаційної теорії.

Наступна обов'язкова вимога до формування повномасштабних перспектив розвитку цивілізацій передбачає розробку та практичну реалізацію принципово нової системи методів та логіки пізнавальної діяльності. На превеликий жаль нині діюча система наукового пізнання і емпіричної діяльності спирається головним чином на доволі обмежене коло лише класичних методів і фактично залишає поза увагою надзвичайні можливості нових і нетрадиційних методів. Те ж саме стосується логіки як основи пізнавальної діяльності, яка здебільше обмежується формалізованими принципами аристотелівського бачення процесів мислення і фактично залишається не здатною розкрити єдність і цілісність об'єктивно-історичних закономірностей розвитку буття. Між тим започаткована нами мультимодальна діалектична логіка організації як окремих форм руху матерії, їх блоків та картини світу в цілому дозволяє дуже точно і надійно розкривати методологічні основи пізнання та управління процесами розвитку універсуму буття як окремої людини, так і природи в цілому.

КОРХ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи і фінансів

РЕШЕТНІЧЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

д. філос. н., професор, професор кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи і фінансів

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ГУМАНІСТИЧНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність проблеми соціальної відповідальності підтверджується з одного боку декларативними заявами про необхідність підвищення ролі політичної, адміністративної та правової відповідальності як органів влади, так і окремих суб'єктів господарювання, а з іншого боку – абсолютним розгулом корупції, мародерства, бандитизму та безлічі форм девіаційної поведінки як наслідків повної безвідповідальності як бізнес структур, самих громадян, соціальних спільнот, так і місцевих, регіональних, державних і

навіть континентальних та світових органів влади.

Проголошені на початку ХХ ст. працями Г. Боуена, К. Девіса, Р. Бломстрома, Дж. Мак-Гуіра, С. Сеті, А. Керолла філантропічні уявлення про корпоративну соціальну відповідальність розглядали бізнес як основу служіння суспільству (а не навпаки) та інститут соціально орієнтованого управління. Однак властивий бізнесу криміногенний характер відносин дуже швидко став тлумачити соціальну відповідальність не більше ніж певні види «соціального покаяння», та «спокутування минулих гріхів і злочинів». Саме ці причини обумовили надшвидкі темпи спорудження храмів як засобів відмолювання гріхів та відмивання брудних грошей.

На жаль, практично ні одна з найвідоміших у світі шкіл управління (наукового, адміністративного, процесуального, системного, ситуативного, евристичного, цільового, результативного) також не розглядала відповідальність як фундаментальну вимогу процесів прогресивного розвитку суспільства. Одним з виключень виступає запропонований А. Файолем принцип згідно якого влада мала би розглядатись як відповідальність. Однак на протязі багатьох десятиліть цей принцип так і не здобув належних законів та механізмів практичної реалізації.

Суть нашого підходу до вирішення проблеми полягає у зверненні до багаторічних напрацювань кафедри філософії, соціології ДРІДУ НАДУ при Президентіві України з розробки та практичної апробації якісно нової гуманістичної концепції управління. Саме гуманістична концепція розглядає відповідальність як фундаментальну основу державного управління і місцевого самоврядування і дозволяє вести мову про специфічні особливості та організацію засобів управління процесами формування соціальної відповідальності які ми розглянемо більш детально.

Перш за все необхідно акцентувати увагу на якісно різних етапах, механізмах та засобах формування як процесів управління, так і безпосередньо пов'язаних з ними типів, рівнів та механізмів відповідальності. Так, на вищих щаблях розвитку відповідальності провідну роль повинні відігравати аксіологічні механізми, управлінська природа яких розкривається властивими для суб'єктів типами світоглядних орієнтацій. Процес формування відповідальності на вищих щаблях розвитку визначається показниками «освіченості» як міри уявлень про зовнішній та внутрішній світи, мірою «довіри» до органів влади, рідних, близьких та держави, що, безумовно, надихає суб'єкта управління «впевненістю» у собі, діях власних, друзів, товаришів та колег. Кінцевим результатом розвитку вищих цінностей суб'єкта виступає формування здібностей «взаємодії» з іншими суб'єктами буття.

Наступний, середній рівень розвитку відповідальності регламентується системою організаційних методів управлінської діяльності які привчають суб'єктів до дотримання «порядку», як головної умови реалізації властивих суб'єкту індивідуальних рис, здібностей, манер та стилів поведінки які складають певний «штиб» цілісного у своїй основі суб'єкта. Розвиток процесів інституалізації суспільних відносин розкриває перед суб'єктами управління надзвичайно широку палітру можливостей формування життєвого шляху. Повсякчасно стикаючись з безліччю оманливих і звабливих подразників, все ж головним для кожного суб'єкту управління на перехідному етапі розвитку повинний виступати усебічний та повсякчасний «самоконтроль» усіх базових складових функціонування починаючи з ресурсних, технічних, економічних, правових і закінчуючи

висококультурними та духовними цінностями. Ця вимога належить до надзвичайно складних і найтяжких випробувань на протязі усього життєвого шляху. Саме завдяки дисциплінованості і самоконтролю унікальним за своєю природою суб'єктам буття реально вдається (або так і не вдається!?) розпочати сходження до практичних шляхів освоєння відповідальності.

Третій етап розвитку відповідальності визначає цілісна у своїй основі система детермінаційних механізмів, практичну основу якої укладають організовані стилі, форми та методи самоконтролю суб'єктів управління. Саме завдяки ним кожний з суб'єктів управління здатен формувати систему узasadнень (мотивів, обґрунтувань, регламентації) як власних дій, так і дій членів різних суспільних утворень. Звісна річ, що успіх на цьому шляху визначають, перш за все, рівні розвитку комунікативної культури, які і складають реальні передумови до якості і, головне, практичної ефективності засобів спілкування на які спираються різні суб'єкти управління. Одним з найвагоміших критеріїв якості засобів спілкування виступає дійсна культура володіння мовою яка не зводиться до словоблуддя, пустопорожніх обіцянок, ненормативної лексики, а знає істинну ціну кожного слова. Отже сутність людської відповідальності і полягає, за великим рахунком, у здатності слова не тільки вірно розуміти, а ще і строго дотримуватись тих значень, сенсу та практичних наслідків, які кожне з слів відіграє у житті окремих людей та соціальних спільнот. Виходячи з цього відповідальність, як ми підкреслювали раніше, і складає основу: 1 – прав і свобод, 2 – фізичного, інтелектуального, духовного потенціалу та 3 – рівнів розвитку суб'єктів соціуму.

Практична реалізація даного процесу могла би стати дійсно реальною за головної умови – успішного виконання випереджувальних, раціональних та бюрократичних механізмів які складають основу об'єктивних чинників розвитку людини, держави, суспільства та всесвіту. У процесах формування та реалізації відповідальності усі перераховані механізми слід відносити до розряду позасвідомих, тобто таких, які далеко не завжди усвідомлюються, але виконують функції обов'язкових засобів формування прогресивно орієнтованих помислів і дій суб'єктів управління.

Разом з цим процеси формування соціальної відповідальності мають певні специфічні особливості пов'язані з реалізацією базових компонентів гуманістичної концепції управління. Отже, розглянемо ці особливості більш конкретно (рис. 1).

Перша особливість полягає у зворотному характері усвідомлюваних та позасвідомих механізмів формування відповідальності. Так, якщо початок формування відповідальності визначають світоглядні орієнтації як вищі рівні розвитку свідомості, то вищі рівні практичної реалізації управлінської діяльності визначають саме бюрократичні механізми. Отже друга особливість полягає у тому, практика формування відповідальності на вищій шаблі ставить спочатку прості, а вже потім складні механізми детермінації управлінської діяльності.

Виходячи з цього найважливіші механізми формування відповідальності розпочинаються з розгалуженої системи контролю і несуть безпосередню відповідальність за забезпечення як національної, так і особистої безпеки суб'єктів, передбачуваності, координованості дій та стабілізації процесів розвитку.

Наступний (середній) рівень формування відповідальності визначає ефективність функціонування механізмів раціоналізації діяльності органів державного, регіонального управління та місцевого самоврядування. Саме

зазначені нами у концепції управління механізми раціоналізації ні в якому разі не повинні допускати будь-яких проявів деструктивізму (державної зради, корупції, сепаратизму, аморалізму), непрофесіоналізму, правопорушень і, головне, безкарності за заподіяні злочини.

Суб'єктивні процеси прогресивного розвитку відповідальності:			
Вищий рівень – Аксиологічні механізми			
Освіченість (1)	Довіра (2)	Впевненість (3)	Взаємодія (4)
Середній рівень – Організаційні механізми			
Взаємодія (4)	Порядок (5)	Штиб (6)	Самоконтроль (7)
Нижчий рівень – Детермінантні механізми			
Самоконтроль (7)	Засади (8)	Спілкування (9)	Відповідальність (10)

Об'єктивні чинники розвитку відповідальності включають:			
Нижчий рівень – Бюрократичні механізми			
Контроль (10)	Безпека (09)	Усталеність (08)	Правосуддя(07)
Середній рівень – Рационалістичні механізми			
Правосуддя (07)	Правопорядок (06)	Професіоналізм (05)	Конструктивізм (04)
Вищий рівень – Випереджувальні механізми			
Конструктивізм (04)	Порядок (03)	Надія (02)	Перспектива (01)

Рис. 1. Матриця управління процесами розвитку відповідальності

Вищий рівень вимог до управління процесами формування відповідальності обумовлений ефективністю функціонування розглянутих вище випереджувальних механізмів, головне завдання яких полягає у визначенні довгострокових і поточних перспектив, позитивних прогнозів, реалізації соціально значимих проектів, стратегічних і робочих планів розвитку. Зрозуміло, що у випадку допущення органами влади деструктивних підходів, хаотизації форм, методів та дій, проведенні есхатологічної політики, заохочення і сприянні девіантним процесам ні про яку відповідальність суб'єктів управління мова взагалі йти не може.

САВИНА ТАТЬЯНА НИКОЛАЕВНА

канд. екон. наук, доцент, докторант кафедри економічної теорії Мордовського державного університету ім. Н. П. Огарєва

**SOCIAL MODERNIZATION:
THE REASONS AND THE NEED TO IMPLEMENT***

The current state of the social sphere of Russia is largely determined by the motive of social policy in solving social problems. In fact, the social sphere is somehow separated from the social system, being an organic part of it. In these circumstances it is not surprising that dependency approach is becoming more dominant in many matters relating to social security and welfare. Problems in the social sphere all deeply known: unsustainable use of the enormous amount of budgetary funds; inefficient organizational structure, principles and mechanisms of

management and financing of social infrastructure; low efficiency of the existing system of social security; the high costs associated with the maintenance apparatus of the social sphere; lack of range and low quality (provided) social services. In the circumstances it is fair to speak of a clear need for a comprehensive restart of the entire system of provision and social services. It is time start immediate implementation of the reform process the current model of social policy. It is about building a fundamentally new model of social policy that is responsible, first of all, trends in and prospects for socio-economic development of Russia. Priority objective of the national model of social policy should be investment in human capital development. In addition, it should include social services (subsidizing the needy disabled) and social support (subsidies to needy able-bodied). Thus, the need for the implementation of social modernization in the format of human capital development, along with technological breakthrough, becomes a key element in the process of updating of Russia. Recently in a large majority of countries the implementation of social reform follows the path of redistribution of social obligations from the state as the main institution of the country to a particular citizen. Recent attempts to reform the social sphere in Russia are subject to very wide negative criticism. This situation is manifested in the fact that the majority of the population economically and financially practically self-sufficient, and offer the reformers of ways and measures can even more further lower the living standards of citizens. However, we cannot exclude that the positive dominant feature of the reforms is to reduce the priority of the deformer, the unity of the social space of the Russian Federation. We are talking about a significant number of social obligations of the state is absolutely not provided with the necessary amount of resources. The fundamental change in this situation is the result of the objective investigation of social modernization as a key strategic vector of development of modern Russia. The nature and content of such economic phenomena as social modernization in the environment of scientists, researchers, experts, community is understood ambiguously. The most popular of the existing points of view and the existing views on the analyzed problem has the following meaning.

1. Social modernization is understood as growth of incomes of the population (primarily income from employment earned in the public sector, public pensions, other social benefits, the introduction of additional new types of social payments to the population, provide, mainly, the means of the state budget).

2. Social modernization is a set of reforms, which regulate socio-economic relations, relations in the sphere of formation of incomes of the population, the rules (conditions) of access to social services and public goods.

3. Social modernization is seen as social modernization. From the point of view of such approach we are talking about making certain, first of all, in essence, changes in the socio-political structure of the country, namely the part, which has a direct impact on the possibilities of self-realization of man in society, creates decent conditions of life [2].

Analysis of modern approaches to understanding social modernization leads to the conclusion that the investigated economic phenomenon should be understood as a process of initiation (change, restructuring, reforming) various social institutions and social relations, an adequate paradigm of Russia's establishment as a legal, democratic and social state with a market economy and taking into account the initial state of economic, demographic, social, political and infrastructural capacity of the state. The most important result of social modernization of Russia should be to upgrade the system of establishing the organization and performance of social obligations of the state to the citizens by building on the Foundation of the modern

welfare state and the formation of modern consumer goods and social services. Among the key reasons for the need of implementation of social modernization and the extremely low efficiency of functioning of the Russian social sphere are the following.

1. A low overall level of population health. This reason is directly connected firstly with extremely low incomes (12,5 % of the Russian population have incomes below the subsistence minimum); second, the poor condition of the environment (primarily drinking water condition, air quality in major cities); third, to the inability and (or) absence of the habit of doing the right healthy lifestyle; fourth, with the mass prevalence of deviant behavior. In the last years of the Soviet period, the structure of family income was mostly in line with the standards of society, the last stage of modernization development, although the demonstrated difference from market economies. As in all industrial countries, in Russia labour income (compensation of employees and entrepreneurial income) form the basis of the monetary income of the population, but the role of entrepreneurial activities and income from property small, as evidenced by the data of table 1.

Table 1

The Structure of money income of the Russian population, 2001-2013, %

Indicators	Years												
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cash income, total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pay	64,6	65,8	63,9	65,0	63,6	65,0	67,5	68,4	67,3	65,2	65,6	66,2	67,0
Social benefits	15,2	15,2	14,1	12,8	12,7	12,0	11,6	13,2	14,8	17,7	18,3	18,2	18,1
Income from property	5,7	5,2	7,8	8,3	10,3	10,0	8,9	6,2	6,4	6,2	5,2	5,1	4,7
Income from business Activities	12,6	11,9	12,0	11,7	11,4	11,1	10,0	10,2	9,5	8,9	8,9	8,5	8,3
Other income	1,9	1,9	2,2	2,2	2,0	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9

Source: Russia in figures. 2013. Times. stat. SB./ Rosstat – Moscow, 2013.

In confirmation of trends significant differentiation is also evidenced by the distribution of money income by 20 % groups of population with the lowest and the highest income (table 2).

Table 2

Distribution of money income by 20 % groups of population with the lowest and the highest income

Years	Years Cash income – total	including 20 % groups of population, %				
		the first (with lowest incomes)	Second	Third	fourth	fifth (with highest income)
1970	100	7,8	14,8	18,0	22,6	36,8
1980	100	10,1	14,8	18,6	23,1	33,4
1990	100	9,8	14,9	18,8	23,8	32,7
1995	100	6,1	10,8	15,2	21,6	46,3
1996	100	6,1	10,7	15,2	21,6	46,4
1997	100	5,9	10,5	15,3	22,2	46,1
1998	100	6,0	10,6	15,0	21,5	46,9
1999	100	6,0	10,5	14,8	21,1	47,6
2000	100	5,9	10,4	15,1	21,9	46,7
2001	100	5,7	10,4	15,4	22,8	45,7

Continuation Table 2

Years	Years Cash income – total	including 20 % groups of population, %				
		the first (with lowest incomes)	Second	Third	fourth	fifth (with highest income)
2002	100	5,7	10,4	15,4	22,7	45,8
2003	100	5,5	10,3	15,3	22,7	46,2
2004	100	5,4	10,1	15,1	22,7	46,7
2005	100	5,4	10,1	15,1	22,7	46,7
2006	100	5,3	9,9	15,0	22,6	47,2
2007	100	5,1	9,8	14,8	22,5	47,8
2008	100	5,1	9,8	14,8	22,5	47,8
2009	100	5,2	9,8	14,8	22,5	47,7
2010	100	5,2	9,8	14,8	22,5	47,7
2011	100	5,2	9,9	14,9	22,6	47,4
2012	100	5,2	9,8	14,9	22,5	47,6
2013	100	5,2	9,9	14,9	22,5	47,5

2. Quite worn, often do not meet modern technical requirements (Soviet-era) material-technical base of most institutions and organizations of the social sphere [1].

3. Insufficient amount of budget financing and low efficiency of budget spending. In terms of per capita expenditures of public budgets and social insurance funds for pensions, health, education and other areas of the social sphere, Russia lags behind Canada, USA, Germany and many other European countries several times.

The references:

1. Nikolaeva E. L. The Concept of social modernization of modern Russia: theoretical and methodological analysis / E. L. Nikolaeva. – Access mode : www.dissercat.com/content/kontseptsiya-sotsialnoi-modernizatsii.

2. Smirnov S. N. Social aspects of modernization of Russia / S. N. Smirnov. – Access mode : www.lawinrussia.ru.

*This article was prepared with financial support of RGNF (project №. 15-02-00174a).

САВИНА ТАТЬЯНА НИКОЛАЕВНА

канд. экон. наук, доцент, докторант кафедры экономической теории Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева

СОЦИАЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ: СТРУКТУРА, СОДЕРЖАНИЕ, ПРИНЦИПЫ

Сегодня с уверенностью можно говорить о том, что новой парадигмой управления явилось все более полное включение творческой (креативной) личности, коллективного преобразующего интеллекта общества в содержание субъекта управления. Все это, безусловно, позволяет формировать управленческую элиту профессионалов, способную выполнить главную миссию общества – создать все необходимые условия для его саморазвития и самореализации, что будет способствовать повышению качества жизни граждан. Управление не сводится только к достижению целей, оно служит средством поддержания целостности любой сложной системы и

стимулирования ее саморазвития. В процессе осуществления управленческой деятельности создаются особого рода управленческие отношения. Они имеют свою сложную внутреннюю структуру. Система управления, которая складывается в процессе реализации управленческой деятельности состоит из объекта и субъекта управления, системы прямых и обратных связей. Содержание системы управления и внутренние принципы ее организации и самоорганизации определяют целеполагание, связанное с прогнозированием и моделированием социальных систем. Конечный итог функционирования и развития системы управления – принятие и реализация управленческого решения.

Социальное управление трактуется как процесс управления в различных типах общностей, организации, институтов и общества в целом, соответствующий для сохранения и обеспечения устойчивости развития соответствующей системы, упорядочения и совершенствования ее структуры, достижения ее целей.

Наряду с этим отметим, что социальное управление это сложный вид деятельности, связанный с добровольным или насильственным подчинением людей общим интересам и обеспечивающий существование социальных организаций и решение сложных социальных проблем.

Суть социального управления определяется как процесс воздействия на социальные процессы для достижения поставленных целей. Его целью является исследование деятельности органов управления как социальных систем, изучение и совершенствование социальных механизмов систематического, основанного на достоверном знании, воздействия субъекта управления на социальный объект.

К задачам социального управления относят: изучение реальных фактов; обнаружение тенденций развития; объяснение нововведений; построение эффективных направлений; формирование научно-обоснованных рекомендаций управленческой деятельности.

Функциями социального управления являются: целеполагание, разработка комплексных целевых программ и проектов, стратегическое целеполагание, ценностное воздействие, нормативное регулирование и моделирование в управлении общественными делами, информационное обеспечение социального управления. Все эти элементы позволяют эффективно управлять общественной жизнью.

Можно выделить ряд признаков присущих социальному управлению:

- существует там, где имеет место совместная деятельность людей и их общностей;
- обеспечивает упорядоченное воздействие на участников совместной деятельности;
- направлено на достижение определенной управленческой цели;
- характеризуется наличием субъекта и объекта управления;
- объектами воздействия социального управления являются поведение участников совместной деятельности и взаимоотношения между ними;
- субъект управления наделяется определенным властным ресурсом.

Элементами социального управления выступают: субъект управления, объект управления и управленческие связи (как прямые, так и обратные).

Прямые связи есть целенаправленное, организующее воздействие субъекта управления на управляемый объект.

Обратные связи представляют собой канал информационного

воздействия объекта управления на субъект управления с целью информирования о выполнении возложенных на него управленческих задач.

С точки зрения своего содержательного значения социальное управление предполагает:

- упорядочение общественных отношений;
- регулирование организации и функционирования социального порядка;
- обеспечение условий для гармоничного развития личности;
- соблюдение и защиту прав и свобод граждан. Во всех этих случаях, как можно видеть, объектом управления становятся социально-волевые связи, поведение человека и его действия. Однако человек – это и субъект социального управления, которое осуществляется им в отношении других людей. В каждом конкретном случае субъектом социального управления выступают как отдельные личности, так и организации (государственные, общественные, международные).

Таким образом, социальное управление представляет собой общественные отношения между субъектом и объектом управления, сущностью которых является властное, организующее (либо регулятивное) воздействие субъекта управления на поведение (деятельность) людей и их организаций, являющихся участниками социально-управленческой деятельности.

Социальное управление характеризуется тем, что оно во-первых, возникает в связи с потребностью организации и регулирования деятельности людей и их организаций, а также установления стандартов их поведения и действий; во-вторых, направлено на достижение целей и решение задач управления, заключающихся в удовлетворении публичных интересов путем осуществления совместной деятельности людей; в-третьих, в-четвертых, использует имеющиеся властные полномочия и функции; и наконец, в-пятых, осуществляется на началах подчиненности участников управленческой деятельности единой управляющей воли субъекта управления (лица, коллектива, организации).

Принципы социального управления – это исходные основополагающие требования, которыми руководствуются социальные общности в процессе своей жизнедеятельности. В них выражены необходимые основания деятельности органов управления. Если законы социального управления фиксируют существенные и повторяющиеся нормы профессиональной деятельности, то принципы социального управления устанавливают лишь основные правила этой деятельности.

По своему содержанию принципы социального управления представляют собой руководящие установки, некоторые основания по упорядочению общественных отношений, управлению социальными явлениями и процессами. Они обеспечивают интеграцию отдельных видов управленческой деятельности в различных органах системы управления, определяют взаимную их согласованность и общую направленность на реализацию поставленных целей. Посредством принципов социального управления организуется реальный процесс управления. Речь идет о четко продуманной и обоснованной упорядоченности действий по осуществлению управленческих функций, выбору методов и приемов управленческого воздействия.

Выделяют четыре группы принципов социального управления. В таблице 1 представлено их содержание.

Принципы социального управления

Принципы социального управления	Структура и содержание
Принципы принятия управленческих решений	принцип непротиворечивости управленческих решений принцип преемственности управленческих решений принцип своевременности управленческих решений принцип законности и правовой защищенности управленческих решений и т.д.
Принципы государственного управления	принцип разделения государственной власти на три ветви власти (законодательную, исполнительную и судебную) принцип разделения государственной власти на территориальные уровни управления принцип двойного подчинения аппарата политической и административной власти и т.д.
Карьерные принципы	принцип повышения служебной квалификации принцип «руки» принцип «отцовского лифта» и пр.
Организационные принципы	принцип единоначалия принцип делегирования полномочий принцип оптимизации управления (совершенствование управляемой и управляющей подсистем) принцип разумной управляемости принцип соответствия

Таким образом, необходимость социального управления прежде всего обусловлена разделением труда и потребностью его кооперации. Поэтому управление является необходимым условием существования и развития любого общества.

Список использованной литературы:

1. Бабосов Е. М. Социология управления / Е. М. Бабосов. – Минск : Тетра система, 2000. – 327 с.
2. Иванов В. Н. Энциклопедия управленческих знаний. Основы современного социального управления: теория и методология / В. Н. Иванов. – М., 2000. – 608 с.

САВОСТЕНКО ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: ОЗНАКИ ТА НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Однією з основних дійових інституцій, здатних потужно впливати на процес формування громадянського суспільства, є місцеве самоврядування, яке має широкий набір організаційних форм залучення населення до управління громадськими справами. Саме на рівні місцевого самоврядування виявляється одна з найважливіших форм екзистенції людського буття, яка знаходить свій прояв у громадянській самодіяльності, самовираженні

особистостей і їх територіальній організації. В цьому аспекті місцеве самоврядування, первинним і активним суб'єктом якого виступають жителі певної території у рамках якої реалізується комплекс важливих устремлінь людини, служить найважливішим чинником становлення й відтворення громадянського суспільства [0].

Місцеве самоврядування сприяє наближенню влади до місцевого населення, створенню гнучкого механізму місцевого управління з меншою бюрократією, ніж при централізованій системі управління. Це, у свою чергу, сприяє розвитку місцевої демократії, створенню умов для самостійного вирішення населенням питань місцевого значення. В розвинених європейських країнах місцеве самоврядування вже розглядається тільки через призму стану та розвитку місцевої демократії, основою якої є широке залучення місцевого населення до участі у діяльності органів місцевого самоврядування у процесі прийняття ними всіх управлінських рішень, що стосуються життєдіяльності громади.

На даному етапі розвитку України питання залучення громадськості до процесу прийняття рішень на місцевому рівні відноситься до найактуальніших завдань, адже основною метою діяльності органів місцевого самоврядування має бути надання якісних послуг з оптимальними витратами при чіткій відповідальності. Взаємодія органів місцевого самоврядування з громадськістю і є необхідною умовою їх ефективної та прозорої діяльності. Спільне вирішення проблемних питань завжди допомагає знаходити взаємовигідні та оптимальні рішення, сприяє взаєморозумінню та підвищує відповідальність сторін. Сучасна світова практика функціонування зазначених органів довела, що тільки при постійній взаємодії, співпраці з користувачами послуг вони можуть якісно виконувати свої функції.

В Україні рівень участі територіальної громади в місцевому самоврядуванні варіюється в діапазоні від відсутності будь-якого інформаційного обміну між органами місцевого самоврядування та членами громади до безпосереднього прийняття територіальної громадою рішень, що стосуються питань місцевого значення.

Узагальнення позитивного досвіду співпраці громади та органів місцевого самоврядування свідчить, що процес прийняття спільних рішень найчастіше відбувається за наступним загальним алгоритмом.

1. Привернення уваги громадськості до проекту розвитку. Поширення інформації про громадські слухання чи обговорення в ЗМІ.

2. Вивчення матеріалів проекту незалежними експертами, фахівцями в даній галузі, всіма зацікавленими громадянами.

3. Розгляд результатів експертизи і аналізу громадської думки з визначеного питання за участю громадськості, представників органів місцевої влади, експертів, що працюють в даній галузі.

4. Круглий стіл в розширеному складі, куди запрошуються усі зацікавлені, преса, мешканці міста, фахівці. Дискусія та узгодження підсумкового документу, погодження спільної думки громадськості щодо проекту.

5. Розробка підсумкового документу, написання звіту за результатами обговорення, в якому сформульовані рекомендації громадськості з поставленої проблеми.

6. Розповсюдження у засобах масової інформації висновків громадського обговорення.

Однак, позитивні приклади налагодження ефективної співпраці між

органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства поки що не є системною практикою. Існує низький рівень взаємної довіри між владою, підприємницькими колами та інститутами громадянського суспільства, який проявляється у відчуженості замість солідарної відповідальності за стан суспільного розвитку.

Отже, в Україні почався поступовий і складний процес налагодження співпраці між громадським та державним секторами на рівні місцевого самоврядування, що є фактором розвитку громадянського суспільства адже передбачає спільну відповідальність за добробут локальної громади і закладення основ громадського самоврядування. Таке партнерство покликане створити умови для максимально швидкого і гнучкого реагування на місцеві потреби, ефективне вирішення нагальних потреб. На цьому шляху багато проблем, джерелом яких є відсутність сформованої традиції громадянського суспільства, що виявляється в низькому рівні громадянської свідомості (конкретні вияви – зухвале ставлення чиновників до громадських організацій, небажання і невміння співпрацювати із громадськістю, невміння пересічних громадян формулювати свої проблеми та самим брати участь у їх вирішенні), нерозвиненості третього сектору (брак професіоналів, особливо у сільських районах, недосконала мережа координації та обміну інформацією всередині громадського сектору, брак ресурсів), непристосованість державного сектору до співпраці із громадою (недосконалість законодавства, відсутність досвіду).

Фахівці відзначають наявність в Україні значних проблем, що суттєво перешкоджають налагодженню конструктивного співробітництва між органами місцевого самоврядування та громадськістю [2]. Серед них наступні:

- діяльність органів місцевого самоврядування характерна своєю непублічністю та непрозорістю;
- має місце неповне використання значного потенціалу громадських організацій;
- законодавча база стосовно використання форм взаємодії громади та місцевого самоврядування є недосконалою та забезпечує лише рекомендаційний характер громадської експертизи, консультацій та інших громадських рішень.

Подолати ці перешкоди можливо шляхом локального законодавчого урегулювання питань громадської участі, організації громадянської просвіти; проведення навчальних тренінгів та семінарів для лідерів громадських організацій; шляхом обміну позитивним досвідом між регіонами; популяризації інституту волонтерства. Розробка ефективної моделі співробітництва органів місцевого самоврядування та територіальної громади призведе до позитивних зрушень на місцевому рівні. Вирішення проблем місцевого значення може бути найбільш ефективним, коли будуть враховані думки, а відповідно і інтереси максимально більшої кількості населення відповідної територіальної громади.

Список використаних джерел:

1. Григорьев В. А. Эволюция местного самоуправления. Отечественная и зарубежная практика : монография / В. А. Григорьев. – К. : Истина, 2005. – 424 с.
2. Ткачук М. Держава та громадянське суспільство. Динаміка їхньої взаємодії в Україні / М. Ткачук. – Режим доступу : www.spa.ukma.kiev.ua/article.php?story=20080229164910728.

СЕКЦІЯ 2

Гуманітарна політика щодо розвитку освіти, науки, культури, фізичної культури та охорони здоров'я

АНТОНОВА ТАТЬЯНА АНТОНОВНА

научный сотрудник ГНУ «Институт социологии НАН Беларуси»

ОБ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЯХ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В СФЕРЕ НАУКИ

Отличительной чертой современного этапа социально-экономического развития Республики Беларусь является становление и развитие экономики инновационного типа. В условиях государственной самостоятельности, при ограниченных сырьевых и топливно-энергетических ресурсах рост эффективности национальной экономики прогнозируется на основе инновационного развития обрабатывающих отраслей промышленности и сферы услуг, для поддержания которых в конкурентоспособном состоянии необходим высокий уровень развития научно-технического потенциала.

Исходя из целей и задач Государственной программы инновационного развития Республики Беларусь на 2011-2015 годы, государственная научно-техническая и инновационная политика ориентирована на структурную и технологическую модернизацию производственной и социальной сфер на основе научно-технического прогресса и использования образовательного и научного потенциала нации. Таким образом, инновационная направленность науки рассматривается в современных условиях в качестве одного из доминантных оснований динамичного экономического развития страны и базируется на отечественных научных разработках и технологиях, которые создаются в научных организациях и центрах Национальной академии наук (НАН), вузах и отраслевых НИИ Беларуси.

Одной из приоритетных задач государственной научно-технической политики является формирование эффективной модели отечественной науки, которая в ближайшей перспективе должна представлять собой целостную сеть технически оснащенных, укомплектованных квалифицированными кадрами, достаточно крупных и устойчивых в финансовом отношении организаций, выполняющих фундаментальные исследования мирового уровня и создающих прикладные разработки по приоритетным направлениям развития науки и технологий с высоким уровнем конкурентоспособности.

Основные направления реформирования белорусской науки заключаются в следующем: поэтапная модернизация организационной структуры науки, ее управления; обеспечение масштабной интеграции НАН Беларуси в экономику страны путем совершенствования ее организационной структуры с последующей трансформацией в мощную научно-производственную корпорацию, выполняющую весь спектр работ – от фундаментальных и прикладных исследований до опытного и серийного производства наукоемкой продукции по собственным разработкам путем создания новых научно-производственных структур – холдингов по ряду научных направлений и межведомственных структур – научно-технологических центров и технопарков; совершенствование правовой основы научной и инновационной деятельности, принципов и критериев оценки эффективности научной деятельности и ее инновационного

потенциала.

Дальнейшее развитие научной сферы страны будет направлено на более активное взаимодействие академического, вузовского и отраслевого секторов науки; на повышение эффективности деятельности научных организаций и создание необходимых условий для проведения научных исследований и разработок; на привлечение в науку талантливой молодежи; развитие взаимовыгодного международного научно-технического сотрудничества; привлечение к инвестированию научных исследований и разработок бизнеса, создание венчурных фондов и развитие государственно-частного партнерства.

Только при этих условиях возможно создание национальной инновационной системы как эффективной модели генерации, распространения и использования знаний, их воплощения в новых продуктах, технологиях, услугах во всех сферах жизни общества. В свою очередь государство должно сконцентрировать усилия на создании благоприятной для научной и инновационной деятельности экономической, правовой и социально-культурной среды, осуществить модернизацию материально-технической базы науки и высокотехнологичного производства на основе новых и высоких технологий.

На современном этапе требуются изменения приоритетов в развитии белорусской науки с производства новых знаний на их применение, формировании устойчивого спроса на научную и научно-техническую продукцию, развитие инновационной инфраструктуры, включая рынок объектов интеллектуальной собственности. Для адекватного реагирования на вызовы глобальной конкуренции Беларуси необходимо реализовать национальную стратегию, ориентированную на компетентность и инновации.

Таким образом, решение задач по обеспечению устойчивого экономического роста лежит в области системной и последовательной реализации мер по модернизации научной сферы и структурной перестройки экономики в целях повышения ее эффективности и конкурентоспособности. В настоящее время разработана и реализуется программа совершенствования научной сферы, в рамках которой предусматривается принятие комплекса мер по оптимизации ее структуры и системы управления, ускорение процесса интеграции академического и вузовского секторов науки с реальным сектором экономики с учетом приоритетов инновационного развития белорусского общества. Реализация этих мер уже в среднесрочный период обеспечит создание современного и мощного отраслевого сектора науки, тесно взаимодействующего с научными организациями Национальной Академии наук Беларуси и учреждениями высшего образования; развитие традиционных и создание новых научных школ; концентрацию интеллектуального потенциала на прорывных научных исследованиях и разработках для достижения и поддержания такого уровня эффективности работы, который сможет гарантировать устойчивое развитие ведущих отраслей экономики и реализацию национальных интересов Республики Беларусь.

БАВОЛ ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

*аспірант кафедри державного управління та місцевого самоврядування
ЛРІДУ НАДУ при Президентові України*

РОЛЬ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Однією з важливих умов, що наповнює зміст та сутність індивідуального підходу надання соціальних послуг у відповідній установі чи закладі є якісне кадрове забезпечення та відповідно система професійного розвитку і підготовки відповідних працівників, від яких залежить якість надання послуг населенню. Якісне впровадження індивідуального підходу у наданні соціальних послуг, неможливо без кваліфікованого, ретельно підбраного персоналу, який володіє достатнім досвідом і відповідними знаннями та навичками.

Працівники суб'єкти, що надають соціальні послуги, мають здійснювати свою діяльність на професійній основі. Професійна діяльність з надання соціальних послуг спрямована на задоволення потреб та забезпечення прав, вирішення проблем або подолання складних життєвих обставин окремих осіб чи соціальних груп згідно з визначеними вимогами до соціальних послуг. Така діяльність передбачає, що послуги надаються спеціалістами, які мають необхідний рівень професійної компетентності (знання, уміння, навички), підтверджений відповідними документами про освіту та кваліфікацію фахівців.

Професія соціального працівника спрямована на соціальну спеціалізовану діяльність, об'єктивно необхідну для функціонування державних і громадських систем соціальної допомоги різним категоріям населення, для реалізації життєвих, потенційно закладених у кожній людині сил для самозабезпечення і саморозвитку [1].

Відповідно до Закону України особи, що здійснюють безпосереднє надання соціальних послуг це:

- соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги;
- соціальний робітник – особа, яка надає соціальні послуги та має підготовку, що відповідає вимогам та характеру роботи, що виконується [2].

Кваліфікаційні вимоги до вищевказаних та інших працівників задіяних в сфері надання соціальних послуг, порядок їх атестації належать до сфери повноважень відповідного центрального органу виконавчої влади – Міністерства соціальної політики України.

Основні вимоги до рівня знань та обов'язків працівників, які зайняті в соціальній сфері регламентовані відповідними нормативно-правовими актами:

– наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.10.2005 р. № 324 затверджений «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників» [3], що задіяні в сфері надають соціальних послуг. В цьому Довіднику наводиться опис посадових обов'язків та кваліфікаційних вимог до керівників та різного рівня працівників установах та спеціалізованих закладах соціального захисту населення.

– наказом Міністерства соціальної політики України від 25.05.2012 р. року № 324 «Про затвердження нової редакції кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи» [4]. В цьому наказі регламентовані

основні завдання та обов'язки, необхідні знання для здійснення надання соціальних послуг і необхідні кваліфікаційні вимоги.

Так персонал, який надає соціальні послуги повинен володіти певним набором характеристик, для забезпечення якісного і доречного надання соціальних послуг, серед яких можна виділити:

- компетентність, полягає в професійній придатності, тобто повинен володіти знаннями та навичками відповідно до кваліфікаційних вимог;

- професіоналізм, обумовлюється високим рівнем знань, умінь і навичок, які постійно мають бути підтримані на належному рівні, для вчасної допомоги особам, що опинилися в складних життєвих обставинах, розв'язати їхні життєві проблеми;

- фізичне здоров'я. Особа, що надає соціальні послуги повинна відповідати певному рівню здоров'я, проходити у встановленому порядку медичні огляди, оскільки цей вид діяльності пов'язаний з контактом з різними категоріями людей і включає певні ризики для здоров'я;

- особистісні якості. Поряд з відповідною кваліфікацією, персонал повинен володіти високими моральними якостями, володіти культурою спілкування, керуватись у роботі етичними принципами й почуттям відповідальності.

Однак зі змінами, які відбуваються в Україні протягом останніх років, що призводить до збільшення категорій отримувачів соціальних послуг виникає закономірна необхідність в підвищенні кваліфікації чи проходження додаткового навчання працівників, які надають соціальні послуги цим категоріям.

Підвищення кваліфікації соціальних працівників, інших фахівців проводять навчальні заклади (у тому числі заклади післядипломної освіти), що мають відповідну ліцензію, видану в установленому порядку. До підвищення кваліфікації соціальних працівників зазначені заклади можуть залучати громадські організації, їх підприємства, установи та організації, які мають досвід роботи з відповідними категоріями осіб та соціальними групами [2].

Щодо кваліфікаційних вимог то в Україні підготовка і перепідготовка соціальних працівників здійснюється різними шляхами. В основному відповідну освіту можна здобути в університетах, педагогічних інститутах та університетах, в педагогічних та інших училищах, коледжах, на різноманітних курсах підвищення кваліфікації та ін. Терміни навчання можуть тривати від декількох місяців до 4-5 років що відповідно призводить до отримання різних рівнів знань і умінь.

Підготовка фахівців для соціальної роботи в нашій країні має певні проблеми. Перш за все це стосується вдосконалення форм, методів та технологій навчання. Актуальною є проблема перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, що надають соціальні послуги. В Україні не існує чіткої системи підвищення кваліфікації вже працюючих спеціалістів, а ті семінари та курси, що проводяться в системі соціального захисту населення мають вибіркового характеру.

Таким чином, структура професійних обов'язків соціального працівника досить складна і різноманітна, а обсяг знань, умінь і навичок цього спеціаліста не може обмежуватись характеристиками, які закладені у посадових інструкціях. Вона постійно розвивається і вдосконалюється, що передбачає постійний розвиток особистості соціального працівника, його перепідготовку і підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Белинская А. Б. Основы социальной работы : учеб. пособ. / А. Б. Белинская. – М., 2001. – 228 с.
2. Про соціальні послуги : закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV (із змінами, внесен. згідно із 8 законами у 2004-2012 рр.) // Офіц. вісн. України. – 2003. – 1 серп. (№ 29). – С. 52. – Ст. 1435.
3. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників : наказ Міністерства соціальної політики України від 14 жовт. 2005 р. № 324. – Режим доступу : www.uazakon.com/big/text798/pg1.htm.
4. Про затвердження нової редакції кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи» : наказ Міністерства соціальної політики України від 25 трав. 2012 р. № 324. – Режим доступу : www.govuadocs.com.ua/docs/3207/index-5977.html.

БОСЬКО ОЛЬГА ВЛАДИМИРОВНА

*канд. філол. наук, старший научний співробітник
НИИ теории и практики государственного управления
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

СОХРАНЕНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА В НАУЧНОЙ СФЕРЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Одной из приоритетных задач современной государственной научно-технической политики Республики Беларусь является формирование эффективной модели отечественной науки, укомплектованной квалифицированными кадрами, выполняющими фундаментальные исследования мирового уровня и создающими прикладные разработки по приоритетным направлениям развития науки и технологий с высоким уровнем конкурентоспособности [4, с. 4].

В настоящее время кадровый потенциал белорусской науки претерпевает серьезные негативные изменения. Остро стоит проблема старения научных кадров, которая усугубляется оттоком работников, занимающихся научными исследованиями и инновационными разработками, в другие сферы деятельности и за рубеж.

Общее количество кандидатов и докторов наук, работающих в организациях Республики Беларусь, с каждым годом уменьшается.

Таблица 1

Численность кандидатов и докторов наук, работающих в организациях Республики Беларусь [3, с. 58]

Показатели	2010	2012	2014
Численность кандидатов наук	14 682	14 248	13 685
Численность докторов наук	2 358	2 311	2 194

Костяк белорусской науки составляют преимущественно научные кадры высшей квалификации старшего поколения (на конец 2014 года удельный вес докторов наук старше 60 лет составлял 78,6 %, кандидатов наук – 35,8 % [3, с. 41; 4, с. 41]). Тревожная тенденция старения кадров высшей квалификации фиксируется и в учреждениях высшего образования, где

профессорско-преподавательский состав в возрасте старше 65 лет с ученой степенью доктора наук, составляет 44,6 %, ученой степенью кандидата наук – 18,5 % (в 2012 г. – 43,2 % и 18,0 % соответственно) [6].

В условиях недостаточности количества научных кадров высшей квалификации благодаря научным кадрам пенсионного возраста не происходит резкого ухудшения структурных характеристик кадрового потенциала белорусской науки. При снижении количества исследователей ниже определенного критического уровня (25 человек на 100 тыс. населения) начинаются нарушения процессов нормального воспроизводства кадрового потенциала научной сферы. В настоящее время в Республике Беларусь данный показатель составляет около 20 исследователей на 100 тыс. населения (для сравнения: в США данный показатель находится на уровне 56 исследователей на 100 тыс. чел.) [2, с. 14].

Вместе с тем для эффективного воспроизводства кадрового потенциала в научной сфере, генерации инновационных идей и создания ноу-хау необходимо не просто наличие определенного числа исследователей, но и пропорциональность их возрастной структуры, наличие преемственности поколений в рамках определенных научных школ. Оптимальное значение показателя удельного веса молодежи (специалистов до 30 лет) от общей численности работников научного коллектива находится в пределах 20-25 % [5]. Этот критерий в современной белорусской науке в настоящее время выдерживается. Так, в 2011 году численность специалистов до 30 лет составляла 24,7 % от общей численности исследователей, в 2014 – 23,3 % [3, с. 41].

В целях омоложения научных кадров высшей квалификации, выполняющих фундаментальные исследования и инновационные разработки, и профессорско-преподавательского состава учреждений высшего образования ежегодно осуществляется прием в аспирантуру и докторантуру. Численность обучающихся в аспирантуре (адъюнктуре) в 2014 году по сравнению с 2005 годом претерпела незначительные изменения, а численность обучающихся в докторантуре даже увеличилась (как и число защит докторских диссертаций в срок).

Таблица 2

**Численность обучающихся, прием и выпуск
из аспирантуры (адъюнктуры) и докторантуры [3, с. 54, 56]**

Показатели	2005	2014
Численность обучающихся в аспирантуре (адъюнктуре)	5 042	4 900
Принято в аспирантуру (адъюнктуру)	1 508	1 342
Выпущено из аспирантуры (адъюнктуры)	1 296	1 148
из них с защитой диссертации	74	67
Численность обучающихся в докторантуре	131	282
Принято в докторантуру	56	105
Выпущено из докторантуры	29	51
из них с защитой диссертации	1	9

Достаточно стабильным остается и количество присуждаемых ученых степеней.

Сведения о присуждении ученых степеней [3, с. 57]

Присуждено ученых степеней:	2010	2011	2012	2013	2014
кандидата наук	587	520	494	512	491
доктора наук	45	47	46	39	45

Таким образом, система воспроизводства научных кадров в Республике Беларусь сохранена. Актуальной остается проблема закрепления в сфере научной деятельности кандидатов наук молодого и среднего возраста. Ее решение имеет ключевое значение, поскольку опыт мировой науки свидетельствует, что на возраст ученого 30-39 лет приходится максимум продуктивной и наиболее качественной работы [5]. Эта возрастная группа ученых важна еще и потому, что без ее сохранения не удастся обеспечить оптимальное воспроизводство научных кадров высшей квалификации.

Сохранение научных кадров связано с изменением системы оплаты труда, пересмотром системы премирования, включая существенное увеличение размера премий за достижения в области науки. Поскольку финансовое благополучие в современном обществе является одним из критериев успеха для любого человека. И этот вопрос уже прорабатывается. Президентом Республики Беларусь дано поручение правительству создать систему социальной поддержки выпускников аспирантуры, к примеру, путем присвоения им статуса «молодой ученый» (по аналогии с молодым специалистом), возможно, с соответствующими преференциями, выделением общежития либо арендного жилья и принятием других мер [1].

Хотя бы частичному сдерживанию процесса «утечки умов» из белорусской науки может способствовать национальная политика, направленная на приоритетное финансирование исследований, отвечающих научным интересам Беларуси, поддержку научных школ, молодых ученых, которые должным образом смогут повлиять на положительную динамику устойчивого развития нашей страны.

Список использованной литературы:

1. Александр Лукашенко провел совещание по вопросу перспектив развития науки // События. Президент Республики Беларусь. – 2014. – Режим доступа : www.president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-provel-soveshchanie-po-voprosu-perspektiv-razvitija-nauki-8393. – Загл. с экрана.
2. Крюков Л. М. Роль научного сообщества в переходе страны на инновационный путь развития / Л. М. Крюков // Белорусский экономический журнал. – 2009. – № 1. – С. 13 – 23.
3. Наука и инновационная деятельность в Республике Беларусь (2010-2014) : стат. сб. / Национальный статистический комитет Республики Беларусь ; редкол. : И. В. Медведева (председатель) [и др.]. – Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2015. – 138 с.
4. О состоянии и перспективах развития науки в Республике Беларусь по итогам 2012 года : аналит. доклад / под ред. И. В. Войтова, М. Г. Гусакова. – Минск : ГУ «БелИСА», 2013. – 216 с.
5. Основные тенденции внутренней миграции научных кадров // Право. Законодательство Республики Беларусь. – 2014. – Режим доступа : www.pravo.kulichki.com/dop/otdk/otdk0859.htm.
6. Состояние и перспективы обеспечения учреждений высшего образования научно-педагогическими кадрами высшей квалификации :

решение № 1 Президиума Республиканского совета ректоров учреждений высшего образования // Республиканский совет ректоров учреждений высшего образования. – 2014. – Режим доступа : www.srrb.niks.by/info/resh18_12_14.html.

ДРЕНЬ АННА ЮРЬЕВНА

*студентка 3 курса Академии управления
при Президенте Республики Беларусь*

РАЗВИТИЕ СПОРТА ВЫСШИХ ДОСТИЖЕНИЙ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

В XX веке спортивное движение в мире непрерывно расширялось, несмотря на пессимистические оценки ряда социологов и философов, предрекавших постепенный закат спорта высших достижений в связи с отдельными негативными тенденциями, сопровождавшими его развитие [1].

На сегодняшний день популярность занятий спортом возрастает, в стране возведены многие современные спортивные объекты, которые являются доступными для граждан, позволяют им проводить свое свободное время интересно, с пользой для здоровья.

Состояние физического здоровья населения является важнейшим условием развития любого государства. Всестороннее и гармоничное развитие человека, его физическое совершенство – одна из основ поступательной и успешной реализации проводимых в Республике Беларусь преобразований. Развитие спорта – это сегодня и часть внешней политики государства [2].

В Беларуси приняты и выполняются в полной мере социальные стандарты по физической культуре и спорту, которые определены как нормативы бюджетной обеспеченности расходов на физическую культуру и спорт в расчете на одного жителя. Во всех регионах ведется пропаганда здорового образа жизни. Проводятся всевозможные акции, недели здоровья, тематические, культурные мероприятия, конкурсы, информационные кампании, конференции и выставки, посвященные здоровому образу жизни [2].

В системе Министерства спорта и туризма работают 6 областных учебно-методических центров физического воспитания населения, более 100 городских и районных физкультурно-спортивных клубов, центров физкультурно-оздоровительной работы и более 700 клубов по спортивным интересам, в которых систематически занимаются физической культурой около 1 млн. человек, или 10 % населения страны (в том числе в учебных заведениях всех типов – 560 тыс., на предприятиях и в организациях – 250 тыс., по месту жительства – 187 тыс.).

В современном мире наблюдается устойчивая тенденция повышения социальной роли физической культуры и спорта. Она проявляется в:

- широком использовании физической культуры и спорта в профилактике заболеваний и укреплении здоровья населения;
- вовлечении в занятия физической культурой и спортом трудоспособного населения;
- использовании физической культуры и спорта в социальной и

физической адаптации инвалидов, детей-сирот;

- резком увеличении роста дохода от спортивных зрелищ и спортивной индустрии;

- возрастающем объеме спортивного теле-, радиовещания и роли телевидения в развитии физической культуры и спорта и формировании здорового образа жизни;

- развитии физкультурно-оздоровительной и спортивной инфраструктуры с учетом интересов и потребностей населения;

В настоящее время существуют три основные сферы организованного физического воспитания населения республики:

- занятия физическими упражнениями и спортом в сфере массовой физической культуры;

- интенсивная подготовка в сфере спорта высших достижений;

- физическое воспитание детей и подростков, учащейся молодежи.

Указанные направления тесно взаимосвязаны и в совокупности образуют сложившуюся национальную систему физического воспитания [3].

Но в данной статье хотелось бы сделать акцент именно на второй сфере и поговорить именно о спорте высших достижений как важнейшем элементе социальной политики государства.

Спорт высших достижений – спорт, направленный на достижение высоких спортивных результатов, установление рекордов. Государственные органы создают необходимые условия для спортсменов, тренеров, которые достигли высоких спортивных результатов или содействуют повышению международного авторитета Республики Беларусь, формируют из этих спортсменов и тренеров национальные и сборные команды Республики Беларусь по видам спорта. Спортсменам, добившимся выдающихся результатов на спортивных соревнованиях, а также тренерам, обеспечившим их подготовку, могут выплачиваться вознаграждения, установленные законодательством [4].

Республика Беларусь – страна, которая воспитала множество олимпийских чемпионов, чемпионов мира и Европы, заслуженных тренеров. Вспомнить только имена Ольги Корбут, Александра Медведя, Алексея Гришина, Дарьи Домрачевой, Виктории Азаренко. Эти люди – великие спортсмены, которых знает весь мир.

Принятые меры в рамках реализации Государственной программы развития физической культуры и спорта на 2011-2015 годы позволили повысить результативность выступлений белорусских спортсменов на официальных международных спортивных соревнованиях по олимпийским видам спорта и видам спорта, по которым созданы национальные команды Республики Беларусь по видам спорта [5].

Белорусские спортсмены ярко проявляют себя в таких видах спорта как биатлон, большой теннис, фристайл, художественная гимнастика.

В стране много учебных центров для подготовки профессиональных спортсменов, в т. ч.:

- Белорусский государственный университет физической культуры;

- училища олимпийского резерва;

- специализированные школы олимпийского резерва;

- детско-юношеские спортивные школы.

Кроме этого, Беларусь по праву может гордиться спортивными объектами, созданными для подготовки спортсменов. Республиканский центр

олимпийской подготовки по зимним видам спорта «Раубичи» считается одним из лучших в мире центров для биатлона. В феврале 2015 года в Раубичах прошел Чемпионат мира среди юношей и juniоров по биатлону. Накануне первенства в центре завершилась масштабная реконструкция, благодаря чему сегодня «Раубичи» оснащены новейшим оборудованием и технологиями, соответствующими всем мировым стандартам.

Нельзя не вспомнить Чемпионат мира по хоккею с шайбой, который приняла наша страна в 2014 году. Для Беларуси это событие стало ярчайшим для всей спортивной истории страны. Эти 2 недели спортивного праздника, будут помнить еще очень долго. К Чемпионату Мира был реконструирован Национальный аэропорт Минск. В Минске построили новые транспортные развязки, расширилась сеть станций метрополитена, появились внутригородские электропоезда. По отзывам участников и гостей планетарного хоккейного форума, белорусская столица отлично справилась со столь внушительным мероприятием, организовав его на высшем мировом уровне. Специально к началу чемпионата мира-2014 в Минске было построено более десятка комфортабельных гостиниц, которые приняли любителей хоккея из более 20 стран мира. Для болельщиков были организованы фан-деревни и зоны гостеприимства, которые пришлось по душе многочисленным зарубежным гостям.

2014 год стал и очень результативным для белорусов в плане спортивных результатов. XXII зимние Олимпийские игры в Сочи стали самыми успешными в суверенной истории Беларуси, выступающей самостоятельной командой с 1994 года. Наша дружина заняла 8-е место среди 88 стран в общем медальном зачете. В активе белорусских спортсменов 6 медалей – 5 золотых, 1 бронзовая.

Спорт высших достижений – это еще и высокие финансовые затраты. Подготовка каждого спортсмена международного уровня, способного выступать на самых престижных состязаниях обходится недешево, впрочем, и окупается результатами. В 2015 году в проекте бюджета на физическую культуру и спорт было запланировано 1,2 трлн. рублей, в том числе на физическую культуру – 673 млн. рублей, на спорт – 510 млн. рублей и на прочие вопросы в области физической культуры и спорта – 59 млн. рублей. Это на 18,9 процентов больше, чем было запланировано в бюджете на 2014 год.

На сегодня колоссальный рост интереса к спорту высших достижений является общемировой тенденцией. Данная тенденция отражает фундаментальные сдвиги в современной культуре. Спорт на всех его уровнях – универсальный механизм для самореализации человека, для его самовыражения и развития. Именно поэтому за последние годы место спорта в системе ценностей современной культуры резко возросло.

Список использованной литературы:

1. Переверзин И. И. О структуре современного спорта высших достижений и социально-правовом статусе спортсменов-профессионалов / И. И. Переверзин, Ф. П. Суслов // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 5. – С. 57 – 61.
2. Жигун А. А. Государственная политика в сфере физической культуры и спорта в Республике Беларусь / А. А. Жигун // Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы : материалы XIV междунар. науч. конф., Минск, 19 мая 2011 г. / Минский ин-т управления ; под ред. канд. пед. наук В. В. Гедранович. – Минск, 2011. –

С. 264.

3. Гречнева Е. Ф. Развитие культуры и укрепление здоровья нации / Е. Ф. Гречнева // Беларуская думка. – 2009. – № 4. – С. 15 – 32

4. О физической культуре и спорте : закон Республики Беларусь от 4 янв. 2014 г. № 125-3 // Эталон – Беларусь / Нац. центр правовой информации Респ. Беларусь. – Минск, 2015.

5. Концепция государственной программы развития физической культуры и спорта в Республике Беларусь на 2016-2020 годы. – Режим доступа : www.mst.by/nfiles/000051_16289_Proekt_PН.doc.

ДУБОК ІРИНА ПЕТРІВНА

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики
НАДУ при Президентіві України*

СВІТОВІ СТАНДАРТИ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

Культура займає особливе місце в українському суспільстві, безпосередньо впливаючи на його розвиток. За минулі роки у сфері культури накопичилися серйозні проблеми, які не знаходили належного вирішення. Важливим завданням, яке стоїть перед українською державою і громадянським суспільством, є реформування управління сферою культури. Необхідно осмислити власну культурну ідентичність і розробити таку модель національної культурної політики, яка б сприяла європейській інтеграції України в рамках єдиної політичної нації.

При формуванні та реалізації державної культурної політики необхідно вивчати досвід розвинених країн світу, в яких досить успішна культурна політика забезпечує громадянам доступ до національних і світових досягнень у сфері культури та мистецтва й дозволяє гідно представляти національну культуру в світі. «Французька», «американська» і «британська» моделі культурної політики відрізняються ступенем втручання держави в сферу культури і механізмами досягнення поставлених цілей [4, с. 62].

«Французька» модель культурної політики виділяється значним впливом держави на формування «репертуарної політики» та вагомою фінансовою підтримкою держави. Зазначимо, що у Франції держава впливала на сферу культури ще з часів середньовіччя, коли підтримка культури і мистецтва занадто політизувалася, була засобом, щоб продемонструвати пишність, розкіш і переваги нації, а згодом стала одним із символів французької державності. Для цього використовували грандіозні культурні об'єкти, такі як Версаль, Лувр тощо. Значний вплив держави на формування та реалізацію культурної політики присутній у Франції і досі.

Міністерство культури і комунікації Франції займається збереженням національної культурної спадщини, мистецтвом, проводить активну політику підтримки національної мови, молодіжної субкультури, моди, національної кухні. У підпорядкуванні міністерства знаходяться департаменти, управління, найбільші національні заклади культури, культурно-мистецькі навчальні заклади, архіви, культурні центри. «На сьогодні Франція – одна з небагатьох країн у світі, де діє централізоване Міністерство культури, яке зосереджено виключно на культурі та мистецтві з привабливим штатом в 16000 службовців» [5, с. 37].

Міністерство культури і його регіональні представництва відіграють

вирішальну роль у виділенні, розподілі та контролі коштів на потреби національної культури. Надається допомога у вигляді субсидій більшості національно-орієнтованих культурних ініціатив, незалежно від масштабу, форми власності та комерційного успіху.

У Франції існує добре налагоджений механізм фінансування сфери культури через введення парафіскальних зборів [2]:

- збір від торгівлі книгами спрямовується на підтримку літературної діяльності;

- збір на прибуток телевізійних каналів, кабельного та супутникового телебачення спрямовується на підтримку виробництва кіно, аудіо, відеопродукції;

- збір від театральної-концертної діяльності спрямовується на розвиток театрального мистецтва.

«Американську» модель культурної політики називають прямою протилежністю «французької» моделі. На центральному рівні в США не існує інституції у справах культури. Управлінням культури займаються на рівні штатів або міст. Деякі дослідники, навіть, вважають, що в США не існує культурної політики, хоча, на нашу думку, це не так. Дійсно, в Америці участь держави в управлінні культурою мінімізована. Вважається, що будь-яка нав'язана згори ініціатива пригнічує творчість, створює певні рамки. Натомість, діяльність культурних індустрій складає окремий рентабельний сектор економіки, який успішно функціонує без прямого втручання держави. Американська масова культура носить глобальний характер і набула широкого поширення у всьому світі. Однак держава опікується збереженням традиційної культурної спадщини. З середини ХХ ст. сума дотацій з федерального бюджету на потреби сфери культури тільки зростає. Розподілом субсидій займаються три спеціальних агентства: Національний фонд підтримки мистецтва і культури, Національний фонд гуманітарних наук, Інститут музеїв і бібліотек. Так, у структурі Національного фонду підтримки мистецтва і культури створені такі підрозділи: «Освіта та доступність», «Творча розробка та презентація творчих проєктів», «Культурна спадщина та її презентація» та інші [3]. Сферою культури на рівні штатів займаються ради мистецтв і агентства, які є автономними громадськими інституціями у складі виконавчих органів влади штату.

Найбільшу фінансову підтримку сфері культури в США надають місцеві агентства, які були створені з ініціативи місцевих органів влади ще в сорокові роки ХХ ст. Ці авторитетні неприбуткові органи здійснюють формування і реалізацію регіональних програм у сфері культури.

Фінансова підтримка культурної сфери з боку держави в США обмежена. Зокрема, державні кошти в бюджеті американських організацій культури становить лише 9 % [2]. Однак держава створила в країні необхідні умови для розвитку культури через комплексну систему пільг і заохочень для потенційних донорів та спонсорів. У США вперше на законодавчому рівні закріпили стимули для заохочення комерційних організацій інвестувати кошти в культуру. Практика фандрейзingu (формування сприятливих умов, що сприяє залученню позабюджетних коштів для реалізації мистецьких проєктів та підтримки діяльності організацій культури) передбачає розвиток зв'язків організацій культури і бізнесу, вироблення різних форм і можливостей їх взаємовигідного співробітництва, а також формування громадської думки на користь підтримки культури. Тому фінансову підтримку сфері культури надають численні приватні фонди, найбільш

відомим серед яких є Фонд Рокфеллера.

«Британська» модель культурної політики діє за принципом «втягнутої руки» («the arms-length principle»). У Великобританії держава підтримує сферу культури і виділяє кошти з державного бюджету на фінансування культури, «але при цьому не бажає бути повноцінним суб'єктом такої підтримки» [1, с. 90]. Держава делегує свої повноваження щодо формування та реалізації культурної політики громадському сектору. Адміністративно незалежні організації у сфері культури: Англійська рада мистецтв, Британський кіноінститут, Комісія музеїв і галерей, Рада у справах спорту, Британська рада туризму – відповідають за збереження культурної спадщини, розвиток мистецтва, спорту, кіновиробництва, виконуючи адміністративні, регуляторні, фінансові та консультативні функції. Ці організації формують і реалізують місцеві стратегії розвитку у сфері культури, відповідають за впровадження програм з охорони культурної спадщини, підтримки міжкультурного діалогу, займаються організацією фестивалів, представляють національну культуру закордоном.

Згадані незалежні інститути самостійно визначають свою політику і подальшу долю державних витрат. Зокрема, у підпорядкуванні чотирьох Національних рад у справах мистецтва (Arts Council of England, Scottish Arts Council, Arts Council of Wales, Arts Council of Northern Ireland) знаходяться Королівський Шекспірівський театр, Національний театр, Королівська опера, Англійська національна опера та інші установи культури національного значення.

Значним додатковим ресурсом фінансування культури у Великобританії є надходження від Національної лотереї. На соціально важливі проекти («good causes») йде 27 % надходжень, з них 16,6 % – на сферу культури, які в свою чергу розподіляються наступним чином: 40 % – на реконструкцію культурних об'єктів, 60 % – на підтримку діяльності організацій культури [2].

Кожна з розглянутих нами моделей культурної політики: «французька», «американська», «британська» – має свої характерні риси, відрізняється ступенем втручання держави в сферу культури, бажанням і можливістю держави залучити місцеву владу, бізнес, представників громадського сектору для вирішення завдань культури, механізмами досягнення поставлених цілей. Як правило, на «французьку» модель культурної політики орієнтуються ті держави, де існує реальна загроза життєздатності та конкурентоспроможності національної культури, традицій, мови з боку інших культур. «Французька модель» сприяє застосуванню принципу соціальної солідарності, рівного доступу до культурного надбання та послугам, а також формуванню єдиного національного культурного простору. «Американська» модель культурної політики може успішно функціонувати тільки при наявності в суспільстві усталених традицій меценатства і спонсорства. При цьому значна роль відводиться корпоративному меценатству. Дана модель сприяє забезпеченню принципу соціального партнерства. Основні риси «британської» моделі культурної політики застосовні в країнах з розвиненим громадянським суспільством, де налагоджений діалог між державою і громадянським суспільством, існує довіра суспільства до діяльності громадянських інституцій. Більшість країн світу застосовують інтегральний підхід до вибору національної моделі культурної політики, враховуючи власні громадські, політичні, культурні традиції, стан економіки та сфери культури.

Необхідно відзначити, що у всіх розвинених країнах світу характерною тенденцією останніх десятиліть стало загальне скорочення бюджетних витрат

на культуру. Зокрема, у Великобританії державні видатки на культуру почали скорочуватися ще в 1979 р. з приходом до влади уряду Маргарет Тетчер; в Польщі бюджетне фінансування культури різко скоротилося в 1989 р.; в Австрії ця тенденція отримала своє поширення з 2002 року [2]. Уряди розвинених країн світу активно проводять політику впровадження механізмів залучення позабюджетних коштів. Серед приватних джерел фінансування сфери культури важлива роль відводиться меценатству, спонсорству та державно-приватному партнерству. Особливий інтерес, на нашу думку, представляє такий перспективний механізм, як державно-приватне партнерство. Сутність державно-приватного партнерства полягає в довгострокових взаємовигідних відносинах між владою і бізнесом шляхом укладення угоди про надання приватним партнером послуг, які традиційно надаються органами влади на центральному або місцевому рівнях.

Перед Україною, яка просувається шляхом інтеграції в ЄС, стоїть завдання реформування державного регулювання у сфері культури та формування нової культурної політики. Вивчення різних моделей культурної політики, використання кращих досягнень у сфері культури розвинених країн світу дозволить комплексно і більш чітко сформулювати положення власної системи державного регулювання сфери культури на загальнодержавному та місцевому рівні. Реформування сфери культури в Україні, на нашу думку, повинно враховувати наступні положення:

- зменшення державного впливу на управління об'єктами культурної сфери;
- децентралізація культурних процесів в країні;
- підтримка українського продукту;
- розподіл державних коштів на конкурсній основі, як для державних, так і приватних закладів культури;
- широке залучення позабюджетних коштів.

Подальші дослідження, на нашу думку, повинні бути спрямовані на дослідження досвіду розвинених країн світу у формуванні та реалізації культурної політики, можливість застосування найкращих зарубіжних досягнень в Україні з урахуванням власних традицій і стану економіки. Особливу увагу слід приділити впровадженню механізмів залучення позабюджетних коштів у сферу культури України, особливо механізму державно-приватного партнерства.

Список використаних джерел:

1. Гриценко О. А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі / О. А. Гриценко. – К. : УЦКД, 2000. – 228 с.
2. Зарубіжний досвід залучення позабюджетних коштів на розвиток культури : аналітична записка / В. Бакальчук, О. Кузьмук. – Режим доступу : www.old.niss.gov.ua/Monitor/February/2.htm.
3. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : навч. посіб. / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2005. – 408 с.
4. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / авт. кол. : В. П. Трошинський, В. А. Скуратівський, Е. М. Лібанова [та ін.] ; за заг. ред. В. П. Трошинського, В. А. Скуратівського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2010. – Ч. 2. – 244 с.
5. Zimmer A. The subsidized muse: government and the arts in Western Europe and the United States / A. Zimmer, S. Toepler // Journal of Cultural Economics. – 1999. – vol. 23. – P. 33 – 49.

ЖАЛІЙ РУСЛАН ВАСИЛЬОВИЧ

*старший викладач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини
Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка*

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ НОВЕЛ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сучасна система фізичного виховання молоді незавершена й потребує вдосконалення, наукового обґрунтування та ефективної реалізації її положень на практиці. Для належного нормативного регулювання важливої сфери діяльності підростаючого покоління та майбутніх фахівців різних напрямів підготовки створюються належні умови, проте не всі передбачені законодавством зміни оперативно впроваджуються у навчально-виховний процес вищої школи.

Окреслена проблема стала предметом дослідження провідних учених, тренерів, методистів, інструкторів з фізичного виховання, колег-викладачів. Так, О. Авраменко вбачає пріоритетний фактор удосконалення сучасної системи фізичного виховання в запровадженні нетрадиційних видів рухової активності [1, с. 80 – 81]. С. Атаманюк та О. Беспалова розглядають популярні фітнес-технології та оздоровчу ходьбу як поширені сьогодні засоби фізичного виховання молоді [2; 4]. Т. Сидорчук наполягає на запровадженні диференційованого підходу до оцінювання навчальних досягнень студенток у процесі фізичного виховання [9, с. 95]. С. Бєлих конструє власну авторську модель оновлення змісту та форми сучасної системи фізичного виховання молоді [4].

Мета нашого дослідження – висвітлити основні принципи державного регулювання освітньої діяльності з фізичного виховання студентів у контексті новел національного законодавства, зокрема, прийняття важливого основного документу вищої юридичної сили – Закону України «Про вищу освіту» та підзаконних актів.

Вкажемо, що сфера фізичного виховання у сучасних вишах України регулюється нормами Закону України про фізичну культуру і спорт (24.12.1993 рік), Положенням про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах (11.01.2006 рік), листом МОН України «Щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах» (25.09.2015 рік).

Підготовка фахівців у вищій школі завжди здійснювалася з обов'язковим вивчення навчальної дисципліни «Фізичне виховання», бо завдяки цьому вдається дбати про здорову націю, а основи здорового способу життя, профілактика багатьох захворювань – то пріоритет середньої та вищої шкіл у нашій країні. Це чітко визначає п. 4. ст. 26 нового Закону України «Про вищу освіту», де вказуються завдання вищої школи, які полягають у: формуванні особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах [5].

Нагадаємо, що чинний нині Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року містить норми ст. 26. Фізична культура у сфері освіти: «...органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють розвитку фізичної культури в навчальних закладах. Фізична

культура у сфері освіти має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів... на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя. Фізична культура у сфері освіти базується на затверджених відповідно до закону державних стандартах освіти, спрямованих на забезпечення науково обґрунтованих норм рухової активності дітей та молоді з урахуванням стану їхнього здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку.

Фізична культура шляхом проведення обов'язкових занять у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах здійснюється відповідно до навчальних програм, затверджених у встановленому порядку» [6].

Наведемо норми «Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у ВНЗ» від 11.01.2006 року: п. 1.1.: фізичне виховання – складова освіти і виховання, педагогічний, навчально-виховний процес, предмет (навчальна дисципліна), спрямований на оволодіння знаннями, уміннями й навичками щодо управління фізичним розвитком людини різновидами рухової активності, з метою навчання і виховання особистості в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточення. П. 4.1.1. вказує: до змісту навчально-виховної діяльності (кафедри фізичного виховання) входять: організація та проведення навчальних занять і заходів з фізичного виховання; контроль показників фізичного розвитку студентів; оцінювання якості досягнутого студентами рівня сформованості знань, умінь і навичок з фізичного виховання [8].

У додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 25.09.2015 року, який був надісланий у ВНЗ України після обговорень у профільному міністерстві, звернень колективів фізичної культури вишів з проханням не перетворювати сферу фізичної культури у другорядну [7]. Тому у рекомендації щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах чітко визначаються можливі моделі системи фізичного виховання зі збереженням його у змісті підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Так, «...із метою забезпечення викладання фізичного виховання у вищих навчальних закладах на належному рівні» в – цитуємо вказаний документ – «можуть бути запропоновані такі базові моделі для вирішення цього питання (без претензії на вичерпність) або різні форми їх поєднання». Тобто важливий принцип невичерпності запропонованих форм залишає елемент креативності та розширює можливість для активізації діяльності і в межах навчально-виховного процесу, і в поза аудиторній роботі. У листі визначаються такі можливі варіанти: секційна (створення широкої мережі як спеціалізованих спортивних, так і загальнооздоровчих секцій, гуртків, клубів, які працюють за фіксованим розкладом у вільний від основних навчальних занять час); професійно орієнтована (розроблення низки комплексних програм з фізичного виховання, які прямо орієнтовані на особливості майбутньої професії); традиційна (збереження фізичного виховання в якості обов'язкової дисципліни з нарахуванням за неї кредитів, виставленням заліків та включенням до розкладу занять); індивідуальна (закріплення за кожним студентом працівника кафедри фізичного виховання чи іншого спеціалізованого підрозділу, який виконує роль тьютора з питань оздоровлення та фізичного розвитку) [7]. Передбачаються різні види

заохочень: рейтинг, стимули, змагання, медійні технології, сертифікати кваліфікації. Звісно, такі рекомендації носить винятково схематичний характер і не охоплюють всього багатоманіття форм організації фізичного виховання.

Отже, факт звернення уваги на таку важливу складову у житті студентів видається позитивним у руслі проблеми загального погіршення здоров'я нації, підвищення рівня захворюваності молодих осіб. Тому на основі аналізу нормативно-правової бази з проблеми окреслимо найбільш пріоритетні, на нашу думку, принципи державного регулювання освітньої діяльності з фізичного виховання студентів:

- принцип відтермінованого формування валеологічної компетентності в розумінні здатності використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя, формування здоров'я людини (бо профільне міністерство тільки дало доручення про включення її до змісту підготовки в галузеві державні стандарти);

- принцип пріоритетного виховання здорового способу життя (поряд із іншими, не менш важливими видами виховання, що передбачається серед завдань вищої школи);

- принцип невичерпності форм, способів, прийомів, засобів у системі фізичного виховання студентів;

- принцип обов'язковості проведення занять з фізичного виховання (що передбачається низкою норм як актів вищої юридичної сили, так і підзаконних актів) та ін.

У сучасних умовах позитивні зрушення в нашій державі можливі тільки за умови формування високоморальних, загартованих та право свідомих громадян, котрі своїм прикладом демонструють зразок фізичного й психічного здоров'я й досконалості, тому для нашої країни підтримки сфери фізичного виховання студентів повинна стати визначальною.

Список використаних джерел:

1. Авраменко О. Нетрадиційні види рухової активності як фактор удосконалення сучасної системи фізичного виховання / О. Авраменко // Технології здоров'язбереження в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України: проблеми і перспективи. – Полтава, 2013. – С. 80 – 83.

2. Атаманюк С. Методика застосування оздоровчої ходьби для студентів спеціальної медичної групи ВНЗ / С. Атаманюк // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 1. – С. 204 – 207.

3. Белых С. Инновационная стратегия для реформы вузовской дисциплины «Физическое воспитание» / С. Белых // Теория и практика физической культуры. – 2012. – № 9. – С. 62 – 64.

4. Беспалова О. Фітнес-технології у фізичному вихованні студентів із захворюваннями серцево-судинної системи / О. Беспалова // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 1. – С. 8 – 11.

5. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page6.

6. Про фізичну культуру і спорт : закон України від 24 груд. 1993 р. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12/page3.

7. Щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах : лист МОН України від 25 верес. 2015 р. №1/9-454. – Режим доступу : www.old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4440.

8. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах : затверджене Міністерством освіти і

науки України від 11 січ. 2006 р. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0249-06.

9. Сидорчук Т. Використання диференційованих технологій навчання у фізичному вихованні студенток / Т. Сидорчук // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 1. – С. 95 – 101.

ЖАЛІЙ ТАМАРА ВІТАЛІЇВНА

к. і. н., доцент, докторант Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка

ПРАВознавчі ДИСЦИПЛІНИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ СУЧАСНИХ ВНЗ УКРАЇНИ: ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ Й ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ

Сьогодні увага громадськості прикута до подій російсько-української війни, які вже стали резонансними з огляду на різке ігнорування норм міжнародного права, порушення переважної більшості міжнародних договорів з боку північних сусідів та, зрештою, очікувальну позицію світової спільноти. Правове невігластво одного з суб'єктів міжнародного права свідчить про відсутність елементарної правової культури навіть на рівні міждержавних відносин. Тому в статті спробуємо визначити особливості змістового наповнення правознавчих дисциплін у системі підготовки фахівців гуманітарної сфери у ВНЗ України.

Обрана проблема стала предметом вивчення В. Бесчестного, котрий визначає пріоритетною необхідність вивчення правознавства у складних суспільно-політичних умовах [1, с. 2] Етнологічний вимір правознавства та його особливості висвітлюється академічними вченими, а діяльніший підхід у правознавстві досліджує С. Гусарев [2 – 3]. Фахівець проблеми О. Івакін акцентує увагу на нових наукових напрямках досліджень правознавства – філософії права та з'ясує філософське підґрунтя правознавчих наук [4]. У статті М. Козюбри охарактеризовано сучасний стан та пропонуються перспективні напрямки подальшого розвитку загальнотеоретичного правознавства [5].

Проблеми формування правової культури та превентивні заходи для подолання правового нігілізму в кожній державі посідають чільне місце на рівні розробки загальнонаціональних програм, у науково-методичних, виховних, навчальних виданнях. Не винятком стала і Україна, де, зважаючи на ці події, розроблена «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (16.06.2015 року), яка визначає пріоритетні напрямки правового виховання. Важливою тезою, сформульованою в цьому документі, є «...серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть державу (patria) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін» [6]. Ці положення повинні реалізовувати викладачі, куратори, вчителі, класні керівники шляхом проведення різноманітних виховних заходів.

Проте, на нашу думку, не варто сподіватися тільки на виховні заходи у цій складній справі – формування свідомого громадянина країни, здатного самостійно брати участь в управлінні державою, не порушувати права інших осіб, за найвище благо сприймати державу та суворо дотримуватися норм закону. Наполягаємо на обов'язковому вивченні правознавчих курсів фахівцями всіх напрямків підготовки гуманітарного спрямування, оскільки державні вимоги до змісту підготовки фахівця мають охоплювати спектр усіх правових компетентностей.

Сьогодні правознавчі дисципліни, як і інші гуманітарні курси, вивчаються за рахунок варіативної частини навчального плану, тобто за вибором студентів. З досвіду роботи кафедри правознавства Полтавського педуніверситету зазначу, що у 2015-2016 н. р. розроблені такі курси для підготовки фахівців усіх напрямків підготовки та спеціальностей: «Конституційне право України», «Парламентаризм в Україні», «Правознавство», «Основи демократії», «Право Європейського Союзу», «Правові основи освітньої діяльності». Метою вивчення таких дисциплін є оволодіння знаннями з основ публічних і приватних галузей права та формування різних видів правових компетентностей (аксіологічно-правова, логічно-правова, юридично-мовленнєва, інформаційно-правова). Права (юридична) компетентність студентів формується в ході навчально-виховного процесу та набуття ними соціального досвіду за межами вищого навчального закладу й стосується основних галузей права та ґрунтується на навичках застосування в різних сферах діяльності

Звертаємо увагу на необхідність дотримання принципу наступності при вивченні юридичних дисциплін для більш ефективного засвоєння знань та вироблення умінь у студентів. Тому як основний і початковий слід вивчати курс «Правознавства», навчальна програма якого передбачає уявлення про теорію держави і права України та основні публічні й приватні галузі права. Посилена увага звертається на вивчення цивільного, сімейного, трудового права, які найбільш пов'язані з соціальним досвідом молоді особи.

При вивченні галузі кримінального права України слід звертати увагу на зміни до Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, які стосуються розділу «Військові злочини» та здійснювати правовиховну й правоосвітню діяльність превентивного характеру. Розглядаючи окремі теми навчальної програми, варто розширювати кругозір студентів фактичним матеріалом про новели вітчизняного законодавства (скажімо, ухвалені останнім часом зміни до Конституції України з приводу децентралізації органів місцевого самоврядування (в першому читанні), закони «Про Національну поліцію України», «Про Національне антикорупційне бюро», «Про Рахункову палату України» та ін.). А теми з права соціального забезпечення стануть цікавими для молоді при аналізі підвищення норм прожиткового мінімуму для працездатних та непрацездатних осіб, розміру мінімальної заробітної плати, стипендії, соціальних гарантій для молодих сімей, молодих спеціалістів та ін.

Зазначимо, що варто враховувати й інформаційних обсяг дисципліни, тому кількість кредитів для вивчення правознавства буде більшою, ніж для дисципліни «Конституційне право України» чи «Парламентаризм в Україні». Хоча це залежить, скоріш, від адміністративних факторів, аніж творчо-пошукової та креативної роботи викладача й студента.

Отже, визначимо принципи пріоритетного наповнення навчальних програм із правознавчих дисциплін для вишів, які готують фахівців

гуманітарної сфери:

– розширення спектру правознавчих курсів з урахування майбутнього фаху (можливе вивчення гуманітарного права, права інтелектуальної власності, авторського права, фінансового права, екологічного права, бюджетного права, муніципального права, права Європейського союзу, міжнародного публічного права, міжнародного приватного права та ін.);

– включення до змісту навчальних дисциплін правознавчого спрямування теми про військові злочини, про охорону національної безпеки й територіальної цілісності, про суверенітет як ключову ознаку демократичної й незалежної держави);

– ознайомлення студентів з новелами українського законодавства та опрацювання тексту Основного Закону, робота з матеріалами офіційного порталу Верховної Ради України та інших органів державної влади та посадових осіб;

– використання широкого арсеналу методичних прийомів, способів, форм роботи зі студентами для активізації їхньої пізнавальної діяльності (анagramи, задачі, рівняння, чайнворди, кросворди, дидактичні та рольові ігри, імітації спрощених судових засідань та ін.).

Таким чином, перспективним напрямками подальших наукових пошуків вважаємо такі:

– розгляд необхідності включення різних видів правових компетентностей до галузевих стандартів підготовки фахівців із урахуванням їхнього фаху та кваліфікації (шляхом подання відповідних ініціатив від профільних кафедр правознавства (для неюридичних спеціальностей), адміністрації вишів, громадських організацій);

– розробка та впровадження в навчально-виховний процес вищої школи циклу правознавчих дисциплін із урахуванням структурно-логічної схеми підготовки фахівця та логіки вивчення змісту навчальних програм (наприклад, курс «Конституційне право України» має передувати курсам «Основи демократії»);

– надання пріоритетності у вивченні правознавчих дисциплін для їхнього включення у навчальні плани ВНЗ до циклу соціально-економічної та гуманітарної підготовки за рахунок інваріативної частини (сьогодні всі правознавчі курси розглядаються винятково як вибіркові, а тому вивченням основ публічних і приватних галузей права охоплюється невелика частина студентів).

Держава Україна матиме хороші перспективи й гарне майбутнє, коли наша молодь буде володіти сумою правових знань та різними видами правових компетентностей. Результатом потужної правосвітньої та правовиховної роботи за участю й підтримки держави має стати формування правосвідомого громадянина країни, здатного стати на захист її національної безпеки й територіальної цілісності, що надзвичайно важливо в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Бесчасний В. Українське правознавство в контексті кризового стану суспільства / В. Бесчасний // Віче. – 2009. – № 22. – С. 2 – 3.

2. Етнологічний вимір у правознавстві // Держава і право : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2013. – Вип. 61. Юридичні і політичні науки. – С. 520 – 526.

3. Гусарев С. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного

правознавства / С. Гусарев // Право України. – 2011. – № 8. – С. 160 – 166.

4. Івакін О. Філософія права і філософські проблеми правознавства / О. Івакін // Право України. – 2011. – № 8. – С. 78 – 84.

5. Козюбра М. Загальнотеоретичне правознавство: стан та перспективи / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 1. – С. 32 – 43.

6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : затверджена наказом МОН України від 16 черв. 2015 р. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/usi-novini/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne.

7. Конституція України від 28 червня 1996 року. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

КАРАЛАШ НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА

к. філос. н., доцент, доцент кафедри соціології

Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

РОЛЬ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Проблема духовності, вихованості високої культури особистості посіли основне місце у різних галузях знань, у доробках відомих зарубіжних і вітчизняних науковців, які присвятили чимало своїх праць вивченню внутрішнього духовного світу людини (І. Кант, Г. Сковорода, В. Соловйов, С. Франк, Е. Фромм, К. Юнг та ін.). Вони наближають нас до розкриття істинної людської сутності, її багатозначності та багатомірності, спонукають до пошуку відповідних технологій одухотворення освіти і виховання.

Духовне відродження народу України неможливе без формування нових світоглядних цінностей. За тривалого загального кризового стану Україну чекає безперспективне майбутнє, поглиблення духовної кризи, моральна деградація приведуть до відходу від світової цивілізації, загального занепаду. Низька моральність, відсутність культури дедалі більше утверджуються як норми повсякденного життя. Серед широких верств населення відбувається процес девальвації неперехідних загальнолюдських цінностей – гідності, порядності, здатності до співпереживання.

Наявність названих і не названих негативних індивідуальних якостей у людини, більшість з яких має соціально набутий характер, в своїй сукупності, при відповідних об'єктивних умовах, сприяє формуванню таких збірних негативних характеристик індивіда, як халатність, безвідповідальність, необов'язковість, моральна ненадійність тощо. На жаль, останнім часом ми все частіше зустрічаємо людей, які задекларовують названі якості. Часто все це зводиться нанівець зусилля тих людей, які за характером своєї діяльності причетні до освіти і виховання, і за покликом душі сіють добре, розумне, вічне.

У зв'язку з деформацією соціальних інституцій і відносин, в ціннісних орієнтаціях людей посилюються внутрішні суперечності. Внаслідок неспівпадання нормативних вимог з реальними умовами життя, виникає «подвійна мораль», при якій відбувається порушення узгодженості між словом і ділом, а моральні принципи і норми використовуються однією і тією ж людиною чи соціальною групою для різних цілей в різних (протилежних) ситуаціях. Зниження авторитету влади і закону супроводжується суперечностями між нормами права і нормами моралі. При цьому, перевага у суб'єктивному плані залишається за моральними вимогами, які глибше

зачіпають інтереси людей та їх ціннісні орієнтири. Все це призводить до розчарування в існуючій нормативній системі, зневіри щодо її ефективності. Діюче законодавство й офіційна мораль сприймаються не тільки як неефективні, але як і несправедливі.

В останні роки науковці все частіше звертаються до проблеми ціннісного і духовного виміру особистості. І не є випадковістю те, що на зламі ХХ-ХХІ ст. увагу вчених почала привертати проблематика ціннісних основ життєдіяльності особистості та проблеми пошуку духовних орієнтирів. Сучасна світова глобалізаційна криза, довго визріваючи в надрах споживацького суспільства, зруйнувала ілюзорне благополуччя багатьох соціальних спільнот і сформувала спрощену, однобоку систему цінностей, тип «одномірної людини», яка живе в одномірному світі. Основними рисами такої людини є одномірність мислення та одномірність поведінки. Ще в минулому столітті Г. Маркузе задався цим питанням: «Якщо переформування індивідів настільки глибоке, що в число товарів, які несуть задоволення, входять також думки, почуття, прагнення, навіщо тоді їм хотіти мислити, відчувати і фантазувати самостійно? І нехай матеріальні і духовні предмети споживання – непотрібний, марнотратний мотлох, – хіба дух і знання можуть бути вагомими аргументами проти задоволення потреб?» [3, с. 64 – 65].

У своїй праці «Мати чи бути» Е. Фромм звернув увагу на те, що до все більшої кількості людей приходить усвідомлення того, що необмежене задоволення всіх бажань не може бути шляхом до щастя чи навіть до отримання максимальної кількості насолод [5]. Особливий інтерес до таких трансцендентних проблем, як цінності і духовність, виникає в кризові періоди, яке переживає суспільство.

Сьогодні викликає занепокоєння науковців і нівелювання цінностей, які завжди були основою життєтворчості спільнот. Ми продовжуємо проголошувати свободу, справедливість, істину, красу, творчість духовним базисом нашого існування; продовжуємо використовувати ці слова, будувати з них самозаспокійливі теоретичні та ідеологічні конструкції, не прагнучи вже досягнути їх значення, і жити згідно них [1, с. 29].

Криза духовної сфери буття людини охопила людство, яке втратило духовні орієнтири, не бажає і не прагне розвиватись і самовдосконалюватись. Тому у сучасному світі (незалежно від суспільного ладу) зростають такі негативні явища, пов'язані з розчаруванням у житті, як наркоманія, алкоголізм, злочинність, суїцид (особливо серед молоді), глибока моральна деградація.

Ціннісні орієнтації, за визначенням В. Франкла, – це стержень особистості. А ціннісно-смилова сфера – її базова підструктура. Ціннісні орієнтації виявляють свідоме ставлення людини до соціальної дійсності, визначають мотивацію поведінки і мають суттєвий вплив на всі аспекти її діяльності. Ціннісні орієнтації сучасного українського суспільства катастрофічно змінюються від загально-гуманістичних до суто меркантильних, прагматичних; майже нівельовано такі моральні чесноти як любов, добро, правдолюбство. Тому в державних документах, що визначають освітньо-виховні завдання на сучасному етапі йдеться про потребу духовного розвитку особистості (адже за молоддю – майбутнє) [4].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства найбільш гостро постала проблема відродження культури та духовності, які базуються на формуванні потужної системи глибинних морально-етичних цінностей. У

сучасних трансформаційних умовах суспільства проблема духовності є особливо актуальною, оскільки духовність відображає, в першу чергу, змістовну сторону життя особистості, підкреслює глибину і складність людини, що втілює собою перетворену і натхненну природу, яка не зводиться до простої сукупності психічних процесів, властивостей і станів. Необхідно підкреслити, що соціокультурні реалії ХХІ ст. призвели до трансформації духовних цінностей, які прийнято вважати вічними. Адже вони більше не слугують прикладом, «не можуть давати зразки поведінки індивіда та визначити смисл його життя, оскільки історія перетворилася на свідцтво катастроф та поразок людини, яка зазирнула в такі безодні зла, що повинна переродитись» [2, с. 214].

Сучасне українське суспільство тотально відчужує людину від її істинної суті, пропонуючи ідолів замість ідеалів. Ці ідоли перетворюють життєві сили людини на чужу їй «річ», відволікаючи неістинними об'єктами поклоніння і престижу від шляху істини, справжньої свободи і щастя. Серед таких ідолів Еріх Фромм називав публічну думку, соціальний престиж, економічне процвітання, індивідуальний нарцисизм, що організують сприймання зовнішнього світу виключно через форми свого егоїстичного «Я».

Надзвичайно актуальними для нашого суспільства є проблеми формування ціннісних орієнтацій та культурних потреб, утвердження духовних і моральних засад у молодіжному середовищі. Включення України до світової спільноти одним з наслідків має поширення в українському суспільстві світових тенденцій індустріалізації та урбанізації соціального середовища, панування масової культури, спрощення культурних запитів та потреб. Традиційно такі тенденції посилюються в кризові періоди суспільства, під час економічних негараздів та докорінного переосмислення системи цінностей. Саме такий період свого становлення переживає сучасне українське суспільство.

Оскільки засвоєння людиною певних світоглядних орієнтацій і настанов відбувається в основному у молодому віці, то ситуація в такому середовищі може розглядатися як умовна модель майбутнього українського суспільства. Звичайно, з набуттям життєвого досвіду коригуються ціннісні настанови, однак, підвалини політичних, моральних, культурних пріоритетів, система світоглядних цінностей та орієнтирів засвоюються особистістю саме в юному віці, як наслідок процесу соціалізації.

Для сучасної людини стає складнішим знайти такі життєві орієнтири, які би допомогли їй досягнути внутрішньої гармонії та гармонії із соціальним і природним середовищем. Все частіше в різних джерелах висловлюється думка про бездуховність сучасної епохи, втрату сенсу життя та основ віри для багатьох наших сучасників. Але, як зазначав видатний філософ С.Кримський, що «найнебезпечнішою є хибна духовність».

Швидке і тотальне розгортання кризових явищ у світовому масштабі яскраво показало економічну, політичну, соціальну неспроможність техногенного суспільства з його ігноруванням духовності як фундаментальної основи його життєдіяльності, і виявило необхідність пошуку таких ціннісних орієнтирів, які могли би стати міцною основою для прогресивного розвитку людства.

На кожному етапі розвитку суспільства створюється специфічний набір і структура цінностей, які сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів в особистісні принципи життєдіяльності. Цінності, перетворюючись у внутрішні мотиви поведінки особистості, стають виховним фактором.

Неперервність освітнього та професійного вдосконалення особистості, звернення до загальнолюдських і національних цінностей, насамперед, духовно-моральних, повинна стати основним вектором духовного зростання молодого покоління.

Сьогодні перед суспільством постає завдання – переорієнтувати мислення на формування в особистості бажання та вміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації, застосовувати набуті знання у практичному житті, виробити вміння критично мислити і виховати творчу високодуховну особистість. Тільки така особистість може реалізувати себе, будувати своє майбутнє і майбутнє своєї країни. Підсумовуючи, варто зазначити, що кожному з нас треба зібратися із силами і зробити вибір, вирішити, чого саме ми прагнемо – доброго чи злого, красивого чи потворного, любові чи ненависті? Немає сумніву, що кожна особистість в Україні обере високу духовність, мораль, віру, надію і любов. Саме на цих засадах ми примножимо велич нашої України, велич незламного українського духу, а для цього кожен має постійно духовно самовдосконалюватися.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми духовності / відп. ред. : Я. В. Шрамко. – Кривий Ріг, 2007. – 164 с.
2. Кримський С. Запити філософських смислів / С. Кримський. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
3. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : «REFL-book», 1994. – 312 с.
4. Савич М. Духовна складова української національної ідеї / М. Савич // Психологія і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 14 – 18.
5. Фромм Э. Иметь или быть? / Э. Фромм. – М. : Прогресс, 1986. – 211 с.

КІЯНКА ІРИНА БОГДАНІВНА

*к. політ. н., доцент, доцент кафедри політичних наук і філософії
ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ В КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ДЛЯ МОЛОДІ»

Виховати громадянина – означає ввести його в систему цінностей демократії. Ця система виводиться зі сутності громадянського суспільства як усієї сукупності суспільних стосунків, що не є державними, не контролюються державою і перебувають поза сферою її впливу і регламентації. Громадянське суспільство – це звільнена від держави царина спонтанного самовияву вільних індивідів, їх добровільної організації. В цьому сенсі воно самодостатнє і втілюється у приватному житті, у приватній власності, в ринкових стосунках, у вільному обміні духовними, політичними, моральними і релігійними вартостями [1]. Європейські громадянські суспільства будуються на волевиявленні громадян і мають своїм загальним орієнтиром традиційно-християнську систему вартостей. Але в цій системі, як уже зазначалося, є специфічні ідеали і норми, що відбивають внутрішню сутність демократичного устрою. В їхній ієрархії чільне місце посідають права, свободи і обов'язки людини; рівність громадян, зокрема і перед законом; самовідповідальність; верховенство закону над волею людини;

суверенітет особи; етнічна, соціальна, расова, конфесійна тощо толерантність; повага до демократичних виборів і до демократично обраної влади як вияв відповідальності виборця; прагнення до соціальної гармонії; культура соціальних стосунків тощо. Усі ці та інші цінності демократії втілюються в культурі, в стосунках людей, становлять основу демократичного виховання молоді, що розпочинається вивченням змісту цих цінностей і завершується вірою у відповідні ідеали і готовність їх відстоювати.

Політичні програми партій у виборчий період мають політизовані і популістський характер, особливо це стосується українського суспільства, але проявляється в країнах Центрально-Східної Європи [2].

Всеохопний контроль як необхідність. У пострадянських країнах склалась така практика, що всі відповідальні за прийняття рішень, а також правоохоронці, постійно намагаються установити всеохопний контроль і карати суворо навіть за незначні проступки. Це викликано, не в останню чергу, й очікуваннями переважної частини суспільства, яка також вважає, що карати треба жорстко, а контролювати постійно. Але в пострадянській реальності, на відміну від радянської, системи контролю і покарання неефективні, пародійні і вкрай корумповані, що лише девальвує саму пострадянську державу.

Абсолютизація ієрархії. Пострадянському політикуму особливо притаманно, коли заслуги людини визначаються не рівнем її освіти, знаннями, досвідом та професіоналізмом, а місцем в ієрархії. Як тільки людина опиняється на керівній посаді, вона не сприймає як рівних та не дослухається до думки людей, які стоять хоча б дещо нижче в ієрархії [3].

Нетолерантність. Пострадянські політики можуть відверто вдаватись до риторики та дискримінаційних заяв у своїх промовах, що розпалюють ворожнечу. Будь-які санкції за нетолерантність – моральні, електоральні, юридичні – відсутні.

І тому європейські цінності в першу чергу несуть позитивне навантаження для країн пострадянського простору. А саме європеїзація розглядається як визначальний процес, який спроможний втілити якісні зміни в політичній системі та суспільному житті. Сам процес включає в себе два аспекти: інституційної європеїзації та соціалізації [4].

Інституційна європеїзація, зосереджена насамперед на органах державного управління та їхніх інституціях, має здійснюватись на основі нормативного підходу шляхом прийняття *acquis communautaire* Європейського Союзу, сукупності спільних прав і зобов'язань, обов'язкових до виконання країнами, які прагнуть стати членами ЄС. Грузія, Молдова та Україна вже почали впроваджувати законодавство ЄС у різних сферах із урахуванням зобов'язань, узятих на себе в цілях реалізації умов щодо лібералізації візового режиму, впровадження зони вільної торгівлі і процесу асоціації в цілому. Важливо скористатись інструментами, запропонованими Європейським Союзом, із метою зміцнення інституційного потенціалу та приведення засад діяльності інститутів відповідно до європейських стандартів [5].

У той же час, соціалізація є одним з найбільш важливих інструментів для роз'яснення змісту і суті реформ, які приведуть до європеїзації і зміни моделей поведінки. Соціалізація розглядається як процес, який «викликає зміни ідентичності та поведінки через взаємодію з партнером на будь-якому рівні (наприклад, із державою, бізнесом, громадянським суспільством), що призводить до соціального навчання та напрацювання моделей для наслідування». У випадку з Грузією, Молдовою і Україною, соціалізація

здійснюється за допомогою таких програм, як Erasmus, Молодь дії (Youth in Action), програм, призначених для поїздок із метою підвищення кваліфікації, EUBAM (Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні) та інші. Утім, ніщо не може бути більш потужним із точки зору підвищення соціалізації, ніж впровадження безвізового режиму з ЄС (звичайно, за умови виконання усіх зобов'язань) та інвестицій у підвищення контактів між громадянами, що призвело б до поглинання європейських моделей поведінки [6].

Важливим акцентом на трансформаційному шляху є готовність громадян до самоорганізації, до вияву громадянської активності на місцевому рівні. Значним викликом пострадянськості є саме патерналізм – віра громадян у всемогутність держави; упевненість, що саме держава повинна вирішувати усі їхні проблеми. Така громадянська пасивність, як наслідок, дозволяє владним структурам грати на патерналістських схильностях виборця (політикам легше вдається «підкупити» громадян своїми обіцянками). Така індиферентність призводить до застою, відсутності реформ або їх кволого впровадження [7].

Ця ж пасивність провокує зниження рівня підзвітності політикуму від локального до центрального рівнів. Чим активнішими будуть громадяни у відстоюванні власних інтересів, тим відповідальнішим стане політикум; чим більшою буде громадянська активність, тим сильнішими ставатимуть демократичні традиції в соціумі. У ліберальних демократіях помітне намагання зміщувати важіль прийняття рішень в бік регіонів, у бік наділення більшими правами громадян (empowerment) [8].

Процес викоринення пострадянських елементів неможливий без змін в системі науки та освіти. Рекомендації в цій сфері можна звести до трьох основних пунктів: децентралізація вищої освіти, суворе покарання будь-яких форм плагіату на рівні університетів і залучення до державного апарату службовців із західною освітою та знанням іноземних мов (особливо англійської).

Децентралізація системи вищої освіти та надання ширшої автономії вузам дозволить останнім підвищити рівень самоорганізації, яка є антиподом однієї з основних характеристик пострадянськості – патерналізму. Більше того, академічна, організаційна та фінансова незалежність університетів від Міністерств освіти та науки дозволить більш ефективно впроваджувати Болонську систему освіти [9].

Участь у Болонському процесі в свою чергу дозволить вузам увійти в зону Європейської вищої освіти (ЕНЕА), яка має єдину систему ступенів і академічних кваліфікацій, високий рівень мобільності та обмінів між навчальними установами, що прискорить як процес європеїзації, так і соціалізації. Варто наголосити, що одним із наріжних каменів участі в Болонській системі освіти є введення системи покарань за плагіат на рівні університетів.

Список використаних джерел:

1. Варфоломієва А. Ющенко і Тимошенко назвали політиками із «пострадянським» мисленням / А. Варфоломієва. – Режим доступу : www.epochtimes.com.ua/ru/ukraine/politics/yushchenko-i-timoshenko-nazvali-politikami-s-postsovetskim-myshleniem-105624.html.

2. Джексон Б. Вирватися з пострадянської напівтемряви. Або про проблеми інтерпретації пострадянських держав у західній політиці / Б. Джексон. – Режим доступу : www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-diskusiyi/virvatisya-z-postradyanskoyi-napivtemryavi.

3. Гервас С. Європейські цінності: між ідеалом, дискурсом і реальністю / С. Гервас. – Режим доступу : www.rethinkingdemocracy.org.ua.

4. Лосєв І. Безальтернативність розмежування. Чому дерадянїзація в Україні неможлива без дерусифікації / І. Лосєв. – Режим доступу : www.tyzhden.ua/Society/79670.

5. Лосєв І. Дерадянїзація яка не відбулася / І. Лосєв. – Режим доступу : www.tyzhden.ua/Society/76465.

6. «План «Б»: Україні потрібна дерадянїзація і дерусифікація. – Режим доступу : www.tyzhden.ua/Politics/80882. – Назва з екрану.

7. Політологи розробили 10 рекомендацій з позбавлення України від важкого радянського спадку. – Режим доступу : www.dt.ua/SOCIETY/politologi_rozrobili_10_rekomendatsiy_z_pozbavlennya.

8. Макаров Ю. Якщо ти за часів СРСР чогось досягнув, ти довіку маєш тягнути цей камінь на ший? / Ю. Макаров. – Режим доступу : www.radiosvoboda.org/content/article/24988516.html.

КОТИК ЛІДІЯ МИХАЙЛІВНА

*аспірант кафедри філософії, соціології державного управління
ДРІДУ НАДУ при Президентові України*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В КОНТЕКСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Проблема змісту, сутності та складових професійної компетентності залишається актуальною науковою проблемою. Без компетентності та багатьох інших професійних якостей не можливо сформувавши професіоналізм управлінського персоналу державного управління. Широкому колу питань, пов'язаних з проблемами змісту, сутності та складових професійної компетентності, її взаємодії з професіоналізмом, діяльним аспектом професіоналізму присвячені наукові праці вітчизняних вчених С. М. Серьогіна, Н. Т. Гончарук, Н. А. Липовської, Т. І. Пахомової, І. В. Шпекторенка, І. Г. Сурай, С. К. Хаджирадєвої, вчених з ближнього – А. К. Маркової, Л. М. Мітіної, А. А. Реан та Я. Л. Коломинського, В. І. Бондаря, Л. Н. Панаріна, Т. І. Шамової, Н. Ф. Талізїної, Л. Н. Берестової, Р. К. Шакурова, А. І. Щєрбакова, Б. І. Хасана, Л. І. Петровської, та далекого зарубіжжя: М. Кяєрста, П. Вейлла, М. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедуурі, Дж. Равена, А. Менегетті. Сучасність характеризується швидким збільшенням наукової продукції у світі, коли актуальні та оригінальні наукові праці ще залишаються поза увагою більшості вчених. А вони можуть бути продуктивно використані у процесі нормативно-правового забезпечення проходження державної (публічної) служби в Україні.

Професія – поняття більш широке, ніж спеціальність, її відмінними ознаками окрім професійної компетентності також вважається соціально-професійна компетентність, професійна автономія, самоконтроль, групові норми й цінності. Професія, як правило, об'єднує групу споріднених спеціальностей [1, с. 164 – 165]. Професійна компетентність – ступінь відображення професійного досвіду і знань в рамках компетенції на конкретній посаді. Наявність компетентності припускає ґрунтовне знання працівниками основ та технологій їхньої діяльності [7, с. 16]. Дана думка автора про професійну компетентність пов'язана не лише зі знаннями, а й з

процесом формування професійного досвіду.

Фактори професійного оцінювання працівників будь-якої професійної сфери поділяються на дві великі групи: основні фактори та фактори, які варто враховувати. Основними називаються фактори, без яких неможливе розшифрування змісту критерію оцінки. Фактори, що враховуються, доповнюють, допомагають глибше розкрити сам зміст оцінки та якості людини, яка оцінюється у професійному відношенні. Деякі науковці конкретизують професійну компетентність працівника перш за все рівнем освіченості (знань), стажем роботи, зростанням знань в системі підвищення кваліфікації та ін. (основні фактори).

Основними компонентами професійної компетентності Л. М. Мітіна виділяє:

- соціально-правову компетентність – знання та уміння у сфері взаємодії з суспільними інститутами та людьми, а також оволодіння прийомами професійного спілкування й поведінки;

- спеціальну компетентність – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні завдання й оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно набувати нових знань та умінь по спеціальності;

- персональну компетентність – здатність (здібність) до постійного професійного зростання й підвищення кваліфікації, а також реалізації себе у професійній праці;

- аутокомпетентність – адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики та оволодіння технологіями подолання професійних деструкцій [3].

Отже, соціально-правова компетентність у тлумаченні Л. М. Мітіної виявляє чимало спільних з управлінською та комунікативною компетентностями, а спеціальна, персональна та аутокомпетентність – з кар'єрною. Всі виділені Л. М. Мітною компетентності мають чітку професійну спрямованість та сформульовані з урахуванням діяльнісного підходу.

У науковій літературі компетентність розуміється у наближеному до державно-управлінської діяльності контексті адаптації працівника до зовнішніх умов, як і адаптації самої організації (органу влади) до зовнішнього середовища. Це – одна з найважливіших умов стратегічного управління та планування, яка на місцевому рівні в Україні набуває практичного змісту за умов здійснення адміністративної реформи. Так, науковці розрізняють:

- соціальну К., що включає соціальні досягнення, соціальні уявлення та соціальні здібності (здатності);

- соціально-психологічну К., що переважно пов'язана з здатністю до соціальної перцепції, емпатії, спілкування, а також керівництвом людьми;

- концептуальну К., як здатність до побудови концептуальних схем, моделей, програм із існуючих і самостійно вироблених знань;

- професійну К., пов'язану з досягненням вищого рівня професіоналізму в різних видах діяльності.

У закордонній науковій літературі спостерігається інший підхід до розуміння компетентності (М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, 1994). Компетентність представляється ними інтегральним поняттям, в котрому можуть бути виділені кілька рівнів:

- компетентність – здатність до інтеграції знань і навичок, та їх

використання в умовах вимог зовнішнього середовища, що швидко змінюється;

- концептуальна компетентність;
- компетентність в емоційній сфері, в області сприйняття (відчуття);
- компетентність в окремих сферах діяльності [4].

Для складання профілів професійної компетентності державних (публічних) службовців можуть бути використаними психологічні характеристики управлінської діяльності. Так, виконавська діяльність, не беручи до уваги, з позиції С. І. Самигіна і Л. Д. Столярєнка, її предметних і професійних якостей, описується сімома психологічними характеристиками:

- цілеспрямованість – безцільність;
- вмотивованість – незацікавленість;
- самостійність – залежність;
- організованість – стихійність;
- відповідальність – безвідповідальність;
- компетентність – некомпетентність;
- творчість – рутинність [5, с. 25].

Отже, компетентність, указана в переліку психологічних характеристик, є невід’ємною складовою чи умовою управлінської діяльності, важливою професійною якістю, що у поєднанні з іншими компетентностями та професійно важливими якостями забезпечують як процес так і результат означеної діяльності.

Більшість експертів погодились, що існує п’ять основних функцій, котрі виконують менеджери: планування, організація, підбір персоналу, керівництво, контроль. Разом ці функції складають собою те, що зазвичай ми називаємо процесом управління. Кожна з вищеперерахованих функцій включає в себе [2]:

- планування: постановка цілей та стандартів, розробка правил і послідовності дій, розробка планів та прогнозування деяких можливостей в майбутньому;

- організація: постановка визначених задач перед кожним підлеглим, поділ на відділи, делегування частини повноважень підлеглим, розробка каналів управління й передачі інформації, координація роботи підлеглих;

- управління персоналом: вирішення питання про визначення стандарту для підходящих кандидатів, підбір підходящих працівників, відбір працівників, встановлення стандартів роботи, компенсації працівникам, оцінка виконання робіт, консультування працівників, навчання й розвиток працівників;

- керівництво: вирішення питання, як примусити працівників виконувати свою роботу, надання моральної підтримки, мотивація підлеглих;

- контроль: встановлення таких стандартів, як... якість, рівень продуктивності; перевірка відповідності виконання робіт цим стандартам; їх корегування якщо необхідно.

К. Кінан гарантує успіх управління за умов, якщо: бути впевненим в необхідності досягнення цілі; визначити ті сфери діяльності, в котрих варто бути більш організованим; бути готовим до планування; свідомо нести відповідальність за те, що робиться під вашим керівництвом; усвідомлювати необхідність ефективного управління [2]. Наведені К. Кінан компетенції можна використовувати не лише для керівної ланки державної служби України, а й для державних службовців нижчого рівня.

Дослідження, здійснені Л. М. Мітіною в 1990-2000 рр., надали можливість виділити три інтегральні базові характеристики конкурентоспроможної особистості: спрямованість, компетентність та гнучкість [3]. Основою компетентності є інтелект, ерудиція. Таким чином більш розширене розуміння поняття «компетентність» включає не лише знання, уміння, навички, а також способи й прийоми їх реалізації в діяльності, взаємодії з клієнтами, колективом, у спілкування, освіті (самоосвіті), розвитку (саморозвитку) особистості.

Е. Ф. Зеєр вказує, що професійне становлення особистості є процесом підвищення рівня та удосконалення структури професійної спрямованості, професійної компетентності, соціально та професійно важливих якостей і професійно значущих психофізіологічних властивостей через вирішення протиріч між актуальним рівнем їх розвитку, соціальною ситуацією і провідною діяльністю, що їх розвиває [1, с. 100 – 101].

Психологічною умовою розвитку компетентності є усвідомлення людиною необхідності підвищення своєї загальнонародської та спеціальної культури, досконалої організації спілкування як основи розвитку конкурентоспроможної особистості [3]. Професійна компетентність відноситься вченими до факторів, що визначають можливість стати лідером неформальної організації. Окрім професійної компетентності до факторів включають вік, посадове становище, розташування робочого місця, свободу пересування по робочій зоні й чуйність. Точні характеристики визначаються прийнятною у групі системою цінностей [4].

Отже, від комплексності теоретичного обґрунтування та від того, настільки обґрунтованим буде зміст профілю професійної компетентності, залежатиме якість професійного добору або відбору державних службовців, хід і динаміка їх професійної орієнтації у процесі діяльності, а відтак – процес і результат самої діяльності.

Непрофесійне ставлення до формалізації (профілювання) професійної діяльності, процесів професійного оцінювання вже створили в Україні загрозу для її національної безпеки, тому підходи до професійного розвитку державних службовців потрібно змінювати, посиливши контроль за кадровими процесами в органах влади та контроль керівників за здійснення управління персоналом. Найбільш придатні для практичного використання у державному (публічному) управлінні підходи, що трактують компетентність як здатність людини до інтеграції знань, навичок, способів їх використання в умовах вимог зовнішнього середовища, що змінюється. Компетентності повинні враховувати функції управління та його стратегічний характер.

Список використаних джерел:

1. Зеєр Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособ.– 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.– (сер. «Gaudeamus»).
2. Кинан К. Эффективное управление / К. Кинан. – М. : Эксмо, 2006. – 327 с.
3. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – М. : МПСИ, 2002. – 400 с.
4. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; пер. с англ. / общ. ред. и вступ. статья Л. И. Евенко / Акад. нар. хоз-ва при Правительстве РФ. – М. : Дело, 1996. – 704 с.
5. Самыгин С. И. Психология управления : учеб. пособ. / С. И. Самыгин, Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – 512 с.

6. Сурай І. Г. Забезпечення персоналом органів державної влади. Розвиток персоналу : метод. матеріали / І. Г. Сурай. – К. : Вид-во НАДУ, 2008. – 27 с.

КУПРІЙЧУК ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ

д. держ. упр., доцент, доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентові України

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Україна сьогодні потребує докорінного перегляду своєї гуманітарної політики, яка, з одного боку, має сприяти популяризації національної культури у світі, розвитку творчого середовища та культурних індустрій, а з іншого – стане основою для консолідації українського суспільства.

Розвиток світової цивілізації загалом і формування національних держав зокрема засвідчують, що культура була основним стимулюючим чинником формування нації, інструментом подолання релігійних, освітніх, етнічних розбіжностей в ім'я консолідації суспільства і створення держави. Культура нації складається з численних взаємопогоджуваних і взаємодоповнюючих елементів – мови, мистецтва, вірувань і звичаїв, національних, суспільних, політичних, господарських, культурних інституцій, які взаємодіють у єдиному комунікаційному просторі. З цих унікальних «цеглин» будується своєрідна конструкція, на якій тримається ідентичність національної спільноти.

Незважаючи на значні зміни у суспільному житті України і світу, в системі державного управління ще й досі панують застарілі уявлення про культуру. Гуманітарна та культурна політика в Україні традиційно зводиться до порівняно автономної і слабо координованої діяльності різних відомств, які мають стосунок до охорони культурної спадщини, художньої діяльності, друкарства, бібліотечної та архівної справи тощо. Зокрема людський капітал сприймається управліннями дуже обмежено – у площині вирішення демографічних проблем і проблем соціального забезпечення. Мотиви діяльності управлінців у сфері культури та гуманітарного розвитку слабо пов'язані з економічною ефективністю. Сьогодні Україні потрібна нова більш інтегрована модель єдиного культурного простору і, зрозуміло, дівіша гуманітарна політика, спроможна розв'язувати назрілі проблеми національної культури.

У центрі такої моделі має бути творча енергія нового креативного класу, який поступово формується в Україні. Творчість, нові ідеї та інноваційність є передумовою виробництва якісно нового культурного продукту, який потребує розповсюдження та комерціалізації. Нарешті отриманий результат потребує системи збереження і використовується у процесах, пов'язаних із вихованням, освітою та змінами управлінської культури. У підсумку продукти культурної сфери мають стати каталізатором суспільного розвитку, набути статусу культурного надбання нації.

Тільки враховуючи всі означені фази розвитку єдиного культурного простору, Україна зможе забезпечити розроблення дієздатної концепції, яка дасть поштовх до вироблення нової культурної політики. У цілому, нова культурна політика має відійти від практики прямого управління «офіційною» культурою і перейти до політики стратегічної підтримки розвитку культури,

що є характерним для більшості країн Європи.

Позитивний досвід європейської цивілізації містить не лише досягнення у сфері економіки та політики, але й включає в себе напрацьовані механізми культурної співпраці та взаємозбагачення різних верств населення, різних етносів та народів. Сьогодні європейська ідентичність – досить складне поняття, невід’ємною частиною якого є спільна культура та культурне розмаїття. Потенціал, який європейська спільнота визнає за культурою, – це можливість для багатьох інновацій, у тому числі економічних. Сьогодні культура розглядається як інструмент побудови здорового суспільства, елемент розвитку громадянського суспільства, сегмент регіонального розвитку та туристичних інновацій. Культурі під силу вирішувати питання економічного зростання і проблеми зайнятості населення. В обіг введено такі поняття, як «креативна економіка» та «креативна екологія». Дослідження виробничих потужностей культурної галузі в Європі показують неабиякий економічний потенціал цього сектора. В Євросоюзі культурний сектор виробляє більше доданої вартості, ніж операції з нерухомістю, хімічна промисловість та інші традиційно прибуткові галузі.

Культурна політика в Україні покликана сьогодні вирішити нагальні проблеми гуманітарної сфери, які стримують євроінтеграційні рухи і є перешкодою для формування національної ідентичності та інших важливих суспільних трансформацій. Державне фінансування культурних програм наражається на такі проблеми, як корупція при розподілі бюджетних коштів, брак фаховості, відсутність системного підходу до розвитку культурних індустрій та культурної інфраструктури. На часі перехід до проектного підходу у сфері культурних ініціатив, заохочення інноваційних, експериментальних програм, відкриття для них перспектив майбутньої самоокупності, розробка механізмів для розширення діяльності громадських культурних проектів, стимулювання розвитку прибутковості культурної діяльності, інформаційна підтримка державою мистецьких заходів тощо.

Визначити своє місце в європейському цивілізаційному просторі неможливо без ґрунтовного знання власного культурного коріння, історично сформованих традицій, цінностей та ідеалів, втілених у багатстві й розмаїтті української культурної спадщини. З іншого боку, вона є важливим чинником формування образу нашої країни на міжнародній арені, виразником самообутності нації, її місця й ролі в загально цивілізаційному процесі.

Обсяг і світова значущість національної спадщини, історична глибина її джерел, багатство міжнародних, міжкультурних зв’язків, що уособлюють її артефакти, ставлять Україну в один ряд із найбільш культурно розвиненими країнами Європи. Нині на державному обліку перебуває понад 140 тис. пам’яток історії, археології, архітектури, садово-паркового мистецтва, містобудування. Функціонують 63 історико-культурних заповідники, близько 5 тис. музеїв, де зберігаються майже 12 млн. експонатів. Сім українських об’єктів культурної спадщини включені до Списку світової спадщини ЮНЕСКО, а ще п’ятнадцять знаходяться у Попередньому списку.

Сучасна доба висуває нові вимоги до історико-культурних заповідників, парків і музеїв, мистецьких салонів та інших об’єктів збереження й популяризації духовних здобутків. Головна проблема полягає в тому, як актуалізувати культурну спадщину України та перетворити її на платформу подальшого розвитку української культури в контексті європейського цивілізаційного простору. Як зробити так, щоб активізувати споживання широкими верствами населення наявних духовних цінностей і стимулювати

творчий процес виробництва їх.

Нині перед гуманітарною політикою української держави постає триєдине стратегічне завдання:

- зберегти наявну культурну спадщину;
- залучити народні маси до активного культурного життя, раціонального споживання духовних цінностей;
- створити максимально сприятливі умови для духовної творчості.

Для здійснення гуманітарного прориву потрібна інвентаризація та якісно нове змістове наповнення нормативно-правової бази, яка чітко визначала б правила функціонування науково-освітньої, культурно-інтелектуальної, інформаційної та інших складових гуманітарної сфери.

Ціннісним і світоглядним орієнтиром державної політики, ядром майбутньої нормопроектної роботи у культурній сфері має стати Концепція нової культурної політики України, яка має окреслити пріоритети державної політики та культурного розвитку як елементу загальної стратегії модернізації України. Досягнення визначених у цій Концепції цілей культурної політики повинно спиратися на чітку систему механізмів реалізації:

- управління (демократизація управлінських процесів і підвищення рівня державного культурно-мистецького менеджменту);
- законодавства (структурно-правова реорганізація засад і умов функціонування культурної та мистецької сфер, створення сприятливих умов для розвитку культурних індустрій);
- фінансування (реформування механізму бюджетного фінансування, підвищення державного фінансово-майнового забезпечення культурних і мистецьких програм);
- інформації (формування та наповнення інформаційного простору, популяризація культурних і духовних надбань, позиціонування української культури у світі).

При виробленні Концепції нової культурної політики важливо бути відкритим до інших культур, розуміти важливість культурних обмінів як повноцінного джерела культурного розвитку.

Крім того, вітчизняна культурна політика, якщо вона претендує на відповідність європейським зразкам, мусить розробити відповідні механізми реального партнерства між державними структурами, які займаються гуманітарною політикою і широкою громадськістю. Спільно вироблені конструктивні рішення мають більше шансів на вдалу реалізацію. Крім цього, процес здійснення такої культурної політики є необхідною складовою функціонування громадянського суспільства, пробудження почуття громадянської відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2015 р. : аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД. – 684 с.
2. Конституція України від 28 черв. 1996 року // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 231 с.
3. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917-1920 рр.) : монографія / В. М. Купрійчук. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2014. – 378 с.

МИХАЙЛЕНКО ОЛЕНА ВАЛЕНТИНІВНА

*аспірант кафедри філософії, соціології державного управління
ДРІДУ НАДУ при Президентіві України*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМИН СІМ'Ї ТА ДЕРЖАВИ

Взаємозв'язок сім'ї і держави базується на узгодженні соціальних цілей і завдань щодо забезпечення життєвого простору людини і відтворення населення. Держава здійснює регулювання взаємин з родиною через відповідну політику. Сім'я як соціальний інститут і форма соціальної цінності через сімейну політику стає одним з найважливіших об'єктів і суб'єктів державної соціальної політики та соціальних відносин.

Характеристика сім'ї неминуче передбачає наявність суперечностей у ній, як і в будь-якому цілісному організмі. Внутрішні протиріччя характеризують міжсуб'єктні відносини в процесі їх взаємодії. Зовнішні обумовлені зв'язком інституту сім'ї з державою та іншими соціальними інститутами суспільства.

У демократичному суспільстві державна сімейна політика носить регулятивний характер, відсутній прямий вплив на сім'ю, який може нівелювати цей соціальний інститут. Історія української родини це доводить: абсолютизація цінностей колективізму на протигагу індивідуальній свободі людини в комуністичній ідеології і практиці привела до конформізму та пристосовництва, а сім'я як соціальний інститут разом з особистістю опинилася в підпорядкуванні держави і суспільства. Тому діалектика взаємовідносин сім'ї та держави передбачає насамперед реабілітацію принципу індивідуальності, активності і самостійності особистості. При цьому не можна абсолютизувати індивідуальність особистості. Тільки у єдності можуть бути забезпечені сприятливі умови розвитку як окремої особистості так і всіх суб'єктів сімейної спільноти.

В основі такого поєднання знаходиться одна з концептуальних засад державної сімейної політики, єдність прав і обов'язків сім'ї: з одного боку, суспільство і держава створює умови для саморозвитку сім'ї, а з іншої – сім'я повинна бути орієнтована на виконання своїх зобов'язань перед суспільством [2].

Філософія сучасної сімейної політики втілює дві протилежні парадигми. Джерелом їх є різні оцінки змін в інституті сім'ї:

- зниження ролі сім'ї для індивіда та суспільства і підвищення ролі держави та його соціальних інститутів у реалізації основних функцій сім'єю;
- перехід від патріархальних відносин до егалітарних і пріоритет інтересів індивіда над інтересами сім'ї.

З урахуванням різних парадигм пропонуються різні концепції сімейної політики. Зокрема, державний патерналізм, заснований на відродженні сімейного виробництва, або розвиток егалітарних відносин на базі нової рівноваги особистості, сім'ї і суспільства.

Сучасна сімейна політика в Україні акцентує свою увагу тільки на проблемних родинах. Ті сім'ї, які володіють високими матеріальними та професійними ресурсами, виявилися поза полем зору політики – їх потенціал не затребуваний, вони не беруть участі у ділових стосунках з державою. Підтримка ж проблемних сімей не привела до утвердження в суспільстві ідеології родинцентризму з орієнтацією на сімейні цінності: дітей, подружжя, багатопокілінну родину тощо. Серед проблемних, навпаки, куди

більше сімей, члени яких представляють певну соціальну небезпеку і орієнтовані на конфліктний характер відносин з державою.

Зміщуючи акцент уваги у бік проблемних сімей, держава тим самим не тільки сприяє зростанню міжсімейної напруги, конфліктних відносин, а й опосередковано бере участь у консервації великих соціокультурних, професійних і інших ресурсів індивідуального і соціального розвитку, закладених в самодостатніх і успішних сім'ях.

Така ситуація певною мірою пояснює недостатню ефективність сімейної політики держави. Аналіз виконання основних напрямів довів, що реалізація сімейної політики не змогла серйозно протидіяти погіршенню умов життєдіяльності сім'ї, зокрема, розширенню масштабів бідності, подальшого зниження народжуваності тощо [3].

Сутність сімейної політики в сучасних умовах має полягати у прагненні вирішити розбіжності між проголошеною в суспільстві цінністю сім'ї та індивідуально-оціночними відносинами до неї, в затвердженні ідеології перетворення сім'ї в рушійну силу суспільного розвитку. Державна сімейна політика має базуватися на пріоритеті прав індивідуума і доповнювати соціальну політику, що враховує інтереси сім'ї.

Державна соціальна політика формується в Україні з 1991 року. В широкому розумінні це система інституційних і надінституційних, державних і громадських, суспільних і особистих, індивідуальних способів і форм діяльності, спрямованих на створення умов для всебічної самореалізації соціального потенціалу людини, її сутнісних сил [4]. Соціальна політика зміцнює позиції сім'ї і розширює ресурсну базу соціальної допомоги, соціального захисту сімей з дітьми за допомогою системи сімейних допомог і компенсацій.

Загальну стратегію, пріоритетні напрями державної сімейної політики регламентує Концепція державної сімейної політики, яка заснована на попередніх програмах та документах, як національних, так і міжнародних, зокрема, на Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції про права дитини [2].

Концепція була орієнтована не тільки на рішення пріоритетних завдань розвитку суспільства, але і на довгострокову перспективу укріплення сім'ї, відновлення її внутрішнього потенціалу, що забезпечує виконання широкого спектру суспільно значущих функцій. В документі обґрунтовано принцип саморозвитку, самозабезпечення сім'ї, який є основоположним для стабілізації сімейної спільноти. Держава прагне створити необхідні умови для активного і благополучного функціонування сім'ї, повної реалізації її економічного, виробничого та виховного потенціалу.

Загальним національним надбанням стають ідеї про те, що сім'я суверенна і відповідальна перед собою у прийнятті рішень щодо її економічного та демографічного відтворення, свідомого батьківства, а також реальної поведінки жінки і чоловіки, які мають однакові права, обов'язки та рівні можливості в усіх сферах життєдіяльності.

Перехід сім'ї в позицію суб'єкта політики припускає істотний перерозподіл прав і взаємної відповідальності між сім'єю і державою. Отже, державна сімейна політика вимагає теоретичного осмислення і врахування змін, що відбуваються в соціально-економічному розвитку країни,

загальносвітових тенденцій демографічних змін, регіональних факторів для ефективності вирішення складних практичних завдань суспільства щодо стабілізації, зміцнення та розвитку інституту сім'ї в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр.

2. Про концепцію державної сімейної політики : постанова Верховної Ради України від 17 верес. 1999 р. № 1063-XIV. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063-14.

3. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К. : ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.

4. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

МУКАШЕВА БАТИМА АБДЫКЕНОВНА

канд. экон. наук, профессор, профессор кафедры «Управление экономикой» Института управления Академии государственного управления

при Президенте Республики Казахстан

ДЁМУШКИНА ЛАРИСА ОЛЕГОВНА

канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры «Управление экономикой»

Института управления Академии государственного управления

при Президенте Республики Казахстан

**СОСТОЯНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ
В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

Социальная инфраструктура образования – это совокупность учреждений и видов деятельности, способствующих комплексному развитию человека в процессе обучения и реализации его личных способностей в соответствии с общественными потребностями.

В Казахстане в последние годы произошли определенные положительные сдвиги в социальной инфраструктуре ряда государственных учреждений образований, которые стали участниками государственных целевых программ, ориентированных на социально-экономическое развитие регионов. Это такие проекты, как «Саламатты Казахстан», «Сто школ, сто больниц», «Доступное жилье» [1 – 3]. Благодаря этим проектам построены новые школы, интернаты, больницы и другие социальные объекты.

Главной целью в сфере образования является повышение конкурентоспособности этой сферы, развитие человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста экономики. В Республике Казахстан прогрессивное развитие и модернизация образования стали возможными благодаря пониманию руководством страны необходимости и важности развития человеческого капитала и всесторонней поддержке при инициировании и проведении реформ в сфере образования. Казахстан в настоящее время является участником основных международных документов в области образования, защиты прав человека и ребенка. Это Всеобщая Декларация прав человека, Конвенция о правах ребенка, Международная Декларация экономических, социальных и культурных прав

человека, Лиссабонская Конвенция о признании квалификации, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе, Болонская декларация и другие.

В стране создаются условия для введения 12-летней модели обучения. Реструктурировано техническое и профессиональное образование. Введена трехуровневая подготовка специалистов: бакалавр – магистр – доктор PhD. Утвержден Классификатор специальностей высшего и послевузовского образования Республики Казахстан, содержащий укрупненные группы специальностей. Создана Национальная система оценки качества образования, включающая в себя элементы независимого внешнего оценивания (лицензирование, аттестация, аккредитация, рейтинг, единое национальное тестирование, промежуточный государственный контроль, комплексное тестирование абитуриентов и другие).

В сфере образования социальная инфраструктура Республики Казахстан включает:

- детские дошкольные организации;
- дневные государственные общеобразовательные школы;
- технические и профессиональные организации (лицеи и колледжи);
- вузовские и послевузовские организации образования.

В Республике Казахстан в 2014 году численность воспитанников дошкольных организаций составила 373,2 тыс. детей и по сравнению с 2000 годом увеличилась в 2,8 раза. За 2000-2014 гг. число дошкольных организаций увеличилось в 4,6 раза, составив в 2013 году 4972 единицы. Стоит отметить, что охват детей дошкольными детскими организациями является неравномерным по Казахстану. Низкая обеспеченность детей дошкольными организациями наблюдается в Южно-Казахстанской – 14,4 %, Алматинской – 21,5 % областях. Наибольшего охвата детскими учреждениями добились в Костанайской – 90,3 %, Карагандинской – 69,6 % областях. В среднем по Республике Казахстан охват детей дошкольными детскими организациями составляет – 38,7 %, что, несмотря на увеличение количества детских дошкольных организаций, составляет невысокий уровень [4].

Экономический рост в Казахстане позволяет с каждым годом увеличивать инвестиции на развитие дошкольных организаций. За период 2000-2014 гг. произошел рост с 0,15 % до 0,86 %.

В региональном разрезе самые высокие показатели характерны для Южно-Казахстанской области – в 2013 году 3,0 % от валового регионального продукта, Кызылординской – 2,0 % и Алматинской областей – 1,3 %. Низкие показатели – в Атырауской – 0,2 % и Карагандинской – 0,3 %.

Ежегодный рост очередности на места в дошкольных организациях за счет рождаемости составляет в среднем 5-7 % в год по стране. В пяти регионах в силу таких факторов, как рождаемость и миграция этот показатель составляет в среднем 11,1 %: в Южно-Казахстанской – 8,1 %, Кызылординской – 11,8 %, Жамбылской – 10,7 % областях, городах Алматы – 11,3 %, Астане – 13,6 %. На 100 мест в детских садах в среднем приходится 111 детей, в городах – 120. В городской местности детский сад посещает каждый третий ребенок, в сельской – только 5 из 100 [4].

Однако в Казахстане еще недостаточно развито инклюзивное образование. Из 149246 детей с ограниченными возможностями 29212 человек или 19,5 %, – дети дошкольного возраста. Дошкольным воспитанием и обучением в 37 специальных детских садах и 240 специальных группах

охвачены около 10 тысяч детей, что составляет только 32,8 %. Развитие частного предпринимательства нашло свою нишу в этой сфере. Наряду с государственными дошкольными организациями в регионах открываются и частные детские сады, если в 2005 году их количество составляло 158, то в 2013 году – 284.

К сожалению, доля расходов государственного бюджета на дошкольное воспитание и обучение в течение последних лет составляет около 0,1 % от ВВП, тогда же, как в странах, являющихся членами ОЭСР, от 1 до 2 % от ВВП.

Состояние социальной инфраструктуры образования по такому элементу, как образовательные школы показывает, что в 2013/2014 учебном году функционировало 7576 дневных государственных общеобразовательных школ, подведомственных местным исполнительным органам, с общей численностью 2491,2 тыс. детей. В период с 2000 по 2014 годы число дневных общеобразовательных школ сократилось на 492 единицы, в основном за счет малокомплектных, а численность учащихся сократилась на 21,2 % или на 528,3 тыс. [4].

Государством поставлена задача достижения полного перехода школьного контингента на односменный режим обучения. В целом по Казахстану доля обучающихся учеников в третью смену уменьшилась лишь на 0,1 % за анализируемые годы. Развитие инфраструктуры образования Карагандинской, Костанайской, Павлодарской и Северо-казахстанской областей позволили осуществить переход на одно и двух сменное обучение.

Очевидно, что местным исполнительным органам необходимо активно участвовать в рациональном размещении новых школ, расширении или реконструкции действующих школ с учетом демографических и градостроительных прогнозов.

Состояние социальной инфраструктуры образования в сельских территориях свидетельствует о том, что в 177 селах республики школы находятся в аварийных помещениях. Особо критическое положение в Южно-Казахстанской области – 51 школа, Восточно-Казахстанской – 37, Кызылординской – 27, Алматинской – 18 и Жамбылской – 17 школ [4].

Число дневных общеобразовательных школ сокращается на 410 единиц по причине малокомплектности и по прогнозам в 2019-2020 учебном году в стране будут функционировать 7119 дневных общеобразовательных школ.

Малокомплектные школы к 2020 году будут функционировать в основном для уровней начального и основного образования. Сейчас практически каждый четвертый учитель работает и каждый шестой казахстанский школьник учится в малокомплектной школе. В целом, проблема малокомплектных школ будет решена за счет опорных школ (ресурсных центров), интернатов.

На наш взгляд, решению проблем повышения качества образования в малокомплектных школах будет способствовать:

- разработка и принятие стандарта, обеспечивающего обучающихся и воспитанников, проживающих в населенных пунктах, где нет школ, бесплатным и безопасным подвозом к школам и обратно»;
- обеспечение компьютерами новой модификации и доступом к широкополосному Интернету всех малокомплектных школ с контингентом 10 и более учащихся;
- организация дистанционного обучения в рамках электронного обучения;

– создание достаточного количества опорных школ (ресурсных центров).

В целях повышения конкурентоспособности образования необходимо подготовку квалифицированных кадров увязать с планами по индустриализации страны. В техническом и профессиональном, высшем образовании необходим переход к системе, соответствующей требованиям современного рынка труда, а образовательные стандарты формировать на основе профессиональных стандартов.

В Казахстане создано 33 специализированные школы для одаренных детей с обучением на трех языках, работают шесть «Назарбаев Интеллектуальных школ».

Современная система образования, внедрение инновационных форм и методов обучения предъявляют все более высокие требования к личности и профессиональной компетентности педагогических работников.

Таким образом, имеющиеся проблемы обуславливают необходимость совершенствования инфраструктуры образования, направленную на модернизацию системы среднего образования в соответствии с современными требованиями развития казахстанского общества и условиями интеграции в мировое образовательное пространство.

Анализ состояния социальной инфраструктуры образования показал, что в данной сфере существуют такие проблемы, как недостаточность развития инфраструктура школьного, технического и профессионального образования. Эти проблемы требуют скорейшего решения, так как экономика и общество, основанные на знаниях, обучение в течение всей жизни – должны стать способами решения проблем конкурентоспособности и использования новых технологий, улучшения социального единства, равных возможностей и качества жизни.

Список использованной литературы:

1. Государственная программа развития здравоохранения «Саламатты Казахстан» на 2011-2015 годы. – Режим доступа : www.strategy2050.kz.
2. Государственная программа «Сто школ, сто больниц». – Режим доступа : www.ballfile.weebly.com.
3. Об утверждении Программы «Доступное жилье – 2020» : постановление Правительства Республики Казахстан от 21 июня 2012 г. № 821. – Режим доступа : www.tengrinews.kz.
4. Министерство Национальной Экономики Республики Казахстан. Комитет по Статистике. – Режим доступа : www.stat.gov.kz.

ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ ОКСАНА ІГОРІВНА

д. держ. упр., науковий співробітник Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування НАДУ при Президентіві України

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Сучасна державна служба України протягом 24 років постійно реформується, оновлюється, модернізується, водночас, суттєвих позитивних зрушень в системі державного управління, покращення добробуту населення, зменшення корупційних проявів майже не спостерігаються.

Можна констатувати, що за останні два роки прийнято низка

нормативно-правових актів України, відповідно до яких визначена актуальність переформатування системи сучасної державної служби.

Так, відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» пріоритет розвитку держави є здійснення реформування державної служби та оптимізація системи державних органів [4].

Стратегією державної кадрової політики на 2012-2020 роки основними цілями реалізації державної кадрової політики визначені, зокрема: розроблення механізмів залучення до роботи у сферах державного управління висококваліфікованих фахівців, успішних підприємців, працівників фінансово-економічної сфери, здібних випускників вищих навчальних закладів; формування дієвого кадрового резерву на зайняття керівних посад у сферах державного управління; підготовка та професійний розвиток вищих керівних кадрів державної служби, здатних забезпечити ефективність державної політики у сфері державного управління та лідерство у проведенні адміністративної та економічної реформ [1].

Стратегією реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року, схваленою Урядом України, визначено важливість наближення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування до європейських принципів, які висуваються до країн – кандидатів на вступ до ЄС, а також принципів «належного врядування», які закріплені рішеннями Ради Європи [3].

Водночас, на сьогодні спостерігається тенденція фрагментарності проведення реформ системи державної служби України. Зазначені реформи не покращують систему державної служби, а лише вирішують певні проблеми, оновлюють кадровий склад державної служби.

На нашу думку, першим кроком реформування системи державної служби в Україні є розробка та прийняття Кодексу законів про публічну службу України, де врегулювати усі механізми, процедури прийняття та проходження державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

Крім того, потрібно чітко визначити у зазначеному Кодексі коло осіб, які є публічними службовцями.

За кордоном (зокрема, Німеччина, Франція, Польща) до публічних службовців віднесені лише функціональні працівники (це працівники міністерств, комітетів, агентств, а також службовці на місцях, що реалізують адміністративні послуги населенню), решта – тобто секретаріати державних установ, є патронатними працівниками [2].

Окремо слід врегулювати питання кар'єрного просування публічних службовців. У країнах, що належать до системи посад, публічні службовці виконують свої обов'язки на умовах приватноправового договору, що укладається на певний термін, після закінчення якого або укладається новий договір, або припиняється служба. У країнах, що належать до системи кар'єри, зайняття постійної посади означає фактично безстрокове (до виходу на пенсію) працевлаштування за умови успішного виконання своїх функціональних обов'язків.

Слід забезпечити реальне виконання принципу неупередженості при прийомі та кар'єрному просуванні державних службовців. На погляд, доцільно змінити концепцію проведення конкурсу та надати право приватним компаніям, які мають відповідні дозволи (ліцензії), проводити анонімне незалежне он-лайн тестування знань, вмінь та навичок публічного службовця. Отримані результати (у вигляді відповідних сертифікатів) кандидат на певні

посади приносить до Комісії з питань публічної служби (як органу громадського контролю) і вони перевіряють лише формальні вимоги – документи щодо: освіти, стану здоров'я, стажу роботи.

Окремо слід визначити у Кодексі про публічну службу України питання розмежування посад публічної служби. На даний час актуалізується питання розробки та впровадження раціонального розподілу посад публічної служби, які б об'єднували однорідні за функціональними обов'язками та виконуваними функціями. Це надасть можливість оптимально реалізовувати кадрові технології з метою забезпечення професіоналізації публічної служби.

І, нарешті, у Кодексі про публічну службу України слід розробити дієві механізми мотивації публічних службовців, зокрема, визначити чіткі механізми винагороди за якісне, своєчасне, ефективне виконання службових обов'язків поставлених завдань. А це в свою чергу, вимагає визначення, розробки та впровадження шкали оцінювання ефективності та результативності діяльності державних службовців.

Так, наприклад у Чехії зарплата службовця є грошовою сумою, що включає: базову зарплату; надбавку за службу; надбавку за управління; надбавку за нічну службу; надбавку за службу у святкові дні; спеціальну надбавку; надбавку за підготовку кандидата; доплату; особисту надбавку; премію. Слід зауважити, що ступінь оплати визначається для службової посади публічного службовця відповідно до найбільш трудомісткої діяльності, що вимагається на відповідній службовій посаді [2].

Список використаних джерел:

1. Про стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки : указ Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/45/2012.

2. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / А. В. Кірмач, В. К. Тимошук, М. В. Фігель [та ін.] ; за заг. ред. В. П. Тимошука, А. М. Школика. – К. : Конус-Ю, 2007. – 735 с.

3. Стратегія реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2015 р. № 227-р. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show.

4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу : www.president.gov.ua.

ПОЛІШУК ІРИНА ВІКТОРІВНА

аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентіві України

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Професійний розвиток державних службовців має визначальне значення не тільки для ефективності державного управління, але й для втілення загальнодержавних стратегій в області соціального та гуманітарного розвитку, адже їх безпосередніми виконавцями є саме державні службовці. Існують різні види та програми професійного розвитку, які використовуються в академічних інститутах в різних країнах. Серед різновидностей

професійного розвитку можна виділити:

- короткострокові курси;
- розширені, або довгі курси, які можуть відбуватися один раз на тиждень по неділях в основному, або можуть охоплювати більший проміжок часу близько двох років;

- курси, за результатами яких видаються сертифікати учасникам.

Деякі академічні інститути також пропонують різні ініціативи для проходження формальних курсів, такі як акції, можливість отримати сертифікати та визнання. Таким чином, можна виділити два типи навчання, які відбуваються через професійний розвиток:

- «трансформаційне навчання», тобто відновлення професійних знань та практики;

- «продуктивне навчання», тобто створення нового знання.

Це означає, що різні види професійного розвитку не тільки допомагають отримати нові знання, але і допомагають в оновленні існуючої бази знань та інформації. Такі професійні стратегії розвитку можуть розширити можливості мислення і творчості державних службовців та збільшити ефективність їх діяльності.

Мемон виділяє такі традиційні підходи до професійного розвитку [1]:

- орієнтація;
- вступ;
- навчання;
- аудит;
- навчання в групах;
- програма розвитку вмінь.

Крім того, Мемон описав декілька сучасних підходів, які більш ефективні на постійній основі [1]:

- менторство;
- оцінка себе та інших;
- експериментальне дослідження;
- саморефлексія;
- взаємне навчання;
- консультації колег;
- робота в команді, навчання від учасників команди;
- спостереження за позитивною практикою;
- участь у конференціях, семінарах, воркшопах;
- зворотній зв'язок;
- участь у звітності;
- організаційний розвиток;
- програма онлайн навчання;
- дослідні активності, пошук грантів;
- осмислення.

Але Алі зробив висновок, що два підходи є найбільш ефективними для професійного розвитку:

- навчання до професійної діяльності;
- підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації може відбуватись через книги, журнали, наукові праці. Тут також важлива роль наставників для стимулювання розвитку ефективності працівників. Якщо ментори надають підтримку,

присутнє сприятливе середовище для навчання, тоді цілі навчання будуть досягнуті успішно. Наставники мають надавати можливості для розвитку справедливо. Серед них можна виділити: лекції, семінари, воркшопи, конференції, зустрічі з місцевими асоціаціями, практику [1].

Для ефективного професійного розвитку важливим є зосередження на змісті. Хоча існує велика кількість літератури, яка описує професійний розвиток, мало уваги приділяється тому, що насправді вивчається у професійній діяльності під час її розвитку, тобто, зміст. Зокрема, більше уваги заслуговує ефективність професійного розвитку, орієнтована на різні види знань, навичок і практики навчання.

Журнал «Forbes» визначив вісім елементів, які зумовлюють ефективний професійний розвиток:

- тривалість: ефективний професійний розвиток повинен мати ритм, а також має бути зворотній зв'язок та моніторинг результатів навчання та тренінгів, що сприятиме довготривалості результатів;

- ціленаправленість: зміст професійного розвитку має відповідати наявним потребам та повсякденному досвіду;

- скоординованість: немає одного універсального механізму професійного розвитку, натомість для його ефективності потрібно поєднати декілька механізмів, які впливають на потенціал особистості з різних сторін;

- зміст: успішний професійний розвиток повинен включати різні точки зору та техніки;

- заходи: професійний розвиток має включати такі активності як: дискусія, експеримент, аналіз, зворотній зв'язок.

- зовнішній вклад: конструктивне зовнішнє втручання забезпечує новий тип мислення та ставить під сумнів звичний;

- співпраця: робота в групі дозволяє отримати досвід спільної діяльності та доопрацювати нові підходи;

- лідерство: ефективні лідери стають активними учасниками процесу розвитку, визначають свої можливості та надають підтримку, потрібну для впровадження змін [2].

Отже, необхідною умовою ефективного розвитку держави є приділення значної уваги питанню професійного розвитку державних службовців, який би був направлений на напрацювання навичок роботи в команді, лідерських навичок, мав конкретні цілі, проходив на постійній основі та підтримувався за допомогою інституту менторства.

Список використаних джерел:

1. Anam Siddiqu Minimizing potential issues in higher education by professionally developing university teacher / Anam Siddiqu, Hassan Danial Aslam, Hafiz Muhammad Farhan, Adeel Luqman, Muhammad Arfan Lodhi // International Journal of Learning & Development. – 2011. – № 1. – P. 59 – 71.

2. Morrison N. The Eight Components Of Great Professional Development / N. Morrison. – Access mode : www.forbes.com/sites/nickmorrison/2015/06/10/the-eight-components-of-great-professional-development/2/.

ПОПОВ ЕВГЕНИЙ МИХАЙЛОВИЧ

*канд. экон. наук, доцент, профессор кафедры финансов
Белорусского торгово-экономического университета*

ПОПОВА ТАТЬЯНА ЕВГЕНЬЕВНА

*преподаватель кафедры теории и практики государственного
управления Института государственной службы
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ

В современных условиях особое значение приобретает установление таких соотношений между различными формами подготовки кадров, которые наиболее полно удовлетворяли бы потребности в кадрах народное хозяйство на современном этапе развития экономики. При этом надо полнее учитывать и финансово-экономическую сторону проблемы.

Выделяя необходимые финансовые ресурсы на строительство учебных заведений, начиная со школ, оснащение их современным учебным, техническими средствами обучения, необходимо получать наибольший не только воспитательный, но и экономический эффект. Это находит отражение в совершенствовании учебно-воспитательного процесса в школе, в приведении его в соответствие с требованиями современной науки и техники.

Необходимо усилить работу по профессиональной ориентации учащихся с учетом склонностей молодежи и потребностей хозяйства в квалифицированных кадрах. Профессиональная ориентация школьников – важнейшая часть программы совершенствования обучения в школах. Как показывает практика, наиболее успешно эта проблема решается там, где учитывается не только педагогическая, но и финансово-экономическая сторона проблемы.

Практика свидетельствует о том, что выделяемые на обучение финансовые ресурсы и учебно-материальная база используются в большинстве случаев недостаточно эффективно. В связи с этим общество несет немалые экономические потери.

Школьные педагоги вместо занятий по углубленному изучению дисциплин школьной программы, проведения диспутов по отдельным разделам учебной дисциплины, подготовки учащихся к участию в олимпиадах, смотрах, конкурсах, организации и работы в кружках по интересам, вынуждены заниматься рутинной работой по составлению планов проведения уроков, разного рода отчетов и информации. К тому же низкий уровень оплаты их труда вынуждает искать работу на стороне.

Появилась целая армия репетиторов, занимающихся «натаскиванием» школьников к поступлению в вузы без учета интереса и склонностей последних.

Высшие учебные заведения дабы выжить в сложившейся ситуации, с благословения Министерства образования Республики Беларусь, принимали в студенческие ряды, на платной основе, абитуриентов, набравших по результатам тестирования один балл из ста.

Новоиспеченный студент, неприученный к ежедневной самостоятельной работе, к тому же смутно представляющий свою будущую профессию, не испытывал никакого интереса к учебе, занятия или переставал посещать или приходил к ним не подготовленным. Нужно было бы освободиться от этого

балласта, отчислить из вуза, но опасения потерять плату за обучение вынуждают учебные заведения переводить такого студента с курса на курс, манипулировать разными формами обучения: дневной и заочной. Следствием этого явилась необходимость введения «системы менеджмента качества».

Работать по специальности такой студент не может – нет знаний. Выполнять работу, не требующую квалификации – не позволяет диплом.

Приходится или переступить через гордыню, идти на работу, не требующую квалификации, переквалифицироваться или, если повезет, доводить свою квалификацию на практике.

Многие специалисты оказались невостребованными, к примеру, экономисты, поскольку на их подготовку министерство образования выдавало лицензии, в том числе и технически вузам.

Можно привести и другие аналогичные примеры. Ясно одно – это напрасно потраченные финансовые ресурсы и не имеет значения, выделялись они государством из бюджета, были ли это средства предприятий, организаций или населения.

В соответствии с потребностями экономики, требованиям научно-технического прогресса общество должно заранее в плановом порядке определять объем и направление средств на подготовку и переподготовку специалистов для национальной экономики. Это обеспечивает значительную экономию финансовых ресурсов.

Реформа образования в Республике Беларусь началась с замены 5-ти балльной системы оценки знаний на 10-ти балльную. Сколько было написано разъяснений, доказывающих необходимость перехода на эту систему оценки знаний, ее преимуществ перед 5-ти балльной; инструкций по переводу 5-ти балльной на 10-ти балльную. Но практика показывает обратное. Поскольку 1, 2, 3 – фактически одна неудовлетворительная оценка. Оценка в десять баллов – чрезвычайно редкое явление. Разумеется, нам известны и такие вузы, где на государственных экзаменах или на защите дипломных работ оценки ниже 9-ти и 10-ти баллов считаются крайне нежелательными. Но ведь это болезнь и от нее надо лечиться.

Таким образом, из 10-ти баллов работают в лучшем случае шесть, т. е. примерно, та же 5-ти балльная система. Кроме того, при 5-ти балльной оценке обеспечивается объективность в оценке знаний экзаменуемого, поскольку эта градация укладывается в наши представления о качестве ответа. Но разве можно с помощью инструкций описать, а на практике провести эти разделительные линии между 4-мя и 5-ю, 5-ю и 6-ю и т.д. баллами, не применяя измерительных приборов. Все мы четко себе представляем массу продукта, скажем в 400 или 500 грамм. Но определяя массу на глазок, чаще ошибаемся, чем определяем, верно. Так происходит и при оценке знаний студентов. Еще важнее, чтобы понимал это сам студент. Теперь при тестировании знаний студентов применяется 100-балльная система. Следуя такой логике далее, мы придем к установлению индивидуального рейтинга обучающихся.

Следующая инициатива Министерства образования ознаменовалась продлением срока обучения студентов в экономических вузах на один год. И с этим можно было бы согласиться если удлинение срока обучения сопровождалось усилением самостоятельной работы студентов, более глубоким вовлечением их в научно-исследовательскую деятельность. На деле это обернулось дроблением когда-то фундаментальных дисциплин на более мелкие, дублирование в преподавании. Об усилении самостоятельной работы

речь и не шла, поскольку аудиторные занятия продолжались по 8 и более часов. Пришлось вернуться к 4-х летнему сроку обучения. Никто не подсчитал, во что обошелся обществу этот эксперимент.

Новая идея Министерства образования – модульно-рейтинговая система оценки знаний студентов сделала преподавателя бухгалтером. Педагог-экзаменатор должен по каждому студенту подсчитать средний балл по модулям, добавить к полученной на экзамене оценке, скорректированной на коэффициент, установленный по решению кафедры.

В модульно-рейтинговой оценке знаний студентов много нелогичного.

Пример:

1. За период обучения ассистенты двух кафедр оценили знания студентов следующим образом:

- 1-й модуль – 1,02;
- 2-й модуль – 1,02;
- 3-й модуль – 1,02;
- 4-й модуль – 1,02.

2. Экзаменаторы по итогам ответа студентов выставили оценки 8, т.е. оценили одинаково.

3. Поправочный коэффициент экзаменационной оценки:

- по первой кафедре 0,5;
- по второй кафедре 0,4.

4. Итоговая оценка знаний студента:

- по первой кафедре: $1,02 \cdot 4 + 8 \cdot 0,5 = 8$;
- по второй кафедре: $1,02 \cdot 4 + 8 \cdot 0,4 = 7$.

Итак. Модульно-рейтинговая система нацеливает студента не на прирост знаний в процессе освоения дисциплины, а на то, чтобы жить на старом багаже. Получив правдами и неправдами приличный средний балл, можно к экзамену не готовиться, поскольку положительная оценка по предмету уже гарантирована. И, кроме того, итоговая оценка сильно варьирует в зависимости от поправочного коэффициента утвержденного кафедрой.

Создается видимость, что в определении итоговой оценки знаний студента участвуют и ассистент, и педагог-экзаменатор, и вся кафедра, однако объективной оценки нет.

Ныне вся деятельность Министерства образования Республики Беларусь сосредоточена на присоединении к Болонскому процессу. Основной довод, который приводится в его защиту – взаимное признание дипломов. Однако, следует помнить:

- подготовка кадров в Республике Беларусь осуществляется, прежде всего, для своей страны;
- наши дипломы многие страны уже признают и направляют молодежь учиться в Республику Беларусь;
- признание наших дипломов определяется не тем, присоединимся или не присоединимся мы к болонской системе, а качеством подготовки специалистов.

ПОПОВ ЕВГЕНИЙ МИХАЙЛОВИЧ

канд. экон. наук, доцент, профессор кафедры финансов

Белорусского торгово-экономического университета

ПОПОВА ТАТЬЯНА ЕВГЕНЬЕВНА

преподаватель кафедры теории и практики государственного

управления Института государственной службы

Академии управления при Президенте Республики Беларусь

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ

Республика Беларусь является социально-ориентированным государством. Значительную часть расходов бюджета составляют расходы на социально-культурные мероприятия.

Таблица 1

Динамика и удельный вес расходов на социально-культурные мероприятия в Республике Беларусь

Показатели	Годы		Темп роста, %
	2014	2015	
Расходы бюджета – всего, трлн. руб.	128,6	141,0	109,6
Расходы на социально-культурные мероприятия, млрд.руб.	14,3	17,0	118,8
Удельный вес расходов на социально-культурные мероприятия в общих расходах бюджета, %	11,1	12,0	–

Несмотря на то, что расходы на социально-культурные мероприятия в республике за два года росли быстрее, чем все расходы бюджета, а их доля за это время повысилась с 11,1 до 12,0 %, Республика Беларусь по этому показателю сильно уступает советскому довоенному и послевоенному периоду.

Таблица 2

Расходы бюджета на социально-культурные мероприятия в СССР

Показатели	Годы			
	1940	1945	1950	1956
Расходы бюджета – всего, млрд.руб.	174,4	307,5	413,2	569,6
Расходы на социально-культурные мероприятия, млрд.руб.	31,5	51,3	78,3	107,9
Удельный вес расходов на социально культурные мероприятия в общих расходах бюджета, %	18,1	16,7	18,9	18,9

Расходы на социально-культурные мероприятия по бюджету на 1956 год определены в сумме 107,9 млрд. руб., что в 3,4 раза больше расходов предвоенного 1940 года. Они составили 18,9 % всех расходов государственного бюджета на 1956 год.

Поскольку основой успешного развития общества является динамичное развитие просвещения, науки и культуры, то в общей сумме расходов на социально-культурные мероприятия более половины средств ассигнуются на эти цели.

Таблица 3

Динамика и структура расходов на просвещение, науку и культуру в Республике Беларусь

Расходы бюджета	2014 г.		2015 г.		Темпы роста, %
	Сумма, трлн.руб.	Уд. вес, %	Сумма, трлн.руб.	Уд. вес, %	
Культура	0,7	4,9	0,8	4,7	114,3
СМИ	0,7	4,9	0,8	4,7	114,3
Дошкольное образование	0,05	0,35	0,05	0,3	100,0
Средняя школа	0,3	2,1	0,3	1,8	100,0
Среднее специальное образование	0,9	6,3	1,1	6,5	122,2
Вузовское и послевузовское образование	4,7	32,9	5,6	32,9	119,2
Другие расходы на образование	0,5	3,5	0,7	4,1	140,0
Итого расходов на просвещение, науку, культуру	7,85	54,9	9,35	55,0	119,1
Итого расходов на социально-культурные мероприятия	14,3	100,0	17,0	100,0	118,9

В целом расходы на социально-культурные мероприятия за два года выросли на 18,9 %. Более быстрыми темпами росли расходы на среднее специальное образование (122,2 %), расходы на вузовское и послевузовское образование (119,2 %). На 14,3 % выросли расходы на культуру и средства массовой информации (114,3 %). Расходы на дошкольное образование и среднюю школу остались без изменения.

Если в Республике Беларусь расходы на просвещение, науку, культуру в общих расходах на социально-культурные мероприятия в 2015 г. должны составить 55 % от всех расходов на социально-культурные мероприятия, в СССР в 1956 г. их доля должна была составить 67,5 % и более чем в три раза превысить уровень предвоенного 1940 г.

Таблица 4

Доля средств, выделяемых на просвещение, науку, культуру в СССР в общих расходах на социально-культурные мероприятия, млрд.руб.

Показатели	Годы			
	1940	1946	1950	1956
Расходы на социально-культурные мероприятия	31,5	51,3	78,5	107,9
В том числе:				
просвещение, наука, культура	22,5	37,7	56,9	72,8
Удельный вес расходов на просвещение, науку, культуру в расходах на социально-культурные мероприятия, %	71,4	73,5	72,5	67,5

И хотя доля расходов на просвещение, науку, культуру в общих расходах на социально-культурные мероприятия несколько снизилась, они, тем не менее, на много выше этих расходов в Республике Беларусь в 2014-2015 гг.

Действующая в Республике Беларусь система оплаты труда профессорско-преподавательского состава «чем выше статус педагога – тем ниже его оклад» в корне противоречит требованию экономического закона. Результатом такого подхода к оценке труда работников образования является самая низкая средняя заработная плата по сравнению с другими отраслями экономики, о чем свидетельствуют ниже приведенные данные.

Таблица 5

Размер средней заработной платы по основным отраслям экономики в Республике Беларусь (в руб.)

Отрасли экономики	Темп роста, %	2014 год	
		Январь	Декабрь
Всего	127,9	5322441	6805978
Сельское хозяйство	123,7	3842483	4728783
Рыболовство, рыбоводство	132,3	3521891	4658573
Промышленность	120,9	5903876	7136672
Строительство	129,9	6538554	8495997
Торговля	126,3	5291080	6681978
Гостиницы и рестораны	124,7	4124927	5143905
Транспорт и связь	123,1	6104840	7516747
Финансовая деятельность	132,7	10050563	13339035
Образование	131,1	3657688	4796501
Здравоохранение и предоставление социальных услуг	148,8	3812393	5672132

В тяжелейшие послевоенные годы, когда среднемесячная оплата труда по стране составляла 330 руб., оклад доцента в вузе был установлен в размере 3200 руб., а профессора 4500 руб., т.е. в 10-15 раз превышал среднюю зарплату по стране. И страна первой покорила космос, атом, стала второй в мире державой.

Для того, что бы изыскать финансовые ресурсы страна должна иметь четкую программу потребности в кадрах на текущий период и ближайшую перспективу в увязке с финансовыми ресурсами, ибо решающую роль в развитии экономики играет человеческий капитал. Выбор форм подготовки кадров и оптимальное между ними соотношение – важный резерв экономии финансовых ресурсов.

Большие возможности заложены в оптимизации налоговой системы и, в частности налогообложения недвижимости, области экологии (налогообложение транспортных средств).

Необходимо вернуться к более справедливой и зарекомендовавшей себя во всем мире прогрессивной системе налогообложения доходов физических лиц.

Государство должно использовать свою регулирующую функцию и в области оплаты труда. Не справедливо, когда зарплата работников финансовой сферы в три раза превышает зарплату работника образования, когда посредственным спортсменам устанавливаются баснословные оклады и выплачиваются дополнительные премии за «случайно» за сезон забитый гол. Ведь и педагог готовит квалифицированного специалиста, который будет

служить стране долгие годы и приносит доход.

Необходимо продолжить реформирование органов государственного управления.

Требуется решения и такая важная проблема финансирования системы образования, как усиление рационального и эффективного расходования учебными заведениями средств, ежегодно выделяемых на их содержание. Между тем выделяемые на образование средства не всегда используются рационально и экономно. В ряде случаев они используются не по целевому назначению, а иногда на не первоочередные цели.

Значительные финансовые ресурсы можно высвободить и направить на повышение оплаты труда профессорско-преподавательского состава за счет оптимизации количественного состава профессорско-преподавательского персонала и учебно-вспомогательных служб. Ныне это соотношение примерно составляет один к трем, т.е. условно говоря, один педагог содержит трех работников вспомогательных служб.

Для экономного, рационального использования средств, большое значение приобретает пересмотр и разработка новых научно-обоснованных нормативов расходования материальных и денежных ресурсов.

ПОПОК ЕЛЬВИРА АНДРІЙВНА

*аспірант кафедри державної політики та суспільного розвитку
НАДУ при Президентові України*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Кожна держава здійснює комплекс правових, політичних та організаційних заходів щодо забезпечення освітніх потреб національних меншин, які проживають на її території. Україна не є винятком.

Ст. 1 Рекомендації 1201 Парламентської Асамблеї Ради Європи тлумачить, що термін «національна меншина» стосується групи осіб у державі, які:

- проживають на території цієї держави і є її громадянами;
- підтримують давні, усталені зв'язки з даною державою;
- виявляють відмінні етнічні, культурні, релігійні або лінгвістичні характеристики;
- є досить значними, хоча й меншими за чисельністю, ніж інше населення держави або регіону даної держави;
- мотивовані намірами зберегти себе разом, що становить спільну ідентичність, разом із культурою, їхніми традиціями, релігією або мовою [4, с. 25].

Державна політика України щодо освіти національних меншин – це система заходів держави, спрямованих на задоволення освітніх потреб представників різних етносів, пов'язаних із специфікою їхнього етнокультурного розвитку, неоднаковою чисельністю етнічних спільнот, багатоманітністю компактного чи дисперсного проживання на території держави, їхньою організаційною структурованістю [3, с. 28].

Основні стандарти, правові рамки та вимоги до забезпечення потреб меншин, в тому числі й освітніх задають міжнародні організації, такі як

Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Рада Європи.

Україна є повноправним членом цих міжнародних організацій, а саме:

– в складі Організації Об'єднаних Націй Україна з 24 жовтня 1945 року;

– з 30 січня 1992 року Україна є повноправним членом Парламентської асамблеї Ради з безпеки і співробітництва в Європі;

– членом Ради Європи Україна стала 9 листопада 1995 року [2].

Крім того, освітні права національних меншин в Україні закріплені в низці міжнародних документів, зокрема й двосторонніх договорів:

– Міжнародній конвенції ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (п. е-в ст. 5);

– Конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (п. 1-с ст. 5);

– Рамковій конвенції про захист національних меншин (ст. 12, 13);

– Європейській хартії регіональних мов або мов меншин (ст. 8);

– Рекомендації 1255 про захист прав національних меншин (прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи 31 січня 1995 р.) (ст. 8);

– Декларації про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей (п.10) та ін.

Окрім міжнародних норм права, які стали частиною внутрішнього законодавства, Україна розробила і реалізує власні законодавчі акти в цій сфері.

Основним Законом кожної держави, який визначає права та обов'язки громадян, незалежно від їхнього етнічного походження чи віросповідання є Конституція.

Згідно з п. 4. ст. 53 Конституції України громадянам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства [1].

Щодо внутрішнього законодавства, то в Україні основними законами, які регулюють права національних меншин щодо забезпечення освітніх потреб є: Закони України «Про національні меншини в Україні» (1992), «Про освіту» (1991), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про охорону дитинства» (2001), «Про мови в українській РСР» (1989).

Отже, з вищевикладеного можна зробити такі висновки. Питання забезпечення освітніх прав національних меншин в Україні знайшли своє відображення як у міжнародному документах, ратифікованих Україною так і у внутрішньому законодавстві держави.

За роки незалежності Україна збагатила свою внутрішню законодавчу базу щодо захисту освітніх прав національних меншин новими нормативно-правовими актами, які є досить обширними та дієвими.

Разом з тим час від часу виникають певні проблеми із забезпеченням потреб національних меншин, в тому числі й освітніх, основною причиною чого є передовсім соціально-економічна ситуація в країні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : із внесеними змінами // Відомості Верховної

Ради України. – 1996. – № 30. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua.

2. Міністерство закордонних справ України. – Режим доступу : www.mfa.gov.ua/ua.

3. Пилипенко Т. І. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин: теорія і практика імплементації в Україні / Т. І. Пилипенко. – Л. : Світ, 2007. – 144 с.

4. Попок А. А. Державна політика щодо закордонного українства : навч.-метод. матеріали / А. А. Попок. – К. : НАДУ, 2013. – 56 с.

ПРИТУП ОЛЕНА ФЕДОРІВНА

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики
НАДУ при Президентіві України*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Вітчизняна політична і управлінська еліта недооцінює значення культури у процесах державотворення, розвитку всіх сфер суспільного життя, у формуванні духовного потенціалу суспільства. Свідченням цього є відсутність цілісної концепції розвитку національної та регіональної культури, недосконалість нормативно-правової бази культурного розвитку регіонів, недостатнє фінансування цієї сфери з боку держави, неефективність форм та методів витрачання бюджетних ресурсів та відсутність дієвих механізмів залучення позабюджетних коштів для культури регіонів.

В сучасних умовах для більшості закладів та організацій культурної сфери державної та комунальної власності основним джерелом фінансових надходжень залишається бюджетне фінансування, що передбачає виділення коштів з державного та місцевих бюджетів.

Незважаючи на відносне зростання бюджетного фінансування культури, його обсяги залишилися недостатніми, особливо в частині видатків розвитку, породжуючи відсталість матеріально-технічної бази закладів культури, вплив професійних кадрів. У результаті такої фінансової політики багато закладів культури, особливо в малих містах і селах, не забезпечують належну якість та обсяги своїх послуг, а отже – не можуть повністю задовольняти культурні потреби громадян [2].

У зв'язку з такою фінансовою ситуацією зростає загроза втрати культурної спадщини, розриву єдиного культурно-інформаційного простору, обмеження участі України у світовому культурному обміні. Для вирішення складних соціокультурних проблем необхідне переосмислення фінансового стану сучасної державної регіональної політики у сфері культури, її пріоритетних напрямів, завдань і механізмів реалізації. Виникає проблема не тільки збільшення фінансування культури з державного бюджету, а й удосконалення засобів і механізмів фінансування культури загалом [1].

В умовах сьогоденної кризи, не варто сподіватися на суттєве збільшення бюджетних видатків на регіональний культурний розвиток. Тому для зміцнення фінансового стану сфери культури в регіонах необхідне залучення альтернативних джерел фінансування.

Для підвищення ефективності формування бюджетних видатків був запроваджений нормативний принцип фінансування культурної сфери, згідно якого виділення фінансів здійснюється на основі методики розрахункових

нормативів на одного мешканця наявного населення певної адміністративно-територіальної одиниці. Але такий підхід не враховує особливостей регіональної інфраструктури культурної галузі й призводить до неналежного фінансування окремих територій. Тому необхідно вдосконалити методику планування розрахунків обсягів видатків на сферу культури, враховуючи ступінь розвитку мережі закладів культури та відмінності регіонів за забезпеченістю закладами культури відносно кількості населення.

Найефективнішим методом фінансового забезпечення культурної сфери, спрямованим на управління бюджетними ресурсами в коротко- та середньостроковій перспективі, зарекомендувало себе програмно-цільове фінансування. Цей метод передбачає розроблення та реалізацію бюджетних програм, для досягнення яких необхідне виявлення найбільш гострих проблем в культурній сфері регіону та визначення відповідно до них пріоритетних цілей. Основною перевагою програмно-цільового методу є те, що фінансування орієнтоване не лише на виділення й використання коштів, а й на досягнення визначених цілей. При такому підході основні ресурси спрямовуються на збереження національної культурної спадщини й на стимулювання культурного розвитку регіонів України.

Останнім часом в Україні спостерігається зниження інтересу до меценатства і спонсорства у сфері культури, недостатньо використовуються конкурсні гранти, слабо стимулюється інвестування культурного розвитку регіонів. Причиною такої ситуації є відсутність дієвих механізмів управління щодо взаємодії суб'єктів господарської діяльності культурної сфери з фінансовими та банківськими структурами. Для заохочення додаткової фінансової підтримки культурної галузі регіонів потрібне створення державою більш сприятливого режиму оподаткування фізичних та юридичних осіб, які спрямовують свої кошти на розвиток культури.

В сучасній Україні найбільш ефективною формою фінансування культурного розвитку регіонів є державно-приватне партнерство, яке побудоване на поєднанні приватного та державного секторів економіки з метою реалізації важливих для суспільства регіональних культурних проектів. Основними перевагами застосування такого методу фінансування є те, що реалізація проектів у рамках державно-приватного партнерства не завжди потребує виділення коштів із державного чи місцевого бюджету, а навпаки поповнює їх за рахунок надходжень від сплати платежів приватних партнерів.

Сьогодні державне фінансування сфери культури регіонів України досить обмежене і недостатнє для утримання й розвитку базової мережі закладів культури на місцях. Тому необхідно створювати сприятливі умови для залучення позабюджетних коштів на розвиток регіональної культури.

Ще одним механізмом фінансового забезпечення культурної сфери є позабюджетне фінансування, основними джерелами якого є позабюджетні надходження. Основними видами джерел позабюджетного фінансування закладів культури є: патронаж і меценатство; благодійництво та спонсорство; членські внески; пожертвування; гранти; кредити; резервні вкладення тощо [3].

Потрібно ширше застосування програмно-цільового фінансування державно-приватного партнерства, які дають можливість більш раціонально використовувати фінансові ресурси, залучати їх від приватних партнерів та досягати поставлених цілей програми чи проекту культурного розвитку регіонів України.

Список використаних джерел:

1. Настич Т. П. Державне регулювання фінансової діяльності закладів культури та мистецтва в Україні / Т. П. Настич // Вісник КНУТД. – 2014. – № 1. – С. 199 – 206.
2. Проект Концепції державної цільової національно-культурної програми розвитку культури і мистецтва на період до 2017 року. – Режим доступу : www.mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document.
3. Щєкова Е. Л. Экономика и менеджмент некоммерческих организаций : учебник / Е. Л. Щєлкова. – СПб. : Лань, 2004. – 192 с.

РАДЧЕНКО СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

*магістр комп'ютерних систем, ПП з надання послуг
у сфері комп'ютеризації систем «Ареон Консалтинг»*

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ДЛЯ ШКОЛЯРІВ

Основа щасливого та забезпеченого сучасного суспільства – це щастя й забезпеченість кожної людини окремо. Фінансова безпека – це те, до чого прагне кожен з нас. Але як забезпечити свою старість? Як захистити дітей? Як вижити в сучасному світі, наповненому кризами, нестабільністю, різкими стрибками курсів валют та крахом фінансових інститутів? Ці питання хвилюють сьогодні не тільки фінансистів та економістів, які сидять в кабінетах влади. На всі ці питання кожен день шукать відповіді звичайні громадяни. Але наскільки їх пошуки успішні? Наскільки кожен з нас здатен для себе визначитися, як управляти своїми грошима, як їх зберегти, як примножити? Як знайти той шлях фінансової безпеки, який дозволить нам не боятися та сміливо дивитися в своє майбутнє?

Адже не всі з нас навчалися в інститутах з викладанням предметів економіки. Але навіть ті, хто вмів керувати фінансами великих підприємств, бухгалтерів та економістів, наскільки вони вдало керують своїми особистими фінансами, фінансами і стабільністю своїх сімей? А як бути тим, хто не закінчував інституту? Тим, хто не знає визначення слову «гроші»? А дійсно, який відсоток населення зможе дати відповідь на це, здавалось би найпростіше питання? Адже кожен з нас щодня стикається з грошима. Зарплати, платежі, покупки, комісії, комунальні платежі... Грошові потоки оточують нас з самого першого нашого кроку в самостійному житті. І кожному доводиться самому знаходити свій шлях у бурхливому потоці фінансів.

Державою витрачаються величезні гроші та інші ресурси на підвищення стабільності та рівня життя кожного жителя країни. Але підвищити цю стабільність неможливо, не почавши з фінансової грамотності кожного окремого жителя.

Сьогодні навколишнє середовище – це економічні знання, в яку б сферу ми не поринули. Вміти виділяти ці знання, навчитися користуватися, знаходити найоптимальніші для себе фінансові інструменти та інституту – це завдання предмета економіки, якому держава має виділити особливу увагу в освіті. І цим знаннями необхідно навчати школярів, починаючи з самого першого класу школи.

Економіка сьогодні немислима без комерції, менеджменту, сучасного ціноутворення, грошового обігу, кредиту. Економічна освіта – підготовка до

життя в нових економічних умовах, і отримати його повинен кожен, хто виходить у доросле самостійне життя. Навчити мислити економічно – завдання сучасної школи.

Предмет «Гроші» також необхідний школярам, як математика, або читання. Кожна дитина повинна мати уявлення про сімейні доходи, витрати, розумних і нерозумних витратах, кишенькових грошах та раціональне їх використання, про багатство, накопиченні та заощадженні коштів.

Економічні предмети вже введені в деякі елітні гімназії та ліцеї. Але економіка – це освіта, яке повинна стати доступною кожному та має бути одним із пріоритетних у напрямку всієї шкільної освіти. Економічний предмет повинен бути введений у навчальний план і викладатися для учнів з першого по одинадцятий клас в кожній школі країни. І обґрунтуванням для даного курсу повинні служити, насамперед, інтереси учнів, їхніх батьків, та держави в цілому.

Навчальний план економічної освіти повинен містити спадкоємність між ступенями навчання. Варіативна його частина повинна бути представлена цільними та завершеними курсами по економіці.

У початковій школі повинен вивчатися курс «Азбука економічних знань». Для дітей початкової школи повинен робитися акцент на окремих елементарних поняттях, виклад предмета вестися образно, бути емоційним, в цікавій ігровій формі.

У середній ланці навчання повинні вводитися такі курси як «Основи економіки», «Основи споживчих знань», «Введення в економічну теорію». Це предмети повинні стати основою загального економічного освіти і включатися до базового навчального плану всіх шкіл. У даний період у школярів має сформуватися загальне наукове уявлення про економічну науці, основне на емоційному сприйнятті матеріалу.

Учням III ступені повинна надаватися можливість навчатися в соціально-економічному профілі. Старшокласники повинні вивчати «Основи менеджменту», «Психологія в економіці та управлінні», «Ділова англійська». Дані предмети в школах повинні здійснювати перед-профільна підготовка – знайомство з основоположними концепціями економіки, і перед- професійну спеціалізацію.

Додатковими елементами навчання повинні стати економічні ярмарки, ігри, акції, заняття в клубах. Для старшокласників повинні пропонуватися проводити турніри, конкурси, олімпіади з основ споживчих знань. Економіка повинна допомагати школярам у розвитку їх економічного мислення, освоєння поняття і придбання навичок, необхідних для орієнтації та існування в сучасному ринковому світі.

Список використаних джерел:

1. Синельников В. В. Шлях до багатства. Як стати багатим та щасливим / В. В. Синельников. – М., 2011. – 142 с.
2. Концепції шкільної економічної освіти. – Режим доступу : www.basic.economicus.ru.
3. Стенлейк Дж. Ф. Економіка для початківців / Дж. Ф. Стенлейк ; пер. с англ. – М. : Республіка, 1994. – 447 с.
4. Азимов Л. Б. Уроки економіки в школі. Активні форми викладання : навч. посіб. / Л. Б. Азимов, С. В. Журавська. – М. : Аспект Прес, 1995. – 71 с.

РУТКО ДИНА ФЕДОРОВНА

*канд. экон. наук, доцент кафедры международных отношений
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

ОБЩЕСТВЕННОЕ ЗДОРОВЬЕ И ЭКОНОМИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ ГОСУДАРСТВА

По определению Всемирной Организации Здравоохранения, «Здоровье – это состояние полного физического, духовного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов» [1].

Общественное здоровье является ресурсом национальной безопасности. Этот ресурс может быть оценен через призму демографических показателей, а также величины заболеваемости и смертности [1].

На 1 января 2015 года в Беларуси проживало 9 481 000 человек. Доля населения страны в трудоспособном возрасте достаточно велика. На начало 2015 года численность этой возрастной группы населения составила 5,6 миллиона человек, или около 60 % от общей численности населения. В последние годы наблюдается тенденция уменьшения численности трудоспособного населения, которая в дальнейшем сохранится, поскольку в данный возраст будут вступать малочисленные группы населения рождения начала 1990-х гг., характеризующихся низким уровнем рождаемости [2].

Численность населения старше трудоспособного возраста составила более 2 миллионов человек и за 2014 год увеличилась почти на 46 тысяч. Доля лиц этой возрастной категории приобрела устойчивую тенденцию к увеличению на ближайшую перспективу.

Эти факторы оказывают влияние на изменение структуры нагрузки на трудоспособное население, в которой нагрузка лицами моложе трудоспособного возраста с 2000 года уменьшилась с 356 до 265 человек на 1000 человек в трудоспособных возрастах. За этот же период демографическая нагрузка лицами старше трудоспособного возраста возросла с 370 до 382 человек [2].

Недостаточная замещаемость молодыми поколениями жителей, переходящих в пенсионный возраст, становится причиной снижения численности трудоспособного населения. В ближайшие годы прогнозируется нарастание проблем, связанных с нехваткой трудовых ресурсов и ростом экономической нагрузки на трудоспособное население со стороны старших возрастных групп. Дефицит рабочей силы, который не столь заметен в условиях кризисных экономических явлений, в перспективе потребует компенсации путем увеличения производительности труда занятого населения трудоспособного возраста [3].

Противоречие между повышением спроса на труд и сокращением его предложения будет усугубляться ростом среднего возраста работников, а также снижением качества трудового потенциала (вследствие ухудшения здоровья). Уже в среднесрочной перспективе возникнет необходимость более высоких расходов общества на медицинскую помощь, социальное обслуживание и пенсионное обеспечение, обусловленных процессом старения населения [3].

Доля стареющего населения в республике продолжает увеличиваться. В соответствии с классификацией ООН население считается старым, если доля лиц в возрасте старше 65 лет в нем составляет 7 %. Еще в 1950-е гг. XX века данный показатель в Беларуси превысил этот барьер и в настоящее время

приблизился к 14 % [2].

За 2011 год в Беларуси родилось 109 тыс. детей, в то время как в 2014 году – 118 тыс. [4]. Рост рождаемости объясняется увеличением в последние годы как численности женщин активного детородного возраста (20-34 года), так и повторных рождений. В 2011-2014 гг. почти половина рождений связана с рождением женщиной второго, третьего и последующих детей.

Вместе с тем, существующий уровень рождаемости недостаточен даже для простого воспроизводства населения и обеспечивает замещение поколений только на 70 %. Об этом свидетельствуют и данные переписи населения. Среднее число детей, рожденных женщинами в возрасте 15 лет и старше, заметно растет по мере увеличения возраста женщин. Каждая женщина довоенных и первых послевоенных годов рождения родила в среднем 2,2 ребенка, 1960-х годов рождения – 1,7 ребенка. Этот показатель для современных женщин едва превышает 0,6 ребенка» [2].

Следует отметить, что на протяжении последних лет более половины людей умирает от болезней системы кровообращения, 13 % – от новообразований, от причин, не связанных с заболеваемостью, умирает 10 %. Особую тревогу вызывает высокая смертность работоспособного населения (около 25 % от всех умерших, при этом более 80 % из них – мужчины). С конца 1980-х гг. прошлого столетия данный показатель вырос более чем на 30 %.

Актуальной медико-социальной проблемой в Беларуси является потребление алкоголя. Связь между злоупотреблением алкоголем и смертностью в результате сердечно-сосудистых заболеваний хорошо установлена. Риск развития большинства ССЗ и смертность от них находится в прямой зависимости от уровня потребления алкоголя. Наиболее убедительным аргументом в пользу этой точки зрения является тот факт, что резкое снижение уровня различных видов смертности наблюдался в период антиалкогольной кампании 1985-1988 гг. Установлено, что повышение уровня потребления алкоголя на 1 л на душу населения приводит к росту уровня общей смертности на 1-3 %, в то время как увеличение продажи крепких напитков (водки) на 1 литр приводит к росту уровня общей смертности на 5 % [4].

Серьезную обеспокоенность в Республике Беларусь вызывает и проблема табакокурения. Во всем мире причиной преждевременной смерти более 6 миллионов людей ежегодно является употребление табака. В Европейском регионе ВОЗ табак вызывает более 1,6 миллионов смертей. Ежегодный показатель смертности от глобальной эпидемии табакокурения к 2030 году может возрасти до 8 миллионов. Табакокурение, от которого погибли 100 миллионов человек в XX ст., может убить миллиард людей в XXI ст. [5; 6].

Расходы, связанные с потреблением табака, наносят существенный удар по экономике. Помимо значительных расходов общественного здравоохранения на лечение болезней, вызванных табаком, необходимо также отметить, что табак убивает людей в самый продуктивный период их жизни, лишая семьи их кормильцев, а государства – здоровой рабочей силы. К тому же, люди, потребляющие табак, менее продуктивны на протяжении жизни в связи с тем, что они больше болеют [5].

Экспертами ВОЗ подсчитано, что в развитых странах связано с курением примерно 30 % всех опухолей и смертей от рака. По результатам исследований, проведенных в Европе, Японии и Северной Америке, от 87 % до 91 % случаев рака легких у мужчин связано с курением сигарет [1].

В Беларуси рак легкого у мужчин находится на первом месте в структуре онкозаболеваемости. За последние 10 лет им заболели 40000 мужчин, и у 35000 причиной болезни было курение. По данным Международного агентства по изучению рака (МАИР), список злокачественных новообразований, связанных с табакокурением, постоянно увеличивается [6].

Таким образом, превышение смертности над рождаемостью, высокая заболеваемость хроническими болезнями, в том числе эндогенно обусловленными, недостаточное внимание здоровому образу жизни, занятиям физкультурой и спортом может стать серьезной угрозой экономической безопасности страны в будущем.

В заключение отметим, что высокая смертность населения в трудоспособном возрасте является одним из главных вызовов современной системе здравоохранения. При этом наиболее значимые и недостаточно используемые резервы связаны с сокращением заболеваемости и смертности активной части населения, лиц в трудоспособном возрасте. Однако именно тем компонентам системы охраны здоровья, которые имеют наибольшее отношение к самой острой проблеме, пока уделяется недостаточное внимание.

В Республике Беларусь разработана и реализуется Национальная программа демографической безопасности Республики Беларусь на 2010-2015 гг., в рамках которой планируется ряд мероприятий в области укрепления здоровья населения, увеличения ожидаемой продолжительности жизни. Кроме того, выполняется ряд целевых программ, направленных на улучшение здоровья населения [3].

Сегодня внимание к мерам, содействующим распространению здорового образа жизни, не адекватно их роли в возможном снижении заболеваемости и смертности в сравнении с собственно медицинской помощью. Проводимые мероприятия слишком осторожны и недостаточны и по содержанию, и по объему финансирования. Вместе с тем должна быть увеличена ответственность каждого человека за состояние своего здоровья, так как от этого зависит жизнеспособность нации и экономическое благополучие государства в целом.

Список использованной литературы:

1. Новая европейская политика здравоохранения – Здоровье-2020: видение, ценности, основные направления и подходы / Европейский региональный комитет // World Health Organization. – 2011. – Режим доступа : www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0009/148158/RC61_rdoc09.pdf.

2. Социальное положение и уровень жизни населения Республики Беларусь : стат. сб. / под ред. Е. И. Кухаревич [и др.]. – Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2012. – 371 с.

3. Шабунова А. А. Смертность трудоспособного населения России и Беларуси как угроза демографическому развитию территорий // А. А. Шабунова, Л. П. Шахотько, А. Г. Боброва, Н. А. Маланичева // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2012. – № 2 (20). – С. 84 – 94.

4. Демографический ежегодник Республики Беларусь : стат. сб. / И. В. Медведева, Е. И. Кухаревич [и др.]. – Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2015. – 449 с.

5. Число больных с впервые в жизни установленным диагнозом алкоголизма, алкогольного психоза, наркомании и токсикомании в Республике Беларусь по областям // Министерство здравоохранения

Республіки Беларусь. – 2012. – Режим доступу : www.minzdrav.gov.by.

6. Бартман О. В. К Всемирному Дню некурящих / О. В. Бартман // Министерство здравоохранения Республики Беларусь. – 2012. – Режим доступу : www.minzdrav.gov.by.

СЕРГЕСЬВ АНДРІЙ ЮРІЙОВИЧ

аспірант кафедри олімпійського й професійного спорту, викладач кафедри спортивних ігор Дніпропетровського інституту фізичної культури і спорту

РЕАЛІЗАЦІЯ СПОРТИВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РІВНІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Одним із важливих компонентів діяльності місцевого управління є створення умов для розвитку фізичної культури і спорту у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці. При цьому важливо, щоб відповідні дії суб'єктів місцевого управління мали не спонтанний, випадковий характер, а відбувалися у формі добре обгрунтованої спортивної політики, ефективним механізмом реалізації якою виступають цільові програми.

Поза всяким сумнівом, спортивна політика адміністративно-територіальної одиниці має ґрунтуватися на положеннях загальнодержавної політики у сфері фізичної культури і спорту. Що стосується України, то державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах:

- визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави;

- визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя;

- визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави;

- забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності;

- гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту;

- забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів;

- сприяння безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп;

- утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту;

- створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури і спорту;

- забезпечення підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості;

- забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян;

- забезпечення умов для підтримки напрямів фізичної культури і

спорту;

- забезпечення доступу інвалідів до спортивних споруд;
- заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту;

спорту;

– орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері [2].

Для чіткого розуміння суті спортивної політики адміністративно-територіальної одиниці слід сформулювати її визначення. На нашу думку, спортивна політика адміністративно-територіальної одиниці – це взаємодія органів місцевої влади і управління, інших суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, пов'язана з визначенням перспективних цілей і рішень щодо реалізації системи гарантованих державою економічних, соціальних і правових заходів, що забезпечують громадянам умови ефективного фізичного виховання, участі в спортивних заходах, рекреації і реабілітації засобами фізичної культури на основі використання механізму регулювання місцевого управління, розподілу та ефективного використання ресурсів адміністративно-територіальної одиниці.

На думку дослідників, головною метою спортивної політики адміністративно-територіальної одиниці має бути оздоровлення громадян, формування здорового способу життя населення, гармонійне виховання здорового, фізично міцного покоління, а також гідний виступ спортсменів відповідного муніципального утворення на спортивних змаганнях.

Головна мета визначає основні напрями спортивної політики. До них слід віднести:

– формування здорового способу життя населення засобами фізичної культури і спорту;

– вдосконалення і оптимізація системи муніципального управління у сфері фізичної культури і спорту;

– створення ефективного спортивного законодавства;

– зміцнення матеріально-технічної бази, поліпшення фінансування і проведення активної інвестиційної політики у сфері фізичної культури і спорту на муніципальному рівні;

– вдосконалення системи підготовки фахівців, поліпшення освітнього і науково-методичного забезпечення;

– розвиток спорту вищих досягнень.

Спортивна політика реалізується в реальних соціально-економічних умовах, що склалися як у країні в цілому, так і в самій адміністративно-територіальній одиниці. Тому, на думку, дослідників, реалізуючи сучасні механізми ефективного управління реалізацією спортивної політики, слід брати до уваги дію комплексу факторів, серед яких:

– необхідне нормативно-правове забезпечення;

– система фізкультурно-спортивних заходів;

– ефективне використання засобів масової інформації для пропаганди фізичної культури і спорту;

– наявність розвиненої матеріально-технічної бази для занять фізичними вправами;

– достатнє фінансове забезпечення;

– наявність державного органу управління сферою фізичної культури і спорту;

- наявність цільової програми розвитку фізичної культури і спорту;
- наявність кваліфікованих кадрів з управління в державних та муніципальних органах з фізичної культури і спорту;
- міжнародна діяльність в сфері спорту;
- інформаційне забезпечення управлінської діяльності;
- врахування геополітичних та культурних особливостей;
- взаємодія державних органів управління в сфері фізичної культури і спорту з муніципальними [1].

З позицій застосування програмно-цільового підходу в управлінні сферою фізичної культури і спорту адміністративно-територіальної одиниці найважливішими і визначальними з наведених вище факторів, на нашу думку, є такі: наявність державного органу управління сферою фізичної культури і спорту; наявність цільової програми розвитку фізичної культури і спорту; взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері фізичної культури і спорту з громадськими організаціями.

Список використаних джерел:

1. Новокрещенов В. В. Взаимодействие сторон в управлении региональной системой физической культуры и спорта / В. В. Новокрещенов. – Ижевск : Издательство ИжГТУ, 2006. – 380 с.
2. Про фізичну культуру і спорт : закон України від 24 груд. 1993 р. № 3808-ХІІ. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12.

ТРАФИМОВИЧ ОЛЬГА АНАТОЛЬЄВНА

студентка 2 курсу магістратури факультета інноваційної підготовки Академії управління при Президенті Республіки Беларусь

ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Общепризнано, что накопление человеческого капитала является одним из главных «моторов» экономического роста, ключевым фактором экономического и социального благосостояния современных обществ. XX ст. было названо экономистами веком человеческого капитала. Уже ясно, что с еще большим правом эта характеристика применима к нынешнему XXI веку.

Основными видами вложений в человеческий капитал считаются образование, производственная подготовка, охрана здоровья, миграция, поиск информации на рынке труда, рождение и воспитание детей. Однако в более узком, практическом смысле под инвестициями в человеческий капитал чаще всего понимают затраты на образование и производственную подготовку, поскольку именно они представляют собой специализированный вид деятельности по формированию знаний, умений, навыков. Большинство попыток стоимостного измерения запасов человеческого капитала исходят именно из такой, более узкой трактовки [2, с. 5].

В Республике Беларусь сложилась и успешно функционирует многоуровневая система образования. Данная система позволяет охватить образованием практически все население республики, делает его доступным, способствует отсутствию дискриминации в данной области. По охвату населения в соответствующем возрасте образованием Республика Беларусь имеет одни из самых высоких показателей в мире (уровень грамотности

взрослого населения (99,7 %); охват базовым, общим средним и профессиональным образованием занятого населения (98 %) [6].

Однако система образования в стране имеет также и ряд недостатков: плохое финансирование отрасли (5,1 % расходов республиканского бюджета в 2014 г. [4] и 5,5 % республиканского бюджета в 2015 г. [5]), низкая заработная плата в отрасли (в 2014 г. заработная плата в образовании была ниже, чем в любом другом виде экономической деятельности труда [3]); несоответствие профиля выпускаемых специалистов потребностям рынка [7]; слабо развитая система обучения персонала на рабочем месте и др.

На мой взгляд, наиболее серьезной проблемой и одновременно наиболее перспективным направлением развития образования в республике является обучение на рабочем месте. Современное общество приходит к осознанию того, что какой бы хорошей не была бы система образования в стране, знания, полученные в учреждениях образования, устаревают в течение нескольких лет. Поэтому все большее распространение получает концепция «обучающейся организации». Можно выделить различные методы обучения на рабочем месте: производственный инструктаж, ротация, подготовка в проектных группах, наставничество и другие.

Остановимся на наиболее интересном, как мне кажется, методе – наставничестве или, как его еще называют, коучинге. Коучинг (англ. coach) – метод непосредственного обучения менее опытного сотрудника более опытным в процессе работы; форма индивидуального наставничества, консультирования. Коучинг может быть использован для того, чтобы сотрудник начал более четко осознавать и воспринимать ценности и цели своей организации. Коуч, работая с сотрудниками, помогает им в подобном осознании собственных жизненных и профессиональных ценностей, а затем помогает связать эти ценности и цели с целями организации, помогает понять, какие из них созвучны его собственным, а какие – нет. В итоге эти ценности «оживают» и становятся реально значимыми для сотрудника.

Один из главных моментов в коучинге персонала – пробудить осознанность и личную ответственность сотрудника. В результате необходимость использования директивного подхода, жестко контролирующего и одновременно снимающего всякую ответственность с исполнителей, существенно снижается. Используя коучинговый стиль руководства, можно существенно оптимизировать сложившуюся, зачастую стихийным, а не целенаправленным образом, организационную культуру и тем самым, улучшить функционирование организации в целом. Новые тенденции бизнеса широко распространяются в мире. Поэтому использование коучинга должно стать стратегической потребностью всех белорусских предприятий. Его применение даст им конкурентные преимущества, особенно в условиях кризиса [1].

Таким образом, среди составляющих человеческого капитала одним из самых значимых является образование, так как развитие системы образования способствует построению современной инновационной экономики; адаптации к технологическим, институциональным и социальным сдвигам. Республика Беларусь имеет достаточно развитую систему образования, однако следует уделить больше внимания обучению персонала на рабочем месте.

Список использованной литературы:

1. Инновационные процессы и корпоративное управление / Электронная библиотека Белорусского государственного университета. – Минск, 2015. – Режим доступа : www.elib.bsu.by/bitstream.

2. Капелюшников Р. И. Сколько стоит человеческий капитал России? / Р. И. Капелюшников. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 76 с.

3. Номинальная начисленная средняя заработная плата работников Республики Беларусь по отдельным видам экономической деятельности в 2014 году / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2015. – Режим доступа : www.belstat.gov.by.

4. О республиканском бюджете на 2014 год : закон Республики Беларусь от 31 декабря 2013 г. № 95-3 // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. – Минск, 2015. – Режим доступа : www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=H11300095&p1=1&p5=0.

5. О республиканском бюджете на 2015 год : закон Республики Беларусь от 30 декабря 2014 г. № 225-3 / Министерство финансов Республики Беларусь. – Минск, 2015. – Режим доступа : www.minfin.gov.by.

6. Система образования Республики Беларусь / Министерство образования Республики Беларусь. – Минск, 2015. – Режим доступа : www.edu.gov.by/ru/main.aspx?guid=18201.

7. Спрос и предложение по профессиям, востребованным на рынке труда / Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь. – Минск, 2015. – Режим доступа : www.mintrud.gov.by/ru/rynok.

ХМЕЛЬНИЦКАЯ АНАСТАСИЯ ВЛАДИМИРОВНА

*студентка 2 курса Академии управления
при Президенте Республики Беларусь*

ПОСЛЕШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ: ПОГОНЯ ЗА ЧИСЛЕННЫМИ ПОКАЗАТЕЛЯМИ

В Конституции Республики Беларусь сказано, что Беларусь является унитарным демократическим социальным правовым государством. Также согласно этому документу, государство ответственно перед гражданином за создание условий для свободного и достойного развития личности, что ставит в приоритет социальное обеспечение населения перед богатством отдельных ее граждан. При этом укладе каждому гражданину Республики Беларусь гарантируется бесплатное образование, здравоохранение, различные льготы в области оплаты коммунальных услуг, гарантированные пенсии, пособия и т.д.

Несомненно, социально-ориентированная рыночная экономика, направленная на повышение уровня жизни всех граждан республики, приносит огромную пользу обществу, однако в данной ситуации возможно большое количество «безбилетников», т.е. тех граждан, которые пользуются общедоступными минимально оплачиваемыми услугами бесплатно. На мой взгляд, проблема безбилетников не так велика, как само нецелесообразное использование предоставленной возможности. Примером такого нерационального использования средств государственного бюджета, по нашему мнению, является существующая в Республике Беларусь система образования.

Несмотря на сложные экономические условия, государство стремится в пределах имеющихся ресурсных возможностей непрерывно увеличивать долю государственных расходов на развитие образования. В 2003 г. она достигла 6,6 % от ВВП (2013 г. – 5,1 %, 2014 – 4,7 %), что сопоставимо с мировыми показателями (Швеция – 7,8 %, Франция – 5,8 %, Германия –

4,6 %, Канада – 5,5 %, Польша – 5 % (по предварительной оценке ЮНЕСКО) [1]. В рейтинге стран мира по уровню образования, проводимому Программой развития Организации Объединённых Наций (ПРООН) / United Nations Development Programme (UNDP) в 2012 г. Беларусь заняла 21 место с индексом 0,82, в то время как Россия расположилась на 36 месте (0,78), а Украина на 30 (0,796) [2]. Данные показатели, хотя и являются достаточно универсальными, обладают рядом ограничений. В частности, они не отражают качества самого образования.

По данным Национального статистического комитета Республики Беларусь в 2012 г расходы на высшее и послевузовское образование составили 12,6 %, в то время как на профессионально-техническое и среднее и специальное образование было выделено 5,4 % и 4,8 % соответственно [3]. Что говорит о большой заинтересованности как государства, так и населения в получении именно высшего образования.

Несмотря на то, что доля услуг в ВВП с каждым годом возрастает (в 2013 г. – 46 % от ВВП) [3], необходимость в трудовых ресурсах, задействованных в тяжелой промышленности и строительстве, остается прежней. Однако из-за непрестижности данных профессий и стремлении молодежи получить высшее образование ради «корочки», на данном рынке труда существует дефицит кадров. Что создает высокую конкуренцию на рынке труда среди профессий, не участвующих непосредственно в производстве, и уменьшает количество людей, заинтересованных в рабочих специальностях.

Однако, несмотря на вышесказанное, специалисты, получившие профессионально-техническое образование обладают рядом преимуществ по сравнению с выпускниками ВУЗов.

1. Постоянная востребованность на рынке труда, в частности в строительстве, сельском хозяйстве, тяжелой промышленности.

2. Возможность освоения в рамках учебной программы нескольких профессий, например: выпускники Марьиногорского государственного ордена «Знак почета» аграрно-технического колледжа им. В. Е. Лобанка специальности «Техническое обеспечение процессов сельскохозяйственного производств» квалификации техник-механик получают следующие профессии: слесарь по ремонту с/х машин и оборудования III разряда, тракторист-машинист категории А, В, D, водитель автомобиля категории В, С.

3. Низкая стоимость получения образования в сравнении с высшим (примерно в 2 раза меньше).

4. К недостаткам можно отнести следующие.

5. При получении образования за счет средств бюджета есть большая вероятность того, что после распределения практика продолжительностью 2 года будет проходить на убыточном предприятии или колхозе.

6. Большое количество колледжей и профессионально-технических учреждений не имеют хорошего материально-технического обеспечения.

В эру информатизации и телекоммуникации белорусская экономика отстает по своему техническому укладу от стран-соседей. Беларусь уже перешла к постиндустриальному обществу, однако полностью не отошла от индустриального. Чтобы устранить этот разрыв, необходимо сделать прыжок через 15 лет, что невозможно без больших капитальных вложений, которые в связи политическими и экономическими факторами, влияющими на зарубежных инвесторов, недостаточно велики. Поэтому, на наш взгляд,

системе образования необходимо уделять большее внимание специальностям, непосредственно связанным с производством, чтобы опираясь на существующие возможности, создавать потенциал для дальнейшего развития экономики страны.

На мой взгляд, необходимо провести реформу в системе послешкольного образования, которая будет включать в себя:

- популяризация рабочих специальностей через информирование абитуриентов о возможностях, предоставляемых после окончания колледжа;
- уменьшение доли расходов государства на высшее и послевузовское образование;
- увеличение доли расходов на профессионально-техническое и среднее и специальное образование.

Список использованной литературы:

1. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. – 2004. – П. 4.1.2. Совершенствование системы образования. – С. 74. – Режим доступа : www.un.by/pdf/OON_sMall_Rus.pdf.

2. Рейтинг стран мира по уровню образования / Индекс уровня образования стран мира. – Режим доступа : www.gtmarket.ru/ratings/education-index/education-index-info.

3. Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Режим доступа : www.belstat.gov.by/kscms/uploads/file/U_rasprostr/obrazovanie.

ЧЕБЕРЯК ЮЛІЯ ПЕТРІВНА

аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентіві України

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВИМ ФОНДОМ

Утримання житлового фонду в Україні є неефективним, управління ним протягом тривалого часу здійснюють комунальні підприємства, які не є власниками житла і не зацікавлені в утриманні його в належному стані, а зношеність виробничо-технічної бази та відсутність кадрового потенціалу є беззаперечним фактором кризової ситуації у житловій сфері.

На державному рівні з прийняттям закону «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» визначено можливих суб'єктів ринку послуг з управління житловим фондом (безпосереднє управління, через ОСББ, через управителя), у разі неприйняття рішення співвласниками щодо управління будинком, органами місцевого самоврядування на конкурсній основі обирається управитель.

Запропонована у законі форма управління дасть можливість співвласникам абсолютно всіх багатоквартирних будинків стати дійсними господарями свого дому, оскільки всі запропоновані форми передбачають участь кожного співвласника у виборі такої форми. Важливим є визначення взаємовідносин споживачів та надавачів комунальних послуг та послуг з управління будинком відповідно до вибраної ними форми.

На сьогодні актуальним є на державному рівні створити законодавчі правила гри на ринку послуг з управління житловим фондом через механізм затвердження типових договорів між співвласниками та управителем, між

управителем з надавачем комунальних послуг, між ОСББ та надавачем послуг. На законодавчому рівні створено умови для розвитку конкурентного середовища на ринку послуг з управління житловим фондом, проте недостатньо уваги приділено саме залученню на ринок професійних управителів житлового фонду. На ринку утримання житла, де присутні різні організаційно-правові форми управління, сегмент багатоквартирного житлового фонду який утримується управляючими компаніями, складає лише 10 %. Пропозиція на ринку з утримання житлового фонду керуючих компаній, управителів є малочисельною, відсутня підготовка фахівців, які здатні в умовах реформування надавати послуги з управління житлового фонду на договірних засадах.

В існуючій ситуації одним із важливих завдань державної житлової політики є залучення кваліфікованих кадрів на ринку послуг з управління житловим фондом належного його утриманням. Загальнодержавна система підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації галузевих кадрів практично розформована, а існуючі окремі її сегменти практично працюють в основному самостійно, не маючи при цьому злагодженої централізованої підтримки та відповідної координації. Постає невідкладне та важливе завдання держави сформувати сучасну єдину систему навчання, підготовки і перепідготовки кадрів у житлово-комунальній галузі. Вирішення цього завдання повинно полягати у запровадженні інституційних, нормативних, фінансових, організаційних та комунікативних заходах. Не менш важливим блоком питань щодо створення дієвого ринку послуг з управління житловим фондом є проведення широкомасштабної інформаційної компанії для забезпечення населення необхідною юридичною інформацією для розуміння своїх прав та обов'язків щодо управління спільною власністю, а також комунікативних заходів з представниками органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та засобами масової інформації. Відсутність комунікативного сегменту з боку держави під час проведення масштабної реформи у житловій сфері є величезною прогалиною державної політики, адже нерозуміння співвласниками багатоквартирних будинків своїх прав та обов'язків щодо управління своєю власністю є досить значним гальмуючим фактором у процесі реформування.

Комунікативний сегмент процесу реформування та розвитку житлово-комунального господарства повинен характеризуватися виваженою, своєчасною та дієвою державною політикою разом з активною участю громадськості, науковців та фахівців, що передбачає розроблення плану дій, спрямованого на розв'язання актуальних проблем. Проведення реформ вкрай потребує діалогу держави та суспільства, що є невід'ємною складовою успішної реалізації законодавчих інновацій у сфері житлово-комунального господарства. Необхідним та важливим на даному етапі є використання механізмів публічності в процесі функціонування держави і суспільства, застосування консультативно-дорадчого аспекту під час прийняття рішень, що передусім створює атмосферу довіри громадян до держави і є однією із основних складових проведення реформ. Формування дієвої інформаційної політики під час проведення реформи у житловій сфері має бути не лише необхідністю, а стати обов'язковою складовою процесу реформування.

Досягнення задекларованих цілей, спрямованих на реформування галузі, можливе лише при реалізації комплексних заходів, до складу яких повинно передусім входити комунікація держави і суспільства. Інформування та освіта співвласників у багатоквартирному будинку щодо питань спільної власності

повинно здійснюватися за трьома напрямками відповідно до головних об'єктів впливу комунікацій, а саме: державними посадовцями, які впливають на вирішення питань впровадження закону щодо управління спільною власністю; із представниками інформаційних ресурсних центрів допомоги ОСББ в регіонах, активістами руху ОСББ в Україні; робота зі ЗМІ та освітні заходи.

Стратегічними цілями державної політики у житловій сфері України залишається формування конкурентного середовища на ринку послуг з управління житловим фондом, запровадження єдиних підходів до кадрового забезпечення його надавачів послуг, розгортання інноваційних науково-методичних, інформаційних та ресурсних центрів, діяльність яких спрямовувалася б на реалізацію єдиної державної політики щодо навчання кадрів для галузі; проведення широкомасштабної інформаційної кампанії для забезпечення населення необхідною юридичною інформацією для розуміння своїх прав та обов'язків щодо управління спільною власністю, а також комунікативних заходів з представниками органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та засобами масової інформації.

Список використаних джерел:

1. Глух М. В. Проблеми кадрового забезпечення сфери житлово-комунального господарства України / М. В. Глух // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 2. – С. 147 – 151.

2. Олійник Н. І. Професійне управління житловим фондом як запорука його надійної експлуатації / Н. І. Олійник // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 2. – С. 119 – 126.

3. Прасол В. М. Шляхи вирішення проблемних питань кадрової політики ЖКГ за умов реформування / В. М. Прасол, П. Т. Бубенко, О. В. Димченко, С. В. Дворкін // Бізнес Інформ. – 2013. – № 3. – С. 212 – 217.

4. Про заходи щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для житлово-комунального господарства : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12 січ. 2012 р. № 20/13. – Режим доступу : www.zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.49317.0.

ЧЕРЧЕНКО НАТАЛЬЯ ВЛАДИМИРОВНА

*канд. экон. наук, доцент, заведующий кафедрой маркетинга
УО «Государственный институт управления и социальных технологий»
Белорусского государственного университета*

МАРМАШОВА СВЕТЛАНА ПРОКОПЬЕВНА

*магистр экономики, старший преподаватель кафедры маркетинга
УО «Государственный институт управления и социальных технологий»
Белорусского государственного университета*

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В Беларуси активно развивается туризм, формируется современная туристическая инфраструктура, учитывающая территориально-географическое положение, природные ресурсы, исторические и культурные традиции белорусского народа.

Современная интегрированная индустрия гостеприимства включает в себя обеспечение транспортными средствами, объектами питания и размещения, культурными и бытовыми услугами, а также спортивными и развлекательными мероприятиями, всем тем, что необходимо для путешествий, отдыха и бизнес туризма. Во многих странах индустрия гостеприимства является перспективной и динамично развивающейся отраслью национальной экономики.

Индустрия туризм и гостеприимства неотделимы друг от друга. В сфере туризма в настоящее время занято 60 % рабочей силы мира [1].

Индустрия гостеприимства оказывает положительное влияние на экономику различных регионов и стран, так как туристы из других стран и регионов расходуют свои средства, внося вклад в экономику принимающей их территории. В том числе туристские услуги, являются источниками финансирования работ по охране историко-культурного наследия, способствуют сохранению и своевременной реставрации архитектурных сооружений, исторических памятников, улучшают экологию региона. В целом развитый рынок туристских услуг позитивно влияет на народное хозяйство, способствует росту экономики регионов и городов.

В Республике Беларусь развитие туристической отрасли, индустрии гостеприимства является одним из приоритетов экономической политики государства. Рассмотрим основные приоритетные направления развития туризма в Республике Беларусь.

Во-первых, это агроэкотуризм. В Беларуси функционируют около 2 тысяч агроусадб, расположенных в живописных местностях и оформленных либо в традициях национального белорусского колорита, либо в современном экостиле. Значительная их часть сосредоточена на территории или вблизи национальных парков «Беловежская пуща», «Нарочанский», «Припятский» [2].

В агроусадьбах гостям предлагаются различные варианты развлечений, в их числе: ознакомление с уникальными белорусскими традициями и бытом сельских жителей; активный отдых (охота и рыбалка, «зеленые» походы, катание на лодках, пешие и водные экскурсии по местным достопримечательностям, блюда белорусской кухни); семейный отдых (прогулки по лесу, сбор грибов и ягод, купание в реке и озере, изготовление различных поделок и сувениров). Белорусский колорит – основное конкурентное преимущество агроусадб.

Дальнейшее развитие экологического туризма увязывается с формированием туристического продукта в особо охраняемых природных территориях и малых городах. Примером может служить реализация Государственной программы социально-экономического развития и комплексного использования природных ресурсов Припятского Полесья на 2010-2015 годы. В ходе реализации данной программы предусматриваются мероприятия по строительству автомобильного моста через реку Припять и экотуристического комплекса на базе ООО «Экотуристический комплекс «Чибис», оборудование паромной переправы в Пинском районе. Благоустройство старинных парков – памятников природы республиканского и местного значения – «Маньковичский» и «Нижне-Теребежовский»; гребной базы и лодочной станции. Это позволит создать в Припятском Полесье более 25 тыс. новых рабочих мест [3].

Во-вторых, это оздоровительный и рекреационный туризм, в том числе развитие сети детских оздоровительных комплексов, по аналогии с

Национальным детским образовательно-оздоровительным центром «Зубренок», который начал свое функционирование с 17 августа 1969 года и первоначально он был создан как лагерь пионерского и комсомольского актива школ Беларуси. Он расположен на территории Национального парка «Нарочанский» площадью 76 гектаров. НДЦ «Зубренок» является центром международного детского сотрудничества и широко известен не только в Беларуси, но и за рубежом, ежегодно в нем отдыхают более 14000 детей и подростков, так в последние годы в нем побывали дети более чем из 40 стран мира [4].

В-третьих, это транзитный и трансграничный туризм. В качестве примера отметим, что трансграничный въездной туризм в европейских странах составляет 60 % от общего числа въездных туристов.

Одним из основных факторов развития трансграничного туризма является географическое соседство Беларуси со странами Центральной и Восточной Европы. Россия, Польша, Украина, Литва, Латвия и Эстония имеют общую с республикой историю, культурные традиции и обычаи. Трансграничный туризм содействует развитию двусторонних хозяйственных связей, активизирует культурный обмен и межличностные контакты, укрепляет дружбу между народами.

Четвертым приоритетным направлением выступает спортивный туризм, тесно связанный с созданием туристического продукта в местах и регионах с использованием различных природных ресурсов и водных систем, спортивных баз и горнолыжных комплексов, аквапарков и культурно-развлекательных центров, а также ледовых арен.

Популярность спортивного туризма в Беларуси обусловлена несколькими факторами. Страна располагает мощным спортивным потенциалом. Главными белорусскими спортивными достопримечательностями являются горнолыжные комплексы «Силичи», «Раубичи» и «Логойск», а также конноспортивный комплекс «Ратомка». Ледовые дворцы и спортивные арены оснащены современным оборудованием. В Беларуси турист может стать зрителем или даже участником спортивных праздников, мероприятий и соревнований регионального или международного уровня. Спортивный отдых в Беларуси конкурентоспособен по цене.

Пятый приоритет – религиозный туризм, связанный с посещением духовных святынь и духовным совершенствованием. Беларусь – страна, где, как и в прошлые века, так и в настоящее время продолжают совместно существовать разные религии мира: христианство, ислам, иудаизм и др. На территории Беларуси строились различные культовые сооружения для каждого вероисповедания, зачастую соседствующие друг с другом: церкви, костелы, синагоги, мечети.

Мировое значение белорусских архитектурных памятников подтверждено экспертами ЮНЕСКО. В белорусской столице к православным святыням, относятся такие как Свято-духов кафедральный и Петро-Павловский соборы, церкви во имя Равно-Апостольной Марии Магdalины и Благоверного Великого князя Александра Невского. Белорусской православной церковью в 2002 году был открыт в Минске Дом милосердия, который включает: медицинский центр, гостиницу, иконописную мастерскую, святой источник и домовый храм во имя Иова Многострадального. В белорусском городке Мир туристы могут узреть православную церковь, католический костел, иудейскую синагогу, что

типично для страны: культовые сооружения разных вер соседствуют практически во всех городах и населенных пунктах республики.

Важно отметить, что на фоне отмеченных приоритетов развития туризма в Республике Беларусь, первоочередной задачей является создание современной инфраструктуры туризма, охватывающей транспортное обеспечение, современные туристические комплексы в малых городах, модернизацию существующих санаторно-курортных и оздоровительных учреждений, развитие придорожного сервиса, домов и комплексов рыболовов и охотников, центров, баз и станций детского туризма и краеведения. Формируется новая тенденция туристического сервиса вблизи крупных туристических комплексов – строительство вертолетных площадок.

Формирование туристической политики в Республике Беларусь осуществляется в контексте реализации основных направлений социального развития страны. Развитие туризма в Беларуси поможет закрепить ее имидж как открытой страны и преодолеть некоторые ошибочные стереотипы. Иностранцы увидят белорусов – доброжелательных, открытых, интересных людей. Общение с жителями Беларуси, знакомство с ее историей, культурой, архитектурой и природными ландшафтами расширит и/или изменит к лучшему представление о нашей стране и ее народе.

Список использованной литературы:

1. Влияние туризма на экономику страны и региона // *Kultura-socio.ru*. – 2014. – Режим доступа : www.kultura-socio.ru/lektcii-po-ekonomike-sotsialno-kulturnoj-sfery/148-vliyanie-turizma-na-ekonomiku-strany-i-regiona.html.
2. Агротуризм в Беларуси // Официальный сайт Республики Беларусь. – 2015. – Режим доступа : www.belarus.by/ru/travel/agritourism-in-belarus.
3. Госпрограмма развития Припятского Полесья на 2010-2015 годы утверждена в Беларуси. – Режим доступа : www.news.tut.by/economics.
4. Национальный образовательно-оздоровительный центр «Зубренок». Общая информация // Сайт НООЦ «Зубренок». 2015. – Режим доступа : www.zubronok.by/ozubrenke/obscajainform.

ЧУБАРОВА АННА СЕРГЕЕВНА

*канд. биол. наук, заведующий кафедрой биологии и географии
Лицея Белорусского государственного университета,
старший научный сотрудник НИЛ Прикладных проблем биологии
кафедры зоологии Белорусского государственного университета*

ОРГАНИЗАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Современный мир переживает период фундаментальных трансформаций, которые затрагивают и систему образования. Происходит формирование постиндустриального образования, переход к его новой форме – образованию для устойчивого развития. Такие трансформации требуют совершенствования и обновления существующей системы образования.

«Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года» задает вектор развития сферы образования на ближайшие 15 лет, отражает требования государства к качеству образовательного процесса и определяет структуру

системы образования в долгосрочной перспективе.

Государственное управление в сфере образования Республики Беларусь осуществляют Президент Республики Беларусь, Правительство Республики Беларусь, республиканские органы государственного управления, местные Советы депутатов, исполнительные и распорядительные органы в соответствии с полномочиями, предусмотренными Конституцией Республики Беларусь, «Законом об образовании» и иными законодательными актами Республики Беларусь.

Правовую основу современной сферы образования составляют законы Республики Беларусь «Об образовании», «О профессионально-техническом образовании», «Об образовании лиц с особенностями психофизического развития (специальном образовании)», «Об общем среднем образовании», «О высшем образовании». Главным законодательным документом, регулирующим деятельность в области образования, является Кодекс Республики Беларусь об образовании. Цель Кодекса – создать единую национальную систему образования и обеспечить единую стратегию ее развития, регулируя отношения между всеми уровнями образования.

К республиканским органам государственного управления системой образования относятся специальные и ведомственные органы. Специальными органами государственного управления являются Министерство образования Республики Беларусь, отделы и управления образования местных исполнительных комитетов (местных администраций). Ведомственные органы управляют подведомственными им учреждениями образования своего профиля. На республиканском уровне к ним относятся: Министерство здравоохранения, Министерство культуры, Министерство обороны, Министерство внутренних дел, Министерство связи, Министерство по чрезвычайным ситуациям и т.д.

Министерство образования Республики Беларусь – республиканский орган государственного управления, проводящий государственную политику в сфере образования, осуществляющий регулирование, управление и контроль над обеспечением качества образования и координирующий в этой сфере деятельность других республиканских органов государственного управления и государственных организаций. Министерство образования подчиняется Совету Министров Республики Беларусь, несет перед ним ответственность за выполнение возложенных на него задач и за организацию работы подчиненных ему государственных организаций. Министерством образования Республики Беларусь является основным исполнителем ряда государственных программ, цель которых – способствовать динамичному и эффективному развитию системы образования.

Управления (комитеты) и отделы образования находятся в двойном подчинении. С одной стороны, они подчиняются соответствующим исполнительным комитетам, а с другой – аналогичным вышестоящим органам государственного управления. Управления облисполкомов и комитет Минского горисполкома подчиняются Министерству образования Республики Беларусь, а отделы образования райисполкомов и местных администраций – управлениям образования облисполкомов и комитету Минского горисполкома.

Контроль качества образовательного процесса и сопряженных с ним функций, осуществляется структурным подразделением Министерства образования Республики Беларусь – Департаментом контроля качества образования. Данное структурное подразделение осуществляет контроль

качества образования на всех уровнях и ступенях образовательного процесса, а также осуществляет лицензирование образовательной деятельности.

Такая сложная система организации и контроля со стороны государства обусловлена необходимостью своевременного мониторинга и регулирования образовательного процесса, являющегося важнейшим фактором развития национальной экономики и культуры, усиления позиций страны в системе международных отношений, необходимым условием укрепления белорусской государственности. Образование является одним из главных приоритетов в развитии нашей страны, важнейшим показателем уровня развития нации и государства.

В соответствии со стратегическими целями, государство ставит новые задачи перед сферой образования – обеспечение соответствия получаемых знаний и навыков быстроменяющимся требованиям со стороны общества и экономики; формирование качественной системы образования, отвечающей потребностям постиндустриальной экономики. С целью соответствия требованиям, выдвигаемым государством и обществом, в сфере образования активное развитие получила концепция компетентностного подхода. Сущность этого подхода заключается в том, что обновленная система образования должна ориентироваться на национальные условия и деловую практику, т.е. на внутреннюю жизнь страны. На локальном уровне сущность концепции можно определить как формирование компетенций, отвечающих требованиям государства и общества, к современным специалистам. В связи с этим, управленческая практика реализации компетентностного подхода в образовательном процессе должна быть ориентирована на внутренние цели, несмотря на процессы глобализации и интернационализации, ведущие к формированию единого мирового образовательного пространства.

Приоритетным направлением развития сферы образования Республики Беларусь является укрепление интеграции между производством, наукой и системой профессионального образования. Внедрение концепции компетентностного подхода в сферу общего среднего образования позволит формировать личность с системным мировоззрением и критическим мышлением, нацеленную на получение конкретного профессионального высшего образования, что исключает неоправданные временные и экономические затраты, которые несет государство при преподавании учащимся ненужных им для дальнейшего профессионального развития знаний и навыков. Согласно сути вышеописанной концепции, все компетенции должны иметь опережающее свойство, поэтому преподаватель должен быть экспертом-практиком в своей области. Таким образом, внедрение в образовательный процесс концепции компетентностного подхода потребует от системы образования наличие квалифицированных педагогических кадров со значительным практическим опытом работы.

При реформировании системы образования необходимо учитывать, что любые преобразования, затрагивающие сферу образования, имеют положительные и отрицательные последствия. К положительным тенденциям можно отнести гуманизацию и гуманитаризацию образовательного процесса, направленные на переход к демократическим отношениям между преподавателями и учащимися; вариативность и равноуровневость содержания образования, введение новых специальностей и специализаций, учебных дисциплин; разработку новых образовательных эталонов, учебных планов и программ; дифференциацию сети учреждений образования, становление негосударственных учреждений образования, учет

общественного заказа на образование; переход вузов на двухступенчатую подготовку профессионалов (включая бакалавров и магистров), отвечающую интернациональным требованиям; обеспечение и управление качеством образования; внедрение учреждениями образования дополнительных источников финансирования. Среди отрицательных последствий реформирования системы образования можно выделить: резкое увеличение учебной нагрузки, приводящее к ухудшению здоровья учащихся; авторитарный стиль преподавания; унификацию образовательного процесса (доминирование способов обучения, направленных на проигрывание готовых познаний); бюрократизм и формализм в системе образования (преобладающая форма обучения в школе – урок; набор не связанных между собой предметов в школе); недостаточный уровень подготовки выпускников средней школы и снижение их общей эрудиции; отток и сокращение численности преподавательских кадров; феминизацию и увеличение среднего возраста преподавательского состава.

В целом можно отметить, что результатом совместных усилий в последние годы стало движение в сторону структурной и содержательной оптимизации и открытости системы образования. Сегодня участие работодателей и других социальных институтов в оценке и развитии образовательных программ закреплено на законодательном уровне и активно входит в практику передовых университетов.

Список использованной литературы:

1. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года. – Режим доступа : www.economy.gov.by/ru/macroeconomy/nacionalnaya-strategiya.
2. Радьков А. М. Белорусская модель образования на современном этапе: качество и доступность / А. М. Радьков. – Режим доступа : www.federalbook.ru/files/FSO/soderganie/Tom%206/IX/radkov.pdf.
3. Об образовании : закон Республики Беларусь от 29 октября 1991 г. № 1202-ХІІ : с изм. и доп. : текст по состоянию на 1 ноября 2015 года. – Режим доступа : www.bsuir.by/m/12_113922_1_59187.doc.
4. Морозевич А. Н. Теория и практика компетентностного подхода в образовательной управленческой деятельности / А. Н. Морозевич, М. В. Петрович // Экономика и управление. – 2010. – № 12. – Вып. 62. – С. 109 – 118.

ШАТАЛОВА ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА

*аспірант кафедри філософії, соціології державного управління
ДРІДУ НАДУ при Президентіві України*

УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ АДАПТАЦІЄЮ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: У ПОШУКАХ МОДЕЛІ

Адаптація до професії, професійного середовища, пристосування до них є тривалим процесом, що триває усе професійне життя людини. Адаптація до професії є одночасно процесом, етапом у загальному процесі професійного самовизначення, становлення та розвитку людини. Критерієм пристосування індивіда до нового виду професійної діяльності є адаптованість.

Професійна адаптація як у часовому вимірі так і в сенсі цілей та завдань багато у чому співпадає з більш широким процесом професійної соціалізації, є

його частиною. Професійна адаптація взаємопов'язана з професійною орієнтацією; професійним добром (відбором); професійною мотивацією; професійною активізацією; професійним оцінюванням; професійною освітою (навчанням); професійним вихованням [1], та виконує психологічну, розвивальну, стимулюючу та культурологічну функції [2, с. 57]. Управління професійною адаптацією посадових осіб місцевого самоврядування з наукової точки зору найбільш логічно та необхідно розглядати в аспекті загального управління персоналом органу влади та в аспекті загального процесу його професіоналізації, професійного самовизначення та становлення.

В цілому людина адаптується як цілісна структура: як організм (фізична адаптація), як індивід (психологічна адаптація), як особистість (соціальна адаптація), як суб'єкт праці (професійна адаптація). Професійна адаптація має соціальний, психофізіологічний, соціально-психологічний, економічний, соціально-побутовий, організаційно-нормативний, діяльнісний та інші аспекти (підпроцеси), що виступають своєрідним професійним полем (або середовищем) в яке потрапляє фахівець. Процес адаптації до професії складається зі ступенів, етапів, рівнів. Адаптація – це не тільки процес, результатом якої є певний рівень сформованості адаптивності людини, але й психологічним механізмом регуляції колективної діяльності, етап командо утворення з позиції адаптації до групових норм у складі професійної адаптації. Лише первинна адаптація може вважатися умовним певним етапом, з якого й починається вторинна, постійна адаптація як перманентний процес у складі процесу професійного становлення та розвитку людини.

Структуру адаптаційного потенціалу працівника у сучасних умовах складають різні види (підвиди) його потенціалу: фізіологічного, психологічного, інтелектуального, соціально-статусного, ціннісно-орієнтаційного, морально-етичного, кваліфікаційного (компетентнісного), комунікаційного, культурного, організаційного, матеріально-фінансового. Адаптаційний потенціал визначається тим, настільки сформований комплекс якостей працівника відповідає адаптаційному профілю професії. Умовно їх можна назвати адаптаційно важливими якостями персоналу або особистісним сегментом адаптаційної бази органу місцевого самоврядування.

Серед найважливіших якостей, що впливають на адаптацію персоналу до професії є: професійно-психологічного потенціалу, мотивах вибору професії очікування, уявлення (стереотипи), професійна задоволеність, засоби психологічного захисту, відсутність емоційної напруженості, інтелект (межі розумового розвитку людини), акцентуації характеру, упевненість. Тому особливо акцентується на важливості добору (відбору) на вакантну посаду та розгляд адаптивності до професії у складі потенційної професійної придатності кандидата на посаду в органі місцевого самоврядування.

Управління професійною адаптацією повинне розумітися лише в рамках загального управління персоналом органу місцевого самоврядування. Професійна діяльність, індивідуальний професійний потенціал посадових осіб місцевого самоврядування повинні спрямовуватися керівниками та структурними підрозділами з розвитку персоналу не лише на професійну адаптацію, а на професійний розвиток, оскільки професійна адаптація тісно пов'язана з іншими процесами професійного розвитку: професійним оцінюванням, професійною мотивацією, професійним навчанням, професійним вихованням. Завданням процесу управління є орієнтація органу влади на професіоналізм, професійну мобільність, основним засобом та результатом набуття яких виступатимуть творчі стратегії процесу професійної

адаптації.

Важливим у процесі управління професійною адаптацією є не лише рівень розвитку і форма організації спільної діяльності, а й ефективність спільної діяльності, її результат, що досягатиметься тоді, коли орган місцевого самоврядування зможе стати цілісним колективним утворенням. Управління професійною адаптацією має спиратися на виховання згуртованості як цінносно-орієнтаційній єдності членів групи, добре підібраних протягом процедури професійного добору. У свою чергу організаційний сегмент адаптаційної бази органу місцевого самоврядування має спрямовуватися на всі області, в яких здійснюється процес управління професійною адаптацією персоналу органу місцевого самоврядування: соціальну, психофізіологічну, соціально-психологічну, економічну, соціально-побутову, організаційно-нормативну, діяльнісну. Адаптацією повинні займатися професіонали.

Для того, аби реалізувати в повному обсязі весь комплекс основних управлінських функцій у сфері управління професійною адаптацією посадових осіб місцевого самоврядування, а саме: планування, організації, мотивації, контролю, координації, необхідно:

- здійснювати визначення цілей та планування основних напрямів діяльності у сфері професійної адаптації персоналу;
- регулювати соціально-професійні, професійно-діяльнісні, організаційно-нормативні, соціально-психологічні та інші процеси та відносини, властиві для цієї сфери;
- організовувати виконання мети та завдань професійної адаптації персоналу з використанням організаційного сегменту адаптаційної бази органу місцевого самоврядування на гідному рівні;
- координувати діяльність різних суб'єктів згідно з усім комплексом питань професійного розвитку посадових осіб місцевого самоврядування, проблем професійного самовизначення, професійної ідентифікації, підвищення кваліфікації, професійного та кар'єрного зростання;
- контролювати весь комплекс питань і проблем, пов'язаних з розвитком особистісного сегменту адаптаційної бази органів місцевого самоврядування (адаптаційного потенціалу посадових осіб);
- забезпечувати професійну мотивацію як самих посадових осіб, так і всіх суб'єктів управлінського циклу до групового членства, згуртованості, орієнтації на результат, що буде спрямоване на управління професійною адаптацією посадових осіб місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Гринців М. В. Психологічні особливості професійної адаптації молоді / М. В. Гринців // Наук. вісник Миколаївського держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки. – 2012. – Т. 2. – Вип. 9. – С. 54 – 57.
2. Шпекторенко І. В. Професійна мобільність державного службовця : монографія / І. В. Шпекторенко. – Д. : Моноліт, 2009. – 242 с.
3. Шпекторенко І. В. Управління професійною мобільністю державних службовців : автореф. дис. д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.03 / І. В. Шпекторенко ; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – К., 2012. – 36 с.

СЕКЦИЯ 3

Економічні складові та інструменти соціального розвитку

АБУХОВИЧ ЮЛИЯ КОНСТАНТИНОВНА

*старший преподаватель кафедры международных отношений
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Управление человеческими ресурсами, по определению, занимает центральное место в стратегической деятельности высшего руководства, при которой идеи управления человеческими ресурсами осваиваются, развиваются и продвигаются непосредственно управленческой командой, обслуживающей интересы своей организации. Управление человеческими ресурсами претендует на всеобъемлющий подход, учитывающий весь спектр интересов, представленных в компании, причем интересы ее членов признаются, но подчиняются интересам самой компании. По мнению Геста «значение управления человеческими ресурсами слишком масштабно, чтобы этим процессом занимались лишь менеджеры по персоналу» [1, с. 102].

Система управления человеческими ресурсами представляет собой совокупность определенных видов деятельности, обеспечивающих эффективное управление людьми в интересах личности, общества и предприятия.

В настоящее время управление человеческими ресурсами является решающим фактором для выживания и успеха организации. Управление человеческими ресурсами – это стратегический и целостный подход к управлению наиболее ценными активами организации, а именно людьми, которые индивидуально и коллективно вносят свой вклад в достижение организационных целей. Основными задачами, традиционно ассоциирующимися с управлением человеческими ресурсами, являются: привлечение персонала, сохранение нужных работников и их мотивация.

Все чаще к ним добавляется четвертая: переобучение работников.

Все большее внимание, уделяемое тому, как фирма управляет своими человеческими ресурсами, объясняется тем, что эффективное управление ими оказывает положительное влияние на общий успех фирмы и, в конечном счете, – на ее итоговые показатели. Это явление связано с выживанием, ростом, рентабельностью, конкурентоспособностью и гибкостью организации при адаптации к изменяющимся условиям. Подразделения по управлению человеческими ресурсами могут положительно влиять на итоговые показатели посредством:

- повышения производительности;
- улучшения качества трудовой жизни;
- повышения степени соблюдения фирмой правовых норм;
- достижения преимущества в конкуренции;
- обеспечения гибкости рабочей силы, то есть путем решения более узких задач [2, с. 392].

За управление человеческими ресурсами ответственность должны нести все. Все ее и несут по мере того, как организации демонстрируют открытость и взаимопомощь в вопросах политики и практики человеческих ресурсов.

Эффективное управление человеческими ресурсами является задачей тех людей, которые в этом специализируются и несут за него основную ответственность: менеджеров по человеческим ресурсам, линейных менеджеров (тех, кто отвечает за работников, производящих продукцию и оказывающих услуги компании). Эти два типа менеджеров зависят друг от друга в процессе управления человеческими ресурсами. Они все чаще будут работать вместе. Таким образом, главы корпораций, менеджеры по человеческим ресурсам и все руководители высокого уровня будут участвовать в управлении человеческими ресурсами

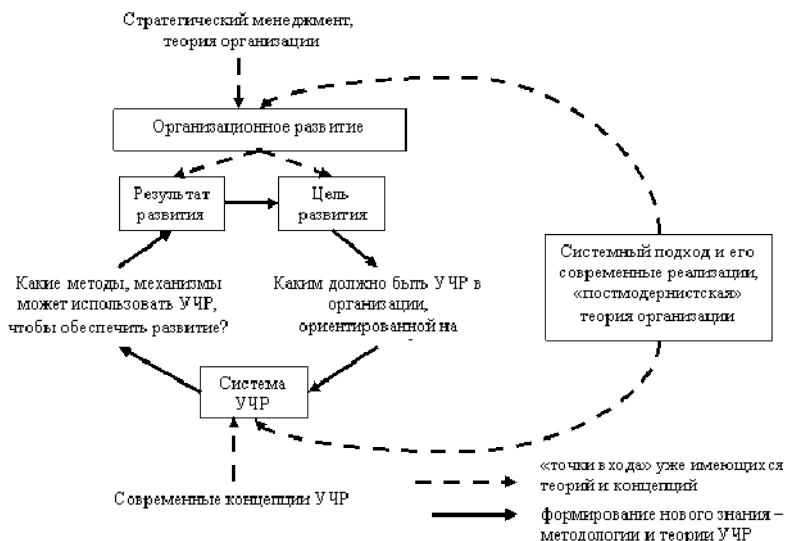
Как и прочие высшие руководители, руководитель, отвечающий за человеческие ресурсы, будет заботиться о правильном понимании потребностей предприятия. Таким же образом, и персонал отдела человеческих ресурсов будет неотделим от других коллег в фирме. Разделяя функции в сфере человеческих ресурсов, линейные менеджеры, персонал, отвечающий за человеческие ресурсы, и работники, не являющиеся руководителями, будут определять и реализовывать различные виды деятельности в области человеческих ресурсов, структуру, роли, политику, цели и практические методы работы [3, с. 97].

Работники также будут принимать участие в управлении человеческими ресурсами. Например, они должны уметь оценивать собственные результаты работы, а также результаты работы своих коллег. Уже нет ничего необычного в том, что они самостоятельно составляют описания своей работы и, что, может быть, наиболее важно, играют более активную роль в управлении своей собственной карьерой, оценивая свои собственные потребности и ценности и организуя свою работу. Тем не менее отдел человеческих ресурсов должен быть для них путеводителем в этой деятельности. А для этого в отделе человеческих ресурсов должны работать квалифицированные специалисты.

Поскольку управление человеческими ресурсами складывалось в рамках парадигмы контрактации индивидуальной ответственности, то эта технология изначально противостояла коллективистским (плюралистическим, то есть учитывающим различие интересов работодателей, менеджеров и рядовых работников, по терминологии британской школы управления персоналом) подходам. Однако управление человеческими ресурсами нельзя однозначно относить и к числу унитаристских подходов, проповедовавших единство интересов всех работников корпорации [3, с. 117].

Управление человеческими ресурсами как динамическая способность выражена в том, что, развиваясь по уникальным историческим траекториям, система УЧР поддерживает организационное обучение и развитие, формируя динамические способности организации, прежде всего, способности к изменению и обновлению. В результате показана ключевая роль УЧР в организационном развитии посредством выделения функции управления развитием, под которой в диссертационной работе понимаются следующие важнейшие аспекты: со стороны системы УЧР – создание среды, которая формирует ориентированную на развитие организационную культуру и стимулирует взаимодействия сотрудников; со стороны субъекта УЧР – инициирование, поддержание, регулирование процессов организационного развития, а также формирование системы УЧР, ориентированной на обеспечение развития.

Непосредственное применение перспективы развития в УЧР обусловила необходимость рекуррентного исследования УЧР и развития (рис. 1).

Рис. 1. Концептуальная схема углубления методологии УЧР на базе организационного развития [4, с. 121]

Представленная концептуальная схема, положенная в основу построения концепции УЧР в ориентированной на развитие организации, позволила:

- углубить теорию и методологию УЧР на основе организационного развития как универсального конституирующего принципа. Организационное развитие рассмотрено в качестве ценности, цели и критерия «истинности», позволяющего сравнивать, оценивать и проектировать различные технологии УЧР. В работе доказано, что потребность в УЧР в организации существует тогда и только тогда, когда есть ориентация на развитие, формируемая заинтересованными сторонами;

- построить систему УЧР, ориентированную на обеспечение развития организации. Принцип динамического соответствия целям и потребностям ориентированной на развитие организации определяет целевые характеристики системы УЧР и обеспечивает ее построение как целеполагающей и обеспечивающей целедостижение. Автором выделены три типа динамического соответствия – функциональное, компетентностное и генерическое, отражающие представления о стратегической роли системы УЧР как функциональной, ключевой и динамической способности организации.

Список использованной литературы:

1. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала : пособ. по кадровой работе / В. Р. Веснин. – М. : Инфра-М, 2006. – 480 с.
2. Виханский О. С. Менеджмент : учебник / О. С. Виханский, А. И. Наумов. – 3-е изд. – М. : Дашков и К, 2007. – 528 с.
3. Герчикова И. Н. Менеджмент : учеб. для вузов / И. Н. Герчикова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 511 с.
4. Егоршин А. П. Управление персоналом : учебник / А. П. Егоршин. – Н. Новгород : НИМБ, 2007. – 210 с.

АКИМОВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

*к. е. н., доцент кафедри фінансів та економіки природокористування
Національного університету водного господарства та природокористування*

АКИМОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСІЙОВИЧ

*к. держ. упр., начальник відділу правового забезпечення
Національної служби посередництва і примирення*

ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Особливе місце у механізмах та стратегії реалізації соціального розвитку регіону займає соціально-економічна політика на етапі посилення та домінування транзитивних тенденцій у соціально-економічному розвитку країни з характерним руйнуванням ustalених норм, появою нових, глобальних, тенденцій, порушенням послідовності та зміною ролі складових формування соціального розвитку регіону. Особливість України полягає у включенні в глобальні зміни світової економічної системи та одночасно неповному завершенні реформування економічної системи, що представляє собою залишки командно-адміністративної системи господарювання. Подібного роду накладання транзитивних тенденцій призводить до розвитку механізмів перехідного періоду, за яких зміни ключових чинників організації регіональної економічної системи виступають причиною неефективності існуючого механізму та необхідності структурних реформ, реорганізації бюджетної системи, місцевих фінансів, пошуку нових джерел для реалізації соціальних проектів.

Формування соціальної політики на рівні регіону – відносно нове явище, оскільки регіон не є достатньо самостійним носієм соціально-політичних відносин і практично не виступає суб'єктом регіональної політики, хоча регіональні проблеми соціального розвитку існували завжди і на рівні регіону здійснювалася реалізація соціальної політики за сформованими Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Президентом України правилами. В умовах реформування і демократизації суспільства регіональні органи державної влади і управління стають головним суб'єктом соціальної політики. Трансформація соціально-політичної системи країни супроводжується зміною самої моделі соціальної політики і її оптимізацією.

Характеристика системи соціального захисту, на сучасному етапі визначається прийнятими раніше рішеннями, які в свою чергу, можна вважати, елементами соціальної політики, виробленими на різних етапах та наслідками реалізації різного роду концепцій. Різна спрямованість, мета та цілі створення елементів соціальної політики спричиняють низьку її ефективність, нездатність передбачити перспективні соціальні проблеми та виробити інструменти їх реалізації. Поряд з цим, соціальна політика залишається відірваною від економічної системи та не інтегрованою в неї, спрямованою на забезпечення соціальних гарантій кризової економіки зривка кінця 90-х рр. минулого століття. Базовий закон у системі місцевого самоврядування «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р. не відповідає вимогам часу, в ньому досі залишається чимало неврегульованих питань [2].

Регіональна соціальна політика і система заходів з управління функціонуванням соціальної сфери гіпотетично спрямовані на стійкий соціальний розвиток в регіоні як процесу, в ході якого відбуваються істотні кількісні і якісні зміни в соціальній сфері або окремих її компонентах –

соціальних відносинах, соціальних інститутах, соціально-групових і соціально-організаційних структурах тощо. При цьому відповідно до статті 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1]. Проте не всякі зміни в соціальних явищах є їх розвитком, а лише такі, при яких одні соціальні явища переходять на вищі (за об'єктивними законами соціального прогресу) ступені свого стану (прогресивний соціальний розвиток регіону), або, навпаки, – на ступені нижчого рівня (регресивний соціальний розвиток регіону). Завданням соціальної сфери стає, з однієї сторони, усунення соціальних елементів гальмування розвитку регіону.

З іншої сторони, вітчизняна практика регулювання соціального розвитку територій ототожнювала окремі елементи споживчого ринку з соціальною сферою. До них традиційно відносились газо-, водо- та електропостачання. На відміну від вітчизняного трактування соціальної сфери світова практика визначає ці елементи як ринкову інфраструктуру. Тобто, логічним є їх відтворення на комерційній основі, а попереднє трактування соціальної сфери втрачає своє значення разом зі зміною поняття соціального розвитку.

На територіальному рівні у концепції управління соціальним розвитком знаходять чітке віддзеркалення регіональні аспекти соціальної політики, оскільки економічні перетворення і структурна перебудова супроводжується посиленням міжрегіональних відмінностей в рівні життя і зайнятості населення, розшаруванням регіонів за основними соціально-економічними параметрами.

Традиційні підходи неспроможні підвищити ефективність реалізації механізму соціального розвитку, сам механізм носить номінальний характер, а соціальний розвиток виступає похідною від піднесення національної економіки. За оптимістичного сценарію – зростання економіки, відповідно до виражених чинників, для соціального розвитку регіону спостерігається розрив, виражений неспроможністю перетворити економічне піднесення у зростання соціальних стандартів, формування соціальних інститутів та інфраструктури. Як наслідок, традиційні механізми, інструменти та підходи, що ґрунтуються на делегуванні права реалізації соціальної політики через складання та затвердження планів, залишаються неефективними, а відсутність регуляторних повноважень та управлінських механізмів залишається перешкодою підвищення ефективності, формування та реалізації стратегій соціального розвитку регіону.

На даному етапі можливий виключно опосередкований вплив регіональних органів влади на соціальний розвиток через перетворення наявних повноважень у дієвий чинник-інструмент соціального зростання. В першу чергу, до повноважень регіональних органів влади, що здатні вплинути на економічне піднесення, та, як наслідок, на стимулювання економіки до продукування соціальних стандартів та гарантій, а також до формування повноцінного ринку соціальних послуг, належить бюджетний процес в межах визначеної території, дозвільна система та система державних замовлень і закупівель. На рівні теоретичного обґрунтування, що знайшло практичне впровадження на макrorівні, до такого роду чинників-інструментів належить поняття мультиплікатора – здатність до розширеного відтворення внаслідок приросту економіки за рахунок додаткових ін'єкцій резервів, як правило інвестиційних, які виникають за рахунок перерозподілу бюджету регіону на користь статей, що мають більший мультиплікативний ефект.

Отримання економічного ефекту та його конвертація в соціальний

забезпечується за рахунок комплексного застосування усіх видів мультиплікативного відтворення. Серед них, мультиплікатор інвестицій визначає приріст доходу регіональної економіки на кожну додаткову одиницю інвестицій, мультиплікатор державних витрат, визначає приріст доходу регіональної економіки на кожну додаткову одиницю державних витрат, податковий мультиплікатор, визначає приріст доходу регіональної економіки на кожну одиницю зменшення податкового навантаження.

Використовуючи зазначені елементи в якості бази економічного зростання слід звернутись до формування стратегії соціального розвитку регіону. Пропонована стратегія орієнтована на подолання комплексу негативних тенденцій, що виступають бар'єрами, і носить вибірковий адаптивний характер з чітким виділенням у структурі основних напрямків соціального розвитку регіону. Сучасний стан соціального розвитку територій та регіональних економік характеризується неадекватністю та неефективністю існуючих механізмів реалізації соціальної політики, через що витрати на неї знаходяться на високому рівні без відчутних ефектів для суспільства. Існуюча система соціального розвитку повною мірою ототожнюється із системою соціального захисту, де здійснювана політика обмежується наданням допомоги найменш забезпеченим. Відсутні стратегічні засади реалізації соціальної політики, а на рівні регіону недостатньо регуляторних механізмів для управління соціальними процесами.

Соціальна політика регіону є недосконалою. З однієї сторони, причиною цього виступає відсутність методологічної бази та застосування традиційних методик регулювання соціальних відносин та управління соціальним розвитком без урахування ринкової кон'юнктури, тенденцій спровокованих транзитивними процесами в період переходу до ринкових механізмів та залучення до глобальних економічних процесів. З іншої сторони, обсяг наданих для регіонів повноважень недостатній для регулювання розвитку економічних систем. Тому у розпорядженні територій залишається виключно дозвольна система та стимулювання регіональної економіки, як напряму зниження соціальної напруги через збільшення робочих місць, переведення соціальної сфери на комерційну основу із зростанням якості послуг, зокрема, медичних, освітніх, побутових, спортивно-оздоровчих тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 19.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

БАГНІЮК ВАЛЕРИЯ

*студентка факультета управління Академії управління
при Президенті Республіки Беларусь*

ОПТИМИЗАЦИЯ ДЕКЛАРИРОВАНИЯ ТАМОЖЕННОЙ СТОИМОСТИ СУБЪЕКТАМИ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Таможенная стоимость – это стоимость товаров определенная для таможенных целей. Декларирование таможенной стоимости ввозимых товаров осуществляется путём заявления сведений о методе определения таможенной стоимости товаров, величине таможенной стоимости товаров, об

обстоятельствах и условиях внешнеэкономической сделки, имеющих отношение к определению таможенной стоимости товаров, а также представление подтверждающих их документов.

Контроль таможенной стоимости товаров осуществляется с целью проверки соблюдения декларантом требований, установленных таможенным законодательством Таможенного союза и законодательством государств – членов Таможенного союза в части правильности выбора и применения метода определения таможенной стоимости товаров, её структуры и величины, а также документального подтверждения заявленной таможенной стоимости товаров. Выбор таможенных операций, осуществляемых уполномоченным должностным лицом таможенного органа при контроле таможенной стоимости товара, производится в соответствии с законодательством государств – членов Таможенного союза по результатам использования системы управления рисками (СУР).

Контроль таможенной стоимости товаров осуществляется путём проведения основных и дополнительных таможенных операций, совершаемых при контроле таможенной стоимости. Основными таможенными операциями, совершаемыми при контроле таможенной стоимости товаров, являются:

- контроль правильности выбора и применения декларантом метода определения таможенной стоимости ввозимых товаров;
- контроль правильности определения декларантом структуры таможенной стоимости товаров;
- контроль документального подтверждения таможенной стоимости товаров.

Дополнительными таможенными операциями, совершаемыми при контроле таможенной стоимости товаров, являются:

- контроль правильности определения декларантом величины таможенной стоимости товаров;
- сравнение величины заявленной декларантом таможенной стоимости товаров с имеющейся в распоряжении таможенного органа ценовой информацией.

Категории товаров, в отношении которых при таможенном декларировании контроль таможенной стоимости товаров осуществляется путём совершения основных и дополнительных таможенных операций, определяется с использованием системы управления рисками.

Если при проведении контроля таможенной стоимости до выпуска товаров обнаружены признаки, указывающие на то, что заявленные при таможенном декларировании товаров сведения о таможенной стоимости могут являться недостоверными либо должным образом не подтверждены, то таможенный орган проводит дополнительную проверку, с целью принятия решения в отношении таможенной стоимости товаров. Признаками недостоверности заявленных сведений о таможенной стоимости товаров могут, в частности, являться выявленные с использованием СУР риски недостоверного декларирования таможенной стоимости товаров.

При проведении дополнительной проверки должностное лицо запрашивает у декларанта дополнительные документы, сведения и пояснения, перечень которых указывается в решении о проведении дополнительной проверки.

При запросе дополнительных документов, сведений и пояснений

должностным лицом таможенного органа решении о проведении дополнительной проверки указывается разумный (достаточный) срок их представления, который не может превышать 60 календарных дней со дня регистрации декларации на товары.

Одновременно с доведением до декларанта решения о проведении дополнительной проверки таможенный орган сообщает декларанту сумму обеспечения уплаты таможенных пошлин, налогов, которую необходимо предоставить таможенному органу для выпуска товаров.

Так как в системе СУР находится примерно 70-80 % товарных позиций Товарной номенклатуры внешнеэкономической деятельности (ТНВД) Евразийского Экономического союза, то контроль таможенной стоимости товаров, ввозимых на таможенную территорию Таможенного союза, очень часто осуществляется путём проведения основных и дополнительных таможенных операций. Следовательно, зачастую принимаются решения о проведении дополнительной проверки таможенной стоимости товаров (запрашиваются дополнительные документы и требуется представление обеспечения уплаты таможенных платежей).

Размер обеспечения уплаты таможенных платежей рассчитывается как разница между суммой таможенных пошлин, налогов, подлежащих уплате без учёта тарифных преференций и льгот по уплате таможенных пошлин, налогов, в государстве – члене Таможенного союза, таможенный орган которого производит выпуск товаров, исходя из стоимости товаров, предложенной таможенным органом, и суммой таможенных пошлин, налогов, рассчитанных по ДТ (декларации на товары).

Пример. Таможенная стоимость, определённая декларантом, – 10 млн. бел. руб., таможенная пошлина – 10 %, НДС – 20 %. Стоимость товара, предложенного таможенным органом, – 50 млн. бел. руб. Сумма таможенной пошлины по ДТ составляет 1 млн. бел. руб. ($\sum_{тп} дт$). Сумма НДС по ДТ составляет 2 200 тыс. бел. руб. ($\sum_{ндс} дт$) Сумма таможенной пошлины исходя из стоимости товара, предложенного таможенным органом, – 5 млн. бел. руб. ($\sum_{тп} то$).

Сумма НДС исходя из стоимости товара – 11 млн. бел. руб. ($\sum_{ндс} то$).

Сумма обеспечения: $\sum_{обеспечения} тп = (\sum_{тп} то - \sum_{тп} дт) + (\sum_{ндс} то - \sum_{ндс} дт)$

$\sum_{обеспечения} тп = (5000000 - 1000000) + (11000000 - 2200000) = 12800000$ бел. руб.

Срок проведения дополнительной проверки может составлять до 90 дней (60 дней на предоставление декларантом документов и 30 дней на принятие решения должностным лицом таможенного органа). По окончании проведения дополнительной проверки таможенной стоимости должностным лицом таможенного органа может быть принято одно из двух решений: о принятии первоначально заявленной таможенной стоимости товаров либо о корректировке таможенной стоимости товаров. Если принято решение о принятии первоначально заявленной стоимости суммы обеспечения уплаты таможенных платежей возвращаются декларанту. Несмотря на то, что денежные средства возвращаются декларанту, они на длительный срок были изъяты из экономического оборота субъекта хозяйствования, что является причиной понесённых убытков.

Решением этого вопроса может быть следующее. Статьей 66 Таможенного кодекса Таможенного союза определено, что контроль таможенной стоимости товаров осуществляется таможенным органом в

рамках проведения таможенного контроля как до, так и после выпуска (помещения товаров под таможенную процедуру) товаров. В этой связи считаю возможным предложить проведение контроля таможенной стоимости товаров до момента их выпуска с использованием основных таможенных операций по контролю таможенной стоимости. В случае необходимости проведения дополнительных таможенных операций при контроле таможенной стоимости товаров проводить их после выпуска товаров. Данное предложение может быть применено в отношении субъектов хозяйствования, обладающих статусом уполномоченного экономического оператора (юридическое лицо, отвечающее условиям, указанным в статье 39 Таможенного кодекса, которое вправе пользоваться специальными упрощениями, предусмотренными статьей 41 Таможенного кодекса).

Решением комиссии Таможенного союза № 376 от 20.09.2010 г. «О порядке декларирования, контроле и корректировке таможенной стоимости товаров» утверждён перечень дополнительных документов и сведений, которые могут быть запрошены таможенным органом при проведении дополнительной проверки. Одним из основных дополнительно запрашиваемых документов является экспортная таможенная декларация страны отправления. Считаю возможным предложить активизацию взаимодействия между таможенными органами стран отправления товаров по предоставлению сведений об оформлении таможенных документов (экспортных деклараций) по запросу таможенного органа стран назначения. В таком случае не будет необходимости проведения дополнительной проверки таможенной стоимости товаров.

Таким образом, при использовании данных предложений могу предположить, что у субъектов хозяйствования, ведущих внешнеэкономическую деятельность, при декларировании товаров реже будут возникать случаи проведения дополнительной проверки таможенной стоимости. Следовательно, субъекты хозяйствования будут экономить денежные средства и время на таможенное оформление товаров.

Список использованной литературы:

1. О таможенном регулировании в Республике Беларусь : закон Республики Беларусь от 10.01.2014 г. № 129-З. – Режим доступа : www.naviny.org/2014/01/10/by4235.htm.
2. О порядке декларирования, контроле и корректировки таможенной стоимости товаров : решение комиссии Таможенного союза от 20.09.2010 г. № 376. – Режим доступа : www.docs.cntd.ru/document/902235245.

БЕРЕСНЕВА ВИКТОРИЯ АЛЕКСАНДРОВНА

*студентка 2 курса Института управленческих кадров
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

ЛЕЙКО ДАРЬЯ БОРИСОВНА

*студентка 5 курса Института управленческих кадров
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

МАРКЕТИНГ КАК СРЕДСТВО ИЗМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ

Каждому человеку присуще наличие потребностей, без которых он будет испытывать дискомфорт, отсутствие которых отрицательно скажется на его здоровье. По Маслоу, иерархия потребностей включает в себя следующие, в

порядке перехода от низших к высшим: биологические потребности (вода, еда, кислород и т.д.), потребности в безопасности (физической и психологической), социальные потребности (признание, дружба, потребности), достигательные (успех, признание и потребности в самореализации) [2].

Маркетинг – вид деятельности, направленный на поиск и удовлетворение потребностей человека (общества). Уровень их удовлетворения в значительной степени зависит от платежеспособности потребителей, а так как значительная часть населения получает низкие доходы, то и удовлетворить даже самые необходимые – физиологические потребности, отдельные категории населения не могут [2].

Направление, использующее инструменты маркетинга для улучшения жизни как отдельных людей, так и всего общества в целом называют социальным маркетингом. Социальный маркетинг – это деятельность по обеспечению наличия нужных товаров и услуг для соответствующей группы людей в соответствующее время, в подходящем месте по подходящей цене при осуществлении необходимых коммуникаций и мер по стимулированию сбыта [1].

Содержание качества жизни представляет собой удовлетворение социальным субъектом материальных и духовных потребностей, которые постоянно возрастают и изменяют представления о качестве жизни в настоящее время. Содержание качества жизни состоит из субъективной и объективной стороны. Субъективная сторона представляет собой самооценку человеком своей жизни, объективная сторона определяется социально-экономическим потенциалом общества [3].

Маркетинг качества жизни – маркетинг, разработанный в интересах потребителей при условии соблюдения интересов других сторон в деятельности фирмы, направленный в первую очередь на расширение сферы интересов потребителей и установление с ними долгосрочных отношений [3].

Исследование механизма влияния маркетинга на перемены качества жизни населения подразумевает анализ деталей механизма и особенностей его работы [1].

Механизм влияния маркетинга на перемены качества жизни населения хорошо просматривается при изучении мотивов покупательского поведения. Среди мотивов преобладают те, которые соединены с потребительскими характеристиками товаров: их качеством, удобство и доступность использования, полезностью для здоровья, увеличение комфортности. Также экономичность как мотив покупательского поведения играет немаловажную роль. У тех покупателей, кто больше внимания уделяет качеству товара, выше, чем у «экономных» покупателей, такие составляющие качества жизни, как всеобщее, семейное, потребительское [1].

Покупательские действия в свой черед оказывают влияние на качество жизни респондентов. «Внушаемые» покупатели, наиболее уязвимые влиянию других, в большинстве случаев рассматривают знакомых и соседей как источник информации о новых товарах и услугах. Определяющее воздействие принадлежит рекламе, кто при покупке рассчитывает на советы других людей. Особенно респонденты данной группы в три раза больше приобретают товары, которые хорошо рекламируются, чем все остальные потребители. Они в большинстве случаев приобретают им ненужные вещи, навязанные рекламой [1].

При покупке товара «рациональные» покупатели (их большинство)

стараятся составить собственное мнение, не учитывая советы других. При выборе товара покупатели основываются на наличии исчерпывающей информации о качестве данного товара. Обладание информацией о товаре предоставляет возможность им совершать рациональный выбор и получить в конце необходимые характеристики. Причем сама информированность покупателей не означает автоматического повышения их качества жизни [1].

Многие параметры качества жизни у информированных, рациональных покупателей выше, чем у остальных, но есть и такие, по которым эти параметры гораздо ниже, в частности, эти покупатели менее довольны, чем все остальные, своей физической и имущественной безопасностью, а также экологическими составляющими качества своей жизни. Сама по себе информированность не повышает качество жизни. Но в то же время знания о товаре позволяют сделать человеку правильный выбор. Покупатели реализуют свои потребности, когда находят именно то, что им необходимо, и в итоге преобразуют качество своей жизни [1].

Из всех процедур воздействия маркетинга на поведение потребителей, именно реклама оказывает наиболее сильное влияние на качество жизни населения. Реклама становится частью образа жизни современного человека, формирует потребности, призывает потребителя покупать вещи, символизирующие качество жизни, социальный статус и престиж. Наличие рекламы, ее содержание и качество оказывают непосредственное воздействие на благосостояние населения, удовлетворение его потребностей. Особенно воздействие рекламы проявляется в таких сферах, как личная гигиена, питание, использование удобных и практичных вещей, комфорт жилища [1].

Выявленный механизм влияния маркетинга на качество жизни населения имеет не только познавательное, но и практическое значение. Он позволяет проанализировать, каким образом взаимодействуют между собой эти два сложных явления в различных социально-экономических, политических и социокультурных условиях. В частности, можно проследить эти взаимодействия в контексте современного трансформирующего социума [1].

Таким образом, можно сделать вывод, что маркетинг значительно влияет на жизнь человека и общества в целом. Он направлен на изменение качества и уровня жизни индивида таким образом, что человек в процессе своей жизнедеятельности имеет выбор, может оторваться от уровня первичных потребностей.

Так как социальный маркетинг несет в себе идею изменения (улучшения) качества жизни населения, то его по праву можно использовать в качестве эффективного инструмента решения социальных проблем, в особенности связанных с повышением уровня жизни населения.

Список использованной литературы:

1. Воронина Л. И. Социальный маркетинг и социальное управление: теоретико-методологические аспекты / Л. И. Володина // Вестник Челябинского гос. университета. Философия. Социология. Культурология: научный журнал. – 2008. – № 32. – С. 105 – 112.

2. Социальный маркетинг как инструмент повышения уровня жизни населения // Персонал Престиж. – Москва, 2015. – Режим доступа : www.персонал-престиж.рф/социальный-маркетинг-как-инструмент.

3. Социальный маркетинг как способ изменения потребительского поведения / Моя Библиотека. – Москва, 2015. – Режим доступа : www.mybiblioteca.su/7-116206.html.

БУРЦЕВ ВИТАЛИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ

студент 2 курса экономического факультета

Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева

LABELLING THE PRODUCTS AS A CARRIER OF USEFUL INFORMATION FOR THE CONSUMER

An integral part of any commodity is its marking, which is the carrier of important information, both about him and about subjects that are associated with its use. This may be the information required in law and further, which is transferred voluntarily, taking into account its necessity or utility for producers, consumers and other stakeholders who participate in the process of applying this product. Marking carries information about the product. This information can be presented in different ways. So, for example, the complex information in the form of text, different image options, color of signs and their combinations, which are applied depending on specific conditions directly on the finished product, packaging, sign, label or label [1].

Consider the most General requirements for the marking of goods.

- first of all, labeling products should be ensured by the supplier that is in effect the current legislation is responsible for the quality of its performance and the accuracy of the above information. The composition and content of product labeling should be sufficient to ensure safe handling;

- information, which require the labeling of products should be obtained only from reliable and verified sources, which in turn competent in these matters. Necessary information can be obtained through independent studies that are conducted in accordance with current regulatory documentation;

- product labelling must be understandable, clear and legible, contrasting on the background of the product on which it is placed, or color of its packaging, as well as resistant to various climatic factors;

- marking must be maintained within the permissible period of use of the goods;

- options of marking and labels, as well as materials that are used in this process should consider the characteristics of the product, as well as to provide the necessary image quality;

- in the case where the provision of product labeling is not possible, e.g. because the amount or nature of the goods, the relevant information should be presented in supporting documentation, and to each unit of production;

- requirements for marking information, place, methods of application, the quality of marking and its control are established in normative documents or contracts for the supply of products;

- also need to note that in such situations, you should avoid excessive or unnecessary marking, as it can complicate the perception is really important and necessary information.

From a position of complete diet for each consumer special place is occupied by food products (food). In this regard it would be useful to provide information regarding the labeling of products in this category Labelling of food products on the territory of the Russian Federation should be applied in Russian (in accordance with the norms and rules of the language). The marking is made on each unit of consumer packaging, the materials used in the marking directly have contact with the product should not affect the product during storage and transportation [2].

Applied information must be accurate, complete and unambiguous. Should not occur situations introducing consumer confusion. The data printed on the label must contain the following.

1. The name of the product.
2. The name of the manufacturer.
3. Net weight, volume, or quantity of a food product.
4. The composition of the product.
5. Information about the nutritional value of the product.
6. Recommendations for the preparation of ready meals.
7. Storage conditions and shelf life.
8. Date of manufacture and date of packing [3].

The designation document in accordance with which the manufactured product. From the point of view of the household component meet the needs of consumers we are talking about non-food categories of products where the labeling also has its own distinctive features and characteristics. Data on non-food items based on their type and characteristics shall contain the following information for consumers:

- the product name;
- the state and the manufacturer, the state, the name of which may be denoted by Latin letters);
- the terms and conditions of use;
- the main characteristics and properties of the product, its purpose;
- other information.

The information should be placed on the package or label of goods set out in its technical documentation. Other information in accordance with the requirements of state standards to certain types of non-food products associated with the sale. This usually relates to cosmetic products, household chemicals and other products. Thus, the main function of marking is informing the consumer of all the information on consumer properties of products, the conditions of its proper storage, transportation, use and disposal. The manufacturer and the seller are solely responsible for compliance with product requirements and specifically stated any information about it. All of this information we receive by means of information signs specified on the labeling. All these signs carry much information about the product, which must be considered in all aspects of our lives.

The references:

1. Marking as a means of commodity information. – Access mode : www.grandars.ru/college/tovarovedenie.
2. ROS-Test. Product labelling. – Access mode : www.ros-test.ru/blog/2012/08/16/markirovka-produktsii.
3. Chalyh T. I. Merchandizing of packing materials and containers for consumer goods / T. I. Chalyh, L. M. Kosnyreva, A. L. Pashkevich. – M. : Academy, 2005. – 254 p.

ОПТИМИЗАЦИЯ СКЛАДСКОЙ ЛОГИСТИКИ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА

В условиях формирования рыночной экономики в Республике Беларусь возрастает роль логистики, которая обусловлена потенциальными возможностями повышения эффективности функционирования складской системы предприятия, открывающимися с использованием логистического подхода к организации и управлению складами. Любой склад является элементом логистической цепи, которая и формирует основные требования к складским процессам, определяет цели и задачи системы складирования в рамках предприятия. Склады предприятия предназначены, в основном, для выравнивания временной разницы между выпуском продукции и ее потреблением, что позволяет осуществлять непрерывное производство и снабжение.

В сложившихся условиях компаниям приходится решать не только транспортные вопросы, но и вопросы управления складами (или другими местами, где хранится реализуемая продукция), погрузка, разгрузка, перемещение грузов внутри складов, складирование, сортировка, расчет запасов (занесение в базу товара и постоянное обновление информации о его наличии на складе), идентификация грузов, перевозка (обеспечение транспортом, оформление сроков доставки заказа, подготовка водителей), оформление товара (разработка практичной упаковки), маркировка, обеспечение хорошей системы связи (чтобы иметь возможность контролировать процесс доставки). Эти операции являются составными частями складского технологического процесса и носят название «грузопереработки». Следовательно, актуальным становится вопрос о совершенствовании как отдельных операций грузопереработки, так и функционирования всего склада в целом [1].

Высокий уровень подвижности и неопределенности внешней среды, присущий рыночным отношениям, значительно увеличивает требования к формированию стратегии логистической деятельности. Поэтому в современной постоянно меняющейся ситуации на рынке перед логистическими подразделениями в торговых организациях или на производственных предприятиях появляется потребность в совершенствовании логистических стратегий. Данный процесс включает в себя переход к управлению, который основан на оценках и методах анализа логистической системы. Это позволяет отслеживать запросы потребителей, повышая положение организации в занимаемом сегменте, а также дает возможность конкурировать с более успешными компаниями [2].

На практике можно выделить следующие логистические технологии оптимизации процесса грузопереработки:

– первое направление – логистические технологии, которые направлены на оптимизацию конкретных операций в складской деятельности (например, штриховое кодирование, радиочастотная идентификация, Кросс-докинг, ABC-XYZ-анализ);

– второе – логистические технологии, которые оптимизируют деятельность склада в целом («Система управления складом» – WMS,

Имитационное моделирование) [3].

Логистические технологии в складской логистике применяются с целью оптимизации, контроля и управления издержками. Именно сокращение издержек сегодня привлекает к логистике очень сильное внимание, так как издержки оказывают основное влияние на прибыль организации. Поэтому процесс оптимизации складской логистики в компании позволяет снизить издержки и создает новые конкурентные преимущества для развития бизнеса.

Однако следует отметить что внедрение предлагаемых логистических технологий требует значительных затрат (в особенности это касается таких направлений, как внедрение штрихового кодирования, радиочастотной идентификации, внедрение Системы управления складом WMS), которые отечественные предприятия не могут себе позволить. Следовательно, актуальным ставится вопрос о разработке и внедрении экономических логистических технологий совершенствования складских операций, которые найдут отклик у отечественных производителей.

Список использованной литературы:

1. Загороднева Т. В. Логистические аспекты формирования современного склада / Т. В. Загороднева, С. С. Голубева // Логистика, инновации, менеджмент в современной бизнес-среде : сб. науч. тр. по материалам междунар. науч.-практ. конф. 18 апр. 2012 г. – Саратов : Изд-во «КУБиК», 2012. – С. 12 – 14.

2. Склад и логистика / А. В. Черновалов [и др.] ; под ред. А. В. Черновалова. – Минск : Изд-во Гревцова, 2009. – 280 с.

3. Бауэрсокс Д. Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок. – 2-е изд. / Д. Дж. Бауэрсокс, Д. Дж. Клосс ; пер. с англ. Н. Н. Баргышниковой, Б. С. Пинскера. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. – 241 с.

ДРАБУШЕВСКИЙ РОМАН АРКАДЬЕВИЧ

студент 4 курса Института управленческих кадров

Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ЛЕЙКО ДАРЬЯ БОРИСОВНА

студентка 5 курса Института управленческих кадров

Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ПОВЫШЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА ПУТЕМ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РАБОТНИКОВ

Предоставлять как можно больше рабочих мест – общая цель правительств всех стран мира. Рабочие места – главный источник дохода для населения и основное средство, дающее возможность беднякам вырваться из нищеты. Во всех регионах мира безработица среди молодежи более чем в два раза превышает средний показатель для населения. Во многих развивающихся странах свыше половины работающего населения занято в «теневой» экономике, где условия труда могут быть неудовлетворительными [1].

Формирование инвестиционного климата, дающего фирмам возможности и стимулы к расширению масштабов деятельности, принципиально важно для выполнения этой задачи. Политика правительства в области рынка труда играет при этом важную роль, так как помогает людям найти работу. В большинстве стран можно многое сделать для улучшения ситуации в этой области.

Правительственная поддержка подготовки и повышения квалификации кадров отражается на перспективах карьерного роста отдельных работников, а также на способности фирм выходить на новые рынки и осваивать новые технологии.

Правомерно рассмотреть возможности правительства по совершенствованию мероприятий, направленных на создание благоприятного инвестиционного климата, в области формирования квалифицированной и здоровой рабочей силы, способствующей развитию производительного и процветающего общества. Квалификация и здоровье людей отражаются на их способности участвовать в жизни общества, избегать бедности, справляться с экономическими и природными рисками и способствовать росту производительности. Кроме того, наличие квалифицированных и здоровых работников влияет на решение фирм осваивать новые технологии, расширять масштабы деятельности или выходить на новые рынки. Образование улучшает здоровье благодаря повышению сознательности и доступа к информации. Хорошее здоровье создает стимулы и возможности для вложения средств в образование.

Благодаря взаимосвязи между образованием, здравоохранением и развитием создается механизм прогресса: качественное образование и здравоохранение обеспечивают возможности роста, которые, в свою очередь способствуют дальнейшим инвестициям в эти области. Однако может сложиться и порочный круг: из-за низкого уровня образования и здравоохранения исчезают стимулы к производительному инвестированию и предпринимательской деятельности, что ограничивает ресурсы для развития образования и здравоохранения.

Более высокий уровень образования, как правило, ведет к повышению зарплаты на индивидуальном уровне. Действительно, во многих странах высока индивидуальная выгода от образования, хотя общественная выгода, выражающаяся в росте производительности, часто оставляет желать лучшего. Качество образования принципиально важно: увеличение инвестиций в низкокачественное образование не может привести к повышению производительности. Еще одна проблема состоит в том, что рабочая сила может использоваться не самым производительным образом.

Улучшение инвестиционного климата тесно связано с образованием. Связь между инвестированием в человеческий капитал и развитием зависит от того, каким образом предоставляется образование, и как приобретенные навыки распределяются в экономике. Улучшение инвестиционного климата почти всегда способствует повышению спроса на трудовые ресурсы, так как у фирм появляется больше возможностей и улучшается доступ к новым технологиям, им требуется больше квалифицированных работников, и они получают более сильные стимулы заниматься деятельностью, направленной на развитие, повышая отдачу от образования как на индивидуальном, так и на социальном уровне.

Квалифицированные работники требуются, чтобы внедрять новые технологии, поскольку эти работники лучше приспосабливаются к переменам. Это верно для разных типов фирм и разных уровней технологического развития. Передача технологий транснациональными корпорациями и внедрение технологий местными фирмами требуют известного минимума человеческого капитала и определенного объема профессиональной подготовки. Новые технологии, как правило, связаны со значительными организационными изменениями, с которыми лучше

справляется квалифицированная рабочая сила.

Здоровый инвестиционный климат создает дополнительные стимулы к продолжению образования. Лучший пример тому – резкое увеличение выгоды от образования в странах, где ранее существовала плановая экономика, в период их перехода к рыночной системе [2, с. 81 – 82].

Меры по улучшению инвестиционного климата, помогающие создать современную, продуктивную экономику, облегчают перераспределение рабочей силы между фирмами в ответ на изменения в технологии, спросе и других условиях. Хотя это перераспределение рабочей силы приносит пользу на уровне всего общества, работникам может понадобиться сменить рабочее место несколько раз за их карьеру.

Совершенствование политических стратегий правительства в этих областях требует трех взаимосвязанных действий.

1. Укрепление механизмов социального страхования в целях повышения мобильности рабочей силы. Чтобы помочь работникам справляться с рисками уменьшения доходов, связанными с изменениями вне и внутри страны, а также с требованиями более гибкого рынка рабочей силы, можно осуществить разнообразные стратегии. Разумная макроэкономическая политика и государственная поддержка образования – лучшие инструменты предотвращения риска. Программы социальной защиты также могут снизить влияние рисков, при этом поощряя эффективное перераспределение рабочей силы и предпринимательскую деятельность.

Сочетание стратегий, наиболее подходящее для каждой страны, зависит от факторов, определяющих экономическую нестабильность и рентабельность альтернативных вариантов. Однако международный опыт подчеркивает важность четырех наиболее широких мероприятий:

- снижение экономической неустойчивости;
- отход от проциклической налоговой политики;
- преодоление рыночных перекосов;
- поддержка возможностей адаптации работников [3, с. 254].

2. Оптимизация распределения рисков среди работников. Опыт развитых стран подсказывает, что страховые выплаты при безработице являются естественным следующим шагом после объединения рисков безработицы и облегчения эффективного распределения рабочей силы. По этой модели, большинство стран с переходной экономикой ввели программы страхования по безработице. Данные программы стали главным источником доходов для работников, которых коснулось перераспределение рабочей силы в переходный период. Заметное увеличение благосостояния работников, лишившихся работы, должно быть взвешено в сравнении со стоимостью этих программ, включая их влияние на экономическую эффективность. Как издержки, так и эффект в значительной степени зависят от способности следить за критериями пригодности, чтобы свести к минимуму моральный риск и обеспечить работникам стимулы для активных поисков новой работы [3, с. 256].

3. Охват работников сельской и «теневой» экономики. Большинство программ, рассмотренных на данный момент, не охватывают работников в сельской и «теневой» экономике, которые во многих развивающихся странах составляют большинство населения. Обычно они полагаются на поддержку работодателей или частные переводы, когда сталкиваются с потерей доходов. Сельские работодатели часто платят работникам стабильную зарплату, когда они работают по найму, независимо от сезонных и других колебаний в

спросе, или предоставляют займы работникам, сталкивающимся с непредвиденными расходами [3, с. 257].

Эти формы частных антикризисных мероприятий обеспечивают лишь ограниченную помощь для бедных и неформальных работников и могут принудить людей прибегать к непродуктивным стратегиям, например, продавать средства производства, экономить на медицинских расходах. Наиболее многообещающая стратегия для улучшения их положения – улучшения инвестиционного климата, создающие большее количество рабочих мест в формальной экономике и увеличивающие налоговые поступления для финансирования образования и других услуг. Но правительства также могут дополнить частное страхование на случай рисков целевой государственной поддержкой.

Таким образом, можно сделать вывод, что для повышения инвестиционной привлекательности страны необходим комплекс мер, включающих развитие образования работников и повышения их квалификации, а также улучшение системы здравоохранения.

Список использованной литературы:

1. Аксаев Ф. Э. Инвестиционный критерий в обеспечении конкурентоспособности региона в период мирового экономического кризиса / Ф. Э. Аксаев, В. В. Казаков // Вестник Томского государственного университета Выпуск. – 2011. – № 345. – С. 130 – 132.

2. Асаул А. Н. Инвестиционная привлекательность региона / А. Н. Асаул, Н. И. Пасяда ; под ред. засл. строителя РФ, д-ра экон. наук, проф. А. Н. Асаула. – СПб. : СПбГАСУ, 2008. – 120 с.

3. Мазилкина Е. И. Основы управления конкурентоспособностью : учеб. пособ. / Е. И. Мазилкина, Г. Г. Паничкина. – Омга-Л : Высшая школа менеджмента, 2009. – 328 с.

КНИЖНИК ЛАРИСА ЮРІЇВНА

аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентові України

ПЕРСПЕКТИВИ АУДИТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Аудит є одним із інструментів, який допомагає розвивати міжнародні відносини, оскільки забезпечує довіру до перевіреної фінансової інформації для її користувачів різних рівнів (міжнародного, державного, урядового, підприємства). Проводити аудит дуже складно в умовах глобальної кризи і загального стану української економіки в умовах війни; коли відбуваються значні коливання у валютних курсах та зриваються поставки товарів й енергоресурсів. Інші проблеми представлені специфічними галузевими складнощами. Серед них варто виділити відмінності у стандартах роботи українських та міжнародних компаній, відсутність системи страхування аудиторських ризиків, а також недостатній рівень підготовки українських бухгалтерів і аудиторів. Перераховані причини негативно впливають на престиж професії та знижують рівень довіри бізнес-середовища до вітчизняного аудиторського ринку.

Не можна оминати й той факт, що відповідно до Програми дій Уряду України на 2015-2016 роки, ухваленої Верховною Радою 11 грудня 2014 року, нова політика управління державною власністю передбачає залучення

міжнародних аудиторських компаній до аудиту ключових державних установ. Як зазначає Голова Аудиторської палати України Іван Нестеренко, програма дій Уряду може поставити на межу існування українські аудиторські компанії. Перш за все, відбувається неправомірне обмеження конкуренції у сфері аудиторської діяльності всупереч вимогам Конституції України. Йдеться саме про наміри влади щорічно залучати до проведення аудиту ключових державних підприємств лише міжнародні компанії. В той же час, коли йдеться про міжнародні компанії, насправді маються на увазі суб'єкти аудиторської діяльності, що були засновані громадянами України, які на підставі договорів використовують у найменуваннях іноземні бренди. Таким чином, встановлення в програмі діяльності Уряду переваг одним українським суб'єктам підприємницької діяльності над іншими порушує Конституцію нашої держави. Важливим є те, що відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність», висновок аудитора іноземної держави при офіційному його поданні установі, організації або суб'єкту господарювання України підлягає підтвердженню аудитором України, якщо інше не встановлено міжнародним договором України. Безумовно, така процедура ускладнить процес перевірок та призведе до зайвого витрачання державних коштів [4].

17 липня 2014 року на Форумі аудиторів Аудиторською палатою України було проведено експертне опитування з метою визначення основних проблем ринку та необхідні кроки для покращення ситуації. Серед опитаних були представники державних органів, вітчизняного аудиторського ринку і професійних об'єднань.

Опитування визначило, що основними перешкодами для розвитку вітчизняного ринку аудиторських послуг є:

- недосконалість Закону України «Про аудиторську діяльність»;
- слабе розуміння значення аудиту у вітчизняному бізнес – середовищі;
- незадовільна якість роботи самих аудиторів;
- слабозвинений фінансовий ринок України та вплив кризи.
- Разом з тим, першочерговими кроками для поліпшення ситуації на ринку аудиторських послуг мають бути:
  - дерегуляція галузі;
  - прийняття в новій редакції закону про аудиторську діяльність;
  - просвітницька робота серед підприємців про значення аудиту [2].

Згідно експертного опитування, на запитання: «Чи призведе інтеграція в ЄС до підвищення якості аудиторських послуг і зростання конкуренції на ринку?» 55,5 % респондентів дали позитивну відповідь і лише 5,6 % опитаних не згодні [1].

Варто зазначити, що в Україні відбулись певні зрушення, які наближають нас до європейських стандартів. Так, пошукам реальних шляхів вирішення цих складних викликів був присвячений Форум аудиторів України «Асоціація з ЄС: виклики та перспективи аудиту в Україні», організований Аудиторською Палатою України. У його роботі активну участь взяли не тільки аудитори, але і представники органів державної влади та широке коло громадськості. Головною подією заходу стала презентація змін у законодавстві Європейського Союзу про обов'язковий аудит річної та консолідованої звітності (Директива 2014/56/ЄС). Аудиторська палата України як регулятор ринку ще до офіційного перекладу, і тільки через місяць

після опублікування самої норми в ЄС, представила на обговорення професійного співтовариства законодавчі нововведення та поставила питання про необхідність якнайшвидшої імплементації європейських норм та стандартів по аудиту в українське правове поле. Результатом стало розроблення покрокової концепції реформ регулювання вітчизняного аудиту, першочерговим завданням якої є ухвалення в новій редакції Закону України «Про аудиторську діяльність» з метою приведення його положень у відповідність з вимогами європейського законодавства [4]. Така активність українського аудиторського співтовариства цілком очевидна. Врегулювання законодавства в сфері аудиту – одна з умов економічної частини Угоди про асоціацію, яку Україна та Європейський Союз підписали 27 червня 2014 року.

Слід враховувати, що зміни відбувались і в європейському законодавстві у сфері аудиту, які неодмінно потрібно враховувати українським фахівцям. Зокрема, 16 квітня 2014 року були прийняті поправки до Директиви Європарламенту і ради ЄС про обов'язковий аудит річної та консолідованої бухгалтерської звітності 2006/43/ЄС, а також положення про особливі вимоги до аудиту підприємств з державною участю.

Одне з ключових змін у прийнятих документах – вимога про зміну публічними компаніями аудитора кожні 10 років. Цей період може бути продовжено до 20 років у разі проведення тендеру по закупівлі аудиторських послуг, або до 24 років у разі проведення спільного аудиту (коли аудит проводиться кількома фірмами).

Крім того, домовленості ЄС обмежують можливості аудиторів заробити на наданні ряду послуг, включаючи консультації з податкових питань і стратегічних інвестицій. Виручка від операцій, що виходять за рамки класичного аудиту, не може перевищувати 70 % загального обсягу виручки. При цьому компанії втратили право надавати цілий ряд послуг, що не мають відношення до аудиту.

Угода ЄС також вимагає від аудиторів надання у своїх звітах більш докладних відомостей про діяльність компанії, які можуть виявитися корисними її нинішнім і потенційним акціонерам. Підвищена роль ревізійних комісій компаній щодо контролю і нагляду за діяльністю незалежних аудиторів.

Безперечно, такі нововведення є викликами для українських аудиторів. Вимоги ЄС у сфері аудиту здебільшого пов'язані з організацією країна-кандидатами потужної і збалансованої системи державного фінансового контролю й аудиту, що має базуватися на принципах незалежної, прозорої та публічної діяльності суб'єктів цієї системи з метою гарантування сумлінного та ефективного використання як національних грошових ресурсів, так і фінансів ЄС [3].

Таким чином, основними напрямами розвитку аудиторської діяльності в Україні можуть стати:

- запровадження механізму практичного застосування МСА в Україні, створення до них чітких коментарів;
- внесення необхідних змін і доповнень до Закону України «Про аудиторську діяльність» з метою приведення його у відповідність до інших законодавчих актів України, які прямо чи опосередковано впливають на регулювання аудиторської діяльності та розширення переліку підприємств, для яких обов'язковою має бути щорічна аудиторська перевірка, що, у свою чергу, збільшить ринок аудиторських послуг та чітко унормує взаємовідносини аудитора та клієнта;

– розроблення Типових методик аудиторської перевірки фінансової звітності підприємств з використанням практичного досвіду роботи міжнародних і вітчизняних аудиторських фірм у розрізі галузей їх діяльності (банківської, торговельної, страхової, хімічної, металургійної, харчової, легкої промисловості);

– поглиблення співпраці професійних аудиторських організацій України з міжнародними та європейськими професійними організаціями бухгалтерів і аудиторів;

– розроблення механізму ціноутворення аудиторських послуг на основі вивчення міжнародного досвіду;

– створення ефективної системи застосування санкцій до аудиторів й аудиторських компаній, які допускають порушення стандартів аудиту та вимог законодавства при його проведенні.

Список використаних джерел:

1. Артеменко С. Реформирование аудиторского рынка Украины: экспертный опрос / С. Артеменко. – Режим доступа : www.finance.obozrevatel.com/analytics-and-forecasts/48126-reformirovanie.

2. Кирьянова Н. Украинский аудит: европейские стремления / Н. Кирьянова. – Режим доступа : www.finance.obozrevatel.com/analytics-and-forecasts/89173-ukrainskij-audit-evropejskie-stremleniya.htm.

3. Мамишев А. Шляхи європеїзації державного аудиту / А. Мамишев // Фінанси України. – 2004. – № 8. – С. 144 – 150.

4. Яременко В. Аудит в Україні: Чому уряд створює нерівні умови конкуренції / В. Яременко. – Режим доступа : www.blog.ubr.ua/finansy/audit-v-ukraini-chomu-uriad-stvorue-nerivni-umovi-konkurencii-9781#sthash.U0oxoSYa.

ЛЕЙКО ДАРЬЯ БОРИСОВНА

студентка 5 курсу Інститута управленських кадрів

Академії управління при Президенті Республіки Беларусь

БЛАГОПРИЯТНЫЙ ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАНЫ

Формирование благоприятного инвестиционного климата вместе с повышением конкурентоспособности являются наиболее актуальными вопросами для многих государств. Все процессы в мире держатся на таком понятии, как «конкуренция», без конкуренции не бывает прогресса.

Проблема конкурентоспособности на современном этапе экономического развития является одной из важнейших. Это объясняется тем, что конкурентоспособность характеризует не только положение страны на мировом рынке, но и определяет в значительной степени ее национальную безопасность.

Выделяют несколько значений понятия «конкурентоспособность страны»:

– способность страны производить больше материальных ценностей, чем их конкуренты, на мировых рынках;

– степень возможности страны при условиях свободного и справедливого рынка производить товары и услуги;

– экономическая возможность расплачиваться за полученные средства;

– способность страны производить товары и услуги, отвечающие требованиям мировых рынков, и создавать условия наращивания государственных ресурсов со скоростью, позволяющей обеспечивать устойчивые темпы роста ВВП и качество жизни населения на уровне мировых значений [4].

В свою очередь инвестиционный климат – это создание положительных экономических, политических и социальных условий для привлечения капитала, и, прежде всего, от иностранных инвесторов [1].

Конкурентный инвестиционный климат включает в себя такие институциональные основы, как открытая политическая конкуренция, полноценный диалог общества и государства, свобода слова и СМИ; эффективные структуры обеспечения правового порядка, защиты жизни и собственности экономических субъектов; макроэкономическая стабильность [3].

Проблема повышения конкурентоспособности экономики Республики Беларусь связана с улучшением инвестиционного климата страны.

Беларусь обладает целым рядом конкурентных преимуществ не только в европейском, но и глобальном масштабе. Беларусь находится в центре Европы, что позволило Республике стать важным торговым и транспортным коридором между СНГ и странами Европы.

Повышение международной конкурентоспособности белорусских товаропроизводителей, а значит и белорусской экономики в целом, может быть обеспечено за счет привлечения инвестиций для модернизации технологий и снижения энергоёмкости и материалоемкости производства.

В Республике Беларусь за последние несколько лет создана совокупность преференциальных режимов, которые на данный момент успешно функционируют. В рамках данных преференциальных режимов инвесторам предоставляются определенные льготы и многие другие преимущества, способствующие ведению бизнеса. Сфера деятельности таких режимов обширна – от стимулирования высокотехнологичных и направленных на экспорт производств до развития регионов республики без привязки к определенным видам деятельности [1].

В целях улучшения имиджа Беларуси за рубежом необходимо определить совокупность уникальных позитивных страновых параметров, провести по ним анализ восприятия Беларуси на ключевых внешних рынках, определить некорректно воспринимаемые позиции и зафиксировать их. Объектом, на который следует сделать упор, должны стать позиции Республики Беларусь в рейтингах международных организаций.

Важно отметить, что в рейтинге «Doing Business-2016» по пункту «Регистрация предприятий» Республика Беларусь за год поднялась на 27 пунктов (2015 г. – 39 место, а 2016 г. – 12 место). Улучшение произошло благодаря сокращению количества процедур с 5 до 3, также сроков их совершения в три раза – с 9 до 3 дней. При этом произошло небольшое увеличение стоимости совершения процедур – с 0,8 % до 0,9 % от величины среднедушевого дохода. Это говорит о том, что в стране созданы условия, способствующие открытию предприятий, а значит благоприятному ведению бизнеса. Таким образом, можно сделать вывод, что в стране ведется активная работа по улучшению инвестиционного климата [2].

Для улучшения инвестиционного климата Республики Беларусь важно обратить внимание на такое понятие, как «страновой маркетинг». Это понятие включает в себя процесс создания маркетинговой стратегии (вместе с

маркетинговой программой инвестиционной политики) не отдельных предприятий, а Республики Беларусь в целом.

Таким образом, можно говорить о том, что существует тесная взаимосвязь между конкурентоспособностью страны и его инвестиционным климатом. Улучшение инвестиционного климата, приток иностранных инвестиций в экономику страны ведет за собой повышение конкурентоспособности страны на мировом рынке. В Республике Беларусь ведется активная работа по улучшению инвестиционной привлекательности страны. Используются конкурентные преимущества, инструменты, заимствованные у зарубежных стран в результате изучения их опыта. Но вместе с тем существуют некоторые моменты, над которыми еще необходимо работать и развивать их (налоговая нагрузка, имидж страны и т.д.).

Список использованной литературы:

1. Анализ инвестиционного климата Республики Беларусь. – Режим доступа : www.sci-article.ru/stat.php?i=1415646527.

2. Беларусь поднялась на 44 место в рейтинге Doing Business 2016 благодаря изменению методологии // Информационно-аналитическое агентство «Бизнес-новости». – Режим доступа : www.doingbusiness.by/belarus-podnyalas-na-44-mesto-v-reitinge-doing-business-2016-iz-za-izmeneniya_

3. Конкурентоспособность страны. – Режим доступа : www.adload.ru_

4. Понятие и виды конкурентоспособности // Энциклопедия Экономиста. – Режим доступа : www.grandars.ru/college/ekonomika-firmy/konkurentosposobnost.html.

ЛИЗИНА ОЛЬГА МИХАЙЛОВНА

*канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры экономической теории
Мордовского университета им. Н. П. Огарева*

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕНЕВЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ*

Феномен теневой экономики сегодня недостаточно изучен и понятен экономистам мира. Теневая экономика существует как в отсталых и развивающихся государствах, так и в самых развитых странах с наиболее разработанным экономическим законодательством. Основным различием теневой составляющей в экономических отношениях разных стран является её удельный вес в реальной экономике.

Теневая экономика России весьма специфична. Не смотря на то, что теневые экономические отношения присущи всем регионам России, они развиты в различной степени и имеют свои региональные особенности.

В первую очередь различия проявляются в социально-экономическом развитии регионов. Теневой потенциал региона во многом определяется структурой его хозяйства, специализацией и уровнем экономического развития.

Эти показатели варьируются по регионам РФ, но всех их объединяют общие тенденции такие как: процессы передела собственности присущие всем регионам России; моральный и физический износ промышленного потенциала регионов; ресурсное производство; наибольшая степень развития не производственной, а посреднической деятельности.

Анализ рейтингов регионов показывает, что доля неформальной

экономики ниже в промышленных регионах и в регионах с низкой долей с/х продукции. Неформальная экономика ниже в промышленных регионах: в Челябинской, Свердловской, Кемеровской, Липецкой, Калужской, Тюменской, Московской областях. И особенно высока там, где почти нет промышленности: в республиках Северного Кавказа и других окраинных республиках.

Во многих регионах теневые экономические отношения связаны с добычей и переработкой экспортно-ориентированных ресурсов: Тюменская область (нефть), Красноярский край (никель, алюминий), Якутия (алмазы, золото) и т. д.

В зависимости от формы экономической деятельности вырисовывается и структура теневой экономики по регионам. Такие ее формы как экономическая преступность, характерны для анклавов российской экономики, где наблюдается относительно активная экономическая деятельность даже в период экономического кризиса. Для стагнирующих регионов присуще процветание традиционного криминала и вынужденной внегальной деятельности.

Количество депрессивных регионов лишь увеличивается. Существующая система межбюджетных отношений создает такие условия, что чем «уровень» территории ниже, тем меньше руководители регионов заинтересованы в развитии чего-либо у них на территории. Предметом многих политических скандалов в Российской Федерации становятся присвоения или растраты не по назначению регионами субвенций, субсидий, дотаций со стороны Федерации.

Кроме плохой организации межбюджетных отношений необходимо отметить плохое взаимодействие, а иногда и полное его отсутствие, правоохранительных, фискальных органов, которое также используется представителями теневой среды в своих целях.

Таким образом, еще одним фактором, определяющим различия в теневой специфике регионов, является географическое местоположение. Теневой потенциал определяется климатическими условиями, степенью удаленности от центра, наличием транспортных путей (федеральных трасс), прилеганием региона к государственной границе, наличием природных и рекреационных ресурсов.

Теневая экономика приграничных регионов и портовых городов (Находка, Владивосток, Хабаровск, Новороссийск, Калининград, Мурманск, Сахалин и соответствующие регионы) тесно связана с рыбным промыслом, контрабандой.

Одна из основных причин бурного развития теневой экономики в России – утрата управляемости экономикой со стороны федерального центра. Все более прочным становится сращивание криминального капитала и государственной власти. Теневые союзы региональных политических лидеров с крупными бизнес-сообществами получили настолько широкое распространение, что возникло новое понятие – «захват государства» [1].

Законодательные органы многих субъектов Российской Федерации находятся под влиянием определенных заинтересованных кругов. Это обеспечивает существенные выгоды определенным предприятиям и компаниям. Дополняет картину наличие института совместительства в региональных законодательных органах, когда многие депутаты прямо (занимаются на постоянной основе, нарушая законодательство) или косвенно (переоформляя бизнес на своих родственниках или ближайшее окружение)

осуществляют предпринимательскую деятельность. Получая важнейшие законодательные, контрольные и кадровые прерогативы, происходит использование инструментов власти исключительно в своих интересах (интересах «меньшинства»).

Региональная олигархия тоже имеет свою специфику. В большинстве своем они часто опираются на развитую систему родственных и клановых связей. Так, многие административные посты занимают родственники или представители ближайшего окружения. Не удивительно, что и успеха в бизнесе добиваются чаще всего представители родственных кругов региональных политических лидеров.

Слияние криминалитета и власти способствовало формированию мафиозных структур в российских регионах в 1990-е гг. В последние годы проводится активная борьба и нейтрализация влияния организованных преступных группировок. Многие из представителей криминального мира легализовались в реальной экономике. Разросшиеся связи и более, чем десятилетнее их господство в реальной экономике, зачастую не позволяет не только применить какие-либо санкции к криминальным элементам, но и доказать их виновность или причастность к каким-либо преступным или нелегальным деяниям.

На всех уровнях российской экономики образовался колоссальный «вакуум управления», который заполняется мафиозно-теневыми связями и отношениями. Столь широкое распространение личностных, родственно-земляческих отношений, разрешение проблем «по другому» в основном обусловлено наложением наследия плановой экономики и просчетами и ошибками, возникшими в ходе проведения экономических преобразований в переходный период [2].

В регионах возник новый социальный феномен, связанный с оказываемым сопротивлением «теневиков-хозяйственников» и работающего населения, нарушающий баланс сил и интересов в обществе.

Отношение федеральных и местных властей к проблемам борьбы с теневой экономикой менялось на протяжении всей истории ее существования и развития. Но все усилия предпринимаемые органами государственной власти были и остаются обращенными на преследование физических или юридических лиц, совершивших правонарушение, а не на устранение условий, препятствующих превращению «теневой» деятельности в легальную [3].

Борьба с теневой экономикой в регионах часто приобретает политическую окраску в зависимости от идеологических взглядов и личных качеств руководителей региона. Одни используют силовые методы, другие ведут борьбу с криминалитетом под лозунгом социальной справедливости, а третьи выстраивают партнерские отношения с криминальным миром, используя теневые капиталы не только в личных, но и в общественно полезных целях.

Воздействие теневой экономики простирается на все сферы хозяйственной жизни общества, и вследствие этого, программу по борьбе с теневым сектором в регионе необходимо выстраивать в соответствии с факторами нормализации деятельности формальной экономики в регионе, охватывающей следующие показатели: экономическая стабильность, политическая стабильность, социальная стабильность, экологическая безопасность, национальная безопасность.

Список использованной литературы:

1. Попов Ю. Н. Теневая экономика в системе рыночного хозяйства : учебник / Ю. Н. Попов, М. Е. Тарасов. – М. : Дело, 2005. – 240 с.
  2. Теневая экономика : учеб. пособ. для вузов / Л. А. Кормишкина, О. М. Лизина. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2009. – 136 с.
  3. Куклин А. А. Оптимальное соотношение экономических и административных мер противодействия теневой экономике регионов / А. А. Куклин, Г. А. Агарков // Экономика региона. – 2007. – № 1. – С. 9 – 21.
- *Статья подготовлена при финансовой поддержке РГНФ, проект № 15-12-13013 «Оценка масштабов теневой экономики в регионе»*

ЛИЗИНА ОЛЬГА МИХАЙЛОВНА

канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры экономической теории Мордовского университета им. Н. П. Огарева

ФЕДОНИНА ОКСАНА ВАСИЛЬЕВНА

канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры экономической теории Мордовского университета им. Н. П. Огарева

СОЦИАЛЬНЫЕ БАРЬЕРЫ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИЕ СТАНОВЛЕНИЮ СРЕДНЕГО КЛАССА НА ПУТИ МОДЕРНИЗАЦИИ РОССИЙСКОЙ ЭКОНОМИКИ

Сегодня бесспорным является тот факт, что развитый средний класс является основой модернизации и ключевым фактором устойчивости демократических перспектив современной России. Средний класс в РФ, по оценкам специалистов незначителен, а его границы настолько размыты, что сложно определить, кто может быть отнесен к среднему классу, а кто до сих пор не преодолел черту бедности.

Существуют определенные критерии (признаки) принадлежности к среднему классу (табл. 1).

Таблица 1

Критерии принадлежности к среднему классу

Критерии (признаки)	Характерные особенности
Материальные ресурсы	уровень доходов (расходов, потребления) объем накопленных сбережений уровень имущественной обеспеченности
Нематериальные ресурсы	уровень (наличие) образования профессионализм (квалификация, специальность)
Самидентификация (социальное самочувствие)	стратегии успешного экономического поведения самооценки успешности адаптации к новым экономическим условиям самооценки комфортности современной жизни

Как и во всех индустриально развитых странах, в России трудовые доходы (оплата труда и предпринимательский доход) составляют основу денежных поступлений населения, но роль предпринимательской деятельности и доходов от собственности невелика.

Перспективы роста среднего класса часто связываются с широким доступом к новым источникам доходов, одним из которых является –

предпринимательский доход. Формально в предпринимательскую деятельность вовлечено порядка 45 % всех российских домохозяйств, однако в действительности основой предпринимательской активности является личное подсобное хозяйство, с которым связана деятельность 40 % российских семей. Индивидуальные предприниматели, фермеры, нотариусы и адвокаты рассматриваются в качестве работодателей для среднего класса (60 % предпринимателей имеют доходы выше уровня, минимально приемлемого для стандартов жизни среднего класса). В условиях российской действительности предпринимателей нельзя отождествлять с представителями среднего класса, поскольку для 40 % предпринимателей характерен достаточно низкий уровень доходов. Рассчитывать на вхождение в средний класс за счет доступа к предпринимательским доходам могут, согласно макроэкономическим данным, не более 5 % российских семей [1].

Одной из главных проблем развития предпринимательства в России являются административные барьеры. Проводимая макроэкономическая политика не создает благоприятную макроэкономическую среду для развития малого бизнеса. В рейтинге стран, наиболее преуспевших в проведении реформ с целью создания благоприятных условий для ведения бизнеса, Россия заняла 120 место. Среди стран бывшего СССР хуже, чем в России с ведением бизнеса обстоят дела на Украине (142-е место), в Узбекистане (150-е место), и в Таджикистане (152-е место). Первые же строчки в рейтинге стран сохранили Сингапур, Новая Зеландия, Гонконг, США и Великобритания.

Еще один вид доходов, характерный для среднего класса – доходы от собственности. В России в схемы получения таких доходов, составляющих 5-10 % в общем объеме доходов населения, также включен достаточно ограниченный круг людей.

Основные надежды на увеличение среднего класса до 50-60 %, следует связывать с наемными работниками, формирующими отряд «нового среднего класса», который представлен высокооплачиваемыми профессиями, занятыми нефизическим трудом, и топ-менеджерами [2].

Однако, рассматривая данные о доходах от наемной занятости, необходимо отметить ее скрытую составляющую. На фоне формирования рынка труда с высокой гибкостью зарплат, институциональные условия его функционирования на протяжении последнего времени всячески способствовали развитию нестандартных форм оплаты, выводящих ее за пределы статистического наблюдения.

Одним из самых значимых факторов, стимулирующих рост теневых доходов, признается тяжесть налоговой нагрузки.

Следует отметить, что именно финансовое положение многих налогоплательщиков является решающим фактором при нарушении налогового законодательства. Сопоставляя выгоды от уклонения от уплаты налогов и возможность отрицательных последствий, налогоплательщик зачастую принимает решение не платить, так как, с его точки зрения, оно наиболее выгодное или оптимальное.

Таким образом, теневая экономика, с одной стороны, порождает угрозы для формирования и развития среднего класса, а с другой стороны – является вынужденной реакцией на проводимую в стране социально-экономическую политику.

Еще одним не менее важным (а в большинстве случаев – главным) барьером на пути роста российского среднего класса выступает высокая

дифференциация доходов. Ситуация в Российской Федерации свидетельствует о возрастающей диспропорции в распределении доходов, что в свою очередь отражает активные процессы расслоения общества. Коэффициент фондов, характеризующий степень социального расслоения за период модернизации российской экономики, имеет устойчивый тренд к росту. И без того узкая прослойка среднего класса еще больше размывается, что в конечном счете приводит к нарастанию социальной напряженности и росту потенциальной возможности социальных конфликтов.

Таким образом, за годы рыночных реформ социальная дифференциация только нарастала. Институт перераспределения денежных доходов фактически не работает, усиливается социальная напряженность, при этом сформировалась узкая группа населения с самыми высокими доходами, которая аккумулирует практически 50 % всех денежных доходов в стране. В таких условиях оставшаяся большая часть населения с наименьшими и незначительными доходами попадает в «ловушку бедности», находясь в которой уже не имеет шанса повысить свое благосостояние.

Рассматриваемая система распределения доходов и начисления заработной платы равным образом не стимулирует развитие сферы социальных услуг, где среднемесячная номинальная заработная плата в 2,8 раза меньше по сравнению с секторами финансовых услуг и добычи полезных ископаемых, что, в конечном счете, также приводит к оттоку человеческого капитала и из данного сектора. Реализуемые национальные проекты по различным направлениям образования, здравоохранения, сельского хозяйства несколько сглаживают обстановку, но в силу их временного характера рассчитывать на перспективное успешное развитие данных отраслей не приходится.

Отметим, что в следствие неравномерного распределения доходов формируется обширная зона бедности, в рамках которой все большее развитие приобретает застойная бедность как массовое общественное явление со свойственными ему процессами и моделями поведения.

Резкая социальная дифференциация населения России по доходам приняла устойчивый и угрожающий характер. Она порождает фрагментацию прежде единой социальной структуры на множество все более автономных и изолированных друг от друга слоев и групп, подрыв общественной солидарности, бесконечные социальные конфликты, возрастает социальная напряженность, что в конечном счете приводит к вытеснению отдельных категорий населения из общественного производства и социальной жизни. Наиболее значимым результатом рыночных реформ является «социальный разлом общества», который привел к возникновению не «новой России», а «двух России», противостоящих и все более расходящихся по своим поведению, предпочтениям, ориентациям. Образовались два уровня жизни со своими доходами и денежными единицами, два потребительских рынка, различающихся ценами и наборами потребительских благ. Представители «двух России» плохо понимают друг друга. И это тем опаснее, что в «страну богатых и очень богатых» (включая олигархов) входит политическая элита, которая не имеет существенных стимулов для изменения существующего положения. На противоположном полюсе «страна бедняков», доходы которых не достигают прожиточного минимума [3].

Подводя итог анализу социальных барьеров, препятствующих модернизационному развитию современной России целесообразно отметить, что пока не достаточно понятны контуры новых процессов модернизации. На

наш взгляд, на передний план современного развития, как единственно верного сценария преодоления в России существующих социально-экономических проблем, прежде всего касающихся формирования и перспектив роста среднего класса, выдвигается задача снижения социального неравенства. Мы исходим из того, что модернизация, опирающаяся на формирование и расширение среднего класса, должна ставить задачи, обеспечивающие увеличение доступа населения к новым источникам доходов, рост производительности труда практически во всех видах экономической деятельности, развитие рынка социальных услуг, снижение дифференциации заработной платы, расширение доступа к качественному образованию и гармонизацию системы социальной поддержки с жизненными циклами семьи.

Список использованной литературы:

1. Шаститко А. Е. Российские средние классы накануне и на пике экономического роста / А. Е. Шаститко, С. Б. Авдашева, М. А. Овчинников, Т. М. Малева, Л. Н. Овчарова. – М. : Экон-Информ, 2008. – 200 с.
2. Концепция долгосрочного социально-экономического развития на период до 2020 года. – Режим доступа : www.kremlin.ru.
3. Формирование социально-ориентированной рыночной экономики с позиции обеспечения национальной экономической безопасности (возможности, проблемы, перспективы). – Саранск : изд-во Морд. Ун-та, 2014. – С. 192.

ЛУКОМСКАЯ ТАТЬЯНА СЕРГЕЕВНА

студентка 4 курса Государственного института менеджмента и социальных технологий Белорусского государственного университета

ADVERTISMENT MARKET AS A PART OF ECONOMIC SYSTEM

Advertising is a means of communication used to pass a message from company to consumers. It is with advertising means that a firm develops and forms its image for end customers. Advertising may be considered a major means of communication strategy of involvement. In other words, advertising is a dialogue between a seller and a customer. The goal of this dialogue is to make the customer interested in a product or service offered, and if there is no interest, it can only mean that the dialogue has not been established and the goal has not been reached.

Advertisement market is a part of economic system that supplies public needs for advertising services. It is a separate sector of economics including a system of economic, legal, social, cultural and other relations. In economic system the advertisement market is interconnected with other markets and develops in the framework of general market-based economy rules [3].

In the course of development of society and relations connected to various aspects of market entities the functions of the advertisement market are becoming more and more difficult, while tendencies of development are changing. This way, several basic tendencies of market development can be specified: globalization, integration, concentration, networking and diversification.

Today's advertisement market is an element of global economy, so it is subject to the same processes as the world economy on the whole, though it has its specific features as well. The process of globalization is determined by a number of factors, such as: vigorous activity of transnational companies across the globe; increasing

processes of concentration and monopolization; accelerated development of global media and global information exchange; interpenetration of different cultures and introduction of common cultural standards.

Integration processes are ensured by activities of transnational and international companies worldwide. Economic integration, first of all, reveals itself in expansion of production and technological connections, joint use of resources, merging of capitals, provided favorable conditions for economic activity, removal of mutual barriers. These processes result in transnational companies and their brands being leaders of the global consumer goods market with turnovers equal to national budgets of many countries. Today top global advertising clients are leaders in the markets of the majority of countries in the world, while their advertising expenses are a substantial part of national advertisement markets.

A specific characteristic of transnational companies is working in more than one national market and getting shares of company's revenue for international operations. Bigger transnational companies target more than 100 national markets having a share of international revenue equal to 50 % and more. For instance, top global advertising client Procter & Gamble produces and sells around 300 brands in 160 national markets.

One of the important features of today's advertisement market is developing a global network of advertising agencies. The reason for it is that advertising has become transnational, and advertising agencies are now international. While globalization and competition are growing, it is more and more important for advertisement market to ensure quick and flexible adaptation of internal structure and external interconnections of agencies to the growth of global advertising clients' needs.

Many countries witness the situation where international brands followed by network agencies have become top advertisers. Any company introducing itself to foreign markets needs advertising. For example, when Japanese producers of automobiles, audio and video devices and home appliances made an expansion to European and North American markets, Japanese advertising agencies joined them in the same countries. American agencies followed American brands worldwide. Thus transnational corporations ensured formation and development of network agencies.

The notion of diversification conveys one of the tendencies of modern advertisement market concerning increasing activity of market entities (advertising agencies, in the first place), as well as their stepping outside their core business. Diversification process is determined by increased competition in the market and sophistication of advertising activities. Diversification of advertising companies goes with specialization and combination of various advertising activities making it possible to get advantage while preserving top positions in the market [1]. For example, advertising group Grey includes five network agencies: Grey itself (client and creative agency), G2 (BTL and digital communication), GHG (agency specializing in pharmaceutical market clients), Batey (agency working in South Eastern Asia) and Wing (agency for Spanish-speaking countries and audiences).

In advertising lots of advertising means are used, but each of them has its specific features and disadvantages, influences different audiences and could ensure different advertising efficiency, all other factors being equal. To reach specific goals of advertising client it is vital to choose the advertising means or a complex of them that would best meet the requirements determined.

There are a lot of criteria to classify advertising means: by their purpose, audience reach, technical characteristics, specifics of their usage, manner to

influence the five senses, means of distribution, etc. Ways of message transmission (channels, means, media) are very diverse, and they are developing all the time. In advertising there are hundreds, if not thousands, of them, so attempts to classify all of them usually face many difficulties. Besides, media develop in modern advertising industry much faster than they are comprehended from advertising communications point of view.

For practical usage there is a convenient general classification of advertising means based on the correspondence of an advertising means by advertising medium. According to this classification, advertising means are divided in accordance with advertising media types into above-the-line (ATL) and below-the-line (BTL) advertising media. ATL media include television advertising, radio, advertisements in media, Internet-advertising, out-of-home, domestic and transit advertising. BTL includes direct advertising, printed advertising, souvenirs and various promotion activities.

As for the trends existing in the Republic of Belarus, advertising market is expected to grow by 7-10 % in 2015. Today there are about 750 economic entities working in this field. To compare, in 2014 Belarusian advertising market grew by 20 % in comparison with 2013 and accounted for \$123 million. Television advertising accounts for 50 % of the market showing its efficiency and wachability. Out-of-home advertising gets 25 %, it is also very efficient in its influence. Yet the most dynamically developing advertising is the Internet one – now it accounts for 6 % at the Belarusian market [2].

In conclusion it should be noted that there are no significant differences between internal and external advertising activities markets. International marketing policy outside the country is determined by transnational corporations. Today there is a tendency to withdraw from centralized management in order to avoid inefficient authoritarian decisions. For correct and efficient marketing activity it is necessary to know state, specifics and tendencies of global market development.

The references:

1. Information portal «Advertising industry». – Access mode : www.adindustry.ru/doc/1159.
2. News of Belarus «Belta». – Access mode : www.belta.by/economics/view/rost-rynka-reklamy-v-belarusi-v-2015-godu.
3. Kotler P. Kotler on Marketing: How to Create, Win, and Dominate Markets / P. Kotler. – 2007. – 260 p.

НОВИКОВ АЛЕКСЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ

*магистрант факультета инновационной подготовки
Академия управления при Президенте Республики Беларусь*

РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ОБЪЕКТАМИ НЕДВИЖИМОСТИ

В настоящее время особую актуальность приобретают вопросы, связанные с управлением объектов недвижимости. Особенно это касается коммерческой недвижимости. Как приносящая доход, коммерческая недвижимость в современных условиях становится важным объектом инвестирования. Недвижимость, имея высокую привлекательность для инвесторов и предпринимателей, позволяет получить высокие прибыли в относительно короткие сроки. Наметившаяся тенденция к повышению

рыночных цен на недвижимость высокого класса и увеличивающиеся темпы строительства приводят к росту потребности в профессиональном управлении офисными и складскими помещениями. Собственники зданий и арендаторы осознают, что профессиональное управление недвижимостью является конкурентным преимуществом на растущем рынке.

Организация и регулирование рынка недвижимости должны обеспечить вовлечение в гражданский оборот недвижимость всех видов через механизмы свободной купли-продажи, аренды, доверительного управления, передачи прав собственности на здания, сооружения, жильё в условиях эффективного государственного регулирования и контроля.

Это будет способствовать цивилизованному разрешению вопросов рыночного ценообразования, создания условий для привлечения инвестиций, формирования залоговых фондов, обеспечивающих гарантии для поступления кредитных ресурсов, снижения рисков и непредвиденных издержек в сфере воспроизводства и обращения недвижимости, что будет способствовать укреплению экономики и стабилизации общества.

Особое место в формировании рыночной экономики занимает оценочная деятельность в сфере недвижимости, которая осуществляется в ходе совершения сделок купли-продажи, разрешения имущественных споров, получения кредитов под залог имущества, страхования, банкротства предприятий, разработки инвестиционных проектов и бизнес-планов, переуступки долговых обязательств и внесения материальных активов в качестве вклада в уставный фонд. Без развития оценочной деятельности невозможно дальнейшее формирование и эффективное функционирование рынка. Оценочная деятельность обеспечивает информационную основу для принятия управленческих решений, способствует структурной перестройке экономике, активизирует инвестиционные процессы, формирует конкурентную рыночную среду

Необходимость разработки эффективных рыночных механизмов управления недвижимостью связана также с тем, что огромный накопленный материально-вещественный потенциал, созданный на основе труда при отсутствии средств и механизмов воспроизводства и учета недвижимости за годы перестройки не только морально, но и физически устарел и утратил свою первоначальную стоимость.

Актуальность определяется тем фактом, что управление востребованной рынком недвижимости, воспроизводимой или вновь создаваемой на основе механизма спроса-предложения, является объектом жизненных экономических интересов практически всех участников рынка и способна приносить высокий доход, как предпринимателям, так и государству.

Список использованной литературы:

1. Саяпина Л. Г. Стандарты оценки стоимости гражданских прав / Л. Г. Саяпина // Экономика, оценка и управление недвижимостью и природными ресурсами : 6 материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 18-20 апр. 2007 г. / редкол. : И. П. Воробьев, А. В. Неверов, Н. Г. Смоляк ; Белорус. гос. технол. ун-т [и др.]. – Минск, 2007. – С. 46 – 49.

ПОЛІНЧУК КИРИЛО ІГОРОВИЧ

аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентіві України

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПІД ЧАС МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЗРУШЕНЬ

Питання циклічного розвитку окремо взятих компаній, держав, світового господарства стало об'єктом вивчення на межі XIX-XX ст., коли виникли необхідність пояснення кризових явищ в економіках окремих держав, а згодом і причин виникнення Великої депресії 1929-1933 рр. Але при цьому окремої уваги в своїх дослідженнях заслуговували не лише причини, а й наслідки. Адже вже тоді стало зрозуміло, що після кризи відбувається поживлення та відновлення економіки, проте структура зовсім інша – змінюються співвідношення використання ресурсів, галузі-лідери виробництва, зайнятість населення тощо. Значний вклад у дослідження даного питання зробив вчений Микола Дмитрович Кондратьєв. Досліджуючи динаміку розвитку економік держав XIX століття, він помітив, що спостерігались періоди піднесення та занепаду. Хвилі піднесення були зумовлені активізацією виробництва за рахунок винаходів і розвитку промисловості: початок XIX ст. – текстильна та виробництво чавуну, середина – розбудова інфраструктури: активізація використання морських перевезень і розбудова мережі залізних доріг, кінець – поява електроенергії та радіозв'язку. Але цикли піднесення несли в собі й негатив: зміна ключових галузей в економіці призводила до перерозподілу багатства в середині країн і ставала підґрунтям для виникнення революцій і війн, боротьби за політичне та економічне панування на континентах і у світі, що призводило до великомасштабних війн. Періоди спаду виробництва характеризувалися появою та розвитком нових галузей, технологічним оновленням виробництва, створенням нових робочих місць. При цьому початок кожного такого зростання як раз і характеризувався перерозподілом ключових галузей виробництва, виникнення нових ринків збуту [1, с. 9].

Зараз економіка України переживає саме такий трансформаційний період: важка промисловість паралізована через розміщення частини підприємств на території проведення Антитерористичної операції, через що відбувається збільшення державного замовлення у військовому секторі, а у зовнішньоторгівельних зв'язках здійснюється переорієнтація на Західних партнерів, особливо в контексті Євроінтеграції як ключового напрямку зовнішньої політики України. Проте не слід забувати і про населення.

Підвищення якості життя населення України є нагальною потребою, зумовленою необхідністю консолідації суспільства, об'єднання зусиль усіх його верств для реалізації цілей соціального розвитку з орієнтацією на досягнення високих соціальних стандартів та норм. Необхідно критично переосмислити світовий досвід формування нового соціально-економічного простору відповідно до національних потреб і запитів, передбачивши заміну старих способів розв'язання соціальних проблем принципово новими, більш ефективними. Основна ідея соціального розвитку повинна полягати у досягненні самодостатнього рівня соціодинаміки в суспільстві, усвідомленні та реалізації того, що повноцінне відтворення людського потенціалу, соціуму загалом є прерогативою не тільки держави і владних структур, але й кожного громадянина України, що здійснюється на основі узгодженості соціально

значущих інтересів громадян, суспільних об'єднань, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Тривале накопичення теоретичного та практичного досвіду трансформаційних перетворень зумовило еволюцію поглядів на сутність соціального розвитку, захисні функції держави, принципи і методи формування та реалізації її соціальної політики. Актуалізація цієї наукової проблематики відбувається в контексті євроінтеграційних намірів України та її самоідентифікації як майбутнього повноправного члена ЄС, поглиблення глобалізаційних процесів у світі, загострення проблем економічної та екологічної безпеки, подолання бідності населення. Мова йде про формування соціально орієнтованої ринкової економіки європейського типу, що відповідає міжнародним стандартам якості життя, формування середнього класу як гаранту стабільності в країні та ефективного фактора прискорення економічного зростання. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки та наукового обґрунтування комплексної стратегії соціального розвитку України, пошуку нових механізмів та інструментів його забезпечення, зниження надмірної соціально-економічної диференціації регіонів та соціальної напруги.

Досвід розвинених країн світу свідчить, що прогресивні трансформаційні перетворення та активна державна соціальна політика повинні характеризуватися високим рівнем цільової спрямованості, їх принципи і методи узгоджуватися із загальним курсом реалізації стратегічно важливих економічних реформ. Реальний соціальний успіх досягається лише за умови відповідності поставлених цілей та завдань інтересам і сподіванням широких верств населення, суспільному консенсусу щодо базових засад стратегії розвитку та механізмів її реалізації, досягнутому на основі консолідації всього суспільства. Ці процеси є дієвими каталізаторами соціального розвитку та зміцнення демократичних інститутів, розбудови суспільства і успішної реалізації стратегічних завдань довгострокового соціально-економічного розвитку. В умовах глобалізованої економіки необхідно постійно оновлювати діючі моделі соціальної політики з урахуванням історичних традицій, соціокультурної ідентифікації населення, а також місця країни у світовому господарстві.

Поступальний та динамічний розвиток країни повинен орієнтуватися на соціалізацію економічної системи з найповнішим урахуванням потреб, інтересів населення, його стимулів до продуктивної трудової діяльності з метою реалізації власного професійно-кваліфікаційного потенціалу, всебічного розвитку, одержання гідної винагороди за результати праці. Пріоритетність вирішення соціальних завдань логічно впливає з об'єктивної необхідності створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України, їх оптимальної інтеграції до світового економічного простору, який висуває нові вимоги до процесу відтворення населення, формування соціально-трудових відносин, розвитку всіх сфер життєзабезпечення населення та його основної складової – робочої сили. У зв'язку з цим необхідно трансформувати функції держави в управлінні соціальним розвитком; еволюція сучасних методів державного регулювання повинна відбуватися у напрямі зростання їх гнучкості, зміщення акцентів з регламентуючих та обмежуючих заходів на суто стимулюючі.

Але зараз на законодавчому рівні та при укладанні державних програм розвитку мало уваги приділено гуманітарному та соціальному розвитку. Основою Програми «Україна-2020», якою визначено проведення ряду

реформ, є внесення змін до структури промисловості, енергозабезпечення та зовнішньоторгівельних зв'язків. З 25 індикаторів реалізації даної Програми тільки 4 відносяться до соціального розвитку: середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки; 75 % випускників загальноосвітніх навчальних закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами, що підтверджуватиметься міжнародними сертифікатами; Україна візьме участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA та увійде до 50 кращих держав-учасниць такого дослідження; Україна разом із Світовим банком розробить показник добробуту громадян, визначиться з його цільовим значенням та проводитиме моніторинг змін такого показника [2].

Програма «Україна-2020» детально визначає завдання розвитку системи охорони здоров'я. Метою державної політики у цій сфері є кардинальне, реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинених європейських держав. Головними напрямками реформ мають стати підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я, забезпечення для них вільного вибору постачальників медичних послуг належної якості, надання для цього адресної допомоги найбільш соціально незахищеним верствам населення, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я. Орієнтиром у проведенні реформи є програма Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я – 2020» [2].

Програму розвитку системи освіти не визначено так детально. Проте зрозуміло, що обидва проекти, як ключові елементи соціального розвитку, є досить амбітними і потребують значного фінансування. Виходячи з вищенаведеного, основою реалізації таких програм має стати державно-приватне партнерство, яке є важливим інструментом, що дасть змогу системам охорони здоров'я і освіти швидше розвиватися. Мова йде про підвищення якості забезпечення населення соціальними послугами, але якими засобами? І тут відповідь очевидна – співіснування сектору державних установ та закладів, а також приватного сектору підприємств – це державно-приватне партнерство. В Україні поки це два полюси: приватні медицина й освіта для заможних, державні – для бідних, між ними середній клас, який може собі дозволити окремі послуги з приватного сектору (вивчення іноземних мов, стоматологія, пластична хірургія тощо). Але подібний підхід потребує детального вивчення та виваженості, щоб завтра не перетворитися на нові причини незадоволення населення, яке в одну мить обмежать у доступі до безкоштовної медицини й освіти.

Список використаних джерел:

1. Бодров В. Г. Інноваційно-інвестиційна модель сталого розвитку національної економіки : навч.-метод. матеріали / В. Г. Бодров, В. О. Гусев, В. Ф. Мартиненко. – К. : НАДУ, 2009. – 60 с.

2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015 // Верховна Рада України. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua.

ПОПОВ ЕВГЕНИЙ МИХАЙЛОВИЧ

канд. экон. наук, доцент, профессор кафедры финансов

Белорусского торгово-экономического университета

ПОПОВА ТАТЬЯНА ЕВГЕНЬЕВНА

преподаватель кафедры теории и практики государственного

управления Института государственной службы

Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ИСТОЧНИКИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И ФИНАНСЫ

Решение Республикой Беларусь важнейших социально-экономических задач со всей остротой ставит вопрос об источниках экономического роста, о ресурсах, которые необходимо мобилизовать для развития национальной экономики и повышения благосостояния народа.

В Республике Беларусь имеется достаточно мощный научно-технический потенциал, значительные достижения в различных отраслях науки и техники, заделы в фундаментальных исследованиях, уникальная научно-производственную база, использование которых в сложившихся экономических условиях неэффективно.

Наукоемкость ВВП в республике находится на уровне 0,81 %, в то время как в развитых странах этот показатель составляет 2-3 %.

Крайне низки в Республике Беларусь темпы обновления продукции. Если в странах Европейского союза ежегодно обновляется до 30 % продукции, то в Республике Беларусь – 3 %.

Чтобы изменить сложившееся положение, необходима выработка национальной инновационной стратегии как центрального звена государственной социально-технической политики.

Сложность проблемы источников роста состоит в том, что курс на существенное повышение благосостояния народа предполагает развитие индустрии как основы интенсификации и технического перевооружения всех отраслей национальной экономики.

Таблица 1

Структура расходов бюджета на национальную экономику

Расходы бюджета	2014		2015	
	Сумма, трлн.руб.	Уд.вес, %	Сумма, трлн.руб.	Уд.вес, %
Национальная экономика, всего: в том числе	18,6	100,0	22,8	100,0
Сельское хозяйство, рыбохозяйственная деятельность	7,5	40,3	9,0	39,5
Лесное хозяйство	1,2	6,5	1,4	6,1
Промышленность, строительство, архитектура	3,8	20,4	5,8	25,4
Транспорт	0,2	1,1	0,3	1,3
Дорожное хозяйство	3,1	16,7	4,4	19,3
Связь	0,2	1,1	0,1	0,4
Топливо и энергетика	2,1	11,3	1,2	5,18

Сорок процентов средств, вкладываемых в национальную экономику, направляется на развитие сельского хозяйства. Тем самым государство одновременно решает две задачи – решает продовольственную безопасность,

с одной стороны, и высвобождает из этой сферы рабочую силу с целью использования ее в других сферах.

Четверть всех средств, выделяемых на национальную экономику, приходится на промышленность. Однако следует отметить, что государство постепенно отказывается от государственной поддержки как инструмента спасения неэффективных производств. Отныне преференции будут предоставляться на конкурентной основе, неэффективные производства будут выводиться из экономики. Сегодня происходит перегруппировка финансовых потоков.

За предшествующие годы в промышленность были вложены огромные средства. Если в предшествующую пятилетку (2006-2010 гг.) в промышленность было вложено 20 млрд. дол., то в истекший (2011-2015 гг.) уже 72 млрд. долл. За пять лет у нас создано 185 новых предприятий, более 320 кардинально модернизированы. Выпуск инновационной продукции увеличился более чем в четыре раза.

Таблица 2

Структура доходов консолидированного бюджета Республики Беларусь (без учета Фонда социальной защиты населения) за 2012-2014 гг.

Показатели	Годы						Изменение структуры по удельному весу (+,-)	
	2012		2013		2014		2013 г. к (от) 2012 г.	2014 г. к (от) 2013 г.
	сумма, млрд.р.	уд. вес, %	сумма, млрд.р.	уд. вес, %	сумма, млрд.р.	уд. вес, %		
Доходы – всего	157956,0	100	189232,2	100	219280,6	100	-	-
Налоговые доходы, из них:	138012,8	87,37	164922,3	87,15	189016,8	86,20	-0,22	-0,95
Подходный налог	19318,5	12,23	26991,8	14,26	32091,99	14,64	+2,03	+0,38
Налог на прибыль	19534,6	12,37	21525,1	11,37	19994,0	9,12	-1,00	-2,25
Налоги на собственность	5188,0	3,28	7590,9	4,01	9618,4	4,39	+0,73	+0,38
НДС	45456,9	28,78	56223,3	29,71	69829,3	31,84	+0,93	+2,13
Акцизы	11190,7	7,08	17518,6	9,26	21230,9	9,68	+2,18	+0,42
Налоговые доходы от внешнеэкономической деятельности	25474,9	16,12	23327,5	12,33	18415,1	8,40	-3,79	-3,93
Неналоговые доходы	19600,8	12,41	24018,5	12,69	29077,3	12,26	+0,28	-0,43
Безвозмезд. поступления	342,4	0,22	291,4	0,15	1186,5	0,54	-0,07	+0,39

Данные свидетельствуют о том, что около 90 % доходов бюджета составляют налоговые доходы. Доминирующее положение среди налогов занимает налог на добавленную стоимость. Ее доля в доходах бюджета постоянно растет. Это в основном связано с повышением ставки налога с 18 до 20 %, с 12,23 % до 14,64 %, возросла доля подоходного налога за счет введения плоской шкалы подоходного налогообложения, повышения ставки налога до 13 % и относительно невысокими размерами налоговых вычетов. Повысилась за 2012-2014 гг. доля акцизного налога с 7,08 % до 9,68 %. Это явилось следствием повышения ставок акцизного налога.

Доля налога на прибыль за это время наоборот снизилась с 12,37 % до

9,12 %, что обусловлено снижением ставки налога с 24 % до 18 % и неэффективным ведением деятельности многими субъектами хозяйствования.

Динамика доходов бюджета определяется эффективностью деятельности предприятий и организаций и зависит от увеличения объемов производства, сдвигов в его отраслевой структуре, изменения ассортимента выпускаемой продукции, роста производительности труда, снижения затрат на производство и реализации продукции.

В современных условиях исключительную актуальность приобретает развитие внутреннего рынка товаров и особенно услуг.

С 1 января 2014 г. был внедрен механизм, стимулирующий взаимосвязь науки с производством, направление на создание наукоемких производств, наукоемких видов продукции.

Снижение налогового бремени на наукоемкие производства дало свои положительные результаты. В 2014 г. удельный вес организаций, осуществляющих технические инновации в общем объеме промышленных организаций составил 22,7 % против 12,1 % – в 2012 г. за последние три года в общем объеме промышленных организаций, осуществляющих технологические инновации в области горнодобывающей промышленности составил 167 %, в 2014 г., производства машин и оборудования – 41,3 %, производства электрооборудования – 50 %, производства транспортных средств – 44,8 %.

С увеличением финансовых ресурсов используемых в народном хозяйстве, важнейшее значение приобретает проблема их рационального и правильного распределения с целью обеспечения сбалансированности материально-вещественных и стоимостных пропорций общественного производства.

Таблица 3

Структура расходов республиканского бюджета

Расходы бюджета	2014		2015	
	Сумма, трлн.руб.	Уд.вес, %	Сумма, трлн.руб.	Уд.вес, %
Общегосударственная деятельность	64,8	50,4	62,3	44,2
Национальная оборона	7,1	5,5	8,1	5,7
Судебная власть, правоохранительная деятельность и обеспечение безопасности	12,8	10,0	15,3	10,9
Национальная экономика	18,6	14,5	22,8	16,2
Охрана окружающей среды	0,7	0,5	0,7	0,5
Жилищно-коммунальные услуги и жилищное строительство	0,1	0,01	0,1	0,01
Здравоохранение	5,7	4,4	6,5	4,6
Физическая культура, спорт, культура, СМИ	2,3	1,8	2,8	2,0
Образование	6,6	5,1	7,7	5,5
Социальная политика	9,8	7,6	14,7	10,4
Всего расходов	128,6	100,0	141,0	100,0

Данные свидетельствуют о том, что почти половина средств республиканского бюджета запланировано потратить на общегосударственную деятельность. Это: представительные и законодательные органы Республики Беларусь, органы государственного управления и другие органы исполнительной власти общего назначения, финансовые и налоговые органы, органы государственной статистики, обслуживание государственного долга, международная деятельность (открытие и содержание дипломатических представительств и консульских учреждений Республики Беларусь за рубежом и т.п.). Только на обслуживание государственного долга в бюджете Республики Беларусь было заложено 9,9 трлн.р., то на 2015 г. эти расходы предусмотрены уже в сумме 13,6 трлн.р., т.е. почти в 1,4 раза больше. В то время как расходы на финансирование национальной экономики планировались в размере 18,6 трлн.р. в 2014 г. и 22,8 трлн.р. – в 2015 г., что соответственно составляет 14,5 и 16,2 % всех расходов республиканского бюджета. Явно недостаточно средств выделяется на образование и здравоохранение.

Реформа государственного управления позволила сократить управленческие расходы, но ее необходимо продолжить.

Список использованной литературы:

1. О социально-экономическом развитии Республики Беларусь в 2011-2015 гг. – Режим доступа : www.minfin.gov.by.

2. Попов Е. М. Налогообложение в Республике Беларусь: состояние, перспективы развития / Е. М. Попов // Потребительская кооперация. – 2013. – № 1. – С. 42 – 50.

3. Попов Е. М. Финансы и социально-экономическое развитие Беларуси / Е. М. Попов, Т. Е. Попова // Потребительская кооперация. – 2015. – № 2. – С. 16 – 22.

ПОПОВА ТАТЬЯНА ЕВГЕНЬЕВНА

преподаватель кафедры теории и практики государственного управления Института государственной службы Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И ДЕВАЛЬВАЦИОННЫЕ СОРЕВНОВАНИЯ

Биг Мак индекс публикуется The Economist и является оперативным инструментом определения паритета покупательной способности валют 44 стран мира. Он демонстрирует своего рода ценовую «пищевую цепочку», где страны с экспорто-ориентированными моделями конкурируют, чтобы оказаться в конце рейтинга, максимально обесценивая собственную валюту, а, следовательно, товары, услуги, труд, чтобы иметь возможность приобрести валюту стран, находящихся в верхней части рейтинга.

Чем сильнее обесценивается валюта, тем дороже странам, завершающим рейтинг обходится приобретение валюты стран вершины рейтинга, тем недоступнее товары этих стран и технологии. Таким образом, странам с мировыми резервными валютами не обязательно развивать реальный сектор, достаточно давать свои деньги в долг другим странам и осуществлять эмиссию в случае чрезмерного укрепления валюты.

Рейтинг The Economist, составленный 16 июля 2015 г., возглавляют

страны, высоко оценивающие свои валюты – Швейцария, Норвегия, Швеция, Дания, США, Израиль, Канада, Великобритания. Внизу рейтинга находятся страны, реализующие продукты своего труда на мировом рынке с огромными скидками: это Польша (недооцененность 46,9 %), Гонконг (48,3 %), Индонезия (52,3 %), Египет (54,9 %), ЮАР (56,3 %), Малайзия (58,0 %), Россия (60,7 %), Индия (61,7 %), Украина (67,7 %), замыкает список Венесуэла (86,0 %).

The Economist не включает Беларусь в рейтинг по «индексу Биг Мака». При официально установленном Национальным Банком Республики Беларусь по состоянию на 4.09.2015 г. курсе в 17683 бел. рублей за американский доллар, белорусский Биг Мак стоит 36000 бел. руб., следовательно белорусский «индекс Биг Мака» равен 2,035 или 42,48 % от стоимости американского Биг Мака, т.е. недооцененность составляет 57,52 %. В рейтинге 44 стран, публикуемому The Economist, это соответствует 40 месту, после ЮАР.

В распределении экспорта Республики Беларусь по странам – основным торговым партнерам за 2014 г. Россия занимает 42,1 % (январь – июль 2015 г. – 38,0 %), Украина – 11,3 %. После проведенных девальвационных мероприятий в 2014-2015 гг., российская и украинская валюты находятся в рейтинге ниже белорусского рубля. Конкурируя только качеством немонопольной продукции Республике Беларусь сложно поддерживать в прежнем объеме экспорт в эти страны.

Активные девальвационные процессы в России и в Украине, толкают вниз ВВП Республики Беларусь на протяжении 2 кварталов 2015 г. подряд. Инфляция запланирована в соответствии с «Основными направлениями денежно-кредитной политики Республики Беларусь на 2015 г. на двузначном уровне – 12 % и уже за январь-июль 2015 г. фактический рост потребительских цен составил 7,5 %. Такая ситуация в экономической теории называется «стагфляцией».

Для стимулирования экономического роста положительный эффект оказывает девальвация национальной валюты. В случае наличия у страны долга в валюте, чем больше будет обесценена валюта, тем тяжелее стране обслуживать государственный долг. Государственный долг Республики Беларусь номинирован в долларах США и по состоянию на 1 августа 2015 г. составляет 260,3 трлн. руб., т.е. увеличился по сравнению с началом 2015 г. на 62,9 трлн. рублей или на 31,8 %.

В случае продолжения девальвационных соревнований в развивающихся странах, повышение процентных ставок ФРС США осуществить не удастся, а необходимо будет возобновлять политику количественного смягчения. Этот сценарий для Республики Беларусь является предпочтительным.

Решением проблемы спада экономического роста является увеличение государственного финансирования развития производства и инфраструктуры, инновационная экономика. Инфляция является обратной стороной наращивания финансирования государственных программ модернизации национальной экономики. В ситуации высокой скорости нарастания внутреннего долга, чтобы не разгонять инфляцию, следует рассмотреть возможность выпуска казначейских облигаций.

Так, в Российской Федерации в 1994 г. были выпущены казначейские обязательства, которыми можно было рассчитываться с государством по налогам, т.е. происходил взаимный зачет задолженности государства перед предприятиями в части финансирования работ по заказу государства и в части

платежей в федеральный бюджет. Применение казначейских обязательств позволило государству в условиях дефицита государственного бюджета и высокой инфляции без дополнительной эмиссии денежных средств решить проблему финансирования государственных программ.

Республике Беларусь целесообразно продолжить дальнейшую координацию денежно-кредитной и бюджетной политики с другими странами Евразийского экономического союза (ЕАЭС) для создания в перспективе, валютного союза.

В настоящее время набирает силу процесс переключения стран на национальные валюты при двусторонних сделках. Использование доллара США в мировых валютных резервах снижается. В рамках «Соглашения о сотрудничестве в области организации интегрированного валютного рынка государств – участников Содружества Независимых Государств» Российская Федерация предлагает механизм, который позволит отказаться от доллара и евро в качестве промежуточной валюты в расчетах.

САВИНА ТАТЬЯНА НИКОЛАЕВНА

*канд. экон. наук, доцент, докторант кафедры экономической теории
Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева*

СЕРЕБРЯКОВА СВЕТЛАНА НИКОЛАЕВНА

*студентка 3 курса экономического факультета
Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева*

ETHICS OF BEHAVIOR AS A TOOL FOR SOCIAL DEVELOPMENT MODERN COMPANY

Ethical behavior is one of the most controversial elements of modern management of the organization. So, in foreign organizations in the USA and Europe who can not imagine their existence without ethical regulation, in order to improve the characteristics of the ethical behavior of managers and ordinary workers, are the following events:

- developed ethical codes that represent «guides» to correct the behavior of workers and managers in contentious situations. Codes of ethics include a system of shared values and rules of conduct of the organization, to be followed by its employees. For efficient operation of such codes in organizations may result in disciplinary measures for violations of the code of ethics;

- create maps of ethics for each employee. They would clarify the code of ethics and contain the contact information of the consultant on ethical issues;

- some organizations create ethics committees to assess the everyday practices from the point of view of ethics. Some organizations don't create such committees, but hiring a specialist in business ethics and called a lawyer on ethics. The role of the lawyer performing the function of «social conscience» of the organization;

- is training ethical behavior of managers and employees;

- ethics is the examination, which represents a comprehensive analysis of a particular aspect of the organization. The results of such examination becomes a system of proposals aimed at improving the moral climate as well as changes in the practices of the organization;

- is the ethical counseling when problems cannot be resolved by the host

organization, which invited the competent independent experts on the ethics of business relations.

It should be noted that the above activities are in most cases characteristic for organizations in the U.S. and Europe, and in Russia ethics of business plays a special role, it is not mandatory for management decisions. Therefore, the experience of foreign countries cannot always be regarded as a role model, because national characteristics have an impact on the assessment of ethical or unethical act. In this regard, it is necessary to consider the Russian business ethics in the context of national peculiarities (tab. 1).

Table 1

National characteristics of business ethics

Country	Person responsible for ethical behaviour	Standards of ethical behavior	Participants in the business processes
USA	Employee	codes of Ethics	the Corporation
Europe	is a Society	of rule of law	the Government, the trade unions
Russia	Manager	the discretion of the head	Government, the Corporation

So, the first element describing the national characteristics of business ethics, is the person responsible for ethical behavior. In the US individualistic culture dominates, it assumes the liability for their activities for each employee. Ethical codes, maps, ethics, ethics committees, ethics education allow employees to make ethically right decisions. In European countries it's nice to think that people cannot be responsible for the ethical behavior of the organization as it operates within the framework set by the society as a whole and government in particular, therefore, the responsibility for ethical behavior rests with the society. In Russian organizations for ethical behavior in the organization meets the head. This is due to the hierarchy of the organization, which leads to a limited choice of alternatives of behavior by the employee.

The second element that reflects the national features of business ethics are the standards of ethical conduct. In the US the benchmark of behavior are ethical codes developed for each organization; in Europe, the main standards for ethical conduct are rules of law; and for Russian business the main source of ethical norms is the discretion of the supervisor.

The third element are the participants of the business processes. In the US, the main participant in any business process, including ethical regulation, is a Corporation. Government intervention in this process is minimal, that is, ethics acts as a goodwill gesture, when a staff member is encouraged to behave in some way that is beneficial for the business community as a whole. For Europe, in contrast, is characterized by active state intervention in business processes. It, along with the organizational obydinenie and trade unions, is a member of the business process governing the ethics in the organization. For the business processes taking place in Russia, typical the following actors: the state and the organization. It is important to note that both participants in the priority of putting its own interests, which, in turn, is reflected in the results achieved by the organizations [1].

So looking at the elements of the business ethics that demonstrate cultural differences in using it, we can say that business ethics in the organization – the concept is not universal. Russian business and Russian business ethics are unique compared with the experience of American and European organizations. This

suggests that between ethical behavior in the business sphere of Russian and foreign businessmen, there is a «gap». For example, it is not enough to create a code of ethics for the organization, since most codes are for employees, not top management. When managers violate the rules generated by considering their behavior above regulation. Employees, seeing this attitude, they begin to ignore the rules set forth in the code. The solution of this problem in Russian companies, adherence to ethical principles by all employees, is possible only if the top management will work within the principles of ethics. That is, by introducing into the organization's policy of ethics, violation of the main provisions of which will result in disciplinary responsibility.

The references:

1. Cherepanov N. V. Russian business ethics in the context of national peculiarities / N. V. Cherepanov // journal of science of Siberia. – 2013. – No. 1 (7).

ХУДАВЕРДІСВА ВІКТОРІЯ АНАТОЛІЇВНА

*к. е. н., доцент кафедри менеджменту, економіки і маркетингу
Харківської державної зооветеринарної академії*

БАЦІНКО ВЛАДИСЛАВ ІГОРЕВИЧ

магістр Харківської державної зооветеринарної академії

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА АСПЕКТИ ЙОГО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Соціально-економічний розвиток із всієї сукупності державних інтересів є актуальним і пріоритетним напрямом, саме активізація економічного життя визначає тенденції економічного зростання всієї країни. Світовий досвід свідчить про те, що держава є стійкою і життєздатною лише в тих випадках, коли її адміністративно-територіальні утворення є політично стабільними, економічно і соціально життєдіяльними. Розвиток є рушійною силою прогресу, його матеріальною основою. Серцевиною розвитку є економічний розвиток, який включає кількісне збільшення населення і багатства, поява якісно нових капітальних благ і цінностей, явищ і процесів, глибоку модернізацію і перебудову всієї економічної і соціальної системи [1].

Економічний розвиток – важлива мета будь-якого суспільства, держави. Незалежно від ідеології і вже досягнутого рівня добробуту, всі країни переслідують цілі розвитку економіки і підвищення життєвого рівня. Термін «розвиток» часто уживається в наступних поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки міста, регіону, країни. У кожному випадку під розвитком мається на увазі будь-яка прогресивна зміна, перш за все, в економічній сфері. Якщо зміна кількісна, говорять про економічне зростання. При якісній зміні може йтися про структурні зміни або про зміну змісту розвитку, або про придбання економічною системою нових характеристик.

Подолання кризи в будь-якій сфері життя безпосередньо пов'язане з рівнем економічної активності. Соціальний розвиток визначається ресурсними можливостями, які, у свою чергу, залежать від ступеня економічного розвитку. Тому, тільки розвиваючи економічну активність, можна здійснити ті або інші прориви в житті місцевого суспільства і підняти рівень добробуту населення, який, кінець кінцем, завжди визначає ступінь успіху функціонування тієї або іншої соціально-економічної системи.

Економічний розвиток регіону створює базу і є важливим джерелом підвищення якості життя населення, оскільки в ході взаємозалежних процесів економічного розвитку створюються предпосилки для підвищення доходів громадян, споживання, рівня освіти і медичного обслуговування. А також створюються умови, які сприяють зростанню самоповаги людей в результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на підвищення престижності особи в суспільстві [2].

Економічний розвиток, як правило, створює передумови для розвитку соціальної сфери, тому разом з чисто економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні показники розвитку, які стали не менш важливими в оцінці ступеня розвитку будь-якого регіону. Прогрес в розвитку слід розглядати і з погляду економіки, і з погляду соціальної сфери. Позитивна динаміка економічних показників у відриві від прогресивних змін в соціальній сфері приведе до перемоги застарілого принципу «виробництво ради виробництва». Тому поняття «економічний розвиток», як правило, припускає, визначає і перетікає в поняття «соціально-економічний розвиток», не міняючи суть дослідження, а, навпаки, детальніше розкриваючи проблему.

Соціальний аспект в розвитку полягає в підпорядкуванні цілей економічного зростання першочерговим завданням соціального розвитку. Економічний аспект полягає в найбільшій відповідності кінцевих результатів економічного розвитку досягненню сукупності цілей соціального розвитку. Економічна складова соціально-економічної ефективності є матеріальною основою для поліпшення якості життя – підвищення добробуту суспільства [3]. Плани стратегічного розвитку можуть приймати форму програм соціально-економічного розвитку. Такі програми складаються по основних сферах діяльності людини з урахуванням розумних співвідношень державного регулювання і ринкових відносин. Програми звичайно містять підпрограми і поетапні плани їх реалізації.

При складанні програм розвитку регіонів необхідно орієнтуватися на наступні принципи.

1. Переорієнтація діяльності всіх структур на розвиток людини і створення умов гідного життя, підвищення рівня і якості життя, зміну її на краще. Вибір критеріїв і показників розвитку людини, створення умов гідного життя, підвищення її рівня і якості.

2. Постановка цілей і завдань, які необхідно вирішити, щоб забезпечити досягнення мети. Вибір основних напрямів і орієнтирів руху в процесі досягнення мети.

3. Виявлення ресурсів для вирішення поставлених завдань і досягнення мети.

4. Проведення багатоваріантних розрахунків і вибір пріоритетів залежно від масштабів витрат, результатів, що досягаються, часу на досягнення мети, можливостей використання чинників підвищення ефективності.

5. Укладення договорів і контрактів на найближчу і віддалену перспективу зі всіма передбачуваними учасниками їх реалізації.

6. Застосування ефективних методів управління (маркетинг, стратегічне планування, програмно-цільовий, мережевий графік, синхронізація, моніторинг, управління по результатах) [4].

Механізм реалізації програми включає наступні блоки: інформаційний; нормативно-правового регулювання; організаційно-розпорядливий; фінансово-економічний; ресурсний. Для розробки і реалізації програм

притягуються на договірних основах компетентні фахівці і ініціативні творчі працівники, що мають своє бачення рішення назрілих проблем і здатні їх вирішувати. Механізми проведення перетворень, які включають способи мобілізації ресурсів, створення відповідних структур і проведення необхідних організаційно-технічних заходів, конкретизуються при розробці відповідних підпрограм. Підпрограми в сукупності складають збалансований комплекс. У відсутності такої організаційної підготовки неминуче неефективне використання і без того обмежених ресурсів [4].

Реалізація стратегічного плану соціально-економічного розвитку включає регламентацію наступних основних організаційно-технічних аспектів:

- пошук зацікавлених юридичних і фізичних осіб, матеріальних і фінансових ресурсів;
- формування сприятливої громадської думки, забезпечення матеріальної і моральної зацікавленості кожної людини, яка може вплинути на досягнення кінцевих результатів, підтримка інновацій;
- підготовка і ухвалення на відповідних рівнях нормативних і директивних документів, необхідних для проведення перетворень;
- створення організаційних структур реалізації проектів, навчання фахівців роботі в нових умовах;
- контроль виконання планів і програм.

Регіональний розвиток – це складний і комплексний процес, який має свій зміст – процес виробництва і відтворення; матеріально-речовинні носії – чинники економічного зростання; кількісні і якісні показники, що характеризують соціально-економічний результат як суспільне багатство в різних його формах [2].

Соціально-економічний розвиток регіонів в значній мірі залежить від об'єму і ефективності використання економічного потенціалу їх території, який є основою існування і життєдіяльності регіону.

Важливе значення для розвитку країни має виробничий і науково-технічний потенціал, який знаходить віддзеркалення в сукупній можливості галузей народного господарства проводити промислову і сільськогосподарську продукцію, здійснювати інвестиційну і інноваційну діяльність. В даний час пріоритетність якості розвитку над кількісними економічними показниками стає найбільш актуальним питанням, оскільки у різносторонньої господарської діяльності, покладеної в основу економічного розвитку суспільства, є і інша сторона – екологічні наслідки, які можуть звести нанівець всі досягнення економіки, особливо з урахуванням останніх екологічних катаклізмів.

Сьогодні регіони України в своєму соціально-економічному розвитку повинні забезпечувати економічне зростання за допомогою такої господарської діяльності, яка і по своїй структурі, і за своїм змістом не суперечила б принципам стійкого розвитку, сприяла створенню сприятливих умов для життя і соціального благополуччя населення, рівень якого визначається економічними досягненнями.

Список використаних джерел:

1. Масловська Л. Ц. Сталий розвиток продуктивних сил районів: теорія, методологія, практика : дис... д-ра екон. наук / Л. Ц. Масловська. – К., 2009. – 404 с.
2. Максимова Т. С. Формування механізму діагностування та

прогнозування економічного і соціального розвитку регіонів : дис... д-ра екон. наук / Т. С. Максимова. – Донецьк, 2010. – 447 с.

3. Варналий З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / З. С. Варналий. – К. : Знання України, 2012. – 498 с.

4. Общий и специальный менеджмент / под ред. А. Л. Гапоненко и А. П. Панкрухина. – М. : Изд-во РАГС, 2010. – С. 114 – 124.

ЧУРА ТАТЬЯНА ОЛЕГОВНА

студентка факультета інноваційної підготовки

Академії управління при Президенті Республіки Беларусь

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА БОНУСНЫХ ПРОГРАММ ДЛЯ ЧАСТОЛЕТАЮЩИХ ПАССАЖИРОВ

Бонусная программа авиакомпании – программа лояльности для клиентов авиакомпании, поощряющая часто летающих пассажиров пользоваться услугами именно данной авиакомпании.

В современных программах персональный счёт участника пополняется за каждый полет пропорционально расстоянию и стоимости билета. Чаще всего в качестве учетной единицы выступают сухопутные мили, как наиболее распространённая единица измерения расстояния в гражданской авиации. Однако в некоторых программах в качестве учётной единицы используются километры, а также просто баллы и очки, в той или иной степени пропорциональные расстоянию. Иногда начисления прямо пропорциональны тарифам или сегментам полёта, то есть количеству взлётов-посадок.

Для сравнения были выбраны программы: «Белавиа Лидер», «Аэрофлот Бонус», «FINNAIR PLUS», «Delta SkyMiles», «Qatar Airways Privilege Club» (табл. 1).

Таблица 1

Результаты исследования

Признак	«Белавиа Лидер»	«Аэрофлот Бонус»	«FINNAIR PLUS»	«Delta SkyMiles»	«Qatar Airways Privilege Club»
Кто может стать участником?	Любой пассажир старше 2х лет	Любой пассажир старше 2 лет	Любой пассажир старше 2х лет	Любой пассажир	Любой пассажир
Допускается ли участие юридических лиц?	да	нет	нет	нет	нет
Есть ли уровни и сколько их?	Золотой и Серебряный. Корпорации (организации), не могут быть переведены на элитный уровень	Серебряный, Золотой и Платиновый уровни	Базовый, Серебряный, Золотой и Платиновый уровни. Предусмотрены два пожизненных уровня: Золотой и Платиновый	Статус Medallion: Серебряный, Золотой, Платиновый, Бриллиантовый	Бордовый, Серебряный, Золотой и Платиновый

Продолжение табл. 1

<p>Условия получения уровня?</p>	<p>25000 баллов = Серебряный, 50000 баллов = Золотой в течение одного календарного года</p>	<p>25000 миль = Серебряный, 50000 миль = Золотой и 125000 = Платиновый уровни</p>	<p>40 000 баллов уровня или совершить 24 полета = Серебряный, 90 000 баллов уровня или совершить 54 полета = Золотой, 150 000 баллов уровня или совершить 92 полета = Платиновый уровни. Для перехода на пожизненный уровень Finnair Plus Lifetime Gold необходимо набрать 3 000 000 баллов уровня, а для</p>	<p>Каждому участнику, заработавшему один, два и четыре миллиона миль, мы дарим статус Medallion® на один год. Статус Medallion присваивается на основании совокупного количества миль или сегментов, а также ваших годовых расходов</p>	<p>Бордовый сразу, 140 баллов = Серебряный, 275 = Золотой, 550 = Платиновый за 12 месяцев</p>
			<p>перехода на пожизненный уровень Finnair Plus Lifetime Platinum – 5 000 000 баллов.</p>		
<p>Правила присвоение баллов (миль)</p>	<p>Чем дальше летишь, тем больше баллов, мин 250.</p>	<p>Расстояние * 0,75= количество баллов.(эконом класс) Для базового уровня</p>	<p>Чем дальше летишь, тем больше баллов, мин 500</p>	<p>Обычные участники SkyMiles будут зарабатывать пять миль за каждый доллар</p>	<p>5000 миль = 50 баллов. На сайте есть калькулятор миль</p>
<p>Какие привилегии на лучших уровнях?</p>	<p>Приоритетный лист ожидания, дополнительное начисление 10 % и 25 % баллов; регистрация у стойки бизнес-класса; дополнительный провоз 10 кг багажа без дополнительной оплаты; возможность оформления премии на любое лицо за счет списания баллов со своего персонального счета; первое изменение даты в авиабилете бесплатно; повышение класса обслуживания на борту с экономического до бизнес класса при наличии мест; возможность оформления серебряной карточки «Блавиа Лидер» для супруга с тем же сроком действия, что и золотая карточка участника</p>	<p>Доступ в залы ожидания повышенной комфортности; Услуга ускоренного прохождения паспортного контроля; Дополнительное место багажа; Возможность предварительного выбора мест в салоне самолета по билетам экономического класса; Повышение класса обслуживания; Дополнительные бонусные мили за полеты; Оформление премиального авиабилета за двойное количество миль; оформление премиального авиабилета при недостатке миль на счете; Подарочная золотая карта на третье лицо</p>	<p>Дополнительное место багажа (до 23кг); разрешено бесплатно провозить с собой один комплект снаряжения для гольфа (набор клюшек и мешок для гольфа), один комплект лыжного снаряжения (лыжи, лыжные палки, ботинки и чехол для лыж) или один комплект снаряжения для дайвинга (баллоны с воздухом должны быть полностью опорожнены); регистрация на стойке для пассажиров бизнес-класса; бесплатно бронировать место на рейсе; получить скидку 10 % на все товары, приобретаемые по обычной цене на борту самолета; Повышение класса обслуживания</p>	<p>Доступ в залы ожидания повышенной комфортности; Услуга ускоренного прохождения паспортного контроля; Дополнительное место багажа; Возможность предварительного выбора мест в салоне самолета по билетам экономического класса; Повышение класса обслуживания; Дополнительные бонусные мили за полеты; Статус Medallion в подарок;</p>	<p>Доступ в залы ожидания повышенной комфортности; Услуга ускоренного прохождения паспортного контроля; Дополнительное место багажа; Возможность предварительного выбора мест в салоне самолета по билетам экономического класса; Повышение класса обслуживания; Дополнительные бонусные мили за полеты;</p>

Продолжение табл. 1

Есть ли баллы за регистрацию?	нет	нет	Нет	Нет	Есть, 2000 при первом заказе билета
Нужно ли набрать определенное количество баллов для регистрации?	После набора участником 1500 квалификационных баллов или после совершения третьего платного полета регулярными рейсами Белавиа, участнику высылается постоянная карточка участника программы «Белавиа Лидер»	После набора минимума в 2000 миль на персональном счёте в программе выпускается членская карта и высылается вместе с Информационным Пакетом участника	После первой транзакции с использованием их учетной записи новые участники получают карту участника Finnair Plus, на которой указан их личный номер участника. Неподписанные карты Finnair Plus не могут использоваться	После регистрации в программе участникам присваивается индивидуальный номер; карту участника можно распечатать в разделе «Мой кошелек»	нет
На что можно потратить баллы?	Премиальный авиабилет или повышение класса обслуживания	Повысить класс обслуживания, получить премиальный авиабилет или услугу Партнёра	Премиальный авиабилет или повышение класса обслуживания	Премиальный авиабилет, покупки миями, пожертвование.	Премиальный авиабилет или повышение класса обслуживания
Можно ли передавать баллы другим участникам?	Для элитного уровня	Для элитного уровня допускается оформление передачи премиальных билетов не более 10 (десяти) раз за календарный год. Количество премиальных билетов, оформляемых на лицо, на чье имя открыт счёт в Программе, за счёт собственных накопленных миль, не ограничивается	Возможно онлайн через учетную запись участника программы. За каждый перевод взимается сервисный сбор в размере €20 Премии можно передать близкому родственнику или лицу, проживающему с вами бесплатно. Баллы можно приобрести за деньги (до 50000)	Участники программы SkyMiles могут обмениваться накопленными миями через программу глобального обмена миями Global Points Exchange (GPX) на сайте points.com/tradeonprx . За передачу миль взимается сбор.	Можно купить до 60000 баллов, но только после того, как вы наберете 3000 баллов
Через сколько дней баллы аннулируются?	Если на счете участника не зарегистрирован о ни одного полета за 2 календарных года подряд, баллы сгорают и восстановлению не подлежат	Все неиспользованные мили сгорают, если в течение 2-х календарных лет на счёте участника не зарегистрирован о ни одного полёта	Баллы действуют на протяжении трех (3) лет, начиная со дня рейса или услуги, за которую они начисляются. Дата окончания срока действия баллов указана в Интернете	Мили SkyMiles имеют неограниченный срок действия	Сгорают каждый год 30 июня и 31 декабря. У держателей пластиковой карты баллы не сгорают, пока у них есть карта.
Есть ли авиакомпании-партнеры?	нет	Есть 18 авиакомпаний-партнеров (альянс SkyTeam)	Есть 15 авиакомпаний-партнеров (альянс oneworld)	Есть 25 авиакомпаний-партнеров (часть альянс Sky Team)	Есть 19 авиакомпаний-партнеров (альянс oneworld)
Учитываются ли полеты до регистрации?	Да. Заявление принимается не позднее 6-ти месяцев от даты совершения полета	Нет	Нет	Нет	нет

Проанализируем отличие программы «Белавиа Лидер» от других:

- в программе «Белавиа Лидер» допускается участие юридических лиц, в остальных – нет;
- также в нашей программе учитываются поездки, совершенные до

регистрации, в других – нет;

- во всех программах есть элитные уровни;
- только в «Qatar Airways Privilege Club» есть дополнительные баллы за регистрацию;

- в программах «Delta SkyMiles» и «Qatar Airways Privilege Club» не нужно набирать определенное количество баллов для получения карточки участника;

- потратить баллы можно на премиальный авиабилет во всех программах или повышение класса обслуживания, кроме «Delta SkyMiles». Там можно пожертвовать заработанные баллы.

- в программе «Qatar Airways Privilege Club» можно только купить баллы, продавать нельзя;

- только в программе «Delta SkyMiles» баллы не сгорают и имеют неограниченный срок действия;

- самое основное: только в «Белавиа Лидер» нет авиакомпаний-партнеров.

Список использованной литературы:

1. Белавиа : официальный сайт. – Режим доступа : www.belavia.by/leader/rules.

2. Эмирейтс Skywards и Business Rewards. – Режим доступа : www.emirates.com/ru/russian/skywards/about/skywards.aspx.

3. Аэрофлот : официальный сайт. – Режим доступа : www.aeroflot.ru/cms/afl_bonus.

4. Finnair. – Режим доступа : www.finnair.com/ru/ru/plus.

5. SkyMiles. – Режим доступа : www.ru.delta.com/content/www/en_US.

ШУСТ АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ

*старший преподаватель Института государственной службы
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

УСТРАНЕНИЕ СТРУКТУРНЫХ ДИСБАЛАНСОВ В ЭКОНОМИКЕ В УСЛОВИЯХ ДЕЙСТВИЯ НЕБЛАГОПРИЯТНЫХ ЭКЗОГЕННЫХ ФАКТОРОВ

В настоящее время Республика Беларусь характеризуется значительной открытостью национальной экономики, высокой внешнеторговой квотой (108 % в 2014 году), глубоким участием в региональных интеграционных процессах и международном разделении труда (коэффициент МРТ равен 2,1 в 2014 году). Ведущие отрасли народного хозяйства обладают богатой внутренней структурой и экспортной ориентацией, поддерживаемые высокоразвитым человеческим капиталом. Одновременно на экономическом развитии Беларуси продолжают сказываться сложности переходного периода развития и процесса реформирования, отягощаемые неблагоприятными внешними факторами.

В течение 2013-2014 гг. совпадение набора неблагоприятных факторов привело к подавлению экономической активности и длительному и нарастающему давлению на платежный баланс. Низкая экономическая активность в странах-основных торговых партнерах, прежде всего в России (рост ВВП в 2014 году на 0,6 %) и Украине (падение ВВП в 2014 году на

28,1%), усиленная геополитической напряженностью и сопутствующими проблемами, привели к сокращению спроса на белорусский экспорт. Опережающая девальвация национальных валют в странах-партнерах по ЕЭП (в процентном отношении к доллару США за период с начала 2014 года: Россия – 107,8 %, Казахстан – 56,2 %), а также в Украине (168,3 %), привела к дальнейшему снижению конкурентоспособности экспорта. Свой негативный вклад в динамику экспорта внесло также резкое падение цен на нефть и нефтепродукты во второй половине 2014 года и в целом нисходящая динамика мировых цен на калийные удобрения. В результате, рост экономики Беларуси в 2014 году составил всего 1,6 %, промышленности – 1,9 %, падение инвестиций в основной капитал составило 8,5 %, потребительская инфляция достигла 16,2 %, тем самым значительно превысив целевые ориентиры. Вышеуказанные неблагоприятные факторы было сложно заранее предвидеть при выработке политики, они носят экзогенный характер.

Благодаря более жесткой макроэкономической политике в 2014-2015 гг. произошло существенное сокращение дефицита текущего счета платежного баланса (1,3 % от ВВП за 8 месяцев 2015 года, 6,7 % от ВВП в 2014 году по сравнению с 10,4 % от ВВП в 2013 году).

В начале 2014 года правительством Беларуси была разработана экономическая программа, призванная обеспечить оперативное реагирование на неблагоприятные воздействия внешних факторов и повысить общую резистивность экономики страны. Основной целью программы является поддержка платежного баланса в период действия неблагоприятных внешних факторов и пиковых выплат по внешнему государственному долгу. Программа нацелена на восстановление макроэкономической стабильности, что обеспечит условия для возврата на траекторию устойчивого экономического роста.

В рамках данной программы начала осуществляться комплексная экономическая политика в основных секторах экономики Беларуси. Основные источники экономического роста в Беларуси лежат в области проведения изменений в экономике, направленных на повышение ее эффективности, что может быть достигнуто по ряду направлений:

- повышение мобильности факторов производства и их переток в секторы с более высокой производительностью;
- повышение эффективности сектора государственных предприятий;
- создание благоприятной среды для динамичного развития частного сектора и привлечение прямых иностранных инвестиций.

Помимо реализации жесткой денежно-кредитной и бюджетно-налоговой политики правительством предпринимается ряд мер, направленных на устранение структурных дисбалансов в экономике. Их реализация позволит не только сбалансировать экономику в текущем периоде, но, прежде всего, устранить предпосылки для возникновения дисбалансов в будущем.

Запланировано сокращение объемов директивного кредитования экономики и изменены подходы к оказанию государственной поддержки. Отказ от реализации инвестиционных проектов, субсидируемых государством и не носящих стратегический характер, является, по-видимому, наиболее эффективным и безболезненным механизмом корректировки внутреннего спроса. Государственная поддержка может оказываться в ограниченном объеме только в целях скорейшего достижения приоритетов социально-экономического развития, на конкурсной основе и независимо от формы собственности, что повысит ее эффективность и стратегическую

направленность. Исходя из этого, запланированы и проводятся следующие меры:

- полный отказ от выдачи банками кредитных ресурсов по новым инвестиционным проектам на льготных условиях. Финансироваться будут только проекты с высокой степенью готовности (более 80 %);

- пересмотр подходов к оказанию государственной поддержки в рамках программ развития с 2016 года. Новые подходы подразумевают формирование программ развития как инструмента достижения целей социально-экономического развития на среднесрочную перспективу, отбор инвестиционных проектов в рамках подпрограмм развития на конкурсной основе независимо от формы собственности заявителя, ежегодный анализ эффективности программ развития с возможностью их пересмотра.

Будет обеспечено сокращение накопленного дисбаланса между оплатой и производительностью труда. Это позволит повысить конкурентоспособность белорусских предприятий и поддержать объемы производства на потенциальном уровне. С этой целью в 2015 году запланировано:

- ограничение роста номинальной заработной платы в бюджетном секторе;

- отказ от озвучивания целевых ориентиров по заработной плате в экономике;

- установление запрета для организаций государственной формы собственности на повышение фонда оплаты труда темпами, превышающими рост производительности труда;

- ужесточение подходов к кредитованию банками коммерческих организаций, что ограничит возможности повышения фонда оплаты труда в нерентабельных и низкорентабельных коммерческих организациях;

- сокращение субсидирования (в том числе перекрестного субсидирования) услуг ЖКХ и транспорта.

Таким образом, можно отметить системный характер предпринимаемых мер по управлению экономикой страны в условиях обострения кризисных процессов в мировой экономике, быстро изменяющейся международной политической ситуации, продолжающегося реформирования народнохозяйственного комплекса. Корректировка экономической политики Беларуси в отмеченном ключе является ответом на действие неблагоприятных факторов, имеющим экзогенную и временную природу. Реализация описанных выше мер позволит предупредить возникновение структурных дисбалансов в экономике, обеспечить условия для устойчивого социально-экономического развития страны.

ЯКУШЕВ ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

*аспірант кафедри менеджменту та управління проектами
ДРІДУ НАДУ при Президентів України*

ЕКОФІЛЬНЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Діяльність людини за останнє сторіччя стала істотним фактором, що змінює вигляд нашої планети. Захоплення навково-технічним процесом змінилося панікою з приводу його наслідків. Виявилось, що за науково-

технічний розвиток потрібно платити і обходиться воно дорогою ціною: отруєнням повітря, води, розбалансуванням кругообігів, кислотними дощами тощо. Не настільки далекою стає проблема вичерпання природних ресурсів. Проблема забруднення довкілля пробудили інтерес широкої громадськості до екології.

Слово екологія та його похідні міцно увійшли в наш щоденний словник. Питання екологічної культури та шляхи її досягнення за допомогою розвитку екофільного мислення має закріпитися в концепції розвитку освіти. Зазвичай під «екофільним мисленням» розуміють виховання любові до природи. Дійсно – це складова частина такого виховання, але нерідко прийоми, якими виховують таку любов, дуже сумнівні. Наприклад, з цією метою в неволі утримують диких тварин або без належного догляду – морських свинок і хом'яків, які страждають на очах у дітей. Часто у виховних цілях під час літніх прогулянок дітям пропонують збирати квіти або ловити метеликів, бабок та інших комах. Такі заняття стають забавою дітлахів. Таким чином, подібні виховні заходи вчать дітей не любити, а знищувати живе, причому досить жорстоко. А де ж гуманізм, який є основною чеснотою у світі? Не дивлячись на те, що у словосполученні «гуманізм і екологія» не вдається знайти майже нічого спільного, якраз головний напрямок сучасного розвитку «екофільного мислення» у підрастаючого покоління, виражається саме об'єднанням ідей екології та гуманізму. Слід зазначити, що роль гуманізму поступово трансформується, виявляється провідною у вирішенні глобальних екологічних проблем. Екологія, як наука, вже далеко вийшла за межі спочатку займаної нею галузі біологічних знань і тепер ми кажучи про екологію, говоримо про «охорону навколишнього середовища». А охорона довкілля неможлива без гуманного ставлення до нього.

Якщо в справі виховання екофільного мислення та екологічної освіти вже багато чого зроблено, і найголовніше, робиться, то, щодо екологічної культури – ще зовсім замало. Можливо, це пояснюється і труднощами точного визначення, що ж таке «екологічна культура». У найзагальнішому вигляді можна сказати, що «екологічна культура» це система знань, умінь, цінностей і почуття відповідальності за прийняті рішення у відношенні людини до природи. Основними компонентами мають стати: екологічні знання, екофільне мислення, екологічно виправдана поведінка і почуття любові до природи.

Екологічна культура – одна із складових загальнолюдської культури, сутність якої багатогранна, різноманітна і багатоліка. Зараз кожна людина, не залежно від його спеціальності, повинен бути екологічно освіченою і екологічно культурною. Тільки в цьому випадку можна оцінювати наслідки своєї практичної діяльності при взаємодії з природою. Для того щоб це зрозуміти необхідно засвоїти одну просту істину – все що ми з негативного привносимо в природу, повернеться до нас помножене в 100 разів. Забруднюємо воду – нам же її пити і готувати на ній їжу, отруюємо повітря – нам же їм дихати, викидаємо сміття на вулицю – нам же жити на смітнику. В даний час екологічна культура особистості – це не просто норма поведінки в соціумі, а необхідність, яка дозволить надалі існувати людству. Тому прищеплення «екологічної культури» повинно начитатися з самого раннього дитинства. Одним з найважливіших принципів виховання екокультури вважається принцип безперервності – взаємопов'язаний процес навчання, виховання і розвитку людини протягом всього його життя.

Особливість екофільного мислення і його носіїв полягає в тому, що

людина дбає не тільки за себе особисто або ж за своїх близьких, але й за весь світ. Тільки виховуючи наших дітей в ідеології гуманізму і в любові до рідної природи, ми готуємо майбутнє покоління, яке подбає про здоров'я і добробут нації. Вихованці ідей екофільного мислення не викидатимуть сміття з вікон своїх будинків, бити пляшки об асфальт, трошити урни для сміття, топтати газони, підпалювати листя, а керівники промислових підприємств будуть ставити питання зростання промислового виробництва лише при умові не погіршення довкілля.

Таким чином, формування екофільної свідомості молоді і школярів має стати одним із пріоритетних напрямків роботи навчальних закладів. Через навчальну діяльність необхідно постійно акцентувати увагу на екологічних проблемах, шляхах їх вирішення та оволодіння конкретними знаннями, необхідними для майбутнього життя.

Список використаних джерел:

1. Екологічне виховання в початковій школі / упоряд. : І. Васильченко, О. Кондратюк. – К. : Редакція загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с.
2. Колесник М. О. Форми, засоби та методи екологічного виховання учнів / М. О. Колесник // Екологічний вісник. – 2006. – № 2. – С. 80 – 85.

СЕКЦИЯ 4

Социальный захист та социальная безпека людини і суспільства

БЕНЮШ ПОЛИНА ВАЛЕРЬЕВНА

*студентка 2 курса Института управленческих кадров
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

ПРОБЛЕМА БЕДНОСТИ И ПОДХОДЫ К ЕЁ ОПРЕДЕЛЕНИЮ

Проблема бедности – одна из острейших глобальных проблем нашего времени. Бедность – это состояние крайней недостаточности у человека или социально-демографической группы имущественных ценностей, товаров и денежных средств для нормальной жизнедеятельности. Она определяет ограниченность доступа части населения к ресурсам развития: высокооплачиваемой работе, качественным услугам образования и здравоохранения, возможности успешной социализации детей и молодежи [1].

Чрезмерное неравенство в доходах приводит к социальной напряжённости, к кризисным явлениям в семье и обществе, а также препятствует развитию общества и страны. Высокий уровень неравенства в доходах ограничивает возможности применения важнейших рыночных методов регулирования экономики, таких как повышение цен или обложение налогами и штрафами; влияет на качество жизни людей, обуславливает относительно большую долю бедняков в составе населения страны. Поэтому государство прикладывает огромные усилия для её устранения и борьба с ней является частью социальной политики во всех странах мира.

Понятие о величине дохода, ниже которого начинается бедность, в разных странах существенно различается. Как правило, чем богаче страна в целом, тем выше уровень ее национальной черты бедности или же порога бедности.

Различают следующие виды бедности. Абсолютная бедность – это такой уровень жизни, при котором доходы граждан не обеспечивают приобретение ими товаров и услуг первой необходимости в соответствии с нормативами данного общества. Таким образом, критерии абсолютной бедности связаны с биологическими характеристиками, всегда можно однозначно ответить, человек сыт или голоден.

Следующий вид – относительная бедность, то есть отсутствие достаточного дохода по сравнению с другими членами общества, например, по сравнению со средним уровнем дохода по стране или с тем уровнем благосостояния, который был в прошлом. Критерии же относительной бедности базируются на социальных признаках и варьируются в разные эпохи и в разных странах.

Выделяют также объективную бедность – состояние, оцененное по принятым в данной стране критериям дохода и степени доступности материальных и духовных благ или на основании рекомендаций экспертов, и субъективную – определяется на основе оценки человеком своего благосостояния с точки зрения того, насколько имеющийся доход позволяет ему и его семье жить достойно.

Существуют и другие подходы к определению бедности. Так выделяют первичную бедность (это семьи, ведущие рациональное домашнее хозяйство, но не имеющие достаточных финансовых средств) и вторичную бедность

(семьи, которые имеют достаточное количество финансовых средств, но нуждаются из-за нерационального ведения хозяйства); «устойчивую» бедность (бедность «по наследству») и «плавающую» (некоторые бедные индивиды находят возможность выйти на более высокий уровень жизни, но одновременно люди со средним достатком разоряются и переходят в разряд бедняков); социальная бедность различает «слабых» (нетрудоспособных людей, инвалидов, больных, а также работников, вынужденных нести непомерно большую нагрузку) и «сильных» (в чрезвычайных условиях, когда полноценные работники, обычно способные получать «нормальный» доход, попадают в ситуацию, в которой не могут своим трудом обеспечить принятый в данном обществе уровень благосостояния).

Основным инструментом определения численности бедных в стране является черта, или граница, бедности – минимально допустимый критический уровень жизни. Черта бедности позволяет разделить население на бедных и небедных. Данный показатель зависит от уровня минимально необходимых потребностей людей и от экономических возможностей государства, то есть состояния экономики, среднего уровня жизни населения, его менталитета. Поэтому черта бедности в мире неодинакова: в развитых странах она выше, чем в развивающихся [1].

В Беларуси в качестве черты бедности выступает бюджет прожиточного минимума, который наряду с минимальным потребительским бюджетом используется для количественной оценки бедности.

Прожиточный минимум – это минимальный набор материальных благ и услуг, необходимых для обеспечения жизнедеятельности человека и сохранения его здоровья. Он ориентирован на низший (физиологический) уровень потребления, что находит отражение в ограниченном количестве товаров и услуг в каждой товарной группе.

В соответствии с законодательством, бюджет прожиточного минимума в Беларуси рассчитывается в среднем на душу населения и по основным социально-демографическим группам и составляет в среднем около Br1,5 млн. в месяц, что на Br0,2 млн. больше, по сравнению с прошлым годом [2].

Всемирным банком установлен показатель черты бедности – 1,9 долл. США в день. Однако в Республике Беларусь он составляет 2,9 долл. США в день. Исходя из этого по состоянию в течении первых 6 месяцев текущего года за чертой бедности в РБ проживали 3,5 % граждан, в том числе в ПГТ и городах – 2,8 %, в селах и деревнях – 5,5 %. В России этот показатель выше и составляет 5,1 долл. США, в Украине – около 2 долл. США, в Казахстане – 2,6.

Для обеспечения социальной справедливости, предоставления оптимальных условий жизни и поддержания деятельного существования и жизнеобеспечения каждого индивидуума государство проводит социальную политику [3].

В настоящее время основными компонентами системы социальной защиты в странах с рыночной экономикой являются: социальное страхование, социальная помощь и социальное обслуживание.

Актуальной на сегодняшний день в нашей стране является проблема «пояса бедности». Ранее эта проблема была обнаружена в индустриальных странах с отрицательным приростом населения (Германия, Россия, Япония), что было обусловлено переселением молодежи в более крупные центры и с деградацией старых производств. А также эта проблема характерна для быстроразвивающихся стран (Бразилия, Нигерия, Китай).

По данным исследования Центра социальных и экономических исследований Case Belarus, в сфере демографии и экономики, была выявлена четкая асимметрия внутри центрального региона. Регион можно условно разделить на три кластера: метрополию (Минск), агломерационное кольцо (Дзержинский, Минский, Смолевичский районы) и агломерационную тень (оставшиеся 19 районов Минской области). Для метрополии и агломерационного кольца характерен высокий прирост численности населения и рост числа занятых в экономике, в то время как для агломерационной тени наблюдается высокий показатель бедности населения, более распространены негативные социальные явления, средняя зарплата ниже, чем в среднем по стране и имеется отрицательный прирост численности населения. Также наблюдается диспропорция в стоимости жилья, соответственно в метрополии они принимают самые высокие значения, в агломерационном кольце на 25-45 % меньше, а в агломерационной тени – 44-77 % [4; 5].

Эксперты не имеют однозначного мнения по поводу решения данной проблемы. По отношению к нашей стране, рекомендуют властям перейти к горизонтальной региональной политике, основанной на разработке стратегий развития. И уже на сегодняшний день планируется совершенствование территориального размещения производственных сил и равновесное развитие каждого региона [6]. Также имеются предложения об инвестировании и развитии инфраструктуры на периферии и в города второго порядка.

Таким образом, можно говорить о том, что проблема бедности на сегодняшний день до конца не решена. Однако процесс решения данной проблемы движется в положительном направлении. Проводятся различные исследования, вводятся новые методы регулирования, совершенствуется социально-экономическая политика государства.

Список использованной литературы:

1. Макроэкономика : учебник / И. В. Новикова, Ю. М. Ясинский, А. О. Тихонов [и др.] ; под ред. И. В. Новиковой и Ю. М. Ясинского. – Мн. : Вышэйшая школа, 2007. – с. 27.
2. Об утверждении прожиточного минимума для основных социально-демографических групп населения и Положения о порядке расчета бюджета прожиточного минимума по основным социально-демографическим группам и в среднем на душу населения : постановление Совета Министров Респ. Беларусь от 4 сент. 2014 г. № 865// ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2014.
3. Щёткина М. А. Поощрять сильных, защищать слабых / М. А. Щёткина // Беларуская думка. – 2015. – № 9. – Режим доступа : www.beldumka.belta.by/isfiles/000167_187986.pdf.
4. Кузнецова О. Как вырваться из затянутого пояса / О. Кузнецова // Эконом. газ. – 2015. – № 8. – Режим доступа : www.neg.by/publication/2015_02_03_19321.html.
5. Бабицкий Д. Центральный регион Беларуси: как не оказаться в ловушке бедности? / Д. Бабицкий, В. Валетко // Аналитическая записка Case Belarus. – 2014. – Режим доступа : www.case-belarus.eu/wp-content/uploads/2014/12/Poverty-Belt_Policy-Paper1.pdf.
6. Экономический бюллетень. Научно-исследовательского экономического института Министерства эконом. Респ. Беларусь : гл.ред. Я. М. Александрович, зам. гл. ред А. В. Червяков [и др.]. – М., 2015. – 100 с.

ПРІОРИТЕТНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВЕЛИКОГО ПРОМИСЛОВОГО МІСТА

Сучасний розвиток України вимагає, щоб соціально-економічна політика держави та дії уряду щодо її реалізації були направлені на досягнення європейських стандартів якості життя. Надійний соціальний захист населення один із визначальних чинників суспільного добробуту, а його ефективна організація є гарантом стабільності суспільства. Головним пріоритетом державної соціальної політики має стати намагання зробити якомога більше для того, щоб кожний, хто потребує допомоги, відчув увагу з боку держави.

У сучасних умовах регіоналізації економіки та урбанізації суспільного простору все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з розвитком міст як центрів, де зосереджується основний трудовий, інтелектуальний, фінансовий, інноваційний потенціал регіонів. Україна належить до числа індустріально-аграрних країн. Значна частина промислових підприємств (понад 80 %) розташована в містах та селищах міського типу, тут проживає біля 70 % населення країни [1]. Ефективне використання наявного потенціалу міста, підвищення його інвестиційної привабливості, забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку міста та створення умов для підвищення якості життя місцевого населення – такі основні стратегічні цілі роботи органів місцевого самоврядування. Однак шляхи досягнення даних орієнтирів для кожного міста будуть різними, оскільки самі міста відрізняються одне від одного за низкою параметрів (площа, географічне розміщення, чисельність населення, рівень економічного розвитку, адміністративний статус, наявність чи відсутність тих чи інших ресурсів і т. д.).

Акцентуючи увагу на тому, що основною метою функціонування міста повинно бути забезпечення високої якості життя місцевого населення, зауважимо, що великі промислові міста мають свої специфічні проблеми у її досягненні. Перш за все, це екологічні проблеми, які, у свою чергу, спричиняють проблеми демографічні, епідеміологічні, санітарні та ін., а отже, потребують особливого підходу у сфері формування соціального захисту населення великих промислових міст.

Оскільки мова йде про міста, й зазначені проблеми стосуються, перш за все, територіальної громади міста, то найбільш ефективно над їх розв'язанням працюють органи місцевого самоврядування. На думку британського фахівця з питань міського розвитку Кріса Мюррея, саме місцева влада є провідним ініціатором та виконавцем заходів щодо вирішення проблем міста; хоча роль національного уряду також є важливою і полягає вона у тому, щоб уповноважувати та давати певні можливості місцевій владі, і це вже питання децентралізації [3]. Багато питань, згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування», стосуються безпосередньої компетенції органів місцевого самоврядування міст та районів у місті, крім того, вони мають чимало делегованих повноважень, зокрема у сфері соціального захисту населення.

Проаналізувавши звіти про роботу управління праці та соціального захисту населення виконавчого комітету Криворізької міської ради за чотири роки (2011-2014) можна зауважити, що більша частина його роботи спрямована на виконання делегованих повноважень у сфері соціального

захисту, а ті з власних повноважень, які реалізуються управлінням не відображають у повній мірі специфічних потреб великого промислового міста.

На державному рівні в системі соціального захисту чітко виділяються такі групи проблем: недосконалість нормативно-правової бази щодо реформування системи соціального захисту населення; необхідність структурних змін у програмах, спрямованих на підвищення адресності соціальної допомоги, в тому числі, за рахунок скасування пільг, наданих багатьом категоріям громадян незалежно від їх матеріального становища, або встановлення там, де можливо, нового порядку надання соціальної допомоги, що базується на перевірці доходів; відсутність взаємоузгодження різних програм соціальної допомоги, наприклад програм дитячих допомог, житлових субсидій і соціальної допомоги родинам; складність переходу до єдиної системи грошових трансфертів у рамках мультипрограмної системи соціального захисту населення.

Для кращого забезпечення соціального захисту населення великого промислового міста, з урахуванням його специфічних проблем у цій сфері, суттєвого вдосконалення потребує система міжбюджетних трансфертів на фінансування видатків у сфері соціального захисту та соціального забезпечення – більшу частину бюджетного фінансування слід спрямовувати на надання соціальних послуг у громадах, а не утримання громіздкої системи бюджетних установ стаціонарного типу, як це відбувається зараз [2].

Порівняно з державними програмами органи місцевого самоврядування більш чітко орієнтовані на допомогу найменш захищеним верствам населення, а не на підтримку життєвого рівня тих чи інших професійних груп або громадян, що мають особливі заслуги перед державою. Тому пріоритетним питанням забезпечення соціального захисту населення великого промислового міста має стати підвищення ролі органів місцевого самоврядування у цій сфері, оскільки саме вони достеменно володіють інформацією про місцевий контингент, який потребує соціального захисту, наявність та стан ресурсів необхідних для здійснення як власних. Так і делегованих повноважень, специфічність місцевих проблем, а головне, майже особистої зацікавленості у їх вирішенні.

Список використаних джерел:

1. Екологія : підручник / С. І. Дорогунцов [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2005. – 371 с.
2. Кравченко М. Регіональні пріоритети державної політики у сфері соціального захисту населення України / М. Кравченко. – Режим доступу : www.vuzlib.com/content/view/2068/29.
3. Кріс Мюррей Промислові міста може відродити лише місцева ініціатива / Кріс Мюррей // Тиждень. – 2011. – 22 груд. – Режим доступу : www.tyzhden.ua/Society/38295.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Питання соціального захисту працівників на підприємствах ніколи не втрачало своєї актуальності. Особливо в сучасних умовах, коли соціальний захист на підприємстві є фактором конкурентоспроможності для підприємства, а це є найголовнішим питанням для підприємств на сьогоднішній час. Приділяючи належну увагу питанню соціального захисту співробітників, підприємство може знизити плинність кадрів, брати участь у державних програмах розвитку, що сприяє підвищенню ефективності виробництва і, таким чином, збільшити прибуток підприємства. Тобто інтереси працівників та керівництва для підприємства тісно взаємопов'язані, оскільки розмір прибутків і продуктивність праці працівників для підприємства перебуває у прямій залежності від рівня соціального захисту працівників.

На теперішній час проблема захисту прав людини вийшла за межі окремих держав і набула всесвітнього значення. Прийняття на світовому рівні Загальної декларації прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ООН, 1966 р.) і Факультативних протоколів № 1 і 2 до цього пакту, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (ООН, 1966 р.), на європейському рівні – Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод (Рада Європи, 1950 р.) і Європейської соціальної хартії (Рада Європи, 1961 р., переглянута у 1996 р.) – створило потужну правову базу для визнання, дотримання і захисту прав людини у цілому світі [1].

Питання соціального захисту регулюються законодавчими та нормативними актами і відображені в Конституції України, в Кодексі законів про працю, в роботах Міжнародної організації праці та Національного науково-дослідного інституту охорони праці.

Конституція України встановила перелік соціальних прав людини і громадянина: право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); право громадян на працю, належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (ст. 43); на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52) тощо [2].

В. Д. Перевалов, беручи за критерій поділу сфер життєдіяльності людини, до соціальних прав відносить права, котрі відображають рівень матеріального розвитку конкретної держави й суспільства та їхню здатність забезпечити гідний рівень життя та соціальну захищеність індивіда. Серед них найбільше значення мають право на працю, соціальне забезпечення, право на житло, відпочинок, охорону здоров'я та медичну допомогу.

Аналізуючи визначення В. Д. Перевалова, можна сказати, що соціальні

права на підприємстві відображають рівень матеріального розвитку підприємства, її здатність до забезпечення гідних конкурентоспроможних умов для працівника.

Базовий соціальний пакет на підприємстві або передбачені законодавством гарантії працівнику охоплюють:

- забезпечення необхідних для виконання роботи умов праці, передбачених законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін;

- загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

- виплата в повному розмірі належної працівнику заробітної плати;

- надання соціальних пільг і гарантій, передбачених колективним договором, угодою

Виходячи з функцій соціального пакета, в його складі також можна виокремити мотиваційний пакет, що, в свою чергу, поєднує в собі конкурентний і компенсаційний пакети. Мотиваційний пакет може бути визначений як матеріальні блага, що надаються роботодавцем працівнику понад гарантії, передбачені законодавством. Він включає зокрема такі елементи, як недержавне пенсійне страхування, страхування життя та здоров'я від нещасного випадку, добровільне медичне страхування працівників і членів їх сімей.

В узагальненому вигляді «вміст» конкурентного пакета можна представити як сукупність чотирьох блоків:

- забезпечення здоров'я;

- розвиток корпоративної культури; навчання, підвищення кваліфікації;

- відпочинок та розваги;

- мотивація праці

Компенсаційний пакет охоплює відшкодування особистих витрат, пов'язаних з роботою (на мобільний зв'язок, транспорт, оренду чи придбання житла в іншому місті та ін.). Наведена класифікація ґрунтується на принципі добровільності/обов'язковості надання матеріальних благ працівнику понад розмір належної йому основної заробітної плати, а також за ознакою доповнення до основної заробітної плати або відшкодування особистих витрат.

Виходячи з визначеної структури соціального пакета, він виконує принаймні три функції:

- гарантійну,

- мотиваційну,

- компенсаторну.

Реалізація цих функцій має забезпечувати досягнення основної мети – збалансування індивідуальних потреб працівника зі стратегічними потребами компанії. Відтак соціальний пакет (його компоненти та величина) є потужним інструментом впливу на індивідуальну та організаційну ефективність, тривалість і успішність трудових відносин між працівником і роботодавцем [3].

Отже, забезпечуючи повний соціальний захист працівникам, підприємство робить вагомий вклад у розвиток конкурентоспроможності свого персоналу та рівень його задоволеності умовами праці, а отже і конкурентоспроможності підприємства в цілому. Адже саме людський ресурс є найважливішим та найскладнішим ресурсом на підприємстві і від

ефективності управління ним на пряму залежить ефективність розвитку підприємства та його конкурентоспроможність. Тому не слід нехтувати питанням соціального захисту персоналу, воно повинно проходити комплексно, створюючи в загальній системі управління підприємством підсистему керування безпекою праці, спрямованої на збереження здоров'я та працездатності людини, а також безперервне вдосконалення та розвиток належних умов, тобто повного соціального пакету.

Список використаних джерел:

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 381 с.
2. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 року. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show.
3. Офіційний веб-сайт державної служби зайнятості в Україні. – Режим доступу : www.dcz.gov.ua.

ВЕРЕЩАК ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ

*аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політики
НАДУ при Президентіві України*

**МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ З
НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ЕЛЕМЕНТУ ЗАРУБІЖНИХ
ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ (НА ПРИКЛАДІ ЧИЛІ) В УКРАЇНІ**

Одна з ключових проблем стоїть перед країнами зі старіючим населенням в найближчі роки – це гарантувати майбутнім пенсіонерам адекватний рівень доходу без збільшення навантаження на молоде покоління. Ця дилема має пряме відношення до систем соціального забезпечення та їх здатності досягати своїх цілей. Завдання, що стоїть перед суспільствами зі старіючим населенням, ускладнена тим, що програми соціального захисту тривалі і розраховані на кілька десятиліть. Необхідно зосередитися не тільки на економічних змінах, але й на соціальній динаміці старіння населення. Майбутнє старіючого населення залежить від здатності уряду знайти всеосяжний підхід для вирішення питань соціального забезпечення, який був би економічний і соціально життєздатний. З середини 90-х рр. ХХ ст. було багато розмов про небезпеку, пов'язану зі старінням населення для програм соціального забезпечення, зокрема для пенсійних схем та охорони здоров'я. Статистики раптово здивували. Демографічний прогноз показав, що в найближчі 50 років відсоток осіб старших 60-ти в індустріальних країнах зросте майже вдвічі, з 20 % до 35 %. У розвинутих країнах збільшення буде коливатися з 8 до 20 %, що продемонструє збільшення кількості літніх людей вчетверо [2]. Існує лінійна залежність між зростанням населення і змінами в соціальних витратах. Безліч міжнародних фінансових установ прийшли до висновку, що існуюча тенденція збільшення державних видатків на пенсії буде зростати високими темпами у всьому світі в найближчі 50 років. Зміни, які відбувалися в соціумі найбільш економічно розвинених країн в другій половині ХХ ст. поступово привели перерозподільну систему до кризи. Найбільш очевидна причина кризи – демографічні зміни. Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. середня тривалість життя становила 40-50 років, а через 100 років ця цифра збільшилася до 70-80 років для найбільш розвинених країн; на частку людей старших 70 років припадає близько 10 % населення [2, с. 5]. В

майбутньому ці тенденції зберуться, і через 100 років кількість пенсіонерів буде більше кількості працюючих. Крім того, криза пенсійної системи пов'язана і з низкою інших, більш глибоких причин, серед яких інфляційні процеси, структурні та інституціональні зміни в економіці, а також загальне соціальне «розм'якшення» в суспільстві, яке виражається в тому, що сьогодні середньостатистичний житель економічно розвинутої країни більш інфантильний – він звик до того, що в будь-якому випадку суспільство забезпечить йому певний рівень існування. Зокрема, якщо раніше люди в старості значною мірою розраховували на свої сили, допомогу дітей, присадибне господарство, то сьогодні левову частку соціальної відповідальності доводиться нести державі. Очевидні факти безжалісні. Сьогодні населення старіє, і криза в системі соціального забезпечення здається неминучою. Ще більше погіршується ситуація через існуючу невизначеність у політиці, засобах масової інформації та інших впливових колах з приводу державної можливості вирішити цю проблему ефективно. Ці тенденції поставили питання щодо фінансової спроможності та ефективності існуючих у світі систем пенсійного забезпечення. Не останнє місце серед економічних, фінансових і соціальних наслідків старіння населення займають політичні аспекти – пенсіонери становлять значну частину електорату; частка працюючого населення знижується, а політична сила пенсіонерів зростає. Тому, починаючи з 80 рр. пенсійні реформи стали об'єктивною необхідністю. Таким чином, до кінця ХХ ст. суспільство найбільш розвинених країн світу прийшло до реформи системи обов'язкового пенсійного забезпечення. Переважно ця реформа ґрунтувалася на багатому досвіді, накопиченому існуючими вже кілька десятків років інститутами добровільного пенсійного забезпечення. Основний зміст реформи – перехід від перерозподільної до накопичувальної системи пенсійного забезпечення, здатної генерувати кошти для пенсійних виплат за рахунок інвестиційного доходу. Природно, що накопичувальні механізми не витіснили відразу перерозподільчі, і сьогодні у всьому світі переважають комбіновані схеми.

Пенсійна система Чилі, якій більше чверті століття і досвіду її перетворень багатьма дослідниками визнається, як приклад найбільш вдалої та ефективної реформи. Успіх пенсійної реформи в Чилі був багато в чому визначений сприятливими демографічними та економічними умовами: на одного пенсіонера в Чилі припадає 12 працюючих [1, с. 22]. Нова пенсійна система в Чилі почала діяти 1 травня 1981 р. і позначила перехід від розподільчої пенсійної системи до накопичувальної, що було реалізовано за допомогою пенсійної реформи, яка була проведена з максимальною рішучістю й послідовністю.

Виділимо наступні інструменти державного регулювання.

Обмеження активів, в які можуть бути інвестовані пенсійні накопичення. У Чилі пенсійні накопичення, відображені на рахунках у пенсійних фондах можуть інвестуватися АПФ тільки в законодавчо дозволені інструменти: державні цінні папери, іпотечні папери, інструменти фінансових установ, таких як строкові вклади, векселі, облігації та акції приватних корпорацій, іноземні цінні папери. Диверсифікація ризиків, пов'язаних з інвестуванням на цьому не закінчується: адміністраторам пенсійних фондів не дозволяється інвестувати понад 7 % коштів в акції однієї компанії і понад 5 % коштів в акції одного банку, державні облігації дозволено інвестувати не більше 50 % від загальної суми активів, в іноземні цінні папери дозволено інвестувати до 30 % пенсійних накопичень, при тому, що до початку реформи ця частка

дорівнювала 5 %.

Гарантії. Всім вкладникам чилійських пенсійних фондів гарантується прибутковість, яка не набагато відрізняється від середньої по ринку. У разі низької прибутковості різниця покривається за рахунок власних коштів, а в разі банкрутства фонду, він підлягає злиття з більш успішним. Така гарантія забезпечує мінімальну пенсію в розмірі 25 % від середньої заробітної плати по країні. Звернемо увагу, що в Чилі карається не тільки низька прибутковість – менше половини середньої прибутковості, але і надмірно висока прибутковість – відхилення більше двох процентних пунктів від середньої прибутковості. У разі отримання високої прибутковості надлишок депонується в спеціальний резервний фонд.

Прозорість стану особистого (індивідуального особового) рахунку. Один раз у чотири місяці чилійські пенсійні фонди зобов'язані на безоплатній основі надавати своїм вкладникам інформацію про стан їх індивідуальних пенсійних рахунків, а також видавати вкладникам пенсійні книжки, в яких відображається динаміка надходжень у вигляді внесків та інвестиційного доходу. У Чилі визначено, що всім вкладникам нової пенсійної системи, що мають особистий пенсійний рахунок протягом не менше ніж 20 років, гарантується мінімальний розмір пенсії. Тим же, у кого особистий пенсійний рахунок, відкритий менше 20 років – держава гарантує соціальну пенсію, розмір якої, як правило, більш ніж у два рази менше мінімальної. У Чилі законодавчо визначений вік виходу на пенсію: 65 років для чоловіків і 60 років для жінок. Однак на пенсію можна вийти раніше, якщо на пенсійному рахунку накопичена достатня сума. Достатність суми пенсійних накопичень, накопиченої на пенсійному рахунку, можна визначити двома варіантами, згідно з яким сума пенсійних накопичень повинна забезпечувати довічний аннуїтет, який дорівнює не менше ніж 50 % середньої заробітної плати вкладника за останні десять років трудової діяльності – в першому випадку; 110 % мінімальної гарантованої державою пенсії – у другому випадку. На наш погляд, істотне значення в успішності пенсійної системи Чилі відіграє максимальна свобода вибору керуючої компанії і способу виплати, а також надана вкладникам можливість збільшувати свою майбутню пенсію шляхом добровільних внесків і розпоряджатися накопиченою сумою. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що вирішальним фактором призначення пенсії в Чилі не є стаж роботи або вік, а сума накопичень на особистому пенсійному рахунку вкладника. Чим більше сума накопичень, тим раніше можна вийти на заслужений відпочинок і отримувати пенсію не нижче мінімально гарантованої державою, що, наш погляд, може бути застосовне в пенсійній системі України. Надання можливості більш раннього виходу на пенсію, на наш погляд, дасть потужний стимул для вступу в добровільні відносини по обов'язковому пенсійному страхуванню за допомогою додаткової сплати страхових внесків на фінансування накопичувальної частини трудової пенсії за державної підтримки. Крім того, на думку автора, різноманітність варіантів виплати пенсій, запропонованих у Чилі, матиме популярність і в Україні, що в першу чергу подзвонить диференціювати пенсії і захистити людей похилого віку від бідності.

Список використаних джерел:

1. Дегтярь Л. Пенсионная система в контексте мирового опыта : науч. доклад / Л. Дегтярь ; Российская академия наук Институт международных экономических и политических исследований. – М. : ИМЭПИ РАН, 2002. – 72 с.

2. Пенсионное страхование / под ред. В. Семенихина. – М. : Эксмо-Пресс, 2006. – 187 с.

ГОРБАТЮК СВІТЛАНА ЄВГЕНІВНА

*к. держ. упр., начальник відділу забезпечення зв'язків з громадськістю
НАДУ при Президентіві України*

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕЛІ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У розвинених демократичних країнах людина була і залишається постійним об'єктом соціогуманітарної безпеки. В Україні відповідно до ст. 3 Конституції найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Висловлюючи європейські прагнення, Україна на вищому політичному рівні підтвердила зацікавленість у розвитку відносин із державами-членами ЄС на спільних цінностях, серед яких повага до прав і основоположних свобод людини, людської гідності. В Угоді про Асоціацію між Україною та ЄС [4] зазначається, що сторони посилюють діалог і співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності й недискримінації, яке передбачає досягнення такої цілі, як покращення якості людського життя (ст. 420, а).

У науково-експертному середовищі під терміном «якість життя» розуміють задоволеність населення життям з огляду на можливість реалізувати різні потреби та інтереси. Його зміст розкривається низкою індикаторів і характеристик, серед яких рівень життя, умови праці та відпочинку, житлові умови, соціальне забезпечення, екологія, суб'єктивні оцінки та ін. [3, с. 11]. В основу сучасної концепції людського розвитку на заміну принципу забезпечення загального добробуту держави також покладено ідею створення максимально сприятливих умов для розкриття потенціалу людини. А уряди розвинених країн у питаннях забезпечення національної безпеки дедалі більше уваги приділяють захисту національних інтересів у соціогуманітарній сфері.

У Стратегії національної безпеки України [2] так само серед основних цілей визначено утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, що потребує якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів у економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах.

Отже, під впливом еволюції поглядів на роль соціогуманітарної безпеки в системі національної безпеки держави поглиблюється розуміння необхідності кардинального переосмислення державного впливу на створення умов для підвищення якості життя людини як одного з основних елементів у цій системі.

Сьогодні для України це має особливе значення. Адже держава вперше зазнала загроз соціогуманітарному розвитку, пов'язаних із анексією Автономної Республіки Крим, воєнним конфліктом на сході України, ціннісною дезорієнтацією частини населення, потужною інформаційною війною та ін. Ситуація ускладнюється зростанням числа переселенців зі

східних областей України. Наслідки «Арабської весни» та останні події у Сирії, біженці з країн Африки посилюють європейську «кризу з мігрантами», що виявляється у прибутті до держав-членів ЄС сотен тисяч осіб, які тікають від війни та тероризму, шукаючи притулок у країнах Європи. Об'єктивно це створює загрозу ситуацію на кордонах України.

Крім того посилення нестабільності та напруженості у соціогуманітарній сфері в Україні обумовлено значним соціально-економічним падінням, обмеженням великої частини населення у задоволенні потреб на належний рівень життя, умови праці, охорони здоров'я, освіти, культурний розвиток, соціальний захист, здорову екологію, насамперед, безпечно для життя і здоров'я довілля, тощо. У свою чергу це призводить до загострення соціальних протиріч, погіршення соціального самопочуття громадян, поширення у суспільстві негативних явищ, і, звичайно, недовіри до влади.

Як за оцінками населення, так і незалежних експертів якість життя людини в Україні залишає бажати кращого. Так, відповідно до даних Індексу соціального розвитку – 2015, розрахованого Американською неурядовою організацією Social Progress Imperative за підтримки компанії «Делойт», за рівнем задоволення соціальних потреб Україна посіла 62 місце серед 133 країн. Отримавши 65,69 балів зі 100 можливих, Україна продемонструвала високі показники у сфері доступності вищої освіти, медичного забезпечення та харчування. Водночас на критично низькому рівні знаходяться стан довілля (120-е місце зі 133) стан здоров'я громадян (132-е місце зі 133), а також відзначається низька оцінка громадянами свободи життєвого вибору (126-е місце зі 133) і високий рівень корупції (115-е місце зі 133) [1]. Низка соціальних досліджень засвідчує невдоволення громадян умовами життєдіяльності, низький рівень соціального самопочуття більшої частини населення, загострення проблеми соціального відчуження тощо. Викликає насторогу зміна індивідуальної системи цінностей у окремих категорій населення, поширення нетерпимості, екстремізму та насильства у суспільстві, тенденція до підміни національних інтересів корпоративними. Звичайно неналежний стан соціогуманітарної безпеки суспільства гальмує також економічний і політичний розвиток країни.

Отже, є всі підстави порушити питання щодо ефективності державної політики, спрямованої на покращення якості життя населення України у контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС ввела в правове поле поняття «якість людського життя», однак, на сьогодні чітко окресленого змісту цього поняття у формі законодавчої дефініції немає. Словосполучення «якість життя людини» широко застосовується у науковій літературі, в якій презентуються різні наукові підходи і школи, різні аспекти його вивчення. Проте необхідно чітко визначити зміст цього терміну у чинній нормативно-правовій базі з метою уникнення неоднозначного сприйняття, тлумачення під час практичного застосування норм законодавчих актів.

Для проведення моніторингу ефективності державної політики у сфері забезпечення якості життя людини доцільно сформувані національні індикатори та затвердити їх у встановлений законодавством спосіб. Для цього необхідно запровадити комплексні та узагальнені показники, які даватимуть повне уявлення про стан і динаміку розвитку якості життя людини в Україні, поєднуючи соціальні, гуманітарні, екологічні аспекти. Моніторинг стане дієвим інструментом визначення рівня захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, а також виявлення негативних

тенденцій, викликів та загроз соціогуманітарному розвитку.

У стратегічних документах та нормативно-правових актах, які визначають пріоритети державної політики у сфері національної безпеки, одним із основних напрямів державної політики національної безпеки України у соціогуманітарній сфері необхідно визначити забезпечення якості життя людини. Адже сьогодні зрозуміло, що без забезпечення належної якості життя людини не будуть досягнуті основні цілі Стратегії національної безпеки України, зокрема гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО.

Список використаних джерел:

1. Індекс соціального розвитку – 2015. – Режим доступу : www2.deloitte.com/ua/uk/pages/about-deloitte/articles/social-progress-index.html. – Назва з екрану.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 трав. 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015 // Законодавство України. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015.
3. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України ; за ред. Л. М. Черенько. – К. : ТОВ Вид-во «Консультант», 2006. – 428 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Законодавство України. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

ДЯЧЕНКО АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

*аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політики
НАДУ при Президентіві України*

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНІХ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДЕЯКІ УРОКИ ІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

За підрахунками Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), у результаті анексії Криму та антитерористичної операції на Сході України на червень 2014 р. вимушено залишили місця свого проживання і шукали притулку в інших регіонах країни понад 54 тис. громадян [1]. Серед них діти, інваліди, особи похилого віку, тобто особливо вразливі категорії людей. Хоча в державі функціонує система прийому біженців, тобто вигнанців з-за кордону, діє відповідне законодавство, до розв'язання проблеми вимушених внутрішніх переміщень країна була не готовою. Необхідно створювати законодавчу базу, формувати механізми її реалізації, причому в умовах зовнішньої агресії, серйозних економічних труднощів, дефіциту часу, адже вимушені переселенці потребують негайної допомоги.

Для розробки адекватних інструментів державного управління, які б могли швидко дати позитивні результати в умовах обмежених ресурсів, необхідно звернутися до напрацювань міжнародних організацій, передусім

ООН. Корисним може бути й вивчення досвіду зарубіжних країн, насамперед пострадянських, які вирішували аналогічні проблеми. Їхній досвід тим більше цікавий, що питання внутрішніх переміщених осіб розв'язуються тут вже впродовж 15-20 років, що дає змогу оцінити результативність здійснених заходів, визначити помилки і слабкості застосованих підходів [1].

За даними Моніторингового центру з питань недобровільних переміщень, чисельність внутрішніх переміщених осіб (далі ВПО) в світі досягла рекордної відмітки – 33,3 млн. осіб, що вдвічі перевищує чисельність біженців (близько 16 млн.). Лише за 2013 р. їхня кількість збільшилася на 4,5 млн. осіб. Найгострішою проблема є в Сирії, Судані, Нігерії, Іраку. В Європі чисельність ВПО сягає 2,2 млн., у т. ч. в Азербайджані 543 тис., Вірменії 8 тис, Грузії 206 тис, Росії 34 тис., Туркменістані 4 тис., Узбекистані 3 тис. [3].

Разом із наростанням проблеми внутрішніх недобровільних переміщень зростала стурбованість світової громадськості гуманітарними проблемами, пов'язаними з ними. Традиційно вважалося, що внутрішні переміщення – у компетенції суверенних держав, а не міжнародних структур (крім Червоного Хреста, який наглядав за виконанням Женевських конвенцій 1949 р. щодо захисту цивільного населення під час збройних конфліктів). Проте поступово формувалося розуміння необхідності вироблення спільних підходів до розв'язання проблем осіб, переміщених в межах власних країн, та надання суверенним державам міжнародної допомоги в цій сфері.

У 1972 р. Генеральна Асамблея ООН розширила мандат Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), який охоплював біженців та шукачів притулку, тобто людей, вимушених залишити країни проживання та шукати міжнародного захисту, на осіб, переміщених всередині власних країн. У 1998 р. структури ООН схвалили Керівні принципи з питання переміщення осіб всередині країни [2; 3]. Світова спільнота виходила з того, що, хоча чинне міжнародне гуманітарне право та норми із захисту прав людини поширюються на внутрішніх переміщених осіб, але в деяких аспектах вони не є достатніми для забезпечення належного захисту. Керівні принципи не є обов'язковим правовим документом, проте засновані на нормах міжнародного права, передусім таких, як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про статус біженців. Вони деталізують положення названих актів, які відповідають специфічним потребам ВПО, і пояснюють, як необхідно їх застосовувати в умовах внутрішніх недобровільних переміщень.

Керівні принципи містять визначення ВПО. Відповідно до них це особи, або групи осіб, яких змусили рятуватися втечею або залишити свої домівки чи місця звичайного проживання в результаті або з метою уникнути наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного чи викликаного людською діяльністю лиха, й які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів. Вони передбачають захист від недобровільного переміщення, допомогу при переміщенні, гарантії безпечного повернення, переселення та реінтеграції, а також визначають гарантії, що мають надаватися на всіх фазах процесу, або специфічні для кожної з них.

Цей документ покликаний захистити ВПО від дискримінації, пов'язаної з їхнім становищем, забезпечити їм права і свободи, визначені міжнародним та національним законодавством. Разом з тим він не звільняє ВПО від індивідуальної кримінальної відповідальності за здійснення геноциду, злочинів проти людяності чи воєнних злочинів.

У Керівних принципах зазначено, що основний обов'язок і відповідальність за надання захисту і гуманітарної допомоги ВПО покладається на національну владу. ВПО має забезпечуватися захист від насильства, тортур, від голоду як методу ведення війни, від використання людей як захисного щита, недобровільного вербування до збройних формувань та від загроз подібних дій. ВПО мають право просити і отримувати необхідну допомогу. У першу чергу потрібно задовольняти потреби найбільш незахищених категорій (діти без супроводу, вагітні жінки, інваліди, особи похилого віку). Влада повинна сприяти єдності сімей, пошукам зниклих родичів тощо.

ВПО мають право на достатній життєвий рівень. Їм має бути забезпечено доступ до продуктів харчування, тимчасового житла, необхідного одягу та базових медичних послуг, а за потреби – до психологічної та соціальної допомоги. Незаперечним їх правом є також доступ до освіти. Вкрай важливим видається двадцятий принцип, відповідно до якого влада зобов'язана видавати ВПО всі документи, необхідні для визнання і реалізації їхніх прав, спростити заміну втрачених документів, не вимагати повернення в місця попереднього проживання за залишеними там документами. ВПО гарантується свобода пересування, тобто можливість шукати безпечного місця на території своєї країни, а також вільний виїзд за межі держави і пошук притулку за кордоном. Водночас вони мають бути захищені від недобровільного повернення чи переселення в місця, де може виникнути загроза їхньому життю чи здоров'ю. Компетентні органи несуть головну відповідальність за встановлення умов, які б забезпечили ВПО можливість повернутися до своїх домів або переселитися для проживання в іншій частині країни, вони повинні докладати всіх зусиль для забезпечення реінтеграції повертанців. Причому має бути забезпечено всебічну участь ВПО у плануванні та організації їх повернення чи переселення.

Влада повинна сприяти поверненню ВПО їхнього майна, а якщо це неможливо – надавати відповідну компенсацію.

Значну увагу в Керівних принципах приділено діяльності гуманітарних організацій, співпраці з ними національних держав. Спеціальний доповідач ООН з прав людини внутрішньо переміщених осіб, який регулярно доповідає Генеральній Асамблеї щодо ситуації у відповідній сфері, неодноразово зазначав, що Керівні принципи отримують все ширше визнання, дедалі більше держав керуються ними при розробці власного законодавства.

Разом з тим визнані міжнародні експерти застерігають щодо спрощеного їх розуміння, зокрема, невиправданого застосування підходу, аналогічного до надання захисту біженцям. При розробці національного законодавства варто враховувати, що на відміну від біженців, яким спеціальний правовий статус є необхідним, оскільки вони втратили захист власної держави і змушені шукати його на чужій території, ВПО не потребують такого статусу, а отже й громіздких і складних процедур його визначення. Вони перебувають на території власної держави, є її громадянами і користуються рівними з іншими громадянами правами. На думку Вальтера Кьоліна, що був провідним автором Керівних принципів, а також певний час обіймав посаду Спеціального доповідача ООН з питань прав людини ВПО, застосування норм, що стосуються біженців, тобто іноземців, до ВПО, може обмежити їхні права, які належать їм як громадянам. Він підкреслював, що для виявлення тих, хто був вимушено переміщений і потребує особливої допомоги, немає необхідності виходити за рамки таких звичайних адміністративних заходів, як реєстрація, і

запроваджувати спеціальні процедури.

Оскільки Україні доводиться терміново розробляти законодавство щодо ВПО, тобто в сфері, де до цього часу жодних напрацювань не існувало, Керівні принципи видаються надійним орієнтиром для українських законотворців і мають бути ретельно вивчені та враховані. По-перше, в них акумульовано головні висновки світової політичної думки щодо проблеми, а по-друге, норми основних міжнародно-правових документів із захисту прав людини, на яких базуються Керівні принципи і під якими стоїть підпис України, є частиною національного законодавства.

Таким чином, міжнародна спільнота вже має на озброєнні надійний орієнтир для країн, які стикнулися з проблемою ВПО. Це схвалені ООН Керівні принципи з питання переміщених осіб в середині країни. У них міститься визначення, хто є внутрішніми переміщеними особами. Ці принципи спрямовані на захист прав зазначених осіб напередодні переміщення, під час перебування в місцях тимчасового розселення і, звичайно, при пошуках тривалого рішення їх проблем. Керівні принципи базуються, відображають і співпадають з нормами міжнародного права. Вони широко визнані важливим інструментом допомоги ВПО та формування відповідних національних інструментів.

Зволікання з активними діями щодо ВПО в надії на розв'язання їхніх проблем шляхом повернення може призвести лише до погіршення становища, виникнення напруги в стосунках між ВПО та корінним населенням місць перебування, використання обопільного невдоволення силами, спрямованими на подальшу дестабілізацію ситуації в країні.

Список використаних джерел:

1. Різке збільшення внутрішнього переміщення в Україні / UN Refugee Agency. – Режим доступу : www.unhcr.org/ua/uk/novini/novyny/1290-rizke-zbilshennya-vnutrishnogo-peremishchennya-v-ukrajini.
2. Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны / Экономический и социальный Совет ООН (ЭКОСОС), 22 июля 1998. – E/CN.4/1998/53/Add.2. – Режим доступа : www.refworld.org.ru/docid.
3. People internally displaced by conflict and violence. Global Overview 2014. – Access mode : www.intemal-displacement.org/assets/publications/2014.

КАПШИНА ЕКАТЕРИНА АЛЕКСЕЕВНА

*студентка факультета философии и социальных наук
Белорусского государственного университета*

СИНДРОМ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Эмоциональное выгорание является одним из основных феноменов, относящихся к процессу профессионального разрушения личности. Научный интерес к синдрому эмоционального выгорания связан, прежде всего, с возможностью в процессе его изучения раскрыть механизмы взаимодействия людей (субъектов), занимающихся определенными видами деятельности и организационной среды, которая влияет на степень и скорость психического выгорания личности. Проблема симптоматики выгорания широко представлена в мировой психологии (некоторые авторы предлагают список из 84 позиций).

Наиболее полная классификация симптомов выгорания представлена в работе W. Schaufeli и D. Enzmann. Ими выделены 132 симптома выгорания, объединённых в 5 основных групп. Данная симптоматика имеет свои проявления на 3 уровнях: индивидуально-психологическом, межличностном, организационном.

Первая группа – аффективные симптомы выгорания.

На индивидуально-психологическом уровне симптомы проявляются в депрессивном, мрачном настроении. Общий пессимистический настрой и упадок духа сохраняются независимо от воздействия различных факторов. Эмоциональные и физические ресурсы человека находятся на грани полного истощения в связи с большими затратами энергии на преодоление стрессовых воздействий. Снижение уровня эмоционального контроля ведет к развитию чувства тревоги и нервозности.

На межличностном уровне наблюдается раздражительность, чрезмерная чувствительность к воздействиям социальной среды. Появляется эмоциональная черствость к окружающим людям, которая может сопровождаться вспышками раздражительности и гнева.

На организационном уровне анализа у профессионала отмечается ощущение дискомфорта и чувство неудовлетворенности работой.

Вторая группа – когнитивные симптомы выгорания

На индивидуально психологическом уровне когнитивные симптомы связаны с нарушением протекания психических процессов и функций (снижение концентрации внимания, забывание информации, появление ошибок в устной и письменной речи, ригидность и схематичность мышления, тенденция к уходу от активного разрешения проблем в мир фантазий и грез).

На уровне межличностных контактов симптомами выгорания выступают циничное и негуманное восприятие профессионалом своих клиентов, формирование представлений о себе как о непогрешимой и во всем правой личности.

На организационном уровне возникают отрицательно окрашенные представления о коллегах и руководстве, излишне критичное и даже агрессивное отношение к окружающим.

Третья группа – мотивационные симптомы выгорания

На индивидуально-психологическом уровне симптомами выступают потеря смысла выполняемой работы и её значимости, деморализация.

Межперсональный уровень личности характеризуется потерей интереса к реципиентам (клиентам, пациентам, ученикам и т.д.), безразличием к их нуждам и нежеланием решать их проблемы, появлением меркантильных интересов.

На организационном уровне симптомы заключаются в отсутствии желания работать, брать на себя ответственность и инициативу.

Четвертая группа – поведенческие симптомы

На индивидуально-психологическом уровне наблюдается повышение общего уровня возбуждения: неусидчивость, гиперактивность, неспособность концентрироваться на чем-либо. Поведение может отличаться как импульсивностью, так и нерешительностью.

Межличностный уровень характеризуется двумя формами поведения. С одной стороны, наблюдается агрессивное поведение по отношению к окружающим, что порождает конфликты на работе и в личной жизни. С другой стороны, может иметь место тенденция к социальной изоляции, избеганию контактов с людьми.

На организационном уровне поведение отличается уменьшением продуктивности, несоблюдением трудовой дисциплины, отсутствием творческой инициативы и безразличием к выполнению профессиональных обязанностей.

Пятая группа – физические симптомы, которые включают в себя:

– неопределенные жалобы на физический дистресс (головные боли, мышечные и суставные, сексуальные расстройства, нарушения сна, изменение веса, общая усталость);

– психосоматические заболевания (расстройства желудочно-кишечного тракта и сердечнососудистые заболевания);

– отдельные физиологические реакции (повышение давления, высокий уровень холестерина и т. д.).

Таким образом феномен выгорания – это сложный многофакторный процесс, который имеет собственную структурную организацию, во многом определенную характером профессиональной деятельности. Практически во всех группах работников «социальных» профессий есть достаточно большое количество лиц с высоким и средним уровнями выгорания – учителя, врачи-терапевты и стоматологи, социальные работники.

Полагаем, что факторы, которые способствуют развитию процесса эмоционального выгорания – это не только коммуникативная нагрузка (интенсивность, продолжительность и когнитивная сложность ситуаций служебного общения), но и более низкое материальное вознаграждение, а также связанная с этим неудовлетворенность качеством жизни: переживание социальной несправедливости и незащищенности, потеря социальной престижности и ролевого статуса и др.

Список использованной литературы:

1. Агапова М. В. Социально-психологические аспекты социального выгорания и самоактуализация личности : автореф... канд. психол. наук / М. В. Агапова. – Ярославль : ЯрГУ, 2004. – 28 с.

2. Борисова М. В. Профессиональное выгорание как негативный феномен профессионального становления личности / М. В. Борисова // Психологические аспекты профессионального становления : сб. материалов Всероссийской межвуз. науч. конф. – М. : РИПО ИГУМО и ИТ, 2009. – С. 13 – 20.

3. Водопьянова Н. Е. Противодействие синдрому выгорания в контексте ресурсной концепции человека / Н. Е. Водопьянова // Вестник Санкт-Петербургского университета – 2009. – Вып. 2. – Сер. 12. – С. 75 – 87.

4. Димова В. Н. Влияние организационных факторов на формирование феномена психического выгорания в профессиях «субъект – субъектного» и «субъект – объектного» типа / В. Н. Димова // Вестник Университета. Государственный университет управления. – М., 2009. – № 30. – С. 34 – 35.

5. Professional burnout: recent developments in theory and research / Ed. W. B. Schaufeli, C. Maslach, T. Marek. – Washington, DC : Taylor & Francis, 1993. – 299 p.

КАРПИЕВИЧ ВИКТОР АЛЕКСАНДРОВИЧ

*канд. ист. наук, доцент, доцент кафедры гуманитарных наук
Командно-инженерного института МЧС Республики Беларусь*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ И УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

На всем историческом пути своего развития человек был тесно связан с окружающим миром. В начале XXI века человечество все больше и больше ощущает на себе проблемы, которые возникают в высокоиндустриальном обществе. Опасное вмешательство человека в природу резко усилилось, расширился объем этого вмешательства, оно стало многообразнее и сейчас все чаще говорят о глобальной опасности для человечества. Практически ежедневно в различных уголках нашей планеты возникают так называемые «чрезвычайные ситуации» (ЧС). В средствах массовой информации регулярно сообщается о катастрофах, стихийных бедствиях, очередной аварии, военном конфликте или акте терроризма. Количество чрезвычайных ситуаций растет лавинообразно, за последние десятилетия возросло в несколько раз. А это значит, растет число жертв и увеличивается материальный ущерб, как в промышленности, так и на транспорте, в сельском хозяйстве, в быту и т.д.

Стремясь к 100 %-ной надежности системы, необходимо одновременно располагать эффективной службой «быстрого реагирования» и ресурсами для противодействия технологической катастрофе, которая все же может возникнуть в результате выхода системы из строя. Соответствующим образом нужно готовить персонал данного объекта и население. Указанное требование тем более справедливо в отношении стихийных бедствий, причины которых неподконтрольны человеку. И как показали события 2011 года в Японии, даже самые, казалось бы, надежные промышленные объекты как АЭС, не смогли устоять под натиском стихии.

Поэтому «нулевой» риск как абстракция, идеальная цель закономерно вытекает из объективной потребности общества к сохранению целостности и динамической устойчивости как биосоциальной системы. В то же время собственно цели и задачи, т.е. мера продвижения этой системы к идеалу в реальном масштабе времени, равно как и средства их достижения, устанавливаются обществом исходя из конкретных экологических, культурно-исторических и социально-экономических условий. Такой расклад предопределяет, прежде всего, тип управления, которое общество в целом должно осуществлять в отношении чрезвычайных ситуаций, в том числе техногенных катастроф, а именно стратегическое управление.

Приемлемый риск представляет собой некоторый компромисс между уровнем безопасности и возможностями ее достижения. Но следует помнить, что экономические, социально-политические и научно-технические возможности повышения безопасности современных общественных систем безграничны.

Практика показывает, что управлять рисками довольно сложно. Чтобы управлять рисками, их надо знать. Поэтому существует необходимость классификации рисков, поскольку на любую социальную систему непосредственно либо косвенно влияют риски различной природы. В настоящее время существует множество подходов к классификации рисков, основанных на различных методологических требованиях.

Н. В. Хохлов выделяет 3 основные группы рисков, которые базируются

на различных характеристиках:

- причины (род опасности), вызывающие неблагоприятные события (выделяет техногенные, природные и смешанные риски);
- характер деятельности, с которым связаны соответствующие риски (предпринимательские, коммерческие, профессиональные, транспортные, промышленные и пр.);
- объекты, на которые направлены риски (риски нанесения ущерба жизни и здоровью граждан и имущественные риски) [1, с. 13 – 14].

Данная классификация не в полной мере отражает риски, которые могут появиться в результате угрозы возникновения или непосредственно в процессе ЧС. Поэтому эта проблема требует дальнейшей проработки.

Большинство ЧС возникает внезапно. В то же время благодаря современным способам мониторинга возникновения ЧС многие риски становятся ожидаемыми. Так с большой точностью можно спрогнозировать извержение вулкана либо отследить направление движения торнадо. Можно также просчитать износ оборудования.

По признакам проявления: явный риск, неявный риск. В большинстве случаев мы сталкиваемся с проявлениями явного риска: наводнение, извержение вулкана либо обрушение представляют видимую угрозу. В то же время выявить радиоактивное излучение либо наличие каких-либо химических веществ практически невозможно.

По степени управления: управляемый, частично управляемый, неуправляемый риски. Возможность управления рисками зависит от характера их возникновения. С помощью автоматики мы можем управлять риском возникновения пожаров. В определенной степени можно управлять многими метеорологическими явлениями, равно как и работой промышленных предприятий. В то же время практически невозможно управлять такими явлениями как землетрясение.

Многие риски возникают чаще всего независимо, помимо воли человека, либо не связаны с другими явлениями. Существуют и зависимые риски, чаще всего связаны с техногенной деятельностью человека. Зачастую может возникнуть такое явления, которое получило название «эффект домино».

«Эффект домино» (domino effect) – механизм вовлечения в аварию промышленного предприятия свойственных современным технологиям опасностей (в первую очередь опасных веществ и энергозапаса). Механизм имеет цепной характер – реализация опасности, имеющейся на площадке, приводит к дополнительным разрушениям технологических установок и реализации заключенных в них опасностей. Последние в свою очередь снова создают поражающие факторы, и вся цепочка событий повторяется [2, с. 607].

Например, пожар на одном объекте может привести к взрыву, в результате которого происходит новое возгорание и взрыв. И действие повторяется. Согласно статистике аварий, около 90 % аварий на промышленных предприятиях сегодня развиваются именно по цепному механизму [2, с. 105].

Следовательно, риск является наиболее наглядным показателем опасности тех или иных событий. При этом понятие риск всегда включает два элемента: частоту опасного события и последствие этого события. Отсюда можно утверждать, что риск есть мера опасности, а опасность – это свойство чего-либо причинять кому-либо или чему-либо ущерб. Таким образом, любая ЧС таит в себе опасность.

В этой связи можно констатировать, что в кризисных ситуациях

особенно обостряется потребность общества в обеспечении безопасности, поддержании ее на приемлемом уровне в процессе общественного развития. Особое место здесь занимает деятельность по подготовке к действиям в чрезвычайных ситуациях населения, руководителей всех уровней, персонала предприятий, организаций и учреждений, а также органов управления.

Список использованной литературы:

1. Хохлов Н. В. Управление риском : учеб. пособ. для вузов / Н. В. Хохлов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.
2. Маршалл В. Основные опасности химических производств / В. Маршалл ; пер. с англ. – М. : Мир, 1989. – 672 с.

КОЛОСОВСЬКА ПРИНА ІГОРІВНА

к. держ. упр., доцент, старший викладач кафедри політичних наук і філософії ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України

ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Сучасні процеси в українському суспільстві актуалізують потребу суттєвої трансформації державної системи соціального захисту. Одним із ключових завдань є розвиток ефективної системи соціального партнерства, зокрема, враховуючи появу нових соціальних ризиків та високий рівень соціальної напруженості. Особливого значення у цьому контексті набувають питання налагодження дієвої співпраці між органами державної влади та громадськими організаціями у сфері соціального обслуговування та вирішення соціальних проблем громадян на регіональному (місцевому) рівні.

Соціальне партнерство є одним із базових принципів функціонування сучасного демократичного суспільства, важливим інструментом реалізації соціальної політики держави, засобом попередження та розв'язання соціальних конфліктів. Слід зазначити, що незважаючи на створення в Україні відповідних інституційних, законодавчих та організаційних механізмів функціонування системи соціального партнерства (зокрема, прийняття в грудні 2010 р. базового Закону «Про соціальний діалог в Україні», формування спільних представницьких органів (СПО) соціальних партнерів (профспілок та організацій роботодавців), створення спільних органів соціального діалогу, таких, як Національна служба посередництва та примирення (1998 р.) та Національна тристороння соціально-економічна рада (2011 р.), вона має здебільшого формальний характер та істотно не впливає на покращення соціальної ситуації в країні та зниження рівня соціальної напруженості [1].

Доводиться констатувати, що механізм взаємодії між органами державної влади і громадськими організаціями характеризується недостатньо високим рівнем партнерських відносин, слабо сформованою інституціоналізацією структур громадської участі щодо розробки і здійснення політики соціального захисту. У даному контексті важливо зосередити увагу на таких формах взаємодії:

- підтримка діяльності різних за спрямуванням громадських організацій, зокрема дитячих, молодіжних, студентських та інших формувань;
- розробка механізму розміщення та укладання договорів державного замовлення;

– створення асоційованих структур (державно-громадські, громадсько-державні фонди, асоціації і т.ін.), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу для їх досягнення та вирішення;

– проведення цілеспрямованої політики з підготовки кадрів та взаємного навчання державних службовців і представників інститутів громадянського суспільства навичкам і практиці роботи в партнерстві один з одним [2, с. 160].

Громадські організації, місія яких полягає у розв'язанні соціальних проблем, класифікують на: організації за місцем проживання; групи само- та взаємодопомоги; організації, які надають послуги певним групам клієнтів; групи, створені для лобіювання; групи, які мають на меті медичні та соціальні дослідження посередницькі організації, створені для координації діяльності інших груп та забезпечення їх ресурсами.

Важливим аспектом, на якому необхідно акцентувати увагу, є роль громадських організацій у наданні комплексу соціальних послуг населенню. Соціальні послуги є такою сферою, в якій держава може делегувати ресурси і повноваження щодо їх надання неприбутковим організаціям. З цією метою вона визначає, які конкретно соціальні послуги будуть надавати недержавні організації, на яких умовах та залишає за собою тільки функцію фінансування цих послуг і здійснення контролю за використанням виділених коштів. Зокрема, механізми участі громадських організацій передбачають надання інформаційних, освітніх, психологічних, юридичних, побутових, медичних та інших послуг. Основною діяльністю для багатьох організацій є консультування.

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг» передбачено у частині визначення потреб громади у соціальних послугах, їх видах та обсягах, планування та надання послуг з урахуванням визначених потреб, запровадження стандартизації соціальних послуг, залучення до надання соціальних послуг недержавного та приватного секторів шляхом здійснення механізму соціального замовлення, що здійснюється на договірних засадах [3]. Це позитивно впливає на можливості вирішення соціальних проблем, оскільки не передбачає необхідності створення додаткових структур, натомість акцент робиться на використанні кваліфікованого потенціалу неурядових організацій, яким виділяються необхідні ресурси. Також неурядові організації можуть залучати додаткові ресурси (волонтерів, гранти, власні кошти), що суттєво допомагає вирішенню проблем в умовах обмеженого фінансування.

Позитивним у площині оптимізації взаємодії державних і недержавних суб'єктів у сфері соціального захисту є використання зарубіжного досвіду. Зокрема, цінним для України є практика Польщі, де центри для підтримки соціально незахищених громадян створюються саме неурядовими інституціями, що співпрацюють з органами місцевої влади в питаннях надання соціальної допомоги таким громадянам. Ці організації працюють з певною категорією осіб, надаючи їм психологічну, соціальну, юридичну та в окремих випадках матеріальну допомогу. Органи громадської адміністрації можуть замовляти громадським організаціям виконання громадських завдань разом з наданням дотацій на фінансування їх реалізації, або вони можуть підтримувати такі завдання, разом з наданням дотацій на дофінансування їхньої реалізації

Польська концепція соціальної політики передбачає створення системи

багаторівневої соціальної діяльності за допомогою відродження місцевої самоврядності, базованої на суспільній ініціативі, що активізує сім'ю і особистість, добровільні організації, групи взаємодопомоги. Згідно з новою моделлю соціальної політики у Польщі, саме ці інституції є партнерами як державної адміністрації, так і місцевого самоврядування у забезпеченні та розподілі засобів для діяльності організацій, що надають суспільні послуги. [4].

Враховуючи практику зарубіжних країн, основними напрямками активізації діяльності громадських організацій у сфері соціального захисту на рівні громади є:

- міжгалузеве співробітництво у вирішенні конкретних соціальних проблем.

- соціальне планування на рівні громади, що передбачає аналіз соціальних умов, постановку цілей і оцінку діяльності існуючих соціальних служб з метою вдосконалення;

- освітні програми направлені на тісніший контакт між відповідними установами і місцевим населенням;

- допомога за місцем проживання, орієнтована на розвиток соціальних зв'язків, добровільних служб і організації самопомоги. [5, с. 153].

Таким чином, удосконалення системи соціального захисту передбачає об'єднання зусиль держави та суспільства, що, своєю чергою, актуалізує необхідність вироблення дієвого механізму соціального партнерства державних і недержавних структур у даній сфері. Ефективна система соціального партнерства повинна носити системний характер, передбачати відповідальність державних і недержавних структур, ґрунтуватися на відповідній системі взаємозв'язків, що передбачає єдність прав і обов'язків як з боку органів державної влади, так і з боку громадських організацій.

Список використаних джерел:

1. Основні напрями вдосконалення системи соціального партнерства в Україні : аналітична записка, 2012 р. – Режим доступу : www.niss.gov.ua.

2. Співак Д. П. Форми взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства (політико-правовий аналіз) / Д. П. Співак // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. – Севастополь, 2011. – Вип. 123. Серія: Політологія. – С. 158 – 162.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг : закон України від 15 берез. 2012 р. № 4523-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст. 22.

4. Коваль О. Досвід соціального захисту та роль організацій в Польщі / О. Коваль. – Режим доступу : www.lawngo.net/?itemid=523.

5. Popple K. Analysing Community Work: its Theory and Practice / K. Popple. – Buckingham : Open University Press, 1995. – 181 p.

ЛАПЫТЬКО АЛЕКСАНДРА АДЕКСАНДРОВНА

*студентка 5 курсу Інститута управленческих кадров
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

КОРПОРАТИВНАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БИЗНЕСА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Интеграция белорусского бизнеса в глобальное экономическое пространство предполагает соответствие деловой практики отечественных

компаний международным требованиям и стандартам, что в значительной степени по-новому ставит проблему повышения уровня их конкурентоспособности. Традиционные методы достижения конкурентных преимуществ, такие как, например, ценовая политика, нуждаются в дополнении другими инструментами, содержащими в себе «социальный компонент» и обеспечивающими соблюдение этических норм корпоративного поведения ради долговременного присутствия компаний на мировых рынках. В качестве одного из таких инструментов современный менеджмент рассматривает корпоративную социальную ответственность (КСО), основные принципы которой предполагают участие бизнеса в развитии общества, решении социальных и экологических проблем, гармонизации общественных отношений.

Рассматривая КСО как концепцию выстраивания деловым сообществом отношений, ориентированных на удовлетворение ожиданий заинтересованных сторон в целях устойчивого развития применительно к условиям Беларуси можно выделить следующие направления социально ответственного поведения бизнеса:

- производство качественной продукции и оказание услуг для населения;
- создание новых рабочих мест и увеличение инвестиций в развитие человеческого потенциала;
- обязательное выполнение требований налогового, трудового, экологического законодательства;
- построение отношений, основанных на добросовестности, со всеми заинтересованными сторонами;
- эффективное ведение бизнеса, ориентированного на создание добавленной экономической стоимости и рост благосостояния своих акционеров;
- учет общественных ожиданий и общепринятых этических норм в деловой практике;
- вклад в формирование гражданского общества через партнерские программы и проекты развития местного сообщества [1].

Важно подчеркнуть, что в условиях глобализации сам факт социально ответственного ведения бизнеса является важным фактором инвестиционной привлекательности компании. Несмотря на то, что внедрение принципов КСО объективно вызывает значительные расходы фирмы, в долгосрочном периоде они компенсируются ростом доходов от улучшения имиджа и деловой репутации компании, что в конечном итоге способствует повышению ее конкурентоспособности.

Существенные конкурентные преимущества компания может получить в результате проведения активной политики в сфере внутрикорпоративной социальной ответственности. При этом особое значение имеет развитие человеческого капитала, представляющего собой сумму знаний и умений работников фирмы, которая обеспечивает ее конкурентоспособность. Повышение потенциала человеческого капитала вписывается в рамки стратегии развития персонала с целью привлечения и закрепления наиболее способных и талантливых сотрудников, что становится устойчивым конкурентным преимуществом компании. Это достигается через расширение возможностей для профессионального роста, обучения и повышения квалификации, а также путем применения мотивационных схем оплаты труда,

внедрения высокотехнологичных бизнес-процессов, поддержания внутренних коммуникаций в компании, соблюдения правил и норм деловой этики. Широкое распространение получило компенсационное поощрение работников в виде социального пакета, стоимость которого может составлять от трети до половины величины заработной платы. Социальный пакет является гибким инструментом мотивации персонала, так как формируется полностью компанией с учетом изменения деловой ситуации и возникающих пожеланий сотрудников фирмы. Социальный пакет можно дополнять, расширять, наполнять новым содержанием, стимулируя повышение эффективности работы персонала, развитие его инновационной деятельности. При этом каждая компания предлагает свой перечень компенсаций: у одних это наличие бесплатных обедов, медицинских страховок, занятий в спортивных клубах, у других – служебного автомобиля, льготных кредитов, квартир, пенсионного обеспечения и т. д. Опыт ведущих компаний свидетельствует, что инициативы в сфере внутрикорпоративной ответственности повышают производительность труда, снижают текучесть кадров, усиливают мотивацию и лояльность персонала, что, в конечном счете, обеспечивает конкурентные преимущества фирмы [2, с. 75]. Таким образом, политика внутрикорпоративной социальной ответственности, ориентированная на развитие – эффективное использование человеческого капитала, выступает как основной фактор формирования конкурентных преимуществ компании. Специалисты считают, что максимальная сумма прибыли от инвестиций в человеческий капитал почти втрое превышает прибыль от вложений в техническое оснащение фирмы.

Усиление конкурентных позиций компании во многом также зависит и от того социального окружения, которое будет способствовать ее успешному функционированию и устойчивому развитию. Поэтому внутрикорпоративная социальная ответственность должна сочетаться с внешней КСО, к сфере которой можно отнести корпоративную благотворительность и спонсорскую деятельность, содействие охране окружающей среды, взаимодействие с местным сообществом, поддержка гражданских инициатив, готовность оказывать помощь в кризисных ситуациях, ответственность перед потребителями товаров и услуг. Реализуя программы в области внешней КСО, компания получают конкурентные преимущества, в первую очередь, в форме улучшения имиджа фирмы, ее деловой репутации.

Таким образом, репутация социально ответственной компании приносит общественное признание, что становится важным фактором повышения ее конкурентоспособности в долгосрочной перспективе. Косвенным доказательством позитивного влияния КСО на эффективность бизнеса является тот факт, что большинство крупнейших мировых корпораций одновременно занимают лидирующие позиции в области корпоративной социальной ответственности. В результате внедрения практик КСО улучшается имидж компании, ее продукция приобретает дополнительную ценность в глазах потребителей, снижаются нефинансовые риски, открываются возможности для привлечения дополнительных инвестиций и освоения новых рынков.

Список использованной литературы:

1. ISO/TMBG Комитет по техническому управлению / Международный стандарт ISO26000:2010 «Руководство по социальной ответственности». – 2014. – Режим доступа : www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber.

2. Кухарчук Д. В. КСО як інструмент підвищення конкурентоспособності російського бізнесу / Д. В. Кухарчук // Російський внешнеэкономический вестник. – 2015. – № 7. – С. 72 – 80.

ЛАРІН СТАНІСЛАВ ВАСИЛЬОВИЧ

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою НАДУ при Президентові України

НАЦІОНАЛЬНА ЦІННІСТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ЯК СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Питаннями дослідження аксіологічних засад політики національної безпеки займаються ряд дослідників, зокрема В. Горбулін, С. Здіорук, О. Литвиненко, А. Качинський, А. Возженников, Г. Новицький, М. Розумний, Б. Парахонський, С. Пирожков, Г. Ситник, М. Ожеван, Ю. Опалько А. Дацюк, В. Ліпкан та інші. Активно досліджують цінності співробітники Інституту філософії та соціології НАН України, зокрема А. Ручка, Е. Головаха, Н. Костенко, А. Колодний, Л. Філіпович, О. Злобіна, Л. Бевзенко, Л. Скокова, Н. Соболева, М. Парашевін інші.

Формування системи забезпечення національної безпеки найбільш повно відображено в Стратегії національної безпеки 2015 року, при реалізації якої науковці пропонують використати два основні підходи: перший підхід – ієрархія національних інтересів і цілей; другий підхід орієнтується на формування ієрархії національних цінностей [1]. Однак найбільш оптимальним вважається третій – інтегрований підхід до дослідження феномену національних цінностей, прихильниками якого є А. Величко, І. Волощук, П. Гай-Нижник В. Горбулін, Б. Демидов, А. Качинський, В. Ліпкан, В. Манілов, С. Пирожков, які акцентують увагу на взаємозв'язку національних цінностей та інтересів у дослідженні проблем національної безпеки [2].

У першому підході, визначаючи їх змістовну наповненість, зазначимо, що сьогодні існує ряд визначень поняття «національні інтереси» – це «інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства загалом» [3, с. 118]. В даному контексті національні інтереси створюються всіма елементами політичної системи є основою функціонування її складових.

Водночас це «реальна причина дій нації і держави, спрямованих на своє виживання, функціонування і розвитку», або як «сукупність національних цілей і базових цінностей, які відіграють важливу роль у стратегії і тактиці в галузі національної безпеки» [4, с. 421].

У Законі України «Про основи національної безпеки України» національні інтереси українського народу визначаються як «життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток» [5].

На нашу ж думку, отожднення понять «національні інтереси» і «національні цінності» є некоректним, адже національні цінності лежать в основі національних інтересів, визначають їх спрямованість, проте вони не є

національними інтересами. Інтерес можна розглядати як об'єктивно зумовлений мотив діяльності суб'єкта (окремої людини, соціальної спільноти), що складається з усвідомлення ним власної потреби та з'ясування умов і засобів її задоволення. Інтереси тісно пов'язані з потребами, початковим етапом формування інтересу. Тож національні інтереси можна кваліфікувати як визначальні потреби суспільства і держави, що визначаються економічними і геополітичними відносинами держави в певну епоху, культурно-історичними традиціями, потребою забезпечення безпеки, захистом населення від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Сам термін «національний інтерес» було запозичено із західної політичної літератури, де він визначався як «державний інтерес». Саме таке розуміння є переважаючим в західних країнах, оскільки вони представляють мононаціональні держави в соціальному аспекті. В західних суспільствах нація представляє собою єдність громадянського суспільства і держави, відтак національний інтерес виконує консолідуючу функцію і зменшує протиріччя між інтересами держави та громадянського суспільства.

Виділяють два основні рівні національних інтересів держави: рівень ключових зовнішньополітичних інтересів; рівень специфічних інтересів. Перший пов'язаний із забезпеченням її безпеки і цілісності як соціально-економічної, політичної, національно-історичної та культурної спільноти з захистом економічної і політичної незалежності держави. Головні інтереси держава забезпечує усіма військовими, економічними, дипломатичними ідеологічними та культурними засобами

Формуючи систему національних інтересів, першочергово слід враховувати національні цінності, тому що саме вони закладають аксіологічну основу системи національної безпеки держави. Національні інтереси можуть переплітаються з загальними базовими цінностями (територіальною цілісністю, політичним виживанням), а з деякими й можуть входити в суперечності (забезпеченням невід'ємних прав людини тощо).

Національні цінності є важливими передумовами і базовими засадами забезпечення національної безпеки країни й, зокрема, важливими чинниками формування політики національної безпеки. Саме система національних цінностей утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування держави. Їх втрата може привести до зникнення нації як самостійного суб'єкта міжнародних відносин [6, с. 105]. «Національні цінності» – це предмети, явища та їх властивості, що задовольняють потреби особи, суспільства і держави в безпечному існуванні та прогресивному розвитку. А. В. Возженников, вважає, що національні цінності – це наявні та ідеальні соціальні, матеріальні та духовні блага, що задовольняють потреби та інтереси людей і сприяють прогресивному розвитку особи, суспільства і держави [7, с. 14].

Проблема формування та закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства. Сьогодні є характерною криза ідентичності, яка проявляється у світоглядній невизначеності, розмитості суспільних цінностей, розпороченості і значній диференціації українського суспільства. Цю кризу можна подолати шляхом переоцінки колишніх (застарілих) норм і в побудові на цій основі нової системи цінностей. Тільки національні цінності можуть бути стійким фундаментом для гармонізації інтересів людини, сприяння стабільності суспільства та сталого розвитку держави. Відтак вони є провідною ідеєю Стратегії національної безпеки, яка має активізувати зусилля, спрямовані на

консолідацію української нації навколо спільних національних інтересів та цінностей.

Аналізуючи поняття «національні цінності» Г. П. Ситник стверджує, що виходячи з аналізу поняття «національна безпека», можна констатувати, що національні цінності – це цінності індивіду (особистості), цінності суспільства та цінності держави. Об'єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ зумовлює можливість розподілу цінностей на природні й соціальні [8 с. 123].

Грунтовне дослідження цінностей різних народів Європи у 2010 році здійснювали Європейські соціологічні інституції зокрема The European Social Survey [9]. Серед основних рис типового українця дослідники виділяють: стурбованість власною безпекою, прагнення до самоствердження (влади, статусу, багатства), невміння самостійно приймати рішення, насторожене відношення до змін, слабковиражене прагнення радіти життю. Більшість із цих ознак, на думку аналітиків, породжені невпевненістю у завтрашньому дні. В цьому громадяни України радикально відрізняються від жителів більшості європейських країн з багатолітньою демократією, низьким індексом корумпованості органів управління і стабільною економікою – наприклад, від скандинавських держав (Данії або Швеції) чи від країн північного заходу континенту (таких як Голландія, Бельгія, Франція і Німеччина) [9].

В Україні дослідженням цінностей активно займаються співробітники Інституту соціології НАН України. Зокрема, А. А. Ручка, досліджуючи ціннісні пріоритети населення України, виділяє п'ять ціннісних синдромів.

Перший ціннісний синдром – це вітальні цінності: здоров'я (4,74 бали за 5-бальною шкалою); сім'я (4,72); діти (4,67); добробут (4,67) (середній бал – 4,73). Другий ціннісний синдром охоплює соціальні цінності: створення в суспільстві різних можливостей для всіх; сприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві; соціальна рівність (середній бал – 4,06). Третій ціннісний синдром – традиціоналістські цінності: національно-культурне відродження; участь у релігійному житті (середній бал – 3,47). Четвертий ціннісний синдром охоплює самореалізаційні цінності: цікава робота (праця); суспільне визнання; підвищення освітнього рівня; розширення культурного кругозору (середній бал – 3,70). П'ятий ціннісний синдром охоплює політико – громадянські цінності: державна незалежність країни; демократичний розвиток країни; участь у діяльності політичних партій і громадських організацій тощо (середній бал – 3,51) [9, с. 118]. Таким чином, за даними Інституту соціології НАН України, пріоритетними для українців є вітальні та соціальні цінності.

Грунтовно проблемою національних цінностей займаються вітчизняні науковці НІСД В. П. Горбулін та А. Б. Качинський, структуруючи систему національних цінностей на цінності індивіда, цінності суспільства та цінності держави [11, с. 107]. У своїх працях вчені зазначають, що подальше існування держави й нації має розглядатися крізь призму її ціннісного ядра, що консолідує суспільство, а саме: національна безпека, духовні надбання, добробут, система міжнародних зв'язків, патріотизм і соціальна справедливість.

Вітчизняні дослідники П. Гай-Нижник та Л. Чупрій вважають, що до вище зазначених цінностей слід додати такі як: моральність; релігійність; взаємодопоміжність; миролюбність; доброзичливість; працелюбство; сім'я (сімейні цінності) тощо, які завжди були притаманними українцям і відображають сутнісні засади українського національного характеру. Адже

національні інтереси, національні цінності та національні цілі є структуроформуючі чинники політики національної безпеки [2].

Підсумовуючи, слід констатувати, що національна безпека будь-якої держави внаслідок своєї багатокомпонентності потребує спеціальної системи її забезпечення, основним призначенням якої є виконання певних дій, спрямованих, перш за все, на захист національних цінностей і реалізацію національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. – Режим доступу: www.akon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015.

2. Гай-Нижник П. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки / П. Гай-Нижник, Л. Чупрій // *Гілея*. – 2014. – Вип. 84 (№ 5). – С. 465 – 4.

3. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

4. Енциклопедія етнокультурознавства. – К.: Друкарня Державної академії керівних кадрів культури та мистецтв, 2001. – 528 с.

5. Про основи національної безпеки: закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. – Режим доступу: www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15.

6. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 272 с.

7. Возженников А. В. Национальная безопасность: теория, практика, стратегия / А. В. Возженников. – М.: НПО «Модуль», 2000. – 240 с.

8. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика) / Г. П. Ситник. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.

9. The European Social Survey. – Access mode: www.ess.nsd.uib.no.

10. Ручка А. Ціннісна ментальність вікових груп соціуму / А. Ручка // Соціологічні дослідження культури: концепції та практики: колективна монографія. – К.: Інститут соціології, 2010. – С. 117 – 127.

11. Горбулін В. П. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський // *Стратегічна панорама*. – 2005. – № 2. – С. 13 – 27.

ЛУЧИНСЬКА ОЛЬГА ВІТАЛІЙВНА

*аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політики
НАДУ при Президентіві України*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА В СФЕРІ ВІЛ/СНІДУ

Особливістю ВІЛ-інфекції є різнобічність її впливу на медичні, демографічні, соціально – економічні, культурні аспекти суспільства. Із сучасної медичної проблеми охорони здоров'я населення ВІЛ-інфекція перетворюється на проблему соціального розвитку. За висновками експертів та результатами досліджень – це один із важких викликів міжнародній спільноті, що становить загрозу національній безпеці країн світу. Боротьба з ВІЛ/СНІД на державному

рівні в Україні визнається одним із пріоритетних завдань у сфері охорони здоров'я населення України. Державна політика щодо ВІЛ/СНІДу спрямована на запобігання поширення ВІЛ-інфекції серед населення, на захист та забезпечення прав людей, які живуть з ВІЛ, надання медичної допомоги та соціального захисту цієї категорії населення.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства реформи, які впроваджувалися в останні роки в усіх сферах громадського життя не призвели до значних позитивних змін, які б мали сталий та системний характер, не забезпечили помітних змін у соціальній структурі суспільства та у громадській свідомості. Фінансове забезпечення держави у соціальній сфері істотно відстає від рівня країн Центральної та Східної Європи, країн Прибалтики та Росії. Руйнування попередньої системи соціального забезпечення в ході реформування економіки не отримала адекватного заміщення. Сьогодні керівництвом і політиками держави визнано, що та модель ринкових перетворень в Україні має глибокі протиріччя з конституційно визначеними пріоритетами суспільного розвитку.

Об'єктивний огляд соціального стану українського суспільства свідчить про те, що основні соціальні ризики – бідність, соціальна та фінансова нерівність населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до освіти, медицини і культури – досягли масштабів, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці держави. Практично за всіма найважливішими соціальними показниками світового цивілізаційного розвитку Україна продовжує перебувати на небезпечній межі [2].

Перш за все необхідно визначити ступінь соціальної безпеки по окремих напрямках – виклик, загроза та граничне значення соціальної безпеки, які потребують відповідних заходів і залучення відповідних ресурсів.

Виклик – це вимога, спонукання до будь-яких дій, відносин. Виклики необов'язково становлять небезпеку. Виклик передбачає вчинення вимушених дій. Такі дії виходять за межі звичайного розвитку подій, тому передбачити їх наслідки та можливі ризики та загрози при цьому складно. Виклик може бути прийнято або відхилено. Він містить потенційну загрозу, але сам по собі він не є небезпечним.

Загроза – це можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, важкого для кого-, чого-небудь; те, що може заподіяти яке-небудь зло, якусь неприємність. Загроза – центральне поняття теорії національної безпеки, що означає безпосередню можливість заподіяння збитку, зазіхання на надбання, цінність, інтерес, що охороняються правом. Загроза може бути потенційна або реальна, залежно від ступеня ескалації напруженості в протистоянні суб'єктів. Загроза є наслідком небезпеки.

Граничне значення – значення соціального показника (критерію) після перевищення якого неминуче станеться соціальний вибух.

Так, передача ВІЛ статевим шляхом стає все частішим фактором поширення ВІЛ в Україні, а кількість нових випадків інфікування зростає внаслідок незахищених сексуальних стосунків між людьми, які не мають безпосереднього зв'язку зі споживачами ін'єкційних наркотиків і не належать до груп ризику. Відповідно до зростання темпів поширення ВІЛ збільшується кількість випадків інфікування серед жінок репродуктивного віку та вагітних жінок: понад 40 % людей, які живуть із ВІЛ, становлять жінки, більша частина з них (60 %) – активного репродуктивного віку. Молоді люди піддаються підвищеному ризику інфікування ВІЛ та ПІСШ в результаті

взаємодії різних поведінкових, біологічних та соціально-економічних факторів. Особливість сексуальної поведінки молоді полягає в схильності до численних короточасних статевих відносин, як правило незахищених. Така ситуація свідчить про загрозу для суспільства в майбутньому, адже темпи поширення ВІЛ – інфекції зростають і це може призвести до пандемії, якщо обрані методи боротьби не принесуть результатів. Ця проблема свідчить про гостру необхідність стандартизації освітніх програм щодо профілактики ВІЛ від самого раннього дитячого віку та програм підготовки педагогів зокрема.

Водночас, необхідно наголосити, що в Україні із 9 січня 1992 року введено в дію Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», до якого протягом 18 років вносилися певні зміни і 23 грудня 2010 року Законом України № 2861-VI його викладено в новій редакції. Також Україна на сьогодні має Національну стратегію щодо подолання ВІЛ-інфекції/СНІДу, що реалізується шляхом виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки, яка вперше в історії боротьби з епідемією в Україні прийнята як Закон. Це яскраво підтверджує те, що на сьогодні подолання епідемії ВІЛ-інфекції/СНІД є одним із пріоритетів державної політики у сфері охорони здоров'я і соціального розвитку [3].

Зазначимо декілька статей закону, що стосуються соціального захисту ВІЛ – інфікованих.

Стаття 13. Право людей, які живуть з ВІЛ, на інформацію. Захист інформації про позитивний ВІЛ-статус людини від розголошення та розкриття третім особам.

Стаття 14. Рівність перед законом та заборона дискримінації людей, які живуть з ВІЛ, та осіб, які належать до груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ.

Стаття 16. Захист права на працю та інших соціальних прав людей, які живуть з ВІЛ, їхніх рідних і близьких.

Стаття 17. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю особи в разі зараження ВІЛ-інфекцією.

Стаття 18. Права батьків ВІЛ-інфікованих дітей і дітей, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ.

Стаття 19. Державна допомога ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ.

Однак, треба визнати, що національні заходи з протидії епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні залишаються недостатніми для того, щоб серйозно вплинути на епідемію. За допомогою проведених міжнародними організаціями моніторингу та оцінки дієвості програм профілактики та боротьби з ВІЛ/СНІДом в системі соціального захисту та безпеки було розроблено ряд рекомендацій: розробити та затвердити на державному рівні показники оцінки та моніторингу роботи центральних органів виконавчої влади, профспілок та організацій роботодавців щодо профілактики ВІЛ/СНІДу у сфері праці в Україні; утворити постійно діючий координуючий механізм між сторонами соціального діалогу, відповідального за безперервне розповсюдження інформації; регулярно (наприклад, щорічно) проводити форум всіх зацікавлених осіб і організації, які уповноважені ухвалювати рішення щодо оцінки та моніторингу реалізації Стратегії; створити механізм контролю відповідальності суб'єктів сторін соціального діалогу і незалежної

оцінки виконання програм і заходів із реалізації Національної Стратегії [4].

Список використаних джерел:

1. Бордуніс Т. А. Захист прав ВІЛ-позитивних дітей: навчальний модуль для лікарів циклів підвищення кваліфікації закладів післядипломної освіти / Т. А. Бордуніс, С. С. Шунько, В. В. Камінський, Л. І. Чернишова, О. Г. Єщенко, Д. В. Самарін, О. М. Панфілова. – К., 2007 – 35 с.
2. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблема теоретичного аналізу та побудови системи показників / О. О. Давидюк. – Режим доступу : www.docs.google.com.
3. Оцінка політики в сфері протидії ВІЛ. Додаток / Н. Джудіс, О. Заглада, Р. Мбуя-Браун. – Вашингтон, округ Колумбія : компанія «Ф'ючерз Груп» (Futures Group), проект «Хелс полісі» (Health Policy Project), 2011.
4. Національна стратегія тристороннього співробітництва з протидії ВІЛ/СНІДу у сфері праці на 2012-2017 роки. – Режим доступу : www.ilo.org/wcmsp5/groups/public.

МАЛАНЧІЙ МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*начальник Департаменту персоналу
Державної прикордонної служби України*

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ПОСАДОВИХ ОСІБ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ЯК СКЛАДОВА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ**

Реалізація Основних напрямів діяльності та подальшого розвитку Державної прикордонної служби України у 2015 р. потребує належного теоретико-методологічного супроводу процесів професійного розвитку, обумовлює необхідність підвищення професійного рівня кадрів державної служби, складовою частиною якого є формування належного рівня професійної ідентичності. Від нього залежить забезпечення виконання, зокрема таких напрямів як : «IV. Особовий склад – «патріотизм, босздатність, захищеність, дисциплінованість», у тому числі реалізація завдань, визначених Президентом України, щодо очищення влади, запобігання корупційним проявам, забезпечення правопорядку, удосконалення роботи з особовим складом, забезпечення морально-психологічної готовності особового складу до виконання покладених завдань, формування та розвиток у нього патріотизму, відповідальності та інших професійно важливих якостей; «VIII. Взаємодія з суспільством – «авторитет, відкритість, прогнозованість»» – збереження високого авторитету прикордонного відомства у суспільстві та забезпечення громадської підтримки її службової діяльності [2].

Формування професійної самосвідомості в сучасних українських умовах ускладнене не відповідністю зовнішніх умов вимогам, які формуються соціумом, а також розумінням своєї професії самими прикордонниками. Це накладає відбиток на всі стадії формування професійного становлення, яке у всіх професіях носить достатньо складний характер, часто ускладнений різного роду кризами, пов'язаними безпосередньо з виконанням професійної діяльності, внутрішніми взаємовідносинами. Для посадової особи Прикордонної служби ці кризи не змінюють свого змісту, але істотний відбиток накладає неспівпадання відносин, точніше їх трактування в різного роду системах: держава – суспільство, суспільство – посадова особа

Прикордонної служби, загальнолюдські цінності – цінності конкретної особистості, мотиви поведінки – способи їх реалізації і т. д.

Формування соціальної (професійної) ідентичності має історію становлення і розвитку від первинного вибору професії до внутрішнього ціннісно-емоційного ухвалення норм, цінностей, форм поведінки і зовнішньої «діяльнісної» майстерності. Так, практика агента залежить від його соціальної (професійної) ідентичності так само, як соціальна ідентичність залежить від змісту особистості. У цьому і полягає прояв особистості як суб'єкта своєї соціальної (професійної) практики. А для того, щоб соціальна ідентичність могла додати особове значення практиці, вона має бути усвідомлена суб'єктом. Агент, об'єктивуючи свої соціальні ідентичності в свідомості трансформує їх, що виявляється в зміні їх змісту [1].

Професійна ідентичність в ході формування професіоналізації припускає на тільки формування інтеріоризованого ансамблю практик, створюючих позицію агента, але і ідентифікацію з професійною групою взагалі.

Виходячи зі стадій професіоналізації і, ґрунтуючись на етапності формування ідентичності можна припустити, що стадії становлення професійної ідентичності співвідносяться зі стадіями професійного становлення особистості, кожна з яких характеризуватиметься своїм типом професійної ідентичності, заснованим на вищеописаних критеріях. Для зручності викладу, спираючись на опис типів соціальної ідентичності Ю. Л. Качанова, ми використовуватимемо їх для опису професійної ідентичності: ситуативна професійна ідентичність, надситуаційна професійна ідентичність, трансверсальна професійна ідентичність [1].

Професійна ідентичність – сфера самосвідомості особистості, в якій прижиттєво в ході взаємодії конструюється індивідуальне емоційно забарвлене знання власної приналежності до окремих соціальних спільнот, на основі чого у індивіда формується певна система цінностей і форм поведінки.

Таким чином, в дослідженнях професійної ідентичності потрібно виходити з того, що дане поняття має динамічний характер, і залежно від етапу професіоналізації матиме свій зміст, форму існування і умову виникнення, формування трансверсальної ідентичності залежатиме від зближення образу Я і стереотипу своєї групи.

Список використаних джерел:

1. Качанов Ю. Л. Базовая метафора в структуре социальной идентичности / Ю. Л. Качанов, И. А. Шматко // Социологические исследования. – 1996. – № 1. – С. 23 – 34.

2. Основні напрями діяльності та подальшого розвитку Державної прикордонної служби України у 2015 році. – Режим доступу : www.dpsu.gov.ua/ua/about/mission.htm.

МЕЛЬНИК ЛЮДМИЛА АНАТОЛІВНА

к. держ. упр., заступник начальника відділу прийому слухачів та розподілу випускників, доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентіві України

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ У ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Процеси, що відбуваються у соціально-економічному та політичному житті країни, в тому числі анексія АР Криму, збройні конфлікти та проведення антитерористичної операції на Сході України, макроекономічна невизначеність, дестабілізація валютного ринку та фінансової системи створюють умови для погіршення ситуації у сфері зайнятості населення. Внаслідок цього, зростає рівень безробіття, в тому числі через значну кількість вимушених переселенців.

Так, на підконтрольній території України органи соціального захисту населення станом на 1 липня 2015 року зареєстрували 1,37 млн. вимушених переселенців із Донбасу та Криму, із них 60 % – пенсіонери, 12 % – діти, 4 % – особи з обмеженими можливостями [3].

За даними Державної служби зайнятості населення України станом на 1 липня 2015 року за допомогою у працевлаштуванні не за місцем проживання звернулося 49 тис. жителів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також окремих районів Донецької та Луганської областей (з них понад 40 тис. осіб отримали статус вимушених переселенців). 10,2 тис. осіб даної категорії було працевлаштовано [1]. Однак існують певні ускладнення із процесом працевлаштування вимушених переселенців, що пов'язано з низькою мотивацією до постійної зайнятості, відсутністю житла, потребою у догляді за дітьми та особами похилого віку.

За таких умов актуалізується необхідність державної підтримки у сфері зайнятості вимушених переселенців та створення механізмів державного регулювання для забезпечення стабілізації даної ситуації.

Слід зазначити, що пасивні заходи державної політики щодо працевлаштування даної категорії осіб повинні змінитися на активні, тобто бути пов'язані із забезпеченням їхнього права на працю через надання рівних можливостей на ринку праці та відповідно оплачуваної роботи.

На думку науковців та урядовців державна політика щодо забезпечення прав у працевлаштуванні вимушених переселенців повинна бути спрямована на розширення сфери застосування праці, зокрема [4]:

- залучення інвестицій з метою активізації розвитку пріоритетних видів економічної діяльності та інфраструктури в регіонах;
- розробки державних цільових програм та інфраструктурних проектів активізації співпраці їх виконавців Державною службою зайнятості з метою підвищення рівня працевлаштування даної категорії осіб;
- сприяння розвитку підприємницької ініціативи серед вимушених переселенців шляхом: державної підтримки суб'єктів малого підприємництва, що створюють нові робочі місця; забезпечення доступності суб'єктів малого підприємництва до кредитних ресурсів для започаткування та ведення бізнесу; спрощення дозвільної системи у сфері господарської діяльності та усунення адміністративних бар'єрів для започаткування та ведення бізнесу; розроблення та виконання регіональних програм мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва; забезпечення інформаційної підтримки суб'єктів

малого підприємництва, зокрема з питань організації та провадження підприємницької діяльності.

Для стабілізації ситуації щодо працевлаштування вимушених переселенців Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки» від 8 липня 2015 року № 505, якою передбачено основні напрями забезпечення зайнятості та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці як внутрішньо переміщених осіб, так і вимушених переселенців, шляхом їх професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації, що сприятиме зниженню рівня соціальної напруженості в суспільстві, вирішенню питань їх матеріального забезпечення.

Відповідно до даної постанови державна політика зайнятості вимушено переселених осіб має здійснюватися за такими напрямками: створення економічних та соціальних передумов для розвитку регіонів із залученням трудового потенціалу даної категорії осіб; вивчення та задоволення першочергових потреб вимушених переселенців у матеріальних, житлових, побутових та інших ресурсах, об'єктах інфраструктури; удосконалення нормативно-правової бази, спрямоване на підвищення мобільності робочої сили та зайнятості цих осіб, а також забезпечення їх соціального захисту від безробіття; створення нових робочих місць для працевлаштування вимушених переселенців, розширення співпраці з роботодавцями, які забезпечують зайнятість зазначених осіб, волонтерськими та громадськими організаціями; збільшення обсягу охоплення професійною підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації даної категорії осіб з відповідним матеріально-технічним, навчально-методичним і кадровим забезпеченням [5].

При цьому передбачається, що органи місцевого самоврядування мають відіграти ключову роль у забезпеченні зайнятості вимушених переселенців.

Реалізація вищезазначених напрямів дасть змогу: знизити рівень напруженості на регіональних ринках праці; підвищити конкурентоспроможність вимушених переселенців та рівень їх заінтересованості в економічній активності; підтримати підприємницьку ініціативу вимушених переселенців.

Крім того не слід забувати і про таку категорію вимушених переселенців як молоді мами з малолітніми дітьми. Для цієї категорії громадян варто звернути увагу на можливість працевлаштування шляхом застосування гнучких форм зайнятості, зокрема: дистанційної праці та «транзитних» робочих місць.

Розглядаючи дистанційну роботу як нестандартну форму зайнятості, слід зазначити, що вона сприятиме підвищенню матеріального забезпечення сім'ї, яка перебуває в ситуації вимушеного виконання сімейних обов'язків (догляд за дитиною, за інвалідом, за хворим тощо) та потребує фінансової підтримки. Найбільше ця форма буде цікава як для громадян (в тому числі і для вимушених переселенців), в яких не існує альтернативного або додаткового джерела для існування, так і як тих осіб, яким важко прилаштуватися до трудової дисципліни, трудового розпорядку або для тих, які спроможні одночасно працювати на таких умовах в декількох роботодавців. Для роботодавця запровадження зазначеного механізму дозволить ефективно планувати кадрову політику, залучати або зберігати висококваліфікованих спеціалістів та створювати робочі місця з мінімальними затратами.

Аналіз літературних джерел свідчить, що сьогодні такий вид роботи стає все більш розповсюдженим у більшості розвинутих країн світу та набуває

також популярності в Україні. За даними британської дослідницької компанії Vanson Bourne, 37 % фірм найбільш економічно розвинених країн Європи та Америки пропонують своїм співробітникам віддалену роботу [2].

За даними української компанії InMind, яка займається дослідженням ринку, в Україні близько 25 % підлеглих і 43 % керівників уже працюють віддалено. Як правило, за такою технологією працюють великі міжнародні компанії, для політики яких характерна робота на результат. Українські роботодавці також починають працювати за даним принципом, розуміючи, що використання даного виду зайнятості дає можливість зменшувати фінансові витрати на оренду та утримання офісів тощо.

Також однією з прийнятних форм зайнятості для внутрішньо переміщених осіб можуть бути «транзитні» робочі місця. В класичному варіанті це є підготовка до подальшого працевлаштування людей з інвалідністю шляхом адаптації умов праці чи зі зміною технологічного процесу, набуття навичок та досвіду виконання роботи. Однак сьогодні така форма зайнятості розглядається і для вимушених переселенців, які не мають досвіду роботи, матерів з малолітніми дітьми та інших осіб, які відносяться до групи соціального ризику, для адаптації їх до трудової діяльності та повернення до систематичної зайнятості. Існують певні варіанти пристосування робочого місця до потреб даних категорій осіб, наприклад, коригування графіку роботи, коригування та адаптація функціональних обов'язків, зміна робочих завдань тощо.

Отже, для вирішення зазначених проблем щодо працевлаштування вимушених переселенців, в першу чергу, має бути належна державна політика щодо вдосконалення нормативно-правової бази регулювання ринку праці; забезпечення гарантій зайнятості для вимушених переселенців, які потребують соціального захисту і нездатності на рівних умовах конкурувати на ринку праці; запровадження сприятливого інвестування і податкового режиму для підприємств, які створюють робочі місця для даної категорії осіб; створення сприятливого організаційно-економічного механізму для розвитку середнього і малого бізнесу; реалізація політики ефективної підтримки самостійної зайнятості населення.

Список використаних джерел:

1. Державна служба зайнятості України. – Режим доступу : www.dcz.gov.ua.
2. Дистанційна робота набирає популярності в Україні. – Режим доступу : www.news.ub.ua/40725-distancynarobota-nabirae-populyarnosti.
3. Кабмін хоче спростити працевлаштування переселенців через служби зайнятості. – Режим доступу : www.economics.unian.ua/other/1098411-kabmin-hoche-sprostiti-pratsevlashtuvannya-pereselentsiv-cherez-slujbi-zaunyatosti.html. – Назва з екрану.
4. Мовчан О. Сучасні проблеми у сфері зайнятості населення Донецької та Луганської областей та шляхи їх подолання / О. Мовчан // Україна: аспекти праці. – 2015. – № 2. – С. 23 – 27.
5. Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 8 лип. 2015 р. № 505. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248359035.

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ПІДХІД У БУДІВЕЛЬНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Проблема соціальної відповідальності залежить від багатства культури народу, вона давно перебуває у полі зору вчених різних галузей знань – філософських, економічних, соціологічних, політологічних тощо. Це питання має комплексний і складний характер, оскільки пов'язане з дослідженням самої природи людини, її духовно-моральних цінностей та форм їх прояву.

При виборі тих чи інших форм соціальної відповідальності компаніям необхідно співвідносити їх з потребами суспільства. На жаль, поки що, як показують соціологічні опитування, українські бізнесмени і пересічні громадяни говорять на різних мовах. Наприклад, населення вважає, що бізнес у вирішенні соціальних проблем має орієнтуватися на створення робочих місць, надання додаткового соціального пакету працівникам, будівництво соціальних об'єктів, благоустрій міст і селищ. У той же час самі підприємці обирають меценатство, участь у культурних і спортивних акціях, адже за їх уявленням цей вид діяльності найбільш ефективний з точки зору формування позитивного образу своєї організації [2, с. 16].

На сучасному етапі розвитку явища соціальної відповідальності слід зауважити, що її конкурентоспроможність знаходиться на досить низькому рівні. Зменшуються масштаби житлового будівництва, а також стає все менш привабливим будівництво офісних приміщень.

«Будівельна галузь є однією з найважливіших галузей народного господарства, від її розвитку залежить функціонування та ефективність всієї системи господарювання в країні. Важливість цієї галузі пояснюється тим, що будівництво – одна з провідних галузей економіки, яка споживає продукцію багатьох галузей народного господарства і створює велику кількість робочих місць. Розвиток будівельної галузі викликає економічний зріст в країні і виникнення необхідних умов для розв'язання соціальних проблем».

Наприклад, упродовж 2012 р. за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 502,1 млн. грн. інвестицій в основний капітал, що на 62,1 % менше, ніж у 2011 р. Як і в попередні роки найбільше кошти у будівництво житла вкладено в обласному центрі (73,6 % загального обсягу), Новомосковському та Апостолівському районах (відповідно 4,8 % і 4,6 %) [1, с. 26].

Безпосередня відповідальність організацій, які займаються будівництвом будь-яких напрямків – це будувати безпечно, якісне, сучасне, доступне та комфортне житло. При цьому вони повинні поважати права й дотримуватись інтересів громадян, що вкладають кошти в будівництво чи придбання житла. Чесно, сумлінно, кваліфіковано й вчасно виконувати свої зобов'язання, встановлені законодавством та іншими нормативними документами.

У будівництві такі підприємства повинні використовувати виключно надійні, екологічно чисті та нешкідливі матеріали, які з часом не нанесуть шкоди людям, що користуватимуться цим житлом, а також навколишньому середовищу. Це збільшуватиме довіру до будівельної компанії, підвищуватиме та зміцнюватиме імідж і довіру до неї [3, с. 181].

Конструктивний діалог та вміння почути мешканців, відкритість, прозорість та законність ведення будівництва, при цьому дотримання

соціальної відповідальності перед місцевими громадами та владою – це має бути основне кредо підприємств будівельного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Гессен А. Є. Становлення системи корпоративної соціальної відповідальності / А. Є. Гессен // Вісник Дніпропетровської державної академії: економічні науки. – 2009. – № 2 (22). – С. 25 – 30.

2. Левчук Л. Р. Господарсько-правова відповідальність підприємств за порушення на споживчому ринку : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Л. Р. Левчук ; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2008. – 20 с.

3. Моральний вимір економіки: соціальна відповідальність бізнесу та економічна ефективність : монографія / за ред. д-ра філос. наук, проф. Г. Ф. Хоружого. – К. : УБС НБУ, 2009. – 255 с.

ОНЯНОВА ИРИНА АЛЕКСАНДРОВНА

студентка 3 курса экономического факультета

Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева

ЯКОВЛЕВА ЯНА ВИТАЛЬЕВНА

студентка 3 курса экономического факультета

Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева

АМѢХИНА ЮЛИЯ СЕРГЕЕВНА

студентка 3 курса экономического факультета

Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева

**АНАЛИЗ КРИТЕРИЕВ КОРПОРАТИВНОЙ
СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

Для российских компаний на нынешнем этапе развития крайне важно соблюдать корпоративную социальную ответственность в своей деятельности по отношению как к потребителям и обществу, так и к своим сотрудникам. Среди множества критериев, которым должен отвечать современный бизнес, работая по цивилизованным правилам игры, т.е. отвечая требованиям социально ответственного поведения, нами представляется полезным рассмотреть качество обслуживания покупателей и клиентов и забота компаний о своих сотрудниках. В этой связи основная цель нашего исследования состоит в глубоком анализе обозначенные критериев.

1. Проблема качества обслуживания покупателей и клиентов становится всё более актуальной в РФ по ряду причин: рост материального благосостояния людей среднего класса, повышение их культурного уровня, формирование слоя хорошо обеспеченных людей. Всё это делает вполне естественным желание покупателей приобретать товары или услуги при должном уровне обслуживания.

Качество обслуживания является инструментом в конкурентной борьбе, поэтому в условиях рыночной конкуренции большое значение уделяется качеству обслуживания, так как от него зависит эффективность деятельности любого предприятия, основным показателем которой является размер прибыли. Кроме этого, данный фактор играет одну из решающих ролей при формировании лояльности клиента к компании. Для покупателей и клиентов основными компонентами, с которых начинается качественное обслуживание, являются приветствие и прощание, улыбка и сервис дополнительных

предложений.

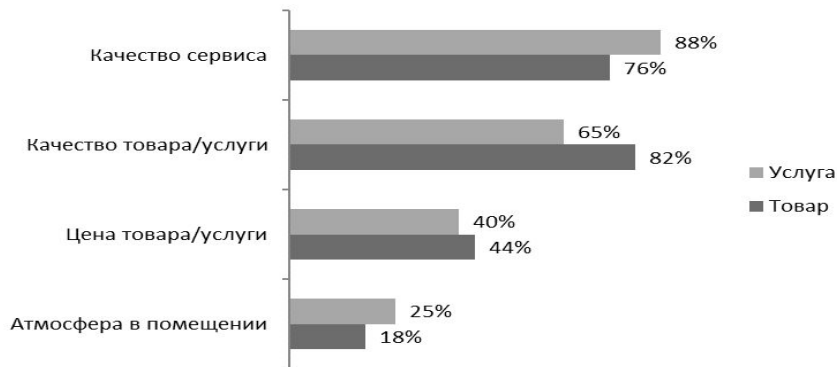
Динамика показателей качества обслуживания в России показывает, что уровень сервиса в стране постепенно возрастает. Так, в 2014 г. сотрудники российских компаний стали чаще, чем в предыдущие годы, улыбаться клиентам (в 48 % случаев). При этом положительном факте на 9 % увеличилось и количество работников, приветствующих посетителей при встрече. Приrost также продемонстрировал такой компонент, как «дополнительные предложения» (7 %).

По мнению россиян, в пятерке лидеров по качеству обслуживания находятся 5 представителей сферы предоставления услуг: банки, рестораны, салоны красоты, автосалоны и турагентства. А вот среди главных «аутсайдеров» отмечены 4 представителя розничной торговли: рынки, вокзалы, супермаркеты и «магазины возле дома».

Пятерка лидеров по качеству обслуживания покупателей и клиентов не претерпела значительных изменений за период с 2012 по 2014 гг. Как и в 2012 г. рейтинг возглавляют банки (43 %), рестораны (35 %), салоны красоты (30 %), автосалоны (26 %) и турагентства (21 %). Однако, несмотря на сохранение лидирующих позиций рестораны, салоны красоты, автосалоны и турагентства продемонстрировали некоторое снижение результатов к 2014 г. (все изменения колеблются в пределах 10 %).

Самое большое недовольство обслуживанием у россиян вызывает посещение государственных учреждений (отметили 67 % опрошенных). Они возглавили рейтинг «худших» по уровню сервиса сфер бизнеса со значительным отрывом (+23 % от рынков, занявших второе место). Несмотря на то, что состав пятерки «худших» сфер не изменился, намечаются положительные тенденции в результатах. Рынки, вокзалы и супермаркеты в 2014 г. вызвали недовольства у меньшего количества потребителей (в среднем – на 4,3 %).

Следует отметить, что состав рейтингов «лучших» и «худших» сфер по уровню обслуживания определяется, в первую очередь, потребностями потребителей. При покупке услуг для сегодняшнего потребителя качество сервиса выходит на первое место, опережая и качество этой услуги, и ее цену. В тоже время при покупке товара его качество является главным приоритетом при принятии решения о его приобретении.

Рис. 1. Приоритетные характеристики для покупателей и клиентов

Качество сервиса при покупке услуги важнее качества самой услуги (88 % против 65 %). На цену, как на главный критерий, ориентируется еще меньшее количество россиян – 40 %. Все это, безусловно, повышает значимость качества обслуживания в сфере предоставления услуг. Именно поэтому банки, рестораны, салоны красоты уделяют больше внимания удовлетворенности клиента обслуживанием. При приобретении товара потребители ориентируются, в первую очередь, на качество самого продукта – 82 %. Однако качество обслуживания и здесь важно, но уже для 76 % опрошенных.

Таким образом, высокий уровень качества обслуживания – это инструмент, способствующий формированию лояльности покупателя или клиента к компании. В пользу этого утверждения свидетельствует и тот факт, что 90 % россиян будут чаще и больше покупать там, где им понравился уровень обслуживания.

2. Забота компаний о своих сотрудниках. На сегодняшний день одним из главных способов мотивации сотрудников компанией является предоставление им, так называемых социальных пакетов. Такой подход к стимулированию деятельности предоставляет компаниям значительно снижать показатель текучести кадров, формировать приверженность и лояльность сотрудников, а в итоге, за счет сохранения квалифицированных кадров, повышать конкурентоспособность компании.

Но не все российские предприниматели относят к дополнительным социальным пакетам однозначно, многие из них считают, что это дополнительные расходы, которые необходимы для привлечения и удержания квалифицированных кадров. Понятие «социальных пакетов» не закреплено в трудовом законодательстве, но подразумевает – предоставление работодателями по собственной инициативе своим сотрудникам льгот, бонусов и благ. С развитием рыночной экономики в России появился стандартный социальный пакет, в который входят медицинская страховка, автомобиль / компенсация расходов на транспорт, мобильная связь, компенсация питания / бесплатные обеды, обучение внутри корпоративное/ внешние тренинги, корпоративный отдых / компенсация путевок, предоставление абонементов, предоставление кредитов.

Трудно сказать соответствует ли стандартный социальный пакет запросам современных сотрудников, так как каждый из них выбирает его индивидуально, а иногда и вовсе отдает свой выбор предложениям с высокой оплатой труда без льгот вовсе. Если рассматривать проблему потребности в социальном пакете с этой точки зрения, то можно прийти к выводу, что не имеет смысла увеличения количества услуг, обеспечивающихся социальным пакетом. Но если посмотреть на это под другим углом, например, со стороны крупных отечественных компаний, станет понятно, что именно наличие социального пакета обеспечивает заинтересованность сотрудников в деятельности компании. Обратим внимание на такие компании как ОК «Русал» и ПАО «Татнефть».

ОК «Русал» предоставляет своим сотрудникам такие льготы, как дотации на питание, дополнительные выплаты для пенсионеров и ветеранов, корпоративный летний отдых для детей сотрудников, помощь в приобретении жилья и т.д. Текущий кадров в компании в 2014 году составила 7,2 % [4].

Коллективный договор ПАО «Татнефть» предусматривает льготы и гарантии работникам, социальную защиту молодых работников, поддержку ветеранов и пенсионеров. Компания осуществляет страхование от несчастных

случаев на производстве, реализует программу добровольного медицинского страхования, в рамках которой работники могут получить квалифицированную помощь в медицинском учреждении и пройти курс реабилитации в оздоровительных заведениях. Компания осуществляет систему профессионального образования – подготовка и повышение квалификации рабочих, специалистов, менеджеров среднего и высшего звеньев. Компания осуществляет поддержку работников, участвующих в ипотечной программе, предоставляя им заем сроком на 10 лет без начисления процентов для внесения первоначального взноса за приобретенную жилплощадь. Текучесть кадров в компании в 2014 году составила 4,7 % [3].

Из выше изложенного следует вывод, что расширение социального пакета на базе компании приведет к сохранению кадрового состава. Сотрудники будут привлечены организации, которая предоставляет не просто стандартные услуги, обусловленные запросами рынка, но и дополнительные, которые позволяют им уверенно смотреть в будущее. С помощью правильно разработанного пакета услуг компания получит высококвалифицированных кадров, стремящихся к достижению ее целей. Разработка социальных пакетов и социальных программ для заботы о сотрудниках – это не просто способ, который поможет обеспечить конкурентные преимущества, а путь к устойчивому развитию компании в долгосрочной перспективе.

Список использованной литературы:

1. Nielsen Global Health & Wellness Report, January 2015. – Access mode : www.nielsen.com/ru/ru/insights/reports/2014/we-are-what-we-eat.
2. Газпромбанк. – Режим доступа : www.gazprombank.ru.
3. Годовой отчет Компании «Татнефть» за 2014 г. – Режим доступа : www.tatneft.ru/aktsioneram-i-investoram/otchetnost-po-rsbu/?lang=ru.
4. Отчет об устойчивом развитии ОК РУСАЛ за 2014 г. – Режим доступа : www.sr.rusal.ru.

ПОЛТАВЕЦЬ АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА
*студентка 3 курсу економічного факультету
Університету митної справи та фінансів*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Проблеми стабільного розвитку національної економіки набули нині особливо гострого характеру, вони незмінно підштовхують до вирішення питань, пов'язаних з дилемою підвищення економічної ефективності підприємств та одночасного вирішення соціальних питань, реального покращення якості життя населення. Саме економічні причини стали провідним фактором висунення соціальної відповідальності бізнесу в ряд найбільш важливих факторів сталого економічного розвитку України.

Соціальна відповідальність бізнесу носить багаторівневий характер. Базовий рівень соціальної відповідальності бізнесу передбачає своєчасну оплату податків, виплата заробітної плати, надання нових робочих місць. Другий рівень соціальної відповідальності бізнесу передбачає забезпечення працівників адекватними умовами не тільки роботи, але й життя: підвищення рівня кваліфікації працівників, розвиток соціальної сфери. Саме цей рівень називають «корпоративною відповідальністю». Третій, вищий рівень

соціальної відповідальності бізнесу передбачає благодійну діяльність [3, с. 98].

Розглядаючи це питання, можна говорити про те, що більше двох третин підприємств України заявило про необхідність вести добросовісну ділову практику і створити безпечні умови праці персоналу. Останні погодилися з тим, що таку можливість мають лише окремі організації. Не дивлячись на поширену думку про вузькість «приватновласницьких» інтересів підприємців, вітчизняні бізнесмени готові узяти на себе реалізацію частини важливих соціальних функцій. Основними напрямками соціальної відповідальності, котрі вже реалізуються компаніями на практиці дозволили виявити широкий спектр фактичної участі бізнесу в соціальному житті країни: це – добросовісна ділова практика та охорона здоров'я, і створення безпечних умов праці. на місцевому рівні стали створюватися і застосовуватися наступні нові механізми соціальної відповідальності: іменні грантові фонди, іменні фонди організацій тощо.

Потенціал участі приватного сектора в рішенні соціальних задач використовується в Україні далеко не повністю. Поки що можна швидше говорити не про готовність, а про теоретичне розуміння бізнесом тих додаткових переваг, які можна «придбати», піклуючись про соціальні проблеми своїх співробітників, їх сімей, клієнтів, суспільства в цілому [1, с. 28].

Розвиток соціальної відповідальності бізнесу українськими компаніями ускладнений через прагнення до короткострокових фінансових результатів. Це призводить до нехтування не тільки довгостроковим розвитком, але і до прагнення перекласти на споживачів зовнішні ефекти більш витратного та екологічно шкідливого виробництва [2, с. 74].

Соціальна відповідальність являє собою суто добровільну ініціативу. Соціально відповідальна компанія не повинна бути «покарана», давши самостійно додаткові повноваження нагляду і контролю за її діяльністю дотриманням певних норм поведінки. Адже саме такі ініціативи про обов'язковість договору періодично озвучуються чиновниками і у зв'язку з цією темою вони насторожують і дискредитують саму ідею соціальної відповідальності. Метою впровадження принципів соціальної відповідальності є формування відповідальної громадянської позиції корпорацій, а не полегшення життя за рахунок свідомості підприємців.

Список використаних джерел:

1. Гессен А. Є. Становлення системи корпоративної соціальної відповідальності / А. Є. Гессен // Вісник Дніпропетровської державної академії: економічні науки. – 2009. – № 2 (22). – С. 25 – 30.

2. Гоголя О. П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія / О. П. Гоголя, І. П. Кудінова ; Каб. Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Ніжин : Лисенко М. М., 2011. – 175 с.

3. Царик І. М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки : монографія / І. М. Царик ; Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – Чернігів : [б. в.], 2011. – 152 с.

ПОПОК ЕЛЬВИРА АНДРІЙВНА

*аспірант кафедри державної політики та суспільного розвитку
НАДУ при Президентові України*

МІЖЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

В багатонаціональних державах, до яких належить і Україна, надзвичайно важливе місце посідає питання міжетнічної толерантності та злагоди, дружніх стосунків між різними етносами та національними меншинами, консолідації та гармонізації відносин міжнаціонального характеру в усіх сферах суспільного життя, що слугує певним гарантом соціальної безпеки суспільства.

Однією з головних функцій демократичної держави та завданням етнонаціональної політики є створення сприятливих умов для консолідації та інтеграції поліетнічного складу населення, передумовою чого є саме міжетнічна толерантність та згода.

Міжетнічна толерантність – терпиме ставлення представників однієї етнічної спільноти до представників іншої спільноти, до відмінних культурницьких традицій, готовність до позитивної взаємодії з носіями різноманітних етнічностей [3, с. 100].

Наслідком недостатньої уваги до формування та недотримання міжетнічної толерантності з боку держави та державного управління може стати міжетнічний конфлікт.

Міжетнічний конфлікт – специфічна ситуація у стосунках між етнічними спільнотами, її частинами, або ж її окремими представниками, змістом якої є змагання учасників цих стосунків за відповідні ніші у суспільному житті поліетнічної країни й у ході якого окреслюється протилежність інтересів та застосовуються будь-які засоби для реалізації цих інтересів та утвердження своєї етнічності в етнонаціональній структурі країни проживання [3, с. 101].

Для уникнення міжетнічних конфліктів та формування міжетнічної злагоди, як засіб регулювання міжетнічних відносин, надзвичайної ваги набуває вироблення адекватної державної мовної політики в багатонаціональній країні. В новітній історії ми неодноразово ставали свідками спроб саме мовну політику використати як чинник дестабілізації суспільства, в тому числі і в нашій країні.

Не випадково одним із пріоритетних напрямів діяльності Європейського Союзу є мовна політика та створення спільного комунікативного простору. Це робиться не тільки заради забезпечення взаєморозуміння, а й для розвитку толерантного і шанобливого ставлення до мовного та культурного розмаїття в ЄС [2].

Недооцінка мовного фактору може мати конфліктогенний характер та слугувати для початку міжетнічних конфліктів, терористичних актів та воєнних дій на території держави, що може спричинити руйнування держави в цілому.

Прикладом цього став прийнятий у 1989 р. в Україні «Закон про мови», реакція на який була дуже гострою на Донбасі, оскільки, як відомо, в Донбасі та Криму значна кількість населення вважає своєю рідною мовою – російську, тому він був сприйнятий як загроза рідній мові, як витіснення російської мови, насильницька українізація. Хоча жодних реальних загроз ні Закон, ні практика його втілення не несли.

В 1992 р. розпочався воєнний конфлікт між Молдовою і незалежною Придністровською Молдавською Республікою, одним з приводів якого став прийнятий Закон «Про функціонування мов на території Молдавської РСР» від 01.09.1989 року, який наголошує на тому, що відповідно до Конституції (Основного Закону) Молдавської РСР державною мовою Молдавської РСР є молдавська мова, що функціонує на основі латинської графіки [1].

Населення Придністров'я відреагувало на його прийняття політичними страйками, які переросли у військове протистояння (не без втручання Російської Федерації).

Такий самий міжетнічний конфлікт намагалися спровокувати і в Україні на початку 2014 року, заявляючи, з боку Російської Федерації, про захист російськомовного населення на території Донбасу та Криму, що переріс у військовий конфлікт цих двох країн.

В умовах, коли соціальна напруга зростає (як, наприклад, в Україні), то етнічна згуртованість, як правило, посилюється. Це було помітно по ситуації з Майданом наприкінці 2013 року, коли не дивлячись на національність, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання люди згуртувались і відстоювали свої права та інтереси, ризикуючи власним життям.

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновки, що в багатонаціональній державі особливу увагу потрібно приділяти етнонаціональній політиці, щоб задовольняти права та потреби національних меншин у повному обсязі, попереджувати загрозу виникнення міжетнічних конфліктів та формувати міжетнічну толерантність і злагоду, задля гармонійного існування та співжиття та досягнення соціальної безпеки суспільства.

Список використаних джерел:

1. О функционировании языков на территории Молдавской ССР : закон № 3465 от 01.09.1989 г. – Режим доступа : www.lex.justice.md/ru/312813.
2. Стимулювання багатомовності в ЄС. – Режим доступу : www.znaimo.com.ua.
3. Євтух В. Б. Етнічність : глосарій / В. Б. Євтух. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 170 с.

РОГАЦЕВИЧ АЛИНА ВАЛЕРЬЕВНА

студентка факультета управління Інститута управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь

КОНФЛИКТ ПОКОЛЕНИЙ В ТРУДОВОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Смена поколений происходила всегда. Но сегодня разница между ними слишком сильна из-за стремительных экономических и культурных перемен в нашем обществе.

«Поколение – группа людей, близких по возрасту, рожденных в определенный период, испытавших влияние одних и тех же событий и особенностей воспитания, с похожими ценностями»[1]. Эти ценности действуют незаметно, но определяют поведение человека: как он общается, как решает конфликты, организует команды, как развивается, что и как покупает, что его мотивирует, какие ценности он ставит и как управляет людьми.

Возрастная структура населения сформирована следующими поколениями: поколением GI (1900-1923 г.р.), «молчаливым» поколением (1923-1943 г.р.), поколением бэби-бумеров (1943-1963 г.р.), поколением X (1963-1984 г.р.), поколением Y (1984-2000 г.р.), поколением Z (с 2000 г.р.), поколением A (с 2010 г.р.) [1].

Исходя из потребностей общества, при выборе рабочего места для поколения Y самыми важными являются такие критерии, как возможность развиваться и обучаться, а также насыщенная корпоративная жизнь. В то же время для поколения X более важны репутация компании на рынке и комфортное рабочее место.

По мнению специалистов, люди в возрасте 25-37 лет – самые продуктивные сотрудники, которые могут работать максимально эффективно. Более того, многие работодатели стали намного активнее искать будущие кадры не только среди студентов, но и среди школьников.

Однако, часто сталкиваются со следующего рода проблемой: компании набирают стажеров, а работать с ними некому. Иногда у опытных сотрудников нет желания делиться с молодыми своими знаниями из-за страха, что те их заменят. Поэтому очень важно в компаниях использовать инструменты для работы с разными поколениями и не только мотивировать молодежь, но и ценить сотрудников всех возрастов.

С другой стороны, компании, испытывающие кадровый голод, стали чаще привлекать работников старшего поколения – носителей знаний, опыта, которые они могут передать молодежи.

Человек, достигший пенсионного возраста, может продолжать работать: работоспособность в первую очередь определяется физическим состоянием, т.е. наличием тех или иных заболеваний. Как правило, если человек тяжело болен, он не будет держаться за работу. Но очень часто при выходе на пенсию для человека, полного сил, энергии, опыта, знаний, очень важно остаться на своем рабочем месте. Более того, если он остается работать в привычной среде, это даже замедляет процессы старения. Конечно, память будет снижаться. Однако у пожилого человека снижается, как правило, кратковременная память: в процессе трудовой деятельности ему нужно будет чаще пользоваться записной книжкой, чтобы не забыть, что надо сделать. Но это не относится к долгосрочной памяти: знания и опыт никуда не исчезнут.

Выделить какой-то определенный возраст, до наступления которого человек может работать, нельзя.

Сегодня для всех стран мира характерно снижение уровня рождаемости. Поэтому нынешней молодежи, которая через 30-40 лет вступит в пенсионный возраст, надо быть готовой к тому, что в будущем молодых людей будет меньше, а значит, уменьшится количество рабочих рук, способных обеспечивать пенсионеров. Соответственно, людям пожилого возраста придется работать для того, чтобы себя прокормить. Кроме того, продолжительность жизни растет, улучшается ее качество, следовательно, люди, приближающиеся к пенсионному возрасту, будут оставаться трудоспособными более длительный период, чем раньше.

Для современных молодых людей характерны высокие ожидания в плане возможностей, самореализации, что вызывает в обществе определенное напряжение: не все из молодых, например, соглашется всю жизнь работать в сельском хозяйстве. При этом молодежь находится не в лучших условиях по сравнению с теми, кто уже работает. Статистическая вероятность остаться без работы для молодых людей выше в 3 раза по сравнению с уже работающими.

С 11 июля по 26 сентября 2014 года Фонд ООН в Республике Беларусь в области народонаселения совместно с HR-Конгрессом и Центром делового роста реализовал проект «Растим кадры». Проект, направленный на поиск молодых людей, заинтересованных в получении опыта работы, и компаний, готовых инвестировать в них свои время и силы, только в первый день собрал 15 заявок от молодых людей и 6 предложений компаний, согласных принять молодежь.

В связи с тем что в конце 1990-х – начале 2000-х гг. в Беларуси была очень низкая рождаемость, в ближайшие 10-15 лет в трудоспособный возраст будут вступать все меньше людей, а число пенсионеров – наоборот, расти. Это вызовет проблемы с трудовыми ресурсами, которые нужно будет решать, в первую очередь ориентируясь на инновационный путь развития. Кроме того, эту проблему можно решать за счет внутренней и внешней миграции, а также посредством повышения пенсионного возраста и использования трудового потенциала пенсионеров.

Таким образом, наиболее востребованными на рынке труда являются представители поколения Y. Чтобы максимально извлечь пользу при работе с представителями поколения Y, можно использовать 4 идеи.

Говорить правду. При работе с молодыми сотрудниками следует быть абсолютно честным. Иногда работодателям приходится часто нанимать студентов, давать им первую в жизни «настоящую работу». Как правило, они уже привычны к критичной оценке своего труда со стороны преподавателей и друзей. Необходимо научиться использовать это, откровенно говорить, что нравится или не нравится в их работе подходе, и они оценят такое отношение и будут учиться на своем опыте.

Позволить им оценить ситуацию в целом. Представители поколения Y часто стремятся увидеть общую картину и свое место в ней, понять глобальную цель, к которой им следует стремиться. Чтобы их увлечь и заставить продуктивно работать, следует объяснить им цели и задачи предприятия в целом. Они должны знать, что коллеги воспринимают и всерьез.

Предоставить им свободу. Представители поколения Y получили особое воспитание, основанное на положительной мотивации. Кроме того, они активно используют современные технологии и устройства, что может произвести на руководителей старшего поколения неблагоприятное впечатление. Следует использовать вербальную мотивацию и проявить немного гибкости, т.к. это поколение не привыкло к строгому дресс-коду и фиксированному рабочему графику. Необходимо дать четкие указания, а затем предоставить свободу, чтобы молодой специалист мог расправить свои крылья.

Организовать сотрудничество поколений. Представителям поколения Y недостает опыта, который в некоторых случаях играет решающую роль. Опыт приходит со временем, однако организовав совместную работу молодых сотрудников и их наставников из числа более опытных коллег, занимающих управленческие или исполнительные должности, можно ускорить этот процесс.

Несмотря на разницу между поколениями, найти общий язык между ними в рабочем коллективе возможно и не так уж сложно. Главное условие для этого – быть открытым к диалогу и компромиссу.

Список использованной литературы:

1. Strauss W. Generations: The History of America's Future: Broadway

Books / W. Strauss, N. Howe. – Access mode : www.nytimes.com.

2. Фонд ООН в области народонаселения в Беларуси (ЮНФПА) // Проект «Растим кадры» – Официальный сайт. – Режим доступа : www.unfpa.by/ru/news/novosti-yunfpa-v-belarusi/proekt-rasti-kadry-predlagaet-proyti-stazhirovki-v-belorusskikh-kompaniyakh.

САВИНА ТАТЬЯНА НИКОЛАЕВНА

*канд. экон. наук, доцент, докторант кафедры экономической теории
Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева*

СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННАЯ РЫНОЧНАЯ ЭКОНОМИКА КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ*

Современный этап социальной модернизации России, процесс формирования принципиально новой российской государственности характеризуются, с одной стороны, усилением внутренних и внешних вызовов и угроз, а с другой, активным поиском механизмов и способов стабильного и безопасного развития общества.

В промышленно развитых странах Западной Европы, США еще в конце 19 в. были приняты концепции и доктрины, возлагающие на государство задачу обеспечения таких прав человека, как право на определённый стандарт благосостояния. Особую популярность приобретает теория и практика «социального рыночного хозяйства», означающая широкие социальные мероприятия, проводимые государством.

В современной России происходит перестройка структуры экономики и рыночных отношений. Это неизбежно сопряжено с многочисленными трудностями и проблемами. Одной из них является увеличивающееся расслоение общества. Наиболее масштабной задачей в условиях рыночной экономики в России является деятельность по социальной защите всех слоев общества и по выработке стратегии эффективной социальной политики.

Термин «социальный» (от лат. *Socialis* – общественный) характеризует все то, что связано с благосостоянием и взаимоотношениями людей в обществе, с качеством их жизни, которое отражает не только уровень потребления материальных благ и услуг, но и степень удовлетворения духовных потребностей людей, продолжительность их жизни, условия внешней среды, морально-психологический, политический климат в обществе, душевный комфорт.

Проблемы, связанные с повышением уровня и совершенствованием качества жизни, обеспечением и поддержанием экономической стабильности, реализацией принципов социальной справедливости, являются для современного цивилизованного общества злободневными. Совершенствование в этом направлении системы социально-экономических отношений, повышение качества человеческого потенциала открывает новые перспективы для экономического развития и является важнейшим фактором экономического роста и обеспечения национальной безопасности.

Национальные интересы в социальной сфере, ориентированные на обеспечение высокого уровня жизни, находят конкретное выражение в динамике денежных доходов населения и их соотношения с прожиточным минимумом, степени имущественной дифференциации населения, уровне занятости, обеспеченности жильем, преодолении бедности, доступности для

всех слоев населения высококачественных услуг здравоохранения, образования, ЖКХ и т.д. Важнейший национальный интерес России в социальной сфере – обеспечение нормальной демографической ситуации, преодоление, так называемой «демографической ямы».

Вместе с тем в современном обществе действует ряд факторов, определяющих угрозы этим национальным интересам в социальной сфере. Это прежде всего угрозы снижения доходов населения, расслоения общества на узкий круг богатых и преобладающую массу малообеспеченных граждан, достижение высокой доли людей, живущих за чертой бедности, роста безработицы, низкой рождаемости и высокой смертности. Действие этих угроз национальной экономической безопасности в социальной сфере порождает социальную нестабильность в обществе и требует постоянного анализа характера их возникновения и выработки мер по их парированию и нейтрализации, преодолению и снижению уровня негативных последствий от их действия.

В России реализуются важнейшие, стратегически ориентированные национальные социальные проекты. В результате этих позитивных изменений мы стали глубже осознавать задачи социального развития и пути обеспечения социальной безопасности в обществе.

Важность достижения высоких социальных стандартов и безопасного планирования своей жизни не раз подчеркивалась на самом высоком уровне. К решению всех этих вопросов необходим комплексный подход: они включают в себя вопросы здоровья населения, демографическое развитие, рост образованности, нравственные, духовные и культурные ценности, поддержку социально уязвимых групп населения, укрепление института семьи, развитие институтов гражданского общества, обеспечение прав и свобод-граждан. Все это определяет качество нашего общества – главную цель социальной безопасности.

Таким образом, вполне справедливо полагать, что нарастающие социальные проблемы в России должны решаться путем повышения качества и уровня жизни людей, и это, в свою очередь объединяет реализацию приоритетных программ развития страны. Именно в этих целях Президентом были предложены национальные проекты.

Опыт реализации национальных проектов уже сегодня позволил обсуждать, в какой именно форме государство и общество должны продолжить развитие институтов и формирование социальной инфраструктуры по заявленным приоритетам.

Эти приоритеты, как видится нами, необходимо рассматривать в качестве стержня (опоры), вокруг которого разворачивается дальнейшая модернизация. Сами эти проекты могут меняться, а их направленность на обеспечение достойной жизни и повышение творческих возможностей человека остается нашим долгосрочным приоритетом.

Список использованной литературы:

1. Савина Т. Н. Формирование социально-ориентированной рыночной экономики с позиции обеспечения национальной безопасности / Т. Н. Савина, О. В. Федонина. – Саранск : изд-во ООО «Принт-Издат», 2014. – 192 с.

*Статья подготовлена при финансовой поддержке РГНФ (проект № 15-02-00174а)

СЕМАШКО МАРТА АЛЕКСАНДРОВНА

студентка 3 курса факультета управления Института управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА И ПОДДЕРЖКА СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В современном обществе студенческая молодёжь является одним из самых важных потенциальных ресурсов развития страны. К специфическим особенностям данной социальной группы можно отнести то, что студенты находятся на стадии физического и духовного становления личности, формирования жизненных ценностей и ориентаций, интересов, поиска себя и овладения социальными ролями. Именно поэтому студенты относятся к самой активной, мобильной и инициативной группе населения.

В рамках защиты молодёжи и стимулирования её деловой и творческой деятельности реализуется Государственная молодёжная политика Республики Беларусь. Студенты безусловно попадают в категорию социально уязвимых слоёв населения, нуждающихся в поддержке, и являются одним из главных объектов данной политики.

Молодёжная политика опирается на прочную нормативно-правовую базу.

Конституцию Республики Беларусь, которая гарантирует молодежи право на духовное, нравственное и физическое развитие и обязывает государство создавать все условия для свободного и эффективного участия молодежи в политическом, социальном, экономическом и культурном развитии нашей страны.

Закон Республики Беларусь «Об основах государственной молодежной политики», принятый 5 ноября 2009 г. и определяющий современные тенденции развития общественных отношений в сфере государственной молодежной проблематики.

Указы Президента, касающиеся молодежной политики.

Постановления Совета Министров, документы Министерства образования, спорта и туризма, культуры, Комитета по делам молодежи и т.д.

К основным направлениям государственной молодежной политики можно отнести:

- гражданское и патриотическое воспитание молодежи (подразумевает под собой деятельность, направленную на формирование у студентов гражданской позиции и патриотизма через проведение теоретических и практических занятий по дисциплине «Идеологическая работа в Республике Беларусь» и т.п.);

- содействие формированию здорового образа жизни молодежи (студентам выделяются льготные путёвки в санатории-профилактории, предоставляется бесплатное медицинское обслуживание, организуются работы в различных спортивных секциях и др.);

- государственная поддержка молодых семей (выплачивается материальная помощь в связи с рождением ребёнка, молодым студенческим семьям предоставляются комнаты в общежитиях и др.);

- содействие реализации права молодежи на труд (3173 студотряда работали на территории Республики Беларусь в 2014 г. [3], по профилю деятельности они подразделяются на виды: строительные, педагогические, сервисные и пр.);

– государственная поддержка молодежи в получении образования (обучение студенческой молодежи осуществляется в 54 учреждениях высшего образования Республики Беларусь [3]);

– государственная поддержка талантливой и одаренной молодежи (по состоянию на 1 апреля 2014 г. в банк данных одарённой молодежи включены 1913 студентов учреждений высшего образования и 348 аспирантов [3]);

– содействие реализации права молодежи на объединение (к примеру, в Академии управления при Президенте Республики Беларусь осуществляют свою деятельность такие студенческие объединения: первичная организация с правами райкома общественного объединения «Белорусский республиканский союз молодежи» Академии управления, первичная профсоюзная организация студентов Академии управления, первичная организация Белорусского общества Красного Креста Академии управления);

– содействие развитию и реализации молодежных общественно значимых инициатив (в 2014 г. совет специального фонда Президента Республики Беларусь по социальной поддержке одарённых учащихся и студентов принял решение о поощрении 2316 учащихся, студентов, педагогических работников и 7-и научных, интеллектуальных и творческих объединений учащихся на общую сумму 5 380 000 тыс. бел. рублей [3]);

– международное молодежное сотрудничество (организуются различные международные студенческие конференции, форумы и т. д.).

Современные молодые люди, вступающие во взрослую жизнь и желающие добиться успехов в профессиональной деятельности не могут обойтись без сильной поддержки со стороны государства, социальных гарантий для успешного существования и реализации своих инициатив. Именно поэтому система социальной защиты и поддержки студентов является одной из важнейших направлений в комплексе мероприятий государственной молодежной политики Республики Беларусь. Совершенствование социальной системы защиты студенческой молодежи становится одним из актуальных направлений в исследованиях творческого и инновационного потенциала этой особой социальной группы, от социальной активности которой зависит, в конечном итоге, реализация широкомасштабных планов и программ, целью которых является создание процветающей Беларуси [1].

Список использованной литературы:

1. Лапина С. В. Социальная защита студенческой молодежи в государственных высших учебных заведениях Республики Беларусь: социолого-управленческий аспект / С. В. Лапина, А. М. Жук ; Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь. – Минск, 2011. – 194 с.

2. Потапова С. А. Социальная активность студенческой молодежи современного молодого города (на материалах г. Нижнекамска) / С. А. Потапова. – СПб. : Изд-во «Инфо-да». 2005. – 141 с.

3. Реализация государственной молодежной политики в Республике Беларусь. – Режим доступа : www.minsk.gov.by/ru/actual/view/209/2015.

СОКОЛОВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

*здобувач кафедри управління охороною суспільного здоров'я
НАДУ при Президентіві України*

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕТАПНОЇ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОРАНЕНИХ З ВОГНЕПАЛЬНИМИ ПЕРЕЛОМАМИ ДОВГИХ ТРУБЧАТИХ КІСТОК

Автору під час роботи у Сакському клінічному військовому санаторії за часів СРСР, коли до його спеціалізованого центру поступали поранені радянські військовослужбовці, які брали участь у війні в Республіці Афганістан, приходилось здійснювати оцінку того лікування, яке здійснювалось у відношенні поранених у кінцівки.

За період, який зараз називається «тимчасовою окупацією Криму» Російською Федерацією, автору дослідження довелося користуватися методикою визначення ефективності санаторно-курортної реабілітації поранених військовослужбовців з травмами кінцівок, яка запропонована співробітниками П'ятигорського центрального військового санаторію МО РФ.

Сутність методики, яка зараз отримала офіційне визнання в медичній службі МО РФ, полягає в наступному.

Критерії оцінки ефективності – прості, легко визначаються, але разом з тим, вони максимально об'єктивні. Оцінка ефективності санаторно-курортної реабілітації здійснюється на основі узагальненої оцінки стану хворого у вигляді інтегрального індексу, який розраховується як на основі якісних, так і кількісних показників. Причому дана методика дає можливість визначити ефективність санаторно-курортної реабілітації як у тих постраждалих, у яких виявлено значну позитивну динаміку одних клінічних ознак супроводжувалась несуттєвою або навіть негативною динамікою інших.

Показниками, на основі яких визначається інтегральний індекс ефективності санаторно-курортної реабілітації, визначені такі: характеристика самопочуття, особливості больового синдрому, стан кісткової мозолі, приріст амплітуди згинально-розгинальних рухів у проксимальному та дистальному суглобах, зміна величини окружності пошкодженого сегмента кінцівки та індекс маси тіла.

Оцінка в названих вище показниках здійснюється за п'яти бальною системою.

Самопочуття: погіршилося; не змінилося; покращилося суттєво; нормалізувалося.

Болі: підсилилися; не змінилися; зменшилися; болі в стані спокою відсутні, але зберігаються при навантаженні; повністю відсутні.

Стан кісткової мозолі: ослабла, не змінилася, зміцніла, перелом зрісся, відповідає непошкодженій кістці.

Амплітуда рухів проксимального суглоба: зменшилась; не змінилась; збільшилась до 150; збільшилась від 16 до 300; нормалізувалася.

Амплітуда рухів дистального суглоба: зменшилась; не змінилася; збільшилась до 150; збільшилась від 16 до 300; нормалізувалася.

Окружність пошкодженого сегмента: збільшилась; не змінилася; збільшилась до 1,5 см; зменшилась від 1,6 до 3,0 см, прийшла у відповідність з протилежною стороною.

Індекс маси тіла: зменшився; не змінився; збільшився до 0,5; збільшився від 0,6 до 1,0; нормалізувався.

Після цього розраховується бальна оцінка ефективності санаторно-курортної реабілітації.

При цьому балом рівним одиниці позначають негативну динаміку протікання вогнепального перелому; балом рівним двом одиницям – відсутність будь-яких змін; балом рівним трьом одиницям – незначну позитивну динаміку; чотири одиниці – суттєві позитивні зміни; а балом рівним п'яти одиницям – нормалізацію показників, які реєструються.

Усі перелічені вище клінічні ознаки уніфікують у вигляді балів і в кожного з поранених на основі складання отриманих величин розраховують інтегральний показник (ІІ) ефективності санаторно-курортної реабілітації.

Потім з метою перевірки методики та виявлення достовірних клініко-статистичних груп за отриманими інтегральними показниками здійснюється кластерний аналіз всієї досліджуваної сукупності поранених.

Науковці П'ятигорського клінічного санаторію використовують кластерний аналіз за методом к-середніх. Метою методу к-середніх є, як відомо, класифікація об'єктів (спостережень або змінних) у кластери, кількість яких визначається дослідником.

Методика, що розроблена в П'ятигорському військовому клінічному санаторії, дає можливість визначити ефективність етапної санаторно-курортної реабілітації поранених з переломами довгих трубчастих кісток. Практична і першочергова значимість даної методики полягає в тому. Що вона дає можливість оцінити ефективність реабілітації у кожного з хворих, хто прибув на лікування в даний санаторій.

Якщо після завершення лікування інтегральний показник у конкретного пораненого буде складати менше 13 балів, то в нього слід констатувати «погіршення».

Якщо ж інтегральний показник буде в межах від 13 до 19 балів, то стан такого пацієнта слід визначити як «без змін».

У випадку розташування інтегрального показника на дистанції від 20 до 26 балів ефективність слід розцінювати як «покращення».

І, на кінець, якщо сума балів перевищує 26 одиниць, то в такого пораненого слід визнати «значне покращення».

Що стосується прогнозування результатів лікування, то розробники методики дають наступні рекомендації.

При виставленні пораненому оцінки «значне покращення» або «покращення» – прогноз можна визначити як благо приємний.

При отриманні військовослужбовцем оцінки «без змін» прогноз можливості подальшої служби в армії відносно благо приємний.

І, на кінець, якщо в пораненого виникає «погіршення», то прогноз щодо його подальшої служби в армії слід розцінити як неблагоприємний.

Як стверджують розробники викладеної вище методики визначення ефективності санаторно-курортної реабілітації, її практична значимість полягає ще й в тому, що на її основі в кожного з поранених, які поступають на санаторне лікування і завершують його, поряд з можливістю об'єктивної оцінки проміжних результатів лікування, можна здійснити прогнозування заключних результатів лікування у вигляді виявлення категорії придатності до служби у ЗС РФ.

ТРУБОЧКИНА КСЕНИЯ АНДРЕЕВНА

студентка 5 курса факультета управления Института управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь

МОЛОДЕЖНОЕ СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Социальная сфера традиционно имеет приоритет в бюджетной политике государства, при этом сама сфера постоянно расширяется и требует к себе пристального внимания. В современных рыночных условиях произошло существенное изменение ресурсного, в первую очередь, финансового обеспечения мер социально-экономической политики во всей социальной сфере. В проведении активных социальных преобразований государство ограничено в средствах, прежде всего, финансовых.

В этих условиях актуальной становится проблема поиска финансовых средств, в том числе дополнительных внебюджетных источников, привлечение к решению важнейших социально-экономических проблем всех категорий населения.

Одним из социальных институтов, способных эффективно справиться с решением многих социальных проблем, привлечь дополнительные финансовые и человеческие ресурсы в отрасли социальной сферы, а также содействовать их оптимизации и распределению в национальной экономике, является социальное предпринимательство.

Социальное предпринимательство достаточно новое явление в общественной жизни Республики Беларусь. Несмотря на то, в белорусском законодательстве пока отсутствует понятие «социальное предприятие», в Беларуси есть компании, имеющие непосредственное отношение к данной тематике.

Социальное предпринимательство – это бизнес-решение социальной проблемы, которую пытается решить социальный предприниматель; это баланс социальных целей и коммерческой составляющей, где деньги – не цель, но средство достижения этих социальных целей, позволяющее предпринимателю оставаться устойчивым и независимым [1]. Социальный предприниматель – это бизнесмен, для которого в первую очередь важно решение его социальной задачи, а прибыль – вторичный фактор. Его миссия очевидна: по своим моральным соображениям он не может действовать иначе, ему хочется помочь людям [2].

Подобный способ ведения бизнеса сегодня популярен как в развитых индустриальных странах, так и в странах третьего мира, для которых новый способ интеграции экономических и социальных ресурсов является средством повышения уровня и качества жизни различных категорий населения. Это сфера с огромным потенциалом воздействия и роста. В недалеком будущем то, на каких принципах предприниматель ведет свою деятельность, то, насколько эта деятельность ориентирована на создание новой социальной стоимости, на благо общества, каждого человека, будет иметь огромное значение. Сегодня это становится не просто частным делом предпринимателя. От этого зависит как лояльность клиентов, так и устойчивость партнерских связей. В обозримой перспективе социальная эффективность станет одним из ключевых параметров оценки успешности компании.

В нынешних условиях государству необходимо способствовать развитию социального предпринимательства, и особенно – молодежного социального

предпринимательства. Молодежь является наиболее активным и заинтересованным актором в данной сфере и выступает в роли наследователя социального опыта, является активным преобразователем социальной культуры и организации общества, предопределяет социальный прогресс.

Молодежное социальное предпринимательство получает на сегодняшний день все большее распространение как метод вовлечения молодых людей в решение социальных проблем. Возможность становления себя как «социального предпринимателя» становится новым направлением развития третьего сектора, а так же рассматривается как перспектива создания новых рабочих мест. Особо прочную позицию занимает молодежное социальное предпринимательство в силу креативности и амбициозности молодого населения страны.

Молодежное социальное предпринимательство стремится решить существующие социальные проблемы инновационным методом. Поэтому молодежное социальное предпринимательство мы рассматриваем как социальную инновацию, модифицирующая всю общественную систему. К социальным инновациям относятся новые стратегии, концепции, идеи и организации, которые удовлетворяют любые социальные потребности – от условий труда и образования до развития сообществ и здравоохранения, способствуя расширению и упрочению гражданского общества. Целью социальных инноваций является создание благоприятных условий для развития общества. При этом дальнейшие изменения – это устойчивые изменения, которые не будут требовать постоянной подпитки благотворительных организаций.

Реализация социальных проектов являются хорошей формой студенческой практики, являющейся разновидностью так называемой интеллектуальной благотворительности. Так, например, одной из форм студенческой практики в Академии управления при Президенте Республики Беларусь является проект «Общественная юридическая приемная». Общественная юридическая приемная в Академии управления осуществляет свою деятельность с 15 марта 2002 года. Правовую бесплатную помощь лицам, находящимся в трудной жизненной ситуации оказывают студенты-консультанты 2-5 курсов специальности «Государственное управление и право». Они готовят письменные и устные ответы на обращения граждан.

С 2005 года Общественная юридическая приемная является постоянным участником международной ярмарки социальных проектов, проводимой ОО «Белорусская ассоциация социальных работников». В 2007 году проект «Право на каждый день», представленный на ярмарке, был признан победителем и отмечен дипломом. Данный проект является не только площадкой для получения студентами навыков правоприменения, но также играет важную роль в системе практико-ориентированного обучения.

Ежегодно Минским городским исполнительным комитетом совместно с Академией управления при Президенте Республики Беларусь реализуется проект «Минская смена. Лидер года». С 2007 г. участниками проекта было разработано более 50 социально-значимых проектов, 25 проектов было реализовано, остальные были частично реализованы.

На сегодняшний день в Республике Беларусь в стадии реализации находится порядка 330 социальных проектов, которые имеют разную направленность. Основным направлением социальных проектов является поддержка социально уязвимых категорий населения. Яркими примерами таких проектов являются: «Отдых без преград», «Служба помощи по уходу за

больными «Александрия», «Добрые руки», «Заботой защитим» и др. Также существуют социальные проекты по поддержке культурной составляющей: на базе Центра молодежной инициативы в Бресте была создана мастерская для трудоустройства людей с инвалидностью «КерамАРТ».

Одним из самых популярных примеров молодежного социального предпринимательства является поисково-спасательный отряд «Ангел», который набирает свою популярность и пополняет свои ряды добровольцами, которые спасают сотни жизней. Успешным примером молодежного социального предпринимательства стал благотворительный аукцион встреч «МаеСэнс», существующий с 2011 г. Работая как коммерческое юридическое лицо, «МаеСэнс» выставляет на торги встречи с интересными и известными людьми, собирая при этом значительные суммы для оказания помощи тем, кто в ней нуждается. Всего с момента запуска проекта было переведено на благотворительность порядка 2,5 млрд. белорусских рублей.

В настоящее время в Республике Беларусь отмечается позитивная динамика социального предпринимательства. Созданы условия для представления проектов, а также условия финансирования. Ежегодно областными городами, администрацией и венчурными фондами проводятся мероприятия, позволяющие всем жителям Республики Беларусь предложить и рассказать о своей идее, которая в последующем может быть профинансирована и найти свое отражение на рынке Республики Беларусь, стран СНГ или даже в Европе.

Таким образом, социальное предпринимательство – это не просто бизнес, иногда жертвующий процессом от прибыли в пользу благотворительности, не только социально ответственный бизнес, являющийся обязательным для современного предпринимателя, а бизнес, где социальная цель является главной.

Развитие социального предпринимательства в Республике Беларусь – это мост между общественными и коммерческими интересами, который необходим для социального благополучия и эффективного решения задач общества.

Список использованной литературы:

1. Новый бизнес. Социальное предпринимательство. – Режим доступа : www.nb-forum.ru/social. – Загл. с экрана.
2. Чубат А. С чувством ответственности / А. Чубат // Директор. – 2014. – № 1. – С. 36 – 38.

ФЕДОНИНА ОКСАНА ВАСИЛЬЕВНА

*канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры экономической теории
Мордовского университета им. Н. П. Огарева*

ОСНОВНЫЕ УГРОЗЫ СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И СОСТОЯНИЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

Важность достижения высоких социальных стандартов и безопасного планирования своей жизни является ключевым аспектом существования как отдельно взятого человека, так и государства в целом. К решению всех этих вопросов необходим комплексный подход, включающий в себя вопросы здоровья населения, демографическое развитие, рост образованности,

нравственные, духовные и культурные ценности, поддержку социально уязвимых групп населения, укрепление института семьи, развитие институтов гражданского общества, обеспечение прав и свобод граждан. Все это определяет качество нашего общества – главную цель социальной безопасности.

Под социальной безопасностью понимается система законодательно-нормативных мер и организационных мероприятий, осуществляемых государственными органами и учреждениями совместно с общественными организациями, в целях обеспечения жизнедеятельности отдельного индивида, различных социально-демографических групп и всего общества в целом. Субъектами и средствами достижения безопасности личности выступают общественные институты и организации, государство, комплекс правовых и нравственных норм, которые позволяют ей развиваться и реализовывать социально-значимые потребности и способности, не испытывая противодействия государства и общества.

Структуру социальной безопасности, включающую систему реализации как витальных, так и социальных потребностей, целесообразно рассматривать, учитывая функционирование учреждений социального обслуживания населения и социальной защиты в рамках социального государства (управленческий аспект в теории социальной работы), социальной политики (содержание и направления деятельности социального государства) и социальной работы (как профессионального вида деятельности по оказанию социальной помощи и поддержки человека). Постоянным объектом социальной безопасности в общем виде является личность, ее жизненно важные права и свободы в социальной сфере жизнедеятельности общества: право на жизнь; на труд, его оплату; на бесплатное лечение и образование; доступный отдых; гарантированную социальную защиту со стороны государства [1].

Качество жизни является одним из важнейших признанных ООН показателем, характеризующим уровень развития стран и наций. Для России, обладающей огромной территорией и населенной многочисленными народами, вопрос оценки качества жизни в территориальном разрезе приобретает особую актуальность, которая усиливается по мере роста пессимизма в прогнозах социально-экономического развития страны.

Качество жизни является сложной комплексной характеристикой, включающей совокупность показателей, которые, в свою очередь, характеризуют возможность человека трудиться в хороших условиях, иметь достойный уровень благосостояния, учиться, получать высококачественное медицинское обслуживание, проживать не в стесненных жилищных условиях, дышать чистым воздухом и пить чистую воду, иметь возможность доступа к культурным ценностям, осуществлять жизнедеятельность в условиях безопасности и др. Данный показатель может включать: отношение денежных доходов населения к стоимости фиксированного набора потребительских товаров и услуг; долю населения с доходами ниже прожиточного минимума; обеспеченность врачами на 10 тыс. человек населения; обеспеченность больничными койками на 10 тыс. человек населения; обеспеченность детей дошкольного возраста местами в дошкольных образовательных учреждениях; выбросы в атмосферу загрязняющих веществ от стационарных и передвижных источников на единицу площади населенных пунктов; оценку климата и многие др. составляющие.

В 2014 году, так же как и в 2013 году первые позиции по качеству жизни

в России традиционно занимают Москва и Санкт-Петербург, являясь лидерами по многим показателям. Единственным отрицательным фактором, на фоне других регионов, который негативно влияет на качество жизни в обеих столицах, является экология. При этом основное негативное влияние на экологическую ситуацию в обеих столицах оказывает загрязнение воздуха выбросами от автомобильного транспорта, что является проблемой всех мегаполисов. Несмотря на целый ряд усилий столичных властей, направленных на повышение эффективности транспортной системы города и улучшение экологической ситуации, проблема загрязнения окружающего воздуха в Москве не теряет актуальности. Так же лидирующие позиции занимают такие экономически развитые регионы как Московская область, Республика Татарстан, Краснодарский край, Белгородская, Воронежская, Тюменская, Нижегородская и Свердловская области.

Худшие позиции из всех регионов занимают: Еврейская автономная область, Республика Бурятия, Курганская область, Чукотский автономный округ, Чеченская Республика, Карачаево-Черкесская Республика, Республика Ингушетия, Республика Алтай, Республика Калмыкия и Республика Тыва. Основной проблемой этих регионов по-прежнему остается неспособность региональных бюджетов самостоятельно генерировать достаточный уровень собственных доходов, что ведет к высокой зависимости бюджетов этих субъектов от федерального центра. Например, доля собственных доходов в Республике Ингушетия составляет всего 15 %, тогда как в 70-ти регионах из 83-х этот показатель выше 50 %, а в регионах первой десятки – выше 90. Эти регионы характеризуются низкими доходами населения: объем накоплений (депозитов) физических лиц в банках составляет от 6 до 29 тыс. руб., в то время как в среднем по стране этот показатель составляет 81 тыс. руб. Доля населения с доходами ниже среднего также в 2-3 раза выше, чем в среднем по стране: в Республиках Калмыкия и Тыва – 35 %, в Чеченской Республике и Республике Алтай – около 20 % против 13 % в среднем по России. У Республик Тыва, Ингушетия, Калмыкия и Алтай самый низкий объем ВРП по стране, который в 16-20 раз меньше среднего значения по всем регионам РФ (30-37 млрд. руб. против 600 млрд. руб.). Данные регионы характеризуются очень высокими показателями безработицы. В Республике Ингушетия не имеют возможности работать 44 % населения. В Чеченской Республике, Республиках Тыва и Калмыкия безработными являются соответственно 26.9 %, 19.3 % и 12.5 % населения. В среднем по всем регионам России уровень безработицы составляет 6.8 % [2].

Большинству регионов не удастся удерживать лидирующие позиции во всех группах показателей. Как уже говорилось выше, даже в благополучных с точки зрения качества жизни Москве и Санкт-Петербурге некоторые показатели ниже среднего уровня. При этом во всех регионах динамика показателей была разнонаправленной, что свидетельствует о диспропорции развития не только в сравнении регионов друг с другом, но и внутри каждого. Властям всех субъектов Федерации есть над чем работать и что улучшать в качестве жизни своих жителей.

Тема социальной безопасности должна быть центральной при разработке социальной доктрины РФ и экономической политики регионов. При этом должны быть отвергнуты либеральные идеи – человеческий капитал имеет приоритет перед финансовым [3].

Таким образом, можно констатировать, что понятие «социальная безопасность» носит комплексный, системный характер. В широком смысле

понятие «социальная безопасность», отождествляемое с понятием «национальная безопасность», может определяться как сложная система внешних и внутренних связей личности, общества и государства, состояние которых определяет:

- социальную независимость государства;
- стабильность и устойчивость системы социальной защиты населения;
- способность системы социальной защиты к системному саморегулированию, развитию и совершенствованию;
- уровень и качество жизни;
- уровень безработицы;
- стабильность заработной минимальной платы и ее соответствие прожиточному социальному минимуму;
- безопасность труда;
- социальное партнерство;
- уровень социального обеспечения и социального страхования;
- степень развития социальной сферы и т. д.

Социальная безопасность, таким образом, может рассматриваться, как возможность человека удовлетворить свои потребности, сочетать индивидуальные и общественные интересы. Она достигается при условии, когда обеспечивается нормальный уровень жизни населения, отражающий степень удовлетворения материальных и духовных потребностей человека, складывающийся из нескольких компонентов: размера реальных душевых доходов; объема потребляемых благ и используемых услуг; установившихся цен на товары и услуги; обеспеченности жильем; доступности образования, медицинского, культурного обслуживания, экологической безопасности и т. д.

Список использованной литературы:

1. Рейтинг регионов по качеству жизни – 2014. – Режим доступа : www.riarating.ru/regions_rankings/2014122.
2. Савина Т. Н. Формирование социально-ориентированной рыночной экономики с позиции обеспечения национальной экономической безопасности (возможности, проблемы, перспективы) : монография / Т. Н. Савина, О. В. Федонина. – Саранск, 2014. – 265 с.
3. Федонина О. В. Экономический потенциал и экономическое ядро региона (на примере Республики Мордовия) / О. В. Федонина, К. Козлова // Контентус. – 2014. – № 12. – Режим доступа : www.kontentus.ru/wp-content/uploads/2014/12/Козлова-Федонина.pdf.

ФЕДОСОВА ИРИНА ВЛАДИМИРОВНА

студентка 4 курса Уральского института управления – филиала РАНХиГС

ПАТРАКОВА АЛИНА АНДРЕЕВНА

студентка 4 курса Уральского института управления – филиала РАНХиГС

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МОЛОДЕЖИ

Молодежь является отдельной социально-возрастной группой, главной особенностью которой является переход от детства и юношества к социальной ответственности. В этот период происходит взросление, что

включает в себя становление личности, усвоение новых знаний о мире, усвоение социальных ценностей и норм, которые необходимы для становления полноценной личности.

В России молодежью считаются лица от 14 до 30 лет. Молодежь как социальная группа отличается высоким уровнем мобильности, здоровьем, интеллектуальными способностями и психологическими характеристиками, которые выгодно отличают ее от других групп. Молодежь в большинстве своем готова к любым начинаниям и является неким резервом для развития и процветания общества и страны в целом.

Молодые люди несут в себе особые значимые социальные функции. Такие как, обеспечение преемственности развития общества и государства, а также реализация инновационного потенциала в развитии экономики, социальной сферы, науки, культуры и другого.

Целенаправленная сбалансированная работа, относительно развития молодежи влечет за собой высокую эффективность реализации социально-экономических функций молодежи, что является важнейшим фактором устойчивого, успешного формирования общества в целом.

Согласно Росстату, численность молодого населения в Российской Федерации на 1 января 2014 год по сравнению с 2010 годом снизилась на 10 %, и составила 20 % от общей численности населения. Это приводит к старению населения.

В большинстве своем сценарий жизни большинства людей в возрасте от 14 до 30 лет следующий: окончание школы, большинство поступают в вузы, 15 % устраиваются на работу, 30 % идут в колледжи, далее наступает самый сложный в этом возрасте этап – поиск работы, начало карьеры, самостоятельное материальное обеспечение.

Согласно Институту сравнительных социальных исследований главной проблемой молодежи является безработица (53 % ответивших). Не меньшую угрозу представляют и другие проблемы молодежи: коммерциализация образования (12 %), ограниченные финансовые возможности и низкое качество жизни (15 %), преступность (11 %), употребление наркотиков, алкоголя и курение (32 %) [1].

Внутриличностная часть молодежи задействована в сфере услуг и предпринимательства, при этом в социальной бюджетной сфере, фундаментальной науке, государственной и муниципальной службе доля молодых специалистов незначительна. Эта тенденция ограничивает возможности обеспечения преемственности в будущем. Другим существенным недостатком является занятость молодежи в качестве наемных работников, лишь около 3 % имеют свой бизнес.

В отличие от западной молодежи, возраст которой выше, российская молодежь вынуждена вступать во взрослую жизнь, то есть социально-экономические отношения, значительно раньше.

Слабая развитость социальной сферы, в том числе отсутствие условий для инвалидов в школах и вузах, препятствует возможности их интеграции в обучение, возникает жесткая ограниченность в выборе профессии. Это перечет праву на выбор в сфере образования и занятости.

Возникает дисбаланс между профессиональными интересами молодежи и структурными потребностями экономики, так как внутриличностная часть молодежи имеет экономическую специальность и инженерно-техническую. Защита молодежи в отношении социальной сферы представляет собой практическую составляющую в рамках реализации элементов социальной

политики. Ввиду этого социальная защита молодежи целесообразно рассматривать, как комплекс взаимоотношений между молодежью, представителями государственных органов, органов местного самоуправления, а также участниками процесса обеспечения условий для нормальной жизнедеятельности молодых людей, в качестве физических и юридических лиц.

Детальное рассмотрение реализованных мероприятий в сфере социальной защиты молодежи дает основание сделать вывод о том, что они не имеют результативный эффект, в силу того, их финансовое обеспечение формируется по «остаточному принципу». Это влечет за собой необходимость пересмотра подхода к вопросам реализации молодежной политики.

Кроме того, решение обозначенной проблемы обостряется еще и наступившим мировым финансовым кризисом, которые повлек за собой значительные изменения, как в отношении молодежной политики так и всей социальной сфере в целом. Но важно отметить, что данные коррективы не должны иметь негативное отражение среди представителей рассматриваемой социальной группы, так как молодежь несет в себе потенциал благополучного государственного развития.

Модель взаимодействия с молодежью, реализуемая на сегодняшний день, не отвечает сложности задач, стоящих перед российским обществом.

Снижение эффективной государственной деятельности в рамках молодежной политики обосновано следующими факторами. Нормативно правовая база государственной молодежной политики требует внесения своевременных и сбалансированных изменений.

Эклектичность, разрозненность и бессистемность практической составляющей, разрозненность в отношении распределения ответственности ведомств. Подмена мероприятий в целях формирования имиджа практиками в плане молодежной политики.

Для результативной реализации молодежной политики необходимо достаточное количество специализированных служб (молодежных бирж труда, центров информации и документации, служб доверия и молодой семьи, психологической помощи, центров подростковой медицины, современных учреждений для беспризорных и детей с девиантным поведением, молодежных клубов и досуговых учреждений) и информации об их деятельности [2].

Таким образом, в качестве основной задачи общества и государства, можно выделить оказание комплексной, всесторонней поддержки молодежным объединениям, в рамках которых прослеживается направленность активной молодежи в сторону общественных интересов и государственного интереса.

Молодежь представляет собой базовый стратегический ресурс социально-экономической политики. Таким образом, объяснима потребность в повышении внимания к проблемам молодежи, кардинальное изменение подхода к ним на всех уровнях власти, а также методология общественно-государственной системы молодежной политики.

Список использованной литературы:

1. Институт сравнительных социальных исследований. – Режим доступа : www.cessi.ru.
2. Концепция молодежной работы в Российской Федерации. – Режим доступа : www.oprf.ru/ru/about/structure/structurenews/newsitem.

3. Стратегия развития молодежи Российской Федерации на период до 2025 года. – Режим доступа : www.vmo.rgub.ru/actual/strategy_2025.php.

ЦЕЛИЩЕВА ЕЛЕНА ФЕДОРОВНА

*старший преподаватель кафедры экономики и управления
Уральского института управления – филиала РАНХиГС*

ТРОФИМОВА ДАРЬЯ ВЛАДИМИРОВНА

*студентка 4 курса факультета экономики и менеджмента
Уральского института управления – филиала РАНХиГС*

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ КРУПНЫХ КОМПАНИЙ В СИСТЕМЕ ПРИОРИТЕТОВ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Вопросам обеспечения национальной безопасности в сфере науки, технологий и образования уделяется значительное внимание в Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года. Повышение уровня общего и профессионального образования населения является одной из стратегических целей. Важной задачей также является интеграция науки, образования и производства.

На практике современное состояние региональных образовательных систем не позволяет в полной мере удовлетворить потребности работодателей в квалифицированных работниках. Восполнить пробелы в знаниях молодых специалистов крупные компании могут за счет реализации образовательных проектов.

Крупные компании расходуют значительные средства на работу с сотрудниками, а также потенциальными будущими сотрудниками. Тем самым они участвуют в осуществлении образовательной политики, молодежной политики и даже предупреждении роста преступности.

Достаточно ярким примером является деятельность компании ООО «Газпром трансгаз Екатеринбург». Сложность и специфика компании, возрастающие требования к производству и качеству труда, техническая эволюция и увеличение рынков сбыта обуславливают необходимость проведения широкого спектра образовательных проектов, ориентированных как на сотрудников, так и на людей, которые только собираются в дальнейшем прийти в компанию. Условно все эти проекты осуществляются на двух уровнях – микро и макро.

Таблица 1

**Образовательные проекты компании
ООО «Газпром трансгаз Екатеринбург»**

Название уровня	Примеры проектов
Микроуровень	организация программ наставничества организация научных конференций разработка индивидуальных планов развития проведение мастер-классов и лекций
Макроуровень	дни открытых дверей стажировки и практики для студентов олимпиады и интеллектуальные соревнования

Проекты микроуровня имеют большое значение для компании, поскольку их целевая аудитория – действующие сотрудники.

Особое внимание уделяется молодежи. В компании организована Школа молодого специалиста, в рамках которой ведется обучение истории компании, знакомство с корпоративными ценностями, спецификой отрасли, ознакомление с новейшими научными, научно-техническими и производственными достижениями.

Для молодых специалистов компания проводит стажировки, длительность которых обычно составляет один год. Для стажеров назначается руководитель, который помогает разработать индивидуальный план прохождения стажировки, контролирует его выполнение и по окончании составляет характеристику, где отражает проявленную активность, производственные и организаторские навыки и знания, степень профессиональной готовности. В индивидуальные планы стажировки должны обязательно входить инструктаж, изучение устава компании, знакомство с рабочим местом и должностными обязанностями, правилами внутреннего трудового распорядка, изучение правил охраны труда, изучение программных продуктов и специфики своей работы, а также получение специальных знаний в области экономики промышленного производства.

Для остальных сотрудников компания организует курсы повышения квалификации, мастер-классы и лекции. В ООО «Газпром трансгаз Екатеринбург» регулярно проводятся конференции, дискуссии, интеллектуальные турниры по актуальным направлениям науки, техники и производства. Указанные мероприятия важны для обмена опытом между сотрудниками различных филиалов.

Все перечисленные мероприятия направлены на обеспечение достойных, комфортных и самое главное – безопасных условий труда, формирование высокого уровня трудового капитала и реализацию социальной политики в отношении сотрудников.

Образовательные мероприятия макроуровня предназначены для потенциальных будущих сотрудников компании. Они проводятся для детей сотрудников, студентов колледжей, техникумов и высших учебных заведений, а также для школьников старших классов.

Для детей сотрудников проводятся олимпиады, интеллектуальные соревнования, связанные с деятельностью компании, в целях выявления наиболее одаренных детей и привлечение их к обучению за счет средств компании. Помимо этого, каждый год набирается группа детей, для подготовки к экзаменам по профильным предметам (с частичной оплатой), организуется направление детей (абитуриентов) в высшие и средние учебные заведения по трехстороннему договору.

Для школьников регулярно проводятся Дни открытых дверей, предназначенные для профессиональной ориентации детей и знакомства их с деятельностью компании.

Для студентов, ориентированных на работу в компании после окончания своего профессионального образования проводятся практики и стажировки, а также различные соревнования.

Таким образом, знания полезные и необходимые для профессиональной деятельности формируются не только в учреждениях сферы образования, но и в частных компаниях. Формирование кадрового потенциала на территории муниципального образования – задача не только органов власти. Именно поэтому, требуется координация усилий государства и бизнеса в образовательной сфере, развитие образовательного государственно-частного партнерства.

Образовательные проекты крупных компаний для сотрудников, а также учащихся и студентов позволяют познакомиться со спецификой предприятия, отрасли в целом. Они играют важную роль в формировании кадрового потенциала предприятий и обеспечивают условия для устойчивого общественного развития не только сотрудников, но и населения территорий. Особенно актуальны такие проекты на территории небольших муниципальных образований.

В настоящий момент вопросам совершенствования государственно-частного партнерства в сфере образования уделяется, на наш взгляд, незаслуженно мало внимания. Практически не осуществляется их государственная поддержка. Более того, неблагоприятные экономические условия, снижение прибыли приводят к сокращению расходов частных компаний на социальные проекты, в том числе образовательные.

На региональном уровне власти рекомендуется сформировать систему оценки участия крупных компаний в развитии региональных образовательных систем, проводить мониторинг реализуемых проектов. Сокращение мероприятий частных компаний в сфере образования необходимо рассматривать как угрозу региональной системе образовательной безопасности. В меры противодействия угрозам региональной безопасности необходимо включить государственную поддержку образовательных и молодежных проектов частных компаний.

Список использованной литературы:

1. Назарова О. Н. Современный подход к обучению персонала в компаниях / О. Н. Назарова // Профессиональное образование. Столица. – Режим доступа : www.elibrary.ru/item.asp?id=15105976.
2. Официальный сайт компании «Газпром трансгаз Екатеринбург». – Режим доступа : www.ekaterinburg-tr.gazprom.ru.
3. Мосунова С. П. Обучение персонала – инвестиции в будущее компании / С. П. Мосунова // Гидротехника. – Режим доступа : www.elibrary.ru/item.asp?id=16824993.
4. Лебедева Т. П. Корпоративное обучение в системе управления современного бизнеса / Т. П. Лебедева // THE GENESIS OF GENIUS. – Режим доступа : www.elibrary.ru/item.asp?id=24184379.
5. О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года : указ Президента РФ от 12.05.2009 г. № 537 (ред. от 01.07.2014). – Режим доступа : www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_87685.

СЕКЦІЯ 5
Соціально-політичний простір сучасності:
проблеми та перспективи розвитку

АНТОНОВА ОЛЬГА ВАЛЕРИЄВНА

*к. держ. упр., доцент, доцент кафедри державного управління
і місцевого самоуправління, учений секретарь
ДРИГУ НАГУ при Президенті України*

**ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА
СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ НА РЕФОРМУ ИНСТИТУТА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ**

Действующая система государственного управления в Украине, построенная на идее потребительского общества, обусловила появление специфической интерпретации роли представителей власти в общественном управлении и социальной системе в целом. В восприятии граждан нынешняя государственная власть и её профессионализм в принятии управленческих решений ассоциируется с умением «отобрать у других» и при этом уйти от ответственности, переложив её на других либо избежав легитимным путем, в том числе при помощи института неприкосновенности, судебного решения и так далее. Узаконенные коррупционные схемы в нечетком нормативно-правовом поле, непрозрачность процедур распределения бюджетных средств подобно несправедливости в распределительной политике правительства общественных благ непосредственно следует привязывать к общепринятому правовому нигилизму во всех слоях общества. Недоверие относительно эффективности воздействия общих усилий «простых людей» на положение дел в стране обусловлено низким уровнем персональной и коллективной ответственности за судьбу будущих поколений граждан страны в списке личных достоинств политических лидеров, как центрального, так и регионального, местного уровней. В результате событий 2014-2015 гг. в Украине открылось «окно возможностей», при помощи которого, как ожидалось, могут произойти качественные изменения и не только в государственном аппарате.

Системный подход в государственном управлении предполагает целостность взаимосвязей элементов системы и её подсистем – политической, социальной, экономической, системы образования, здравоохранения и так далее. Современные концепции сбалансированного развития общества, природы и государства в условиях ограниченных ресурсов выводят на первый план необходимость постоянного выбора приоритетов в целой череде социальных и экономических проблем. Эта необходимость и обуславливает восприятие государственного управления как бесконечную череду «плохих», «лучших из худших» и «худших из худших» управленческих решений. Говорить об оптимальных решениях в современном государственном управлении не приходится, о чем свидетельствуют уровни доверия населения Украины к таким институтам власти, как: премьер-министр, парламент, правоохранительные органы, суды, прокуратура, органы исполнительной власти разных уровней, фискальные органы и так далее. Примечательно, что тот же кризис доверия испытывают и социальные институты: школа, медицинские учреждения, почта, транспорт, и прочие, связанные с местным самоуправлением.

Происходит болезненная трансформация понимания необходимости не столько реформ, сколько смены направления общественного развития, формирования новых правил взаимодействия в обществе. В её основе, по нашему мнению, как раз и лежит эволюционная идея – постепенного развития социальных отношений в направлении баланса потребностей и ресурсов. В связи с этим актуализируется переоценка значения и ценности для общественного развития всех профессий, профессиональных групп, что не может не выражаться в уровне доходов, заработков этих групп. Существующие профессиональные группы с достаточно высоким доходом, как оказывается, не отвечают реальным требованиям общественного развития, соответственно, возникает недовольство сложившейся ситуацией и социальная напряженность, в том числе и в сфере государственной службы с четким вычленением самоуправленческого, местного и центрального уровней.

Формирование института лидерства, как это предусматривается рядом нормативно-правовых документов, в том числе большинством современных стратегий развития государства, для государственной службы и службы в органах местного самоуправления, усложняется самой формой, способом их существования. Нормы деятельности, стандарты не предусматривают конкуренции за ресурсы с, например, частным сектором экономики, и не предполагают развития публичного сектора управления ресурсами на местном уровне. Изначально в управлении ресурсами выбирается подход государственной монополии.

Борьба за тотальный контроль над ресурсами и безграничное попустительство относительно потребностей самих управленческих структур всех уровней в государстве приводит к ограниченности системы не только государственного управления, системы местного самоуправления, но и социальных институтов, отсутствию гибкости и нежеланию «слышать» своих «спонсоров», а именно налогоплательщиков, граждан, членов территориальных громад, общественников. Все вышеуказанное как раз и подводит к необходимости возврата общественного доверия не только путем их справедливого распределения, но и путем создания условий для производства общественных благ и не только государством. Ведь государство, как говорил Плутарх, «...есть некая совокупность объединившихся частных домов и сильно лишь в том случае, если преуспевают его граждане – каждый в отдельности» [1, п. 30(3)].

В отсутствие «социальных лифтов» происходит активизация поисков «лучшей жизни», которая зачастую приводит к «быстрым заработкам» и в сфере государственной службы. Таким образом, молодые управленцы переживают кризис некомпетентности в условиях постоянного бюрократического пресса в виде выполнения дополнительных норм, стандартов, внешне адаптированных под европейские, но не подтвержденные не финансовыми, но материальными стимулами. Также влияет на качество работы управленцев устойчивая дилемма бесконечного выбора между содержанием, формой, способом достижения цели, задачи, обусловленных самим законодательным пространством и устоявшимися традициями в общей практике управленческих структур.

В бизнесе постоянное самосовершенствование «стимулируют» молодые конкуренты. В государственных и бюджетных структурах происходит сдерживание развития благодаря «хранителям традиций и ценностей системы», переживших многие смены политического руководства благодаря «своим правилам выживания». Кроме того, молодые специалисты редко

связывают свою жизненную стратегию с государственной службой, чаще всего, рассматривают её как «трамплин» для налаживания «новых полезных связей».

Коммерческие проекты по созданию политических партий, а также «команды лидера» в органах власти не предусматривают подбора профессионалов-специалистов. Скорее можно говорить о доверенных лицах, проверенных временем, общими делами, родственными связями. Это привело к тому, что в Украине нарушены процедуры «карьерного лифта» – перехода с нижней ступени управленческой иерархии на высшую ступень. Принцип иерархии в системе позволяет понять руководителю функционирование государственного механизма, как и чем живет общество, каковы принципы взаимодействия социальных структур и элементов. Системные изменения, неупорядоченные, сведенные на уровень выживания, приводит к доминированию природных мотиваций в виде потребностей и следованию инстинктам (по Плутарху): «Пословица говорит, что волка за уши не удержишь, но граждан и государство только за уши и следует вести, не подражая тем, кто, по невежеству и неспособности в искусстве слова, прибегает к приемам пошлым и низменным, обращается вместо слуха к утробам и кошелькам» [2, п. 5].

Авторитет государственной власти может измеряться, с одной стороны, степенью её поддержки гражданами, а с другой – тем, насколько граждане подчиняются её законам [3]. Согласно идее Климович В. Н., деятельность государственных институтов постоянно тестируется гражданами именно по критерию «прислушивания» к мнению общества, а не только отдельных социальных групп [4]. Во время демократизации общественных процессов наблюдается своеобразный «эффект аквариума». Когда ко всем сферам жизнедеятельности политического деятеля, должностного лица центрального уровня, государственного служащего регионального и местного уровня приковано внимание людей – от деклараций про доходы и вплоть до его личной жизни, именно как публичного лица, представителя интересов граждан, результаты деятельности которого могут иметь последствия, влияющие на жизнь будущих поколений граждан.

Таким образом, социальная и профессиональная преемственность на сегодняшний день стала скорее редким явлением, нежели социальным институтом, гарантирующим отсутствие социально-экономических, социально-политических потрясений, которые стали неотъемлемым атрибутом социально-политического пространства современной Украины.

Список использованной литературы:

1. Плутарх. Наставления о государственных делах / Плутарх ; перев. С. Аверинцева. – п. 5. – Режим доступа : www.politnauka.org.
2. Плутарх. Сравнительные жизнеописания : в 2 т. / Марк Катон. – М. : Наука, 1994. – Т. 1.
3. Василенко И. А. Административно-государственное управление в странах запада: США, Великобритания, Франция, Германии : учеб. пособ. / И. А. Василенко. – 2-е изд. – М., 2001. – Режим доступа : www.bibliotekar.ru/administrativnoe-pravo-7/7.htm.
4. Гуманізація публічної служби в Україні: науково-практичні засади : монографія / С. М. Серьогін, Є. І. Бородин, Н. А. Липовська [та ін.] ; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. – 254 с.

АФНАСЬЄВА ЮЛІЯ ВІТАЛІЇВНА

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики

ХарРІДУ НАДУ при Президентові України

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Наявна демографічна ситуація в країні має ознаки глибокої демографічної кризи, яка постійно прогресує. Однією з найвагоміших причин тому є стрімке падіння народжуваності, яке є набагато нижчим за рівень простого відтворення населення.

Визначальними факторами такої ситуації можна назвати, в першу чергу, цивілізаційні тенденції, пов'язані зі зміною ролі жінки в суспільстві, дітородних орієнтацій населення і ставлення до сім'ї, її важливості в житті сучасної людини.

Сім'я являє собою могутній фактор формування демографічного потенціалу і є єдиним унікальним інститутом, який безпосередньо впливає на рівень народжуваності в країні завдяки природному процесу народження дітей. Існуючі соціально-економічні умови функціонування і розвитку сім'ї вимагають покращення з боку держави для надання їй можливості виконувати належним чином одну із головних функцій – репродуктивну.

Виходячи з того, що інститут сім'ї виконує цілий комплекс демографічних функцій (репродуктивну, охорони здоров'я, соціалізації), можна дійти висновку, що від ступеня розвитку і умов функціонування сім'ї буде залежати як зміна рівня народжуваності, так і формування людського капіталу країни. Тому, конче потрібним є удосконалення механізмів державного регулювання демографічних процесів спрямовуючи їхню дію на надання підтримки інституту сім'ї. Завдяки цьому держава та інші соціальні інститути можуть сприяти подоланню негативних демографічних тенденцій.

Одним із механізмів державного регулювання демографічного регулювання, який вимагає перегляду і вдосконалення, є правовий механізм, що регулює різні сторони життєдіяльності сім'ї в сфері демографічної політики.

Правовий механізм покликаний допомогти у вирішенні тих питань, які виникають в процесі взаємодії сім'ї з іншими соціальними інститутами (ринком, громадянським суспільством), які не можуть вирішитись іншими засобами без залучення державних механізмів.

Результати проведеного аналізу нормативно-правової бази державного регулювання демографічних процесів свідчать про недостатнє правове регулювання підтримки інституту сім'ї як суб'єкта регулювання демографічних процесів і як об'єкта демографічної політики. Було виявлено недоліки, пов'язані із запровадженням інструментів поєднання професійної діяльності і материнства, а також використання соціальної реклами для піднесення ролі і цінності сім'ї в суспільстві.

Проте існує ще ряд напрямків діяльності із підтримки і розвитку інституту сім'ї, регламентовані законодавством, що потребують удосконалення. Так, одним із основних завдань правового механізму сьогодні має стати прийняття окремого закону про громадські організації, які опікуються проблемами сім'ї. Як виявилось, держава надає перевагу певним видам громадських об'єднань та організацій, зокрема тим, які вирішують

проблеми дітей та молоді, особливо в частині спорту.

В сучасному законодавстві існує окремий закон про молодіжні та дитячі громадські організації, в той же час не існує закону про організації, що опікуються проблемами сім'ї, хоча вони потребують цього не менше. Перевагами такого окремого нормативно-правового акту є те, що відповідно до ст. 9 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» вони звільняються від сплати за реєстрацію та збору за реєстрацію їх символіки, а в частині 1 ст. 10 зазначається, що виконавчі органи та органи місцевого самоврядування надають фінансову підтримку діяльності цим організаціям.

Такого роду підтримка є вкрай необхідною для організацій, що опікуються справами багатодітних, малозабезпечених та інших типів сімей, оскільки вони діють суто на волонтерській основі, є неприбутковими і їхня діяльність залежить виключно від активності, бажання, натхнення її членів. Результатом запровадження окремого закону про громадські організації, що здійснюють діяльність із підтримки сімей різних типів, може стати як збільшення їхньої кількості, так і розширення спектру їхньої діяльності, тобто надання допомоги різним типам сімей (неповним сім'ям, які втратили годувальника, сім'ям переселенців, сім'ям з дітьми інвалідами, усиновленими дітьми).

Таким чином, із появою нового законодавчого акту буде вирішено декілька важливих питань: по-перше, громадські організації, які опікуються проблемами сім'ї, отримують більше прав і пільг, що дозволить їм функціонувати на більш вигідних умовах, що сприятиме збільшенню їхньої кількості. Це призведе до збільшення кількості осіб та сімей, які можуть звертатися по допомогу до таких організацій. По-друге, закон сприятиме підвищенню рівня участі таких організацій в процесі вироблення і реалізації державної демографічної політики через надання можливості залучатися до процесу розробки та прийняття проектів рішень з питань, пов'язаних із сім'єю. По-третє, запровадження такого нормативно-правового акту збільшить об'єм державної підтримки та фінансової допомоги такого роду організаціям, що сприятиме вирішенню ними більш широкого кола проблемних питань найбільш ефективним способом.

Ще одним питанням, яке потребує правового удосконалення, є внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство» в частині надання цим господарствам статусу юридичної особи.

В Україні існує низка проблем, пов'язаних із функціонуванням сімейних підприємств. Найбільший відсоток сімейних підприємств приходить на аграрні господарства сімейного типу, найрозповсюднішою і найпростішою формою яких є особисті селянські господарства (ОСГ). Такі господарства є частиною агропромислового комплексу України і виробляють значну частину сільськогосподарської продукції країни. Так, за даними Центру досліджень соціальних комунікацій в Україні в 2014 р. нараховується більше 4 млн. таких господарств. За результатами 2013 р. ОСГ виробили 46 % валової продукції сільськогосподарства і в них зайнято майже 40 % сільського населення. Для порівняння, з 570 млн. фермерських господарств світу 500 млн. належить саме сімейним фермам, які виробляють близько 56 % всієї сільськогосподарської продукції. ОСГ обробляють значну частину сільськогосподарських земель.

Оже, такі господарства виконують важливу роль і для розвитку аграрного ринку і для держави в частині кількості обробки землі. Однак статус фізичної особи, який вони мають за вказаним законом, не дозволяє їм розвиватися належним чином.

Тому, внесення зміни до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо заміни статусу таких господарств з фізичної особи на юридичну дозволить вирішити ряд проблем таких утворень: надасть їм статусу повноцінного учасника аграрного ринку, забезпечить їх кращими умовами соціального захисту, позбавить значного податкового навантаження і уможливить повноправний вихід на ринок через спроможність укладання повноцінних договорів. Все це призведе до збільшення кількості таких господарств і їхнього прибутку, а отже підвищить рівень добробуту сімей, що є однією із важливим передумов функціонування і належного виконання репродуктивної функції цього соціального інституту.

Цей інструмент дозволить встановити належні стосунки між інститутом сім'ї у формі сімейних господарств і ринком, що призведе до економічного зростання сімей як суб'єктів господарювання. В свою чергу, це сприятиме підвищенню рівня матеріального забезпечення сімей, що відобразиться на підвищенні кількості народжених дітей в сім'ях, адже рівень добробуту є одним із визначальних факторів в процесі прийняття рішення щодо народження дитини.

Таким чином, внесення змін до деяких законодавчих актів, що регулюють діяльність громадських організацій, які опікуються проблемами сім'ї, та положення сімейних селянських господарств на ринку, спрямоване на здійснення підтримки інституту сім'ї як ключового об'єкту демографічної політики. Це допоможе створити належні умови розвитку інституту сім'ї і сприятиме підвищенню рівня народжуваності в країні.

БОРИСЕНКО ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

заступник голови Юр'ївської районної ради

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Найбільш популярним сьогодні стає підхід до місцевого розвитку, орієнтованого на громаду. В Україні упродовж останніх років напрацьовано чимало прикладів співпраці українських та європейських недержавних інституцій, спрямованих на забезпечення розвитку українських громад через залучення громадян до безпосередньої участі в місцевому управлінні та запровадження принципів ефективного врядування.

Встановлено, що якість життя людей у будь-якій країні визначається і загальною ситуацією в країні, і рівнем розвитку тієї конкретної місцевості, де людина проживає. Місцевий розвиток залежить від рішень і дій влади на центральному рівні, але ключову роль відіграють саме основні зацікавлені сторони місцевих громад: органи місцевого самоврядування, місцевий бізнес і суспільство, тобто люди, які належать до цих місцевих громад. Досвід розвинених країн з найвищим рівнем якості життя найширших верств населення однозначно свідчить про те, що місцевий розвиток потребує активної участі та співпраці всіх трьох секторів. Активна громада, яка бере безпосередню участь і в прийнятті рішень щодо основних питань місцевого розвитку, і в реалізації суспільно важливих проєктів та ініціатив, – запорука успішного розвитку на місцях, справжньої щоденної демократії, свідомого громадянського суспільства.

17 червня 2014 року Верховна Рада України прийняла перший з пакету

«децентралізаційних законів» – Закон України «Про співробітництво територіальних громад». Саме зараз вирішується – чи відбудеться реформа, чи ми знову відкотимось назад. Від цього в значній мірі залежить успіх усієї програми реформ, які необхідні Україні.

Що ж таке децентралізація? Вона передбачає створення фінансово незалежних громад, які зможуть самостійно і на належному рівні утримувати дитячі садки і школи, амбулаторії, будинки культури і клуби, дороги, інфраструктуру.

Простіше кажучи, децентралізація – це реальний шлях до підвищення якості повсякденного життя мешканців кожного села, селища.

Повноваження, фінансові ресурси і контроль – три кити, на яких базується ефективна модель місцевого самоврядування.

І саме на цих трьох напрямках зосереджені сьогодні наші зусилля.

Громади мають бути спроможні взяти на себе широкі повноваження у вирішенні місцевих проблем. Отримавши відповідні економічні інструменти (перш за все податки і збори), вони мають заробити для себе необхідні ресурси.

Сьогодні більшість наших сіл – дотаційні, вони не можуть заробити навіть на утримання сільради. А це, в свою чергу, позбавляє сільську владу будь-яких стимулів для розвитку.

Нинішня система управління на селі склалася ще в 20-30 рр. минулого століття. За цей час кардинально змінилася і економічна, і демографічна ситуація в країні.

Села, в яких жило 5-6 тисяч людей і в яких люди у віці 20-50 років складали до 70 % населення, не лише зменшилися, але й постаріли.

Тому заради збереження українського села держава створила механізм добровільного об'єднання громад, яке дасть стимул для розвитку цих територій.

Звичайно, можна залишити все як є і продовжити вічну пісню про те, що село гине. А можна почати реформу управління цими територіями і досягнути успіху.

Сьогодні цей процес стартував. Уже дев'ять областей – Дніпропетровська, Житомирська, Хмельницька, Херсонська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Чернігівська і Рівненська – прийняли перспективні плани формування спроможних громад на сесіях облрад.

Парламент прийняв зміни до Податкового та Бюджетного кодексів, які уже розширили фінансові можливості місцевого самоврядування, а в майбутньому дозволяють зробити економічно самодостатніми та спроможними і нові об'єднані громади.

Об'єднані громади отримують весь спектр повноважень та фінансових ресурсів, що їх наразі уже мають міста обласного значення, зокрема зарахування 60 % ПДФО на власні повноваження, прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом (зараз прями відносини мають лише області, райони, міста обласного значення – УП), державні субвенції.

Логіка цих змін полягає в тому, що податки, які передаються на місця, дозволяють збільшити місцеві бюджети, а громади уже матимуть право питати у свого керівництва, як ті розпоряджаються додатковими ресурсами.

Але справа не тільки в цьому. Якщо громада левову частину податків, які створюються на її території, залишає в себе, а не відсилає у Київ, у неї з'являється стимул заробляти більше.

Так громади стають активними учасниками економічного життя.

На законодавчому рівні розпочато передачу органам місцевого самоврядування повноважень, які по праву їм належать.

Знаковим було прийняття закону про архітектурно-будівельний контроль. Раніше була побудована корупційна вертикаль, яка фактично позбавляла місцеві органи будь-якого впливу на те, що будується у громаді.

Тепер на місця передаються максимальні повноваження, але контроль залишається за центром.

Така ж логіка стосунків центр-регіон буде закладена і в сфері управління землею.

Відійде в минуле поняття земель за межами населених пунктів, розпоряджатись якими одноосібно мали право державні чиновники. Відповідний законопроект уже готується, а проект закону про децентралізацію в сфері надання адміністративних послуг уже зареєстрований.

Слід зупинитися на праві громади утворювати муніципальну варту.

Зараз дехто говорить, що це перший крок до створення регіональних воєнізованих угруповань. Це також міф.

Муніципальна варта – це структура, яка має слідувати за питаннями громадського порядку.

Дніпропетровська область першою в Україні отримала Перспективний план формування територій громад. Таке рішення 27 травня 2015 року ухвалили депутати обласної ради. Згідно плану у 22 районах Дніпропетровщини замість 348 громад буде створено 89 нових об'єднаних територій, які почнуть самостійно управляти своїми фінансами.

Громади об'єднуються для розвитку. Гроші з загальнодержавного, обласного, районного рівня будуть перенаправлені на рівень територіальної громади, власне, туди, де і живуть люди. На території цих громад залишатимуться нові податки, зокрема, вся орендна плата за землю, весь акцизний збір від продажу підакцизних товарів та податок на нерухомість. Крім того, об'єднавшись, громади зможуть розраховувати на додаткові кошти з Державного фонду регіонального розвитку на покращення інфраструктури. Інтереси окремо взятої громади представлятиме староста, якого обиратимуть жителі громади.

Перспективний план – це думка громад. Усі території активно включилися в роботу і внесли свої правки до проекту Перспективного плану, який був затверджений облрадою на попередній сесії. Ми єдині в Україні, хто використав такий підхід – громади отримали майже місяць на обговорення. Підкреслю, що Перспективний план – це лише концепція, яка може змінюватися. Рішення про об'єднання громад приймають місцеві ради, а вже потім їх затверджуватиме облрада. Ми хочемо сформувати самодостатні територіальні громади і поліпшити якість адміністративних послуг для населення. При цьому, новостворені громади повинні навчитися самостійно керувати своїми фінансами, враховуючи інтереси місцевих жителів, а не чекати вказівок зверху.

5 березня 2015 року набрав чинності Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (далі – Закон), положення якого на сьогодні вже почали застосовуватися на практиці.

Порядок добровільного об'єднання територіальних громад встановлений самим Законом й передбачає здійснення ряду поетапних кроків.

Крок 1. Необхідно визначитись, хто ініціюватиме об'єднання територіальної громади.

Крок 2. Підготовка проектів рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад. Згідно частини 1 статті 6 Закону сільський, селищний, міський голова після прийняття відповідною радою рішення про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад надсилає пропозицію про таке об'єднання сільському, селищному, міському голові суміжної територіальної громади.

Крок 3. Прийняття рішення про добровільне об'єднання територіальних громад.

У разі прийняття рішення про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад сільський, селищний, міський голова, який ініціював об'єднання, приймає рішення про утворення спільної робочої групи з підготовки проектів рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад та інформує про це відповідну обласну раду, обласну державну адміністрацію.

Крок 4. Подання схваленого проекту на встановлення відповідності / невідповідності законодавству.

Схвалені сільськими, селищними, міськими радами проекти рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад у п'ятиденний строк подаються обласній державній адміністрації для надання висновку щодо відповідності цього проекту Конституції та законам України.

Протягом 10 робочих днів з дня отримання проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад має бути підготовлений відповідний висновок, що затверджується розпорядженням голови обласної державної адміністрації.

Якщо проект рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад відповідає Конституції та законам України сільські, селищні, міські ради приймають рішення про добровільне об'єднання територіальних громад або про проведення місцевого референдуму щодо підтримки об'єднання територіальних громад.

У разі встановлення невідповідності проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад Конституції та законам України, він повертається на доопрацювання у порядку, що встановлений Законом.

Таким чином, територіальні громади, які вирішили об'єднатись, повинні в чіткій послідовності пройти всі кроки, встановлені Законом.

Згідно з Перспективним планом формування спроможних громад Дніпропетровської області, затвердженим рішенням Дніпропетровської обласної ради, в межах Юр'ївського району планується створення однієї об'єднаної громади з центром в смт. Юр'ївка. Громада складатиметься із 53 населених пунктів (які зараз входять до складу 11 сільських, 1 селищної ради). Населення громади складатиме близько 13 тис. чол. Обсяг доходів об'єднаної громади за попередніми розрахунками складатиме 43 512 грн.

Створення однієї об'єднаної адміністративно-територіальної одиниці в межах нашого району є найбільш економічно обґрунтованим варіантом формування спроможної громади.

По-перше, смт. Юр'ївка, як центр майбутньої громади має необхідну інфраструктурну мережу (приміщення для діяльності органів влади та місцевого самоврядування, лікарні, пожежної частини, пенсійного фонду, казначейства, тощо).

По-друге, згідно з попереднім економічним аналізом, варіант – одна громада є найбільш оптимальним з точки зору фінансової спроможності, адже

бюджет майбутньої громади буде забезпеченим з урахуванням першочергових видатків на утримання шкіл, дитячих садків, лікарні, клубів, органу місцевого самоврядування, тощо.

По-третє, в колишніх сільських радах передбачається введення посади старости, котрий буде надавати жителям села послуги, які на сьогоднішній день надає сільська рада. Отже, жителі села не будуть змушені їхати за довідкою в смт. Юр'івка. Староста буде представляти інтереси громади села у виконкомі об'єднаної громади.

Надзвичайно насиченою, дискусійною і гарячою була зустріч офісу реформ з керівниками органів місцевого самоврядування Юр'івського району Дніпропетровської області. Обговорювали не лише реформу місцевого самоврядування, механізми впровадження Закону України «Про об'єднання територіальних громад». Сільських та селищних голів, депутатів місцевих рад наймолодшого району області цікавило усе, що пов'язане з питаннями формування спроможних територіальних громад. Учасники обговорення зазначали – об'єднання громад має відбуватися виключно на добровільних засадах. Найбільше учасників заходу цікавили питання щодо реалізації основних положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Обговорені практичні питання щодо дій органів місцевого самоврядування на шляху формування ОТГ, у т.ч. фінансово-економічної складової цього процесу. Учасникам надані методичні матеріали з питань формування ОТГ, розроблені офісом реформ у Дніпропетровській області.

Простіше кажучи, держава через Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» дала можливість насамперед сільським населенням пунктам консолідувати зусилля та ресурси і стати спроможними, зробити життя людей значно комфортнішим, а майбутнє кожної громади прогнозованим та забезпеченим. Сподіваємось, що матеріали, які офіс реформ залишив учасникам семінару для ознайомлення та вивчення, допоможуть сформувати ефективну модель розвитку наймолодшого району області. Офісом реформ у Дніпропетровській області продовжено цикл семінарів для територіальних громад, які планують своє об'єднання. Черговий семінар проведено у Юр'івському районі за участі експерта офісу реформ у Дніпропетровській області Сергія Двоєносенка, депутатів районної ради, сільських та селищних голів, керівників структурних підрозділів райдержадміністрації, голови районної ради та голови райдержадміністрації. Юр'івський район складається з 12 сільських та селищних рад, це найменший і наймолодший район області, проте кадровий потенціал гідний присвоєння звання «тих, на кому тримається село». Розуміючи перспективи децентралізації влади та можливість ресурсного розвитку сільської території, юр'івці прагнуть найповніше використати потенціал Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» для свого району, який у Перспективному плані формування спроможних територіальних громад області схвалений в моделі район-громада.

Але треба розуміти, які причини того, що окремі громадяни, а іноді і керівники органів місцевого самоврядування проти об'єднання, тобто проти консолідації зусиль на вирішення існуючих проблем, проти збільшення надходжень до місцевих бюджетів, проти підвищення інвестиційної привабливості їхніх територій, проти підвищення рівня життя кожної людини в громаді. Можливо, вони просто не інформовані про переваги об'єднання, а досі живуть міфами і страхами позбутися того, що є?

А що є сьогодні? Громада з населенням 1200 людей ні за яких умов не може бути спроможною та надавати усі необхідні послуги своїм мешканцям. На це у неї немає ні інфраструктури, ні фінансів, ні кадрів... Відмовляючись від об'єднання, за більшістю соціальних та адміністративних послуг громадяни будуть, як і зараз, звертатися до громади, яка ці послуги надавати не спроможна. А об'єднавшись, громада отримує функції, повноваження та фінансові ресурси. які зможуть забезпечити якість послуг у селі на рівні міста обласного значення.

Окрім того, для розвитку та економічного зміцнення громади, необхідні будуть інвестиційні вливання. Інвестиції можна і необхідно залучати в економіку громади. Незважаючи на те, що район наш переважно сільськогосподарський, нам є що запропонувати інвесторам. Необхідно лише закласти міцний фундамент – створити сильну і спроможну громаду.

Я сподіваюсь, що в найближчий час сільські ради нашого району приймуть доленосні рішення і об'єднаються в одну спроможну громаду. Об'єднана громада – це шлях до сильної, успішної країни, до впевненого майбутнього для себе та своїх нащадків!

Список використаних джерел:

1. Про громадські об'єднання : закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 5 лют. 2015 р. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21 трав. 1997 р. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
4. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад / Асоціація міст України. – Режим доступу : www.auc.org.ua.
5. Маматова Т. В. Здобутки та перспективи е-платформи «Спільнота практиків: інновації у місцевому самоврядуванні» / Т. В. Маматова, С. В. Маліков, О. А. Тертишна, І. Б. Катерняк // Наукові праці. – Миколаїв : Чорноморський держ. ун-т ім. П. Могили, 2012. – С. 3 – 9.
6. Удод Є. Г. Інноваційні практики підтримки проектів місцевого розвитку в Дніпропетровській області / Є. Г. Удод // Інноваційні підходи менеджменту у практиці публічного управління : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпропетровськ, 22 лист. 2013 р. / за заг. ред. Ю. П. Шарова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 45 – 49.

ВАТКОВСЬКА МАРИНА ГРИГОРІВНА

к. філос. н., проректор з науково-педагогічної роботи КВНЗ

«Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР – НОВИЙ ВИКЛИК ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННЮ

Ми живемо у суспільстві яке сучасний дослідник М. Кастельє назвав «мережевим суспільством» [5]. З цього виходить, що сучасний світ – це світ швидких змін, змін різного рівня та напрямків, починаючи від змін сфери інтересів, поглядів, переконань до змін соціальних структур суспільства. На відповідні перетворення мають реагувати усі, хто причетний до організації роботи суспільства в цілому. А отже, швидкі суспільні зміни не можуть не

впливати на форми, методи та рівні здійснення державного управління.

Справа полягає в тому, що звична колись модель управління на рівні держави, області, району, міста та ін. вже не виглядає повною та вичерпною без приєднання туди ланки «управління у віртуальному просторі». Чому? Тому що сьогодні кожен державний службовець має враховувати те, що одним з провідних факторів соціалізації, що не має вікових обмежень, є засоби масової комунікації. І якщо місце ЗМІ у державному управлінні вже неодноразово виступало предметом обговорення, то про можливості та наслідки використання он-лайн середовища ще варто говорити.

Перше на чому слід наголосити, так це на тому, що віртуальний простір і систему державного управління тісно пов'язує таке поняття як електронне урядування, про що вже не раз велась мова у дослідженнях [1; 2; 3]. Але особливість електронного урядування полягає в тому, що тут ми організуємо взаємодію, надання певних послуг та ін. лише тим суб'єктам, які звернулися до нас по допомогу. Але чи вичерпуються можливості державного управління лише електронним урядуванням, чи можливо віртуальний простір ще може розширювати межі державного управління.

Яскравим підтвердженням останнього положення є популярні наразі електронні петиції, які хоча і слід розглядати як невід'ємну складову електронного урядування [4], але їх також можна тлумачити, як об'єднання громадян у віртуальну громаду за для вирішення певних питань. Автором поняття «віртуальна громада» (virtual community) вважається американський соціолог Г. Рейнголд. У своїй роботі «Виртуальное сообщество: заселение электронных рубежей», він фактично сформулював нове поле наукової дискусії, акцентувавши увагу на появі якісно нової форми соціальної реальності. Обговорюючи різноманітні приклади комунікації між членами соціальних груп на основі глобальної мережі, Г. Рейнголд дає наступне визначення віртуальним громадам: «виртуальные сообщества являются социальными объединениями, которые вырастают из Сети, когда группа людей поддерживает открытое обсуждение достаточно долго и человечно, для того, чтобы сформировать сеть личных отношений в киберпространстве» [6]. У цілому термін віртуальна громада застосовується у різних випадках: коли йдеться про інтерактивні ігрові методики / інтерактивні бесіди, чати (Internet Relation Chat), учасників листів розсилки, регулярних користувачів певного сайту. Від початку свого виникнення спілкування у всіх цих сервісах не було самоціллю, основне їх призначення полягало у вирішенні ділових задач – інформуванні та обговоренні проблем. З часом їх розвитку, з появою в мережі індивідуальних користувачів в межах цих сервісів почали формуватись спільноти – групи людей, об'єднаних загальними цілями та інтересами, спілкування яких відрізнялося тривалістю та стабільністю. Треба відзначити, що стабільно існуючі віртуальні громади мають власні цілі існування, вони функціонують на основі норм та правил комунікації, які поділяються більшістю учасників.

Саме віртуальні громади, організація взаємодії з ними – це нагальна потреба, яку має вирішити модернізація державного управління. У цьому контексті перше на чому слід зупинитися – на тому, що державному службовцю слід підходити до глобальної мережі як до особливого засобу соціальної комунікації, де «перебуває» значна частина його реальних або потенційних клієнтів. Тобто мова йде про те, що віртуальний простір може допомагати спеціалісту на різних етапах організації та реалізації його професійних обов'язків.

Далі. Віртуальний простір являє собою зріз суспільних настроїв щодо способу організації вирішення суспільно значущих питань, що в свою чергу не може не стосуватися державних службовців різних рівнів. Також, варто відзначити, що віртуальний простір це можливість достукатися до величезної аудиторії, можливість швидкої реакції на різноманітні фейки та інформаційні викиди стосовно різних ланок, напрямів та персоналій, які здатні компрометувати систему державного управління. На регіональному рівні віртуальний простір – це спроможність різних структур державного управління вчасно реагувати на проблеми саме їх цільової аудиторії, що вже знайшло втілення у більшості областях нашої країни.

На різних етапах взаємодії представника державного управління з клієнтом, віртуальний простір може стати вагомим каналом взаємодії, звичайно якщо ми говоримо про категорію тих клієнтів, які мотивовані отримувати інформацію через Інтернет. Тут є можливість надавати консультації on-line, проводити моніторинг своєї діяльності через різноманітні віртуальні форми. І тут варто наголосити на тому, що бажано було б щоб подібні форми організації взаємодії не обмежувались лише межею офіційного віртуального простору – електронним урядування. Механізми державного управління у віртуальному просторі можна використовувати у якості активаторів соціальної активності, захисту прав громадян, формування громадської думки членів громади, для профілактики негативних явищ у різних категорій клієнтів (підлітки, самотні, люди з обмеженими функціональними можливостями).

Складнощі реалізації державного управління у віртуальному просторі полягають принаймні в українських реаліях, у наявності такого феномена як «цифрова нерівність». Тобто віртуальне середовище може бути недостатньо ефективним при організації соціальної взаємодії з людьми похилого віку, які, у своїй переважній більшості, виключені із загальнодержавних процесів розбудови інформаційного суспільства, що базуються на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях.

Віртуальний простір ставить перед системою державного управління нові виклики щодо організації роботи з громадою, адже до звичного класифікатора громад (територіальні, етнічні, громади за інтересами) он-лайн середовище додає ще один елемент – віртуальні громади, до роботи з якими сучасна система державного управління має бути підготовлена. Віртуальний простір відкриває нові можливості перед усією системою державного управління.

У сучасному світі люди по-різному ставляться до новітніх інформаційних технологій – від повного їх прийняття у своєму житті до повного ігнорування. Однак надання державних послуг має «йти в ногу з часом» – поповнювати інструментарій своєї роботи новими технологіями, і одним з найперспективніших напрямків є повномасштабне використання віртуального простору при реалізації державної політики.

Список використаних джерел:

1. Ватковська М. Г. Упровадження електронного урядування як напрям модернізації державного управління в Україні / М. Г. Ватковська // Публічне адміністрування: теорія та практика : електронний зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 2 (10). – Режим доступу : [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02\(10\)/8.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02(10)/8.pdf)

2. Ватковська М. Г. Розвиток електронного урядування у сфері освіти: зарубіжний досвід для України / М. Г. Ватковська // Публічне адміністрування: теорія та практика : електронний зб. наук. пр. – 2014. –

Вип. 2 (12). – Режим доступу : [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-02\(12\)/12.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-02(12)/12.pdf).

3. Ватковська М. Г. Електронне урядування як концепція державного управління / М. Г. Ватковська // Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності : матеріали міжнар. наук.-прак. конференції (м. Одеса, 22-23.05. 2014 р.). – О. : Одеська юридична академія, 2014. – С. 191 – 193.

4. Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу : www.petition.president.gov.ua.

5. Кастельс М. Могущество самобытности. Социальные преобразования в обществе сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 292 – 308.

6. Rheingold H. The Virtual Community: Homesteading on the Electronic / H. Rheingold. – Access mode : www.rheingold.com/lvc/book/intro.html.

ГАЗІЗОВ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

к. політ. н., доцент, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ ЛОБІЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

В Європейському Союзі розвиток цивілізованого лобізму був зумовлений поглибленням європейської інтеграції, що передбачає передачу державами-членами ЄС частини свого суверенітету органам Європейського Союзу і доступу громадянського суспільства до процесу ухвалення рішень. Інтеграційні процеси визначили переваги і недоліки наднаціонального характеру лобіювання у порівнянні з національним.

Формування інституту представництва груп інтересів, які використовують різноманітні можливості лобіювання на загальноєвропейському рівні, відбувалося як на ранньому етапі європейської інтеграції, так і в 90-ті рр. XX ст., коли було засновано Європейський Союз з повноваженнями наднаціонального об'єднання. Першим офіційним інституційним представником груп інтересів в ЄЕС був Соціально-економічний комітет, який об'єднав представників різних сфер і секторів життєдіяльності співтовариства, зокрема, корпоративних, промислових, профспілкових, соціальних, правозахисних.

Згодом у Маастрихтському договорі (ст. 118b, ст. 229 п. 2, ст. 245 п. 2 Договору про створення Європейського Союзу) було визначено принципи взаємодії лобістських організацій з інститутами ЄС, згідно з якими Європейська Комісія уповноважена і зобов'язана встановлювати контакти не тільки з національними урядами і їх відомчими структурами, але й з міжнародними і національними групами інтересів та групами тиску. Виробленню спеціального Соціального протоколу, включеного як Додаток до Договору про створення Європейського Союзу, яким встановлювалися принципи єдиної соціальної політики між інститутами ЄС і лобістськими організаціями стало Положення про взаємодію інститутів ЄС з лобі-групами [1], яке визначило сутність розвитку лобізму у наднаціональних організаціях.

Феномен лобізму в Брюсселі вивчали теоретики і практики євролобіювання Д. Коен, Дж. Річардсон, К. Махоні, Дж. Грінвуд, К. Карр Б. Кохлер-Кох та Р. Ейзінг, Е. Брошайд, Дж. Беркхууд, Д. Лоурі, П. Боуен, Дж. Баєрс, Б. Керреманс, Д. Ерншоу та ін., які зазначили, що він полягає у

забезпеченні «демократичної легітимності» моделі управління, яка уможливило участь груп тиску у законодавчому процесі та регулюванні відносин в рамках єдиного європейського політичного і економічного простору [3].

Лобіювання груп інтересів в інституціях ЄС вважається цивілізованим, незважаючи на відсутність формального регулювання лобістської діяльності (на даний момент запровадження процедури обов'язкової реєстрації лобі-груп при Європейській Комісії знаходиться на стадії обговорення в рамках Ініціативи з прозорості), що пояснюється дефіцитом власних експертних ресурсів інститутів ЄС. Слід зазначити, що Брюссель вважається другим світовим центром лобістської діяльності (після Вашингтона), що обумовлено унікальністю інституційної і правової архітектури Європейського Союзу.

Інститути Союзу – Європейська Комісія, Європейська Рада і Європейський парламент регулюють ключові аспекти діяльності груп інтересів в таких галузях, як митна, антимонопольна, енергетична політика, а суб'єктами законодавчих актів ЄС стають як держави-члени Союзу, так і окремі корпорації і громадські об'єднання. Так, за офіційними даними Європейської Комісії 2008 р. у Брюсселі було зареєстровано 950 лобістських асоціацій, щонайменше 15 тис. професійних лобістів, число яких постійно зростає, і понад 300 транснаціональних компаній для взаємодії з інституціями всіх рівнів ЄС з сукупним оборотом понад 1 млрд. євро, які беруть участь в усіх стадіях законотворчого процесу та впливають на ухвалення важливих політичних рішень. При цьому важливо підкреслити, що в політичній культурі ЄС лобі-групи відіграють більш вагому роль, ніж в політичних культурах країн-членів Європейського Союзу [2; 3].

Вважається, що вперше питання про регулювання лобістської діяльності було підняте у 1989 р. За дорученням депутатів розробкою кодексу поведінки лобістів та їх відкритої реєстрації зайнявся депутат з Бельгії М. Гале. Він підготував доповідь, в якій були закріплені основні понятійні питання лобістського процесу, порядок реєстрації та звітності [3]. Згідно з Гале, лобістом можна вважати особу, що виступає за дорученням третьої сторони на захист інтересів цієї сторони. Основний висновок, який був зроблений на базі доповіді, – необхідно розробити модель управління організаційними інтересами, здатну до саморегуляції, та стимулювати самоорганізацію груп інтересів [3].

Подальше регулювання лобістської діяльності пов'язане з ухваленням двох доповідей, розроблених за дорученням Європарламенту. Розробники запропонували ввести спеціальну реєстрацію лобістів, причому була визначена певна система стимулів, наприклад, право вільного доступу в приміщення, де розташовані інституції ЄС, тощо. За прикладом американського законодавства, особлива увага в доповідях приділялась питанням декларування чиновниками державних подарунків та послуг, передбачалося, що таке ж зобов'язання мають взяти на себе й депутати.

В ЄС існує список рекомендацій щодо регулювання лобістської діяльності, якого мають дотримуватися усі держави-члени. Переважно ці рекомендації спрямовані на те, щоб створювані в окремих державах системи регулювання лобістської діяльності не буди занадто суворими та громіздкими.

Останнім часом з'явилися та збільшують свою активність лобістські групи, націлені на просування тих чи інших рішень у Європарламенті, багато з діючих у ньому професійних лобістів офіційно зареєстровані в такій якості.

Легітимізована робота професійних лобістів має забезпечуватися надійним механізмом дотримання прозорості джерел фінансування. Таким механізмом став, зокрема, Регламент (ЄС) № 2004/2003 Європейського парламенту та Ради ЄС від 4 листопада 2003 року, котрий в повному обсязі почав діяти після виборів до Європарламенту 2004 року. В регламенті викладені норми-дефініції та умови визнання політичних партій, що діють на європейському рівні, питання фінансування з бюджету ЄС тощо [3].

Зауважимо, що в політичних інститутах ЄС позитивно оцінюється роль цивілізованого лобіювання та діяльність лобістських груп з огляду на компетентність фахової експертизи законопроектів та широкого представництва різних суб'єктів політичного процесу на наднаціональному рівні. Так, Європейська Комісія як виконавчий орган ЄС зацікавлена в постійних контактах з експертами лобі-груп, що представляють ту або іншу галузь і здатні презентувати компетентну думку з питань регуляторної, інноваційної та соціальної політики.

У свою чергу, лобі-групи дістають можливість використовувати експертизу як ресурс, що дозволяє їм вплинути на рішення інститутів ЄС в інтересах зацікавлених груп. Визначний політолог П. Бауен вважає, що таку модель взаємодії між групами тиску і політичними інститутами Європейського Союзу можна характеризувати як цивілізовану, оскільки процеси ухвалення рішень передбачають прозорість співпраці [4].

Формування політико-культурного середовища в умовах європейської інтеграції зумовило нові тенденції функціонування наднаціональних інститутів ЄС, які широко використовують інструменти лобізму для розвитку і просування цінностей громадянського суспільства.

Аналіз базових договорів ЄС свідчить, що Європейська Комісія є ініціатором євроінтеграційної політики у всіх сферах діяльності і єдиним органом з правом законодавчої ініціативи. Саме тому цей політичний інститут є головною метою діяльності лобістських організацій, оскільки рішення, що приймаються на рівні Європейської Комісії мають загальнополітичний характер і директивне значення для адміністративних структур Комісії нижчого рівня, на якому здійснюється так зване «точкове лобіювання» (bottom-up lobbying), коли ухвалюються окремі рішення для певних груп інтересів [4].

Характерною рисою співпраці Європейської Комісії і лобі-груп є функціонування спеціальних консультативних та експертних комітетів, до складу яких входять представники ЄС, національні експерти, представники лобістських груп, які беруть участь в процесі вироблення і планування політики ЄС в різних сферах, що відкриває можливості для ефективного лобіювання. Зазначимо, що прозорість підготовки законопроектів та ухвалення політичних рішень свідчить саме про цивілізоване лобіювання в рамках Європейської Комісії інтересів корпорацій і громадських об'єднань.

Публікуючи Білі і Зелені книги, що містять інформацію з окремих питань, які обговорюються в інституціях ЄС, Європейська Комісія враховує експертні оцінки різних консультативних груп для ухвалення остаточних рішень. У результаті, за ініціативою самої Європейської Комісії висувається лише 6% всіх законопроектів, а більшість з них з'являється як реакція на різноманітні вимоги і пропозиції ззовні, зокрема від лобістських організацій і груп інтересів [4].

Таким чином, причиною поширення лобіювання в Європі є не стільки все більше визнання лобіювання як природного елементу демократичного

процесу, а, насамперед, процес «поглиблення» європейської інтеграції, тобто передачі країнами-членами своєї компетенції на користь наднаціональних інститутів і громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Kurczewska U. Lobbying in the European Union / U. Kurczewska // *Европа*. – 2002. – Vol. 4, № 3. – P. 117 – 148.
2. Європейський Союз. Консолідовані договори / пер. Ю. Петруся ; за наук. ред. В. Муравйова. – К. : Port-Royal, 2009. – 140 с.
3. Войнич О. М. Цивілізований лобізм в Європі: політичний аспект / О. М. Войнич, О. В. Шевченко // *Світова політика*. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2009. – Вип. 2. – С. 173 – 198.
4. Шохин А. Н. Взаимодействие бизнеса и власти в Европейском Союзе / А. Н. Шохин, Е. А. Королёв. – М. : Изд. дом. ГУ. ВШЭ, 2008. – 158 с.
5. Bouwen P. Lobbying versus Litigation: Political and Legal Strategies of Interest Representation in the European Union / P. Bouwen, M. McCown // *Journal of European Public Policy*. – 2007. – Vol. 14, № 3. – P. 244 – 253.
6. European Governance: A White Paper. European Commission. COM (2001) 428 final. (2001). – Access mode : www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ.

ГАНДЗЮК АРТЕМ МИКОЛАЙОВИЧ

аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентіві України

**ПРОБЛЕМИ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
ФРАКЦІЙ (ГРУП) ТА ЇХ СТАБІЛЬНОСТІ**

Питання фракційної структуризації парламенту досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці. Серед них – значне місце посідають роботи Г. Адамса, Р. Арона, П. Бурдьє, Ж.-М. Денкена, М. Дюверже, А. Лейпхарта, Р. Міхельса, Р.-Ж. Шварценберга; роботи науковців постсоціалістичних країн – А. Авторханова, Т. Бекназар-Юзбашева, Ф. Бурлацького, К. Гаджиева, В. Гельмана, В. Коломейцева, І. Левіна, В. Любіна, С. Перегудова, С.Пшизової, М. Чіллі, Н. Шевцової, Т.Шмачкової, Ю. Юдіна; українських науковців – В. М. Венгер, Д. С. Ковриженко, І. О. Кресіна, Н. Р. Нижник, В. А. Гошовська, В. Мельниченко, Р. М. Павленко, М. І. Ставнійчук, А. Ткачук, О.Ю.Тодика, В. М. Шаповал, С. С. Шаранич, Ю. С. Шемшученко та ін.

Досліджуючи проблему парламентських фракцій (груп) та їх стабільності, відмічаємо, що зареєстровані депутатські фракції, об'єднання, групи беруть безпосередню участь в основних напрямках діяльності ВРУ із здійснення її основних функцій [2].

Наприклад, реалізуючи установчу функцію ВРУ, парламентські фракції (групи) беруть безпосередню участь у: формуванні органів виконавчої влади, органів судової влади та прокуратури; створенні парламентських структур; вирішенні питань територіального устрою України і забезпечення формування органів місцевого самоврядування (ОМС); призначенні виборів Президента України у строки, передбачені Конституцією України.

У деяких випадках порядок і спосіб утворення фракцій дуже прості й нічим не обмежуються. Наприклад, у Нідерландах один депутат може

оголосити себе фракцією, якщо яку-небудь партію представляє в палаті він один. В інших країнах можуть бути формальні вимоги до утворення фракції. Наприклад, відповідно до вимог бундестагу ФРН необхідно, щоб фракція включала тільки депутатів, які є членами однієї партії, фракція повинна налічувати не менше 25 депутатів зі складу бундестагу [5]. Регламенти інших парламентів також закріплюють ці питання. Наприклад, регламент парламенту Австрії – Національна рада – передбачає, що фракція (там вона називається «клуб») може мати мінімум 5 депутатів.

Такий мінімум може бути різним для верхньої і нижньої палат. Наприклад, для утворення фракції (парламентської групи) у французькому сенаті необхідне об'єднання 14 сенаторів, а в Національних зборах – 30 депутатів. Для утворення фракції в сенаті Італії необхідно 10 сенаторів, а в палаті депутатів – 20 осіб.

У багатьох країнах не потрібно доказів належності до партії. Депутати, об'єднавшись, можуть назвати себе якоюсь фракцією або представниками партії. Деякі фракції можуть приєднувати до себе так званих «гостей» – депутатів, які співчують цій партії. Думка цих гостей іноді враховується у вирішенні якихось питань, а іноді – ні. У мінімум, необхідний для утворення фракції, вони не включаються. Вони доповнюють фракцію вже після її утворення [6].

В Україні до складу депутатської фракції можуть входити й позапартійні депутати, які підтримують програмні документи відповідної партії. Умовою створення фракції є входження до її складу не менш як 14 народних депутатів України.

Регламент ВРУ передбачає низку обмежень щодо створення депутатських груп і фракцій. Об'єднання депутатів не можуть формуватися для захисту особистих, комерційних, місцевих, професійних або релігійних інтересів. Принципи діяльності фракцій і груп не повинні суперечити вільному характеру депутатського мандата. Об'єднання депутатів не можуть виступати від імені ВРУ або українського народу.

Таким чином, депутатська фракція (група) є «об'єднанням депутатів у парламенті, утвореним за нормами спеціального закону або парламентського регламенту» [8].

Щодо реалізації представницької функції ВРУ, то парламентські фракції (групи) виступають фактично керівним ядром відповідної парламентської партії, а її лідер – лідером усієї партії, визначає її політику та представляє її в парламенті. Представницька функція ВРУ забезпечується проведенням періодичних вільних виборів, спрямованих на виявлення інтересів різних соціальних груп та сприяє забезпеченню мирного переходу державної влади від одних представників суспільства до інших. Це означає, що серед усіх державних інститутів парламент виступає органом загальнонародного представництва, а представництво як спосіб його діяльності виражається насамперед в обов'язку народних депутатів підтримувати зв'язки з виборцями.

На останньому, безпосередньо, наголошується у Законі України «Про статус народного депутата України» [9]. Аналізуючи цей закон, відмічаємо, що в ньому, на жаль, не визначається порядок інформування та звітування народного депутата України, не передбачається обсяг та зміст інформації, яка має надаватися виборцям. Цим законом лише встановлюється відносна залежність народних депутатів України від виборців. Така ситуація призвела до того, що існує досить низький рівень співпраці народних депутатів

України з виборцями. Про це, наприклад, вказується в аналітичній записці Інституту стратегічних досліджень [10]: «На сьогодні очевидними є недостатня ефективність парламентаризму в Україні, зниження ролі народного депутата як носія та виразника волі виборців, представника їхніх інтересів та фахівця-законодавця, відсутність зв'язку між народними депутатами та виборцями і, як наслідок, зниження рівня легітимності прийнятих ВРУ рішень»; у результатах Всеукраїнського соціологічного опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології: «Впродовж 2013р. у населених пунктах (50,9 % респондентів) жодного разу не проводилися зустрічі народних депутатів України з виборцями; 11,8 % учасників опитування повідомили, що такі зустрічі відбувалися один раз; 6 % – 2-3 рази; 1,5 % – 4 рази та більше; 17,3 % – не пам'ятають про це; 12,5 % – вагалися з відповіддю» [11].

Як бачимо депутатський мандат є вільний (не імперативний), але не всі народні депутати України вміють ним користуватись. Про це свідчать висновки Лабораторії законодавчих ініціатив, прийняті спільно з Програмою сприяння парламенту України та Університетом Індіани США, які визначились, що вільна природа депутатського мандату, по-перше, вже сама по собі виключає будь-яку юридичну відповідальність депутата за невиконання ним партійних рішень і наказів виборців; по-друге, невиконання депутатом партійних рішень і неврахування побажань виборців, хоча й не тягне юридичної відповідальності, може мати для депутата несприятливі політичні наслідки – втрату політичної підтримки партії та виборців в окрузі, а відтак – і шансів на перемогу на наступних виборах. Саме тому у переважній більшості країн світу із відносно стабільними партійними системами депутати, попри вільну природу свого мандату, підтримують активні зв'язки з виборцями, враховують їх побажання у парламентській роботі та підкоряються фракційній дисципліні [5, с. 4].

На сьогодні в Україні дискутується питання про доцільність скасування депутатського імунітету. Відзначимо, що практика застосування абсолютного імунітету від усіх видів переслідування (кримінального, адміністративного та цивільно-правового), як і практика повної відсутності у депутатів будь-якого імунітету, не є поширеною і має місце лише в поодиноких країнах. У зв'язку з цим, доцільно вести мову лише про конкретизацію змісту імунітету народних депутатів України, а не ліквідацію відповідного інституту взагалі. Зокрема, доцільно передбачити, що парламентський імунітет не поширюється на випадки, коли депутата затримано на місці вчинення злочину тощо.

Список використаних джерел:

1. Про Регламент Верховної Ради України : закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 14 – 15. – № 16 – 17. – Ст. 133.
2. Про депутатські групи (фракції) у Верховній раді України : постанова Верховної Ради України. – Режим доступу : www.zakon2.rada.gov.ua/laws.
3. Функції парламенту України. – Режим доступу : www.udik.com.ua/books/book-1608/chapter-59877.
4. Проблемні аспекти реалізації представницької функції Верховної Ради України : аналітична записка. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/1498/.
5. Статус члена парламенту: зарубіжний досвід та пропозиції для України // Інформаційно-аналітичне дослідження: Лабораторія законодавчих ініціатив, Програма сприяння парламенту України університету Індіани США. – К., 2006. – 26 с.

6. Конституційне (державне) право зарубіжних країн. – Режим доступу : www.pidruchniki.com/12991010/pravo/parlamentski_fraktsiyi.

7. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін. – Х. : Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002. – 653 с.

8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 2: Д-Й. – С. 69 – 70.

9. Про статус народного депутата : закон України. – Режим доступу : www.guds.gov.ua/sub/krym/ua/publication/content.

10. Еволюція і розвиток громадянського суспільства в Україні та євроінтеграційні процеси : наук. розробка / Н. Ф. Бенюх, А. Й. Яскевич, І. В. Рейтерович [та ін.]; за заг. ред. С. О. Телешуна. – К. : НАДУ, 2010. – 52 с.

11. Комунікація народних депутатів та виборців у позакризисний період 2013 року : аналітичний звіт за результатами опитувань (січень 2014р.). – Режим доступу : www.ucipr.kiev.ua/userfiles.

12. Малишко М. І. Основи виборчого права (порівняльний аналіз) / М. І. Малишко // Українська наукова асоціація; Київський ін-т туризму, економіки та права. – К., 2000. – С. 84 – 85.

13. Функціонування демократичних інституцій в Україні : резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 19.04.2007 р. № 1549(2007). – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_760.

ГЛОТОВ БОРИС БОРИСОВИЧ

д. філос. н., професор, професор кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

ДЕРЖАВА ЯК ФОРМА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

З розпадом Радянського Союзу як країни і як (квазі)цивілізації знялося жорстке протистояння національно-державних утворень перш за все за політико-ідеологічними параметрами і, навпаки, – інтисифікувалися ідейно-дискурсивні аспекти самоідентифікації народів за цивілізаційною ідентичністю. Для України проблема цивілізаційної ідентичності є надзвичайно актуальною і гострою не лише тому, що за прогнозами філософів і політологів (С. Гантінгтон, С. Кримський, Ю. Павленко, Ю. Пахомов) «цивілізаційна ідентичність буде грати все більш важливу роль в майбутньому і світ буде складатися в значній мірі під впливом взаємодії семи або восьми головних цивілізацій...» [1], а ще й тому, що кордон між західноєвропейською і російською (євразійською) цивілізаціями проходить по території нашої країни.

Після досить тривалої перерви – Друга світова війна, «холодна війна» – з публікацією статті С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій», а потім одноіменної монографії [2] поживалось наукова дискусія про роль і значення цивілізаційного виміру історичного процесу.

Криза ідентичності, що була сформована в радянську добу, зумовлює пошук Україною нової ідентичності: цивілізаційної, національної. Революція Гідності в контексті євроінтеграційного вибору стимулювала черговий етап у становленні української політичної нації, нації-держави. Перед вітчизняною соціально-філософською думкою постає важливе й актуальне завдання

адекватного відображення об'єктивної діалектики складної детермінованості цивілізаційного буття українського народу та надання цілеспрямованого характеру діяльності його політичних еліт щодо затвердження за Україною свого місця серед конгломерату світових цивілізацій.

На підставі попереднього нашого дослідження [3] щодо релігійно-конфесійної приналежності українського народу, його психологічних рис, держави як форми, а міста як центру самовизначення українства був проаналізований процес культурно-цивілізаційної ідентичності українського народу в історичній ретроспективі.

Доба постмодерну реанімує інтерес до цивілізаційного підходу в аналізі історичного процесу. Своєрідним «зачинателем» цього був Ф. Фукуяма, за яким був проголошений «кінець історії», тобто доба боротьби ідеологій завершилась перемогою ліберальної парадигми, що визначає «кінець історії» [4]. На наш погляд, такий оптимізм щодо однорідного планетарного ліберально-демократичного суспільства не має під собою достатніх підстав. Адже люди не існують поза самоідентифікації з «іншими» – у політичному, національному, релігійному, професійному, психологічному та ін. аспектах. Європейський Союз переживає складну не тільки економічну, політичну, але й цивілізаційну кризу в зв'язку з широкомасштабною міграцією політичних біженців з Бл. Сходу.

Відомий дослідник М. Михальченко [5] розглядає Україну як етнічну і політичну цивілізацію, визначає її (як і О. Пахльовська та І. Шевченко) як «міст» між Заходом і Сходом, «санітарний кордон» між НАТО і Росією, «міжцивілізаційний простір» між європейською і євразійською культурами. Тобто доводиться положення про те, що Україна є порубіжна, суміжна, локальна цивілізація.

В умовах глобалізації, що контролюється країнами Заходу (посередництвом МВФ, НАТО, ЄС, ТНК, ФРС) ці країни (близько двадцяти – «перший світ»), зберігаючи для свого населення високий рівень життя, прагнуть політико-воєнними та економічними засобами утримувати останній світ в якості сировинного та промислового придатка. Тому зрозуміле прагнення України, яке, на наш погляд, можна звести до примітивного устремління – вписатися до вищезазначеного «золотого мільярду». Однак, Україна має оптимістичне майбутнє. Слід пам'ятати, що таке оптимістичне майбутнє – результат діяльності людей (по-перше, утвердження так званої монадної особистості, що здатна репрезентувати націю, свою культуру, своєю епоху і тим самим маніфестувати іпостась універсального досвіду; по-друге, нація має усвідомити, що становлення загальнолюдських цінностей є не виходом за межі національного, а розкриттям загальних початків її духовності як суб'єкта світової історії; по-третє, самоствердження українського народу пов'язано з утвердженням громадянськості як готовності індивіда до активної участі в становленні громадянського суспільства, що є показником цивілізованості людської спільноти).

В результаті порівняння українських та західноєвропейських духовно-ціннісних орієнтацій можна вказати на їх антиномічність. «Зняття» цієї антиномічності є підставою успішної реалізації євроінтеграційного курсу України. Це передбачає державну підтримку таких морально-соціальних та психологічних якостей, як індивідуалізм та почуття власника, самодостатня цінність людської особистості, самоототожнення індивідів не з певною етнічною спільнотою, а з українською політичною нацією, цивілізаційна ідентифікація кожного громадянина з індустріально розвинутим простором

(ракетно-космічний комплекс, літако-, судно- та танкобудування).

Державно визначений вектор в бік модернізації цінностей, різке відхилення від базових принципів українського національного характеру «накидає» суспільній свідомості девальвацію критеріїв моральності, продукує індивідуалізм (щоправда поза відтворення індивідуальності) та егоїзм. Внаслідок цього зростає фрагментарність української культурно-цивілізаційної ідентичності, втрачається контроль над соціальним розвитком та здатністю до стратегічного планування.

Таким чином, географічно – у центрі Європи, у метаісторичному сенсі Україна опинилася на цивілізаційному розломі по лінії Схід – Захід. На її території західноєвропейська та російська (євразійська) цивілізації не тільки зустрічаються, вступають у взаємодію, але й багаторазово переломлюються в характері і долі народу цього краю. Міфологеми східно-західної полноти («східняки-совіти» – «західники-бандерівці» трансформувалися в «укропи» – «терористи-сепаратисти») як історично ретроспективні первини продовжують обумовлювати протиріччя і парадокси сучасної української цивілізаційної ідентичності.

Буттєвість українського народу на кордонах європейського і євразійського культурно-цивілізаційних ареалів актуалізувала не стільки «розколотість» українського народу, а скільки «розколотість» (рядопокладених у ньому різночасових і несумісних в одній перспективі змістів) його культурно-цивілізаційної ідентичності.

Евентуальна рівнодіюча цивілізаційного розвитку України знаходиться на розвилці тенденцій еволюції / інволюції, цілісності / розпаду / збереження, становлення / зникнення української цивілізаційної ідентичності. В умовах зародження партнерства / зіткнення цивілізаційних блоків – США – Європейський Союз – Російська Федерація – політико-управлінська еліта Україна як «стикової» країни з багатоплановою гетерогенністю самої української спільноти повинна була б вибудовувати відносини стратегічного партнерства з вищезазначеними цивілізаційними блоками на засадах рівнонаближеності або рівновіддаленості, тобто використовувати наявний транзитивний ресурс для збереження своєї культурно-цивілізаційної ідентичності.

Державний переворот як результат Революції Гідності різко ослабив інститути державної влади, що було використано Росією для анексії (аншлюсу) Криму. Постанова в квазідержавних утворень ДНР, ЛНР перетворило Україну з розколотою на розірвану цивілізаційну ідентичність. Тільки українська політико-управлінська еліта несе повну відповідальність за стан справ в державі. Однак, в боротьбі за державну владу, в прагненні закріплення її за собою як можливо довше, в устримленні витіснити політичну опозицію на узбіччя політико-правового процесу, вона не засвоїла визначальну істину цілісного цивілізаційного буття українського народу, якою є держава. Держава – це цінність сама по собі, це – основа державно-політичного самовизначення народу. Інтерпретуючи Г. Гегеля, зазначимо, що держава – це форма самовизначення народу, це – форма або «мундир», який «одягає» на себе народ, однак, «викроює» і «шиє» його політико-управлінська еліта. Протягом 25 років незалежності політичний клас так і не створив дєздатної держави, а лише скопіював як форму державні інститути політико-економічної системи західної цивілізації (президент, виконавча, законодавча гілки влади), змістом якої і до цього часу є латентна прорадянська квазіцивілізаційна ідентичність.

США і ЄС надають Україні фінансово-економічну та політичну підтримку, постільки політична дестабілізація може створити для європейської безпеки. Тотальне ж недовір'я населення до влади як факт, що діагностується низкою соціологічних досліджень має під собою підґрунтя революційної ситуації, коли політичний клас не може і не хоче управляти по новому, імітуючи люстрацію, боротьбу з корупцією на кшталт створення додаткових інститутів державної влади (національне антикорупційне бюро, антикорупційна прокуратура тощо), а низи, громадяни не хочуть жити по старому. В результаті є загроза для «третього майдану», до активної рушійної політичної більшості якого належать не тільки пропарламентські політичні сили – «Батьківщина», «Радикальна партія Олега Ляшка», «Самопоміч», але й представники «вуличної» демократії – «Свобода», «Правий сектор», добровольчі батальйони, які прагнуть продовження революції, а тому й війни до переможного кінця, що може остаточно зруйнувати державу як основу цілісного цивілізаційного буття українського народу.

Список використаних джерел:

1. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій / С. Гантінгтон // Філософ. і соціол. думка. – 1996. – № 1 – 2. – С. 12.
2. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантінгтон. – М. : ООО Изд-во АСТ, 2003. – 603 с.
3. Готов Б. Б. Культурно-цивілізаційний вибір українського народу : монографія / Б. Б. Готов, Д. В. Вітер. – К. : ДАККІМ, 2009 – 318 с.
4. Фукуяма Ф. Конец истории? / Ф. Фукуяма // Вопросы философии. – 1990. – № 3. – С. 134 – 148.
5. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. І. Михальченко. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2004. – 60x84/16. – С. 302, 307.

ГРИГОРЬЕВ АЛЕКСЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ

научный сотрудник отдела правовых исследований и экспертизы центра исследований государственного управления Научно-исследовательского института теории и практики государственного управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь

О ПРАВОВЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МНОЖЕСТВЕННОГО ГРАЖДАНСТВА В ПЕРИОД ОККУПАЦИИ

В свете разноплановой оценки последних событий вызывает интерес правового статуса граждан оккупированных территорий и дальнейшего правового урегулирования взаимоотношений государств и граждан, находящихся (находящихся) на оккупированных территориях, которые зачастую влекут трудно разрешимые вопросы регламентации гражданства жителей оккупированных территорий и случаи множественного гражданства, вопрос о чем может рассматриваться и по окончании вооруженного конфликта.

Ряд конфликтов можно было бы избежать или ослабить путем установления двойного гражданства, например, для жителей Крыма, ранее входившего в состав РСФСР, имевших ее гражданство, которое юридически не утрачивалось при территориальных изменениях и приобретении гражданства СССР, но вопрос о котором не приобретал актуальности в

условиях множественного гражданства в условиях Союза ССР, в котором каждый гражданин иной союзной республики обладал правами и обязанностями гражданства союзной республики, в которой он находился. При этом приобрел актуальность вопрос об установлении множественного гражданства в ходе переговоров об урегулировании Нагорно-Карабахского конфликта как один из способов, способствующих его прекращению. После отказа от СССР ряд республик начал активно заключать договоры об устранении множественного гражданства, например, Грузия и Украина, введя его затем на практике и в праве при приглашении во властные структуры иностранных граждан. Ряд постсоветских государств в изначальном был ориентирован на установление множественного гражданства (Россия, Казахстан, Туркменистан, Таджикистан) или затем перешел к его национальному и международно-правовому развитию (Армения, Кыргызстан, Латвия, Молдова). Отдельные государства четко не определили в праве свою позицию к множественному гражданству, например, Беларусь, или склоняются от его признания, например, Узбекистан.

Следует отметить, что такой подход свойственен и странам иных регионов, которые традиционно придерживаются аналогичных направлений или успешно комбинируют эти направления в зависимости от интеграционных и дезинтеграционных целей. При этом отдельные государства имеют развитую систему международно-правовой регламентации вопросов установления и развития множественного гражданства, например, Испания, что позволяет успешно решать миграционные проблемы, содействовать развитию экономик договаривающихся государств, укрепить дружественные связи после ранее имевших место вооруженных конфликтов. Представляется, что аналогичные вопросы и будут возникать при решении вопросов сепаратизма в ряде регионов, считающих себя оккупированными, в том числе Шотландии и Каталонии.

Вопрос законности оккупационного бипатризма, не теряет свое актуальности и не находит однозначного решения – на практике имеются различные варианты его решения. Английский философ Т.Гоббс считал, что подданный обязан хранить верность суверену, с которым связан договором [1, с. 198 – 199]. Подчинение подданного могло не иметь постоянного характера, если власть не оправдывает своего предназначения, в том числе по защите от врага своих подданных. Он указывал на необходимость особых правил отказа от клятвы подданства при оккупации и прекращении существования независимого государства, что частично исключало бипатризм [1, с. 242 – 244]. Однако эти предложения не устраняют ситуацию, при которой оккупировавшие власти признают своим подданным человека, не отказавшегося от гражданства захваченной страны (её части). Аналоги его признания можно найти в позициях ФРГ и Австрии, решении Европейского Суда по правам человека о кипро-турецком гражданстве. Это уже далеко не право, а обязанность, влекущая бипатризм. Однако встречаются и другие мнения. Так, в материалах Нюрнбергского трибунала отмечается, что в ходе войны Германия принуждала гражданское население отдельных оккупированных территорий присягать на верность враждебному государству, в том числе упоминается два приказа от 23 и 24 августа 1942 г., навязывавшие французам германское гражданство.

Вместе с тем дальнейшее правотворчество не создало универсальных норм в данной сфере. Так, исходя из связанных с гражданством ограничений исполнения обязанностей военной службы (ст. 51 Женевской конвенции от 12

августа 1949 г. о защите гражданского населения во время войны, ст. 130 Женевской конвенции от 12 августа 1949 г. об обращении с военнопленными) косвенно можно сделать вывод о том, что международным правом ограничено принудительное изменение гражданства жителей оккупированных территорий. Включение такой нормы в универсальные международные договоры представляется оправданным. Однако государства не отказались от практики оккупационного бипатризма и после 1945 г. С воссоединением (долгое время Польша признавала данное воссоединение оккупацией) западных и восточных областей Белоруссии, Украины эмигрантское правительство Польши до 1945 г. считало жителей этих территорий своими гражданами, а СССР своими. В ходе войны данный бипатризм осложнил отношения союзников и руководство войсками, но был разрешен последующими международными договорами. Со включением Латвии, Литвы и Эстонии в СССР их армии влились в Красную Армию. Республики сохранили гражданство, вопреки мнению отдельных учёных об исчезновении гражданства при присоединении одного государства к другому, хотя и трансформировались. При объявлении этими республиками суверенитета от СССР их гражданства, имевшееся в период СССР, были проигнорированы и восстановлены законы, действовавшие до оккупации, но при этом не были возвращены Беларуси или Польше Вильнюс и некоторые иные территории (с проживающими на них жителями), преданные в состав Литвы властями СССР, который признан Литвой оккупантом, а его действия незаконными. В этой связи остался открытым вопрос о гражданстве жителей тех земель, которые не входили в состав этих республик до территориальных изменений, начавшихся с действий нацистской Германии, изменения союзных территорий республик в составе СССР. Данный вопрос обостряется при отказе Польши от исполнения договоров с СССР об избежание двойного гражданства и приеме в гражданство жителей этих земель, что затрагивает и интересы Украины и Беларуси. Аналогичная проблема имеется и в части земель бывшей Чехословакии, преданных Польше после их оккупации Германией.

Классическому международному праву известны примеры решения вопросов гражданства оккупирующими странами на договорной основе иногда без участия заинтересованных субъектов права (при создании этих субъектов на основе международного права, например, вольных городов Кракова и Данцига). Собственное гражданство должна была иметь Свободная Территория Триест. При этом имелись случаи учета воли жителей передаваемых после войны территорий (при отказе жителей венгерского Шопрона входить в состав Австрии, что потребовало проведения референдума). С 1945 г. международный орган Контрольный совет продлил действие законов о гражданстве Германии, правомерно отменив ряд наиболее одиозных актов нацистов о гражданстве. При этом во французской зоне оккупации было сформировано оккупационное гражданство протектората Саар, жители которого в ходе референдума отказались от самостоятельного государства и решили войти в состав ФРГ в 1955. Схожие процессы имелись недавно в Ираке. Таким образом, вопреки традиции, гражданство определялось не национальной, а международной структурой, что влияло и на бипатризм. Это говорит о несвершенстве позиции, изложенной в Конвенции о некоторых вопросах, связанных с коллизией законов о гражданстве 1930 г., Европейской конвенцией о гражданстве 1997 г., решении Международного Суда по делу Ноттебома 1955 г., о формировании своего гражданства лишь

государствами, что очевидно проявляется в случаях оккупационного бипатризма. В этой связи целесообразно закрепить в универсальных международных договорах запрет принудительной смены гражданства жителей оккупированных территорий, а для решения конфликтных вопросов в сфере гражданства более широко применять договоры об установлении множественного гражданства, ориентируясь при этом на волеизъявление граждан, в том числе путем проведения референдумов.

Список использованной литературы:

1. Гоббс Т. Избранные произведения : в 2 т. / Т. Гоббс. – М. : Мысль, 1964. – Т. 2. – 748 с.

ДЁМУШКИНА ЛАРИСА ОЛЕГОВНА

*канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры «Управление экономикой»
Института управления Академии государственного управления
при Президенте Республики Казахстан*

МУКАШЕВА БАТИМА АБДЫКЕНОВНА

*канд. экон. наук, профессор, профессор кафедры «Управление экономикой»
Института управления Академии государственного управления
при Президенте Республики Казахстан*

**АНТИКОРРУПЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В БИЗНЕС-СРЕДЕ
КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОЦИАЛЬНОГО
РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Практически во всех странах мира неотъемлемой составляющей экономического и социального развития стало такое отрицательное явление, как коррупция. В Казахстане она рассматривается в качестве одной из главнейших угроз национальной безопасности страны: паразитируя на экономических отношениях, она постепенно подменяет их отношениями, основанными на подкупе и нечистоплотности [1]. Как следствие, деформируются нормальные деловые связи, теряют смысл инвестиции, ухудшается деловая репутация.

Очевидно, что бизнес не может продуктивно развиваться в той среде, где существуют устоявшаяся коррупция и сложности с функционированием исполнительной и судебной ветви власти. Последовательная реализация государственной антикоррупционной политики привела к созданию необходимых законодательных предпосылок противодействия коррупции. С целью ограничить коррупцию и взяточничество в бизнесе, правительство Казахстана внесло поправки в Уголовный кодекс, позволяющие привлекать юридические лица к ответственности за коррупционные правонарушения. Однако коррупция не исчезла. Ее живучесть в том, что она находит питательную среду в сознании людей, в их пороках и дефектах морали.

Результаты Отчета о глобальной конкурентоспособности 2013-2014 гг., опубликованного Всемирным экономическим форумом, показали, что коррупция является самым проблематичным фактором при ведении бизнеса в Казахстане. Компании по-прежнему считают нерегулярные платежи и взятки при ведении бизнеса обычным явлением. В этом случае не нужны ни инновации, ни повышение эффективности, ни соблюдение законодательства – долю на рынке и успешное развитие компании гарантирует умение договориться с ответственным лицом.

К причинам, препятствующим выбору предпринимателями некоррупционного поведения можно отнести:

- слабое правосознание предпринимателей;
- слабая юридическая грамотность предпринимателей;
- отсутствие сильного и справедливого государства;
- невозможность обратиться за помощью и защитой в правоохранительные органы;
- дефицит некоррупционных путей решения проблем;
- противоречивость и трудная выполнимость законодательства;
- карательный стиль работы контролирующих органов.

Многие предприниматели считают коррупционные практики эффективными. Их эффективность, как правило, краткосрочная. Но обычно оказывается, что в среднесрочной и долгосрочной перспективе коррупционные практики возвращаются бумерангом и бьют по бизнесу. Нарушение закона всегда ставит предпринимателя в зависимость от государственных чиновников, применяющих закон по своему усмотрению.

Бизнес может быть заинтересован в коррупционном варианте решения вопроса в случае:

- если легальные действия обходятся дороже, чем нелегальные (дешевле дать взятку, чем оспаривать неправомерность требований через суд);
- если выполнение обязательных требований ставит под угрозу существование компании либо её прибыль (заккрытие производства, высокий штраф и т.д.);
- если нелегальные действия дают более высокую вероятность достижения цели, чем легальные (выигрыш конкурса на поставку товаров/оказание услуг/выполнение работ в рамках госзаказа; завоевание нового рынка или закрытие его для конкурентов с использованием административного ресурса);
- если решение задачи легальными способами невозможно в принципе (например, незаконное изъятие активов/имущества у собственника).

Вне зависимости от того, кто стал инициатором коррупционной сделки, результат один – ухудшение деловой среды, риск снижения конкурентоспособности и потери добросовестных предпринимателей, «мультипликативный» эффект среди бизнесменов и в обществе.

Поэтому важно формировать в бизнес-среде активное неприятие коррупции в любых ее проявлениях, развивать цивилизованные деловые отношения, основанные на принципах честной конкуренции и приоритете деловой честной репутации.

Антикоррупционная культура в бизнес-среде – это система ценностей, лежащая в основе неприятия и противодействия коррупции в экономической деятельности. Это взгляд на деловые отношения через призму нравственного и безнравственного, правового и не правового и т. д.

Процесс формирования антикоррупционной культуры в бизнес-среде усложняется тем, что коррупция в рамках бизнес-сообщества – более сложный вопрос с точки зрения оценки её масштабов. В отдельных случаях становятся известны факты злоупотребления менеджеров своими полномочиями, «откатов» от поставщиков, требований денег за получения доступа к ограниченным товарам, работам или услугам, включая сроки такого доступа, вывода активов, но в данной сфере имеющаяся информация ещё

менее репрезентативна, чем в отношении «классических» коррупционных отношений с участием органов власти.

Коррупция в бизнес-среде во многом становится возможна из-за нечёткости внутренних регламентов и процедур в компаниях; слабого контроля и недостаточно высоких, по мнению международных экспертов, стандартов аудита; недостаточной прозрачности органов управления, принимающих ключевые для судьбы компании решения, в конце концов, отсутствия у руководства компании желания работать по этическим стандартам.

Опыт многих зарубежных компаний подтверждает, что в Казахстане можно работать, не давая взятку (а с единичными случаями бороться в рамках внутрикорпоративных процедур).

Формирование новых коррупционных зон в бизнес-среде нередко происходит вследствие изменений в законодательстве. Как только какая-то группа компаний получает право распоряжения «редким» ресурсом или остальные компании «получают обязательство» приобретать определённый тип услуг, возникает соблазн разделить часть получаемого дохода исходя из собственных интересов.

Часто инициативной стороной в коррупционных отношениях выступает сам бизнес. Ресурс может быть редким не только в силу законодательных требований. На финансовом рынке время от времени возникают разногласия между кредиторами и заёмщиками по ряду причин: выдача кредитов «нужным» или своим людям и компаниям; попытки получить деньги с заёмщика; обвинения в рейдерстве; увод активов.

Спорным является вопрос о том, относится ли к коррупции использование ресурсов компании её работниками для личных нужд. Но под определение коррупции однозначно подпадает, например, продажа баз данных компании, неважно, конкурентам или иным лицам, использующим их для извлечения прибыли.

Таким образом, формирование антикоррупционной культуры в бизнес-среде предполагает и работу с кадровым составом предприятия в целях повышения его самосознания, честности и ответственности.

Значительную часть коррупционных проблем внутри компании может решить само руководство или владельцы, например, откорректировав внутренние процедуры и регламенты принятия решений.

Международный опыт показывает, что с коррупцией можно эффективно бороться и, если не победить, то свести её до масштабов, не угрожающих эффективности экономики и морально-нравственным устоям государства. Возможным и важным в этой работе является профилактика коррупционного поведения.

Бизнес-сообщество по результатам различных опросов склоняется к решению, что для успешной профилактики и борьбы с коррупцией необходимо сочетание двух главных мер:

- повышение ответственности взяточников, введение кратных штрафов за взятки;
- чёткость и «некоррупционность» законодательства, его общественная экспертиза.

Устранение пробелов в нормативном правовом регулировании различных сфер деятельности – наиболее системная и долгосрочная проблема антикоррупционной политики, решение которой зависит не только от власти, но и от качества диалога «общество – власть – бизнес».

В современных условиях ядром антикоррупционной культуры в бизнес-среде является его социально ответственное поведение.

Социальная ответственность бизнеса – это добровольная обязанность предпринимателей проводить такую политику, принимать такие решения и следовать таким направлениям деятельности, которые желательны с точки зрения целей и ценностей общества [2].

Границы и сфера социальной ответственности бизнеса значительно расширяются. Сегодня социальная ответственность бизнеса не ограничивается только благотворительной помощью, а включает в себя широкий круг вопросов соответствия ведения бизнеса правовым нормам, соблюдения деловой и профессиональной этики, требований экологии, обязательств перед работниками, потребителями и населением и другие вопросы.

Между предпринимательскими структурами и представителями государственной власти практикуется заключение меморандума о взаимном сотрудничестве. Так, на основе меморандума, заключённого между корпорацией «Казахмыс» и руководством Карагандинской области на решение социальных проблем в регионе корпорация «Казахмыс» выделила 4,2 млрд. тенге. Эти средства пошли на ремонт и строительство объектов социального назначения: больницы, спортивных сооружений, объектов культуры.

В Казахстане в целях стимулирования социально ответственного поведения бизнеса проводится ежегодный республиканский конкурс «Парыз».

Основная его задача – развитие принципов социальной ответственности бизнеса, активизация его участия в решении наиболее актуальных социальных проблем общества и формирование позитивного восприятия социально ответственного бизнеса в общественном сознании.

В целях формирования и развития антикоррупционной культуры в бизнес-среде возможно было бы введение наград, аналогичных премии «Парыз» за корпоративную социальную ответственность для бизнесменов.

Кроме того, для поощрения усилий по борьбе с коррупцией государство может использовать такую положительную инициативу, как общественное признание.

Для борьбы с коррупцией требуется вклад всех членов общества. Необходимо приглашать бизнес-ассоциации и неправительственные организации (НПО) для принятия участия в компаниях по борьбе с коррупцией и поддерживать их собственные инициативы [3].

Список использованной литературы:

1. Об Антикоррупционной стратегии Республики Казахстан на 2015-2025 годы : указ Президента Республики Казахстан от 26 декабря 2014 г. № 986. – Режим доступа : www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=31645304.
2. Галимжанова С. Б. Социальная ответственность бизнеса : учеб. пособ. / С. Б. Галимжанова. – Астана : Изд. КазУЭФМТ, 2013. – 176 с.
3. Мукашева Б. А. Государственное регулирование экономики: теория и практика : учеб. пособ. / Б. А. Мукашева, Л. О. Дёмушкина. – 3-е изд., доп. – Астана : Акад. гос. упр. при Президенте РК, 2015. – 291 с.

ДЕМЧЕНКО ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ

к. філол. н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету

ПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРАВОПИСНОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») серед класифікованих видів освіти першим визначається такий: «Гуманітарна освіта, що передбачає формування гуманітарного мислення, опанування рідною, державною та іноземними мовами; залучення до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української та світової культури...» [2]. З цього неповного переліку визначаємо дві позиції: «опанування рідною мовою» та «залучення до здобутків української культури», оскільки друга безпосередньо пов'язана з першою.

Саме поняття «освіта» за словником означає «сукупність знань, здобутих у процесі навчання» (1 значення), «навчання» (2) та «загальний рівень знань» (3) [4, с. 755], тобто обов'язково передбачає навчальний процес, у результаті якого отримується певний рівень знань. Навчання ж у свою чергу передбачає дотримання відповідних правил і навчальних джерел, що мають статус своєрідного кодексу.

У навчанні української мови таким кодексом є Правопис, за яким надалі укладаються різноманітні академічні посібники (зокрема й словники) та підручники. Тобто дотримання положень Правопису є обов'язковим у сенсі «сукупності здобутих знань». Однак не визначено, яким чином міг би здійснюватися нагляд за таким дотриманням і які засоби виправлення порушень правописних норм.

У межах цієї розвідки розглянемо лише одне положення цього документа, яке порушується протягом багатьох десятиліть і, що найбільш сумно, – протягом чверті століття під прапором суверенної України.

Це правило відоме під назвою «написання складних слів» (зокрема прикметників) і передбачає таку головну позицію: разом пишуться «складні прикметники, утворені від словосполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: загальноосвітній (загальна освіта)». Відповідно написання через дефіс передбачає умову «якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: суспільно-політичний [3, с. 41, 42]. Таким чином, ще з молодших шкільних років дитина засвоює головний принцип написання складних слів – пов'язаність частин між собою: коли вона сурядна – пишеться через дефіс, коли підрядна – разом.

Відразу зазначимо, що ті приклади, які ми будемо наводити, до жодних винятків не належать і жодним чином не зумовлюються стилістично, що також є зайвим розмежуванням, оскільки стилістично розмежовані лексеми вносять певний дисбаланс, а залучені вони були радянськими укладачами з метою наближення двох «братніх» мов (чи сестринських?) – типу завдання – задача, відгук – відзив, суперечка – спір та ін. До речі, останнє до цього часу також уживається в численних державних документах і законах, зокрема правових кодексах, хоча воно є чужим для органічної української мови.

З утвердженням форманта публічний тощовно державної служби та її службовців з'являються нові складні слова морфологічної моделі «публічно + правовий, службовий, владний, сервісний» тощо. Як ми бачили вище, ця модель і відповідає підрядному різновиду, де висхідними словосполученнями

є публічне право, публічна служба, публічна влада, публічний сервіс, тобто ті, що за Правописом мають писатися разом. Однак багаторічна традиція калькування російських термінів, зокрема й складотворче диктує написання через дефіс, що є граматичною помилкою.

Давно використовувані в законах форми юридичних термінів державно-правовий, цивільно-правовий, міжнародно-правовий, сімейно-правовий та подібні таким чином набули статусу кодифікованих. Тобто, з одного боку, існує Правопис і шкільні підручники з одним правилом, а з іншого – практика порушення цього правила. Причому ніде в словниках цю колізію не описано – вона уникається.

Цікаво що складний термін з цієї ж галузі загальноправовий пишеться правильно, але поряд із ним вживається неправильна форма приватно-правовий (походять від однотипних словосполучень загальне право та приватне право). До того ж останнє формулювання взагалі неадекватне, оскільки неправильно перекладає рос. частное (у цьому разі – «часткове», «окреме»). Тому більш логічною формою буде окреме право, а тому – окремоправовий (або й конкретноправовий). Юристи-укладачі робили спробу уникнути цієї ганебної ситуації, використавши поряд з назвою Адміністративно-правовий кодекс компромісний варіант Адміністративний процесуальний кодекс, що в цілому вирішило цю проблему. Проте сьогодні обговорюється наступний документ з цієї серії – Адміністративно-процедурний кодекс, що знову повторює помилку.

До складних випадків можна віднести сучасні сполуки (складні слова) суспільно корисна, соціально схвальна, соціально спрямований, морально зріла, професійно значуща, особистісно зорієнтована тощо, в яких наявний підрядний зв'язок, але вони частіше вживаються через дефіс або окремо. Можна зрозуміти другий шлях, оскільки перший – це власне орфографічна помилка, а написання разом незвичне як для зорового сприймання (особистіснозорієнтована, конкретноісторичний, соціальноспрямований). Однак складне слово професійнопідготовлений візуально чітко передає значення «підготовлений до професії»; інший же варіант – професійно підготовлений – ілюструватиме значення «підготовлений професійно» (тобто готували ту особу на такому рівні – професійно) [1, с. 7, 8].

Ми вже намагалися звернути увагу на таку невідповідність на найвищому рівні, однак натрапили на байдуже ставлення як до проблем мовного функціонування, так і взагалі до розвитку державної мови, – як другорядних у сьогоденній ситуації. Проте дивує інше – підвладність і копіювання російських форм (сьогоденна ілюстрація – кодифікований через ухвалення відповідного Закону термін поліцейський, що своєю прикметниковою формою порушує закони української мови).

Зрештою зробимо висновок, що, незважаючи на будь-які пріоритети в сьогоденній політиці, держава мусить захищати головні свої атрибути, серед яких провідну функцію виконує українська мова. У нашому випадку укладачі державних документів, зокрема й законів, державні службовці зобов'язані дотримуватися правил українського правопису, незважаючи на те, наскільки до тієї форми звикли чи не звикли практики. Візуальне ж звикання відбудеться дуже швидко – пропорційно до частотної повторюваності цього слова в документах.

Список використаних джерел:

1. Демченко В. М. Українська мова: зорові та слухові особливості сприйняття структурних елементів : монографія / В. М. Демченко. – Херсон :

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 104 с.

2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show.

3. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1974. – Т. 5. – 840 с.

4. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститут української мови. – К. : «Наукова думка», 2012. – 286 с.

ДЕРГАЧ АННА ВАДИМІВНА

аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентові України

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

В Україні, де проблеми системної трансформації (структурні, економічні, демографічні, соціальні) доповнюються масштабними кризовими явищами (відторгнення територій на півдні і сході України з усіма негативними наслідками) питання цілеспрямованої, цілісної та відповідальної міграційної політики є, без перебільшення, доленосним для подальшого розвитку держави та суспільства.

До внутрішніх причин і передумов ускладнення формування ефективних механізмів державного управління міграційними процесами в Україні слід віднести, передусім: □ системні проблеми в усіх сферах діяльності держави (корупція, беззаконня, клановість, олігархічно-монопольна економіка), що накопичувалися впродовж усього періоду незалежності; значний рівень суспільного невдоволення громадян країни своїм соціальним (бідність) та економічним (відчуження від засобів виробництва) становищем, що відбивалося в наростанні як політичної апатії, з одного боку, так і радикальних протестних настроїв, з другого.

Важливими факторами ускладнення формування механізмів держуправління міграційними процесами є фактична руйнація сектору національної безпеки, що стало наслідком тривалого ігнорування його потреб, зокрема, в системі пріоритетів бюджетного фінансування; загострення проблем сектору безпеки в попередні роки режиму Януковича (посилення репресивної складової; кадрова політика, заснована на принципах особистої лояльності та корупції; інфільтрація до керівних органів силових структур проросійськи налаштованих політиків і російської агентури).

Негативний вплив на формування механізмів державного управління міграційними процесами справляють:

– проблема не завершеної цілісної моделі ефективного державного та регіонального управління як в цілому, так і, зокрема, у сфері управління міграційними процесами;

– проблема недостатності фінансування вже запланованих у довгострокових програмах заходів як на рівні регіонів, так і на загальнодержавному рівні та низька ефективність використання навіть наявних ресурсів, різного роду зловживання та необґрунтоване використання коштів;

– проблема низької ефективності реалізації запланованих заходів, формального підходу до виконання більшості прийнятих цільових програм та управлінських рішень у відповідних сферах;

– проблема суттєвих міжрегіональних відмінностей умов реалізації управлінських рішень та заходів державної політики, що зумовлено міжрегіональними відмінностями в якості управлінських кадрів та рівнем корупції й нецільового використання бюджетних коштів;

– проблема вимушеного відходу від реалізації заходів, передбачених стратегічним довгостроковим плануванням у сфері соціально-економічного розвитку, та міграційної політики зокрема на користь оперативного управління;

– проблема несвочасного прийняття рішень про внесення необхідних змін в існуючі закони для реалізації управлінських заходів у сфері регулювання міграційних процесів.

За цих умов (наявність проблем) досі в країні фактично відсутня антикризова за спрямованістю державна міграційна політика. Управлінські функції в цій сфері не виправдано розпорошені й нерідко дублюються. Поза впливом держави практично залишається найбільш численний та соціально значущий міграційний потік, а саме тимчасова трудова міграція громадян за кордон. Поки що, на жаль, ані ухвалення Концепції державної міграційної політики, ні створення Державної міграційної служби не вирішили цієї проблеми. Як показує досвід інших країн, об'єднати в одному відомстві всі аспекти державної міграційної політики на практиці неможливо, тому залишається проблемою інституціоналізація функції координації дій органів різного відомчого підпорядкування.

Впливаючи на міграційні процеси, держава має керуватися сукупністю цілей і завдань, а також засобів для їх досягнення, що становить зміст державної міграційної політики (система правових, фінансових, адміністративних і організаційних заходів держави та недержавних установ щодо регулювання міграційних процесів з позицій міграційних пріоритетів, кількісного та якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структури). При її формуванні насамперед необхідно вирішити, які міграційні переміщення є пріоритетними, необхідними, доцільними, такими, що відповідають національним інтересам. У цьому полягає центральне політичне рішення у сфері управління зовнішніми міграціями. На його формування впливає цілий комплекс зовнішніх та внутрішніх обставин: характер суспільно-політичного ладу, особливості соціально-економічної, демографічної ситуації, міркування безпеки тощо. Зіставлення соціально-економічного прогнозу й потреб у трудових ресурсах з демографічним прогнозом виявляє різницю між необхідними для країни і наявними людськими ресурсами, потребу в їх модифікації шляхом міграції. На формування міграційної політики крім прагматичних значний вплив справляють етичні міркування, історичні та культурні традиції.

Після формування цілей, принципів, пріоритетів наступним завданням є впровадження політики, де головну роль відіграє адміністративний апарат. Організація виконавчих органів у сфері міграції відрізняється залежно від особливостей міграційної політики, міграційної ситуації, історичної традиції тієї чи іншої країни. Разом з тим вони повинні виконувати певний набір універсальних функцій, серед яких: видача віз; прикордонний контроль; забезпечення правового статусу та прав іноземців всередині держави; надання

притулку; сприяння інтеграції іммігрантів; контроль за виконанням іноземцями правил перебування та видворення порушників. На органи виконавчої влади у сфері міграції зазвичай покладаються також розробка пропозицій до вироблення міграційної політики, підготовка законодавчих ініціатив, розробка та здійснення конкретних заходів та міграційних програм, аналіз міграційної ситуації, моніторинг результатів управлінської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Перспективи запровадження Європейським Союзом безвізового режиму для громадян України»: постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 29. – Ст. 266.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 липня 2015 року «Про додаткові заходи щодо запровадження безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом»: указ Президента України від 18 серп. 2015 р. № 478/2015. – Режим доступу: www.rnbo.gov.ua.

3. Про Концепцію державної міграційної політики: указ Президента України від 30 трав. 2011 р. № 622/2011. – Режим доступу: www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/622/2011.

ДЖУСУПОВА РАУШАН СЕИТ-АСКАРОВНА

канд. филос. наук, доцент, доцент кафедри «Соціально-управленческие технологии» Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕСТВА – ОДНО ИЗ КЛЮЧЕВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Общество во все времена должно быть обеспокоено теми угрозами социально-экономическому, политическому, духовному развитию, которые исходят от коррупции.

Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства» возводит коррупцию в ранг прямой угрозы национальной безопасности и нацеливает государство и общество на объединение усилий в борьбе с этим негативным явлением. В условиях модернизации всех сфер жизнедеятельности общества принимаются активные меры по последовательной реализации Антикоррупционной стратегии Республики Казахстан на 2015-2025 годы ключевым направлением которой, является формирование антикоррупционной культуры общества и личности.

Детализация масштабных реформ, происходящих в Казахстане, представлена в Плане нации – 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ. Для осуществления которых необходима законодательная основа. С начала текущей парламентской сессии Мажилисом и Сенатом Республики Казахстан (нижняя и верхняя палаты парламента) рассмотрены и частично одобрены 55 законопроектов, в том числе, «О государственной службе» и сопутствующий ему законопроект «О противодействии коррупции». Обновленная и в значительной степени, адаптированная к требованиям сегодняшнего дня законодательная база государства начнет действовать с 2016 года. Отличительной чертой нового законодательства о государственной службе является то, что оно

обеспечивает широкие превентивные меры, а именно воспитание, образование, пропаганду и т. п.

Свой вклад в успешную реализацию новых законов на практике вносит профессорско-преподавательский состав Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан. Коллектив авторов из числа ППС Академии подготовил к изданию и обсудил на круглом столе с участием научно-педагогической общественности страны, экспертов, представителей Агентства по делам государственной службы и противодействию коррупции, Министерства образования и науки РК учебное пособие «Основы антикоррупционной культуры», которое учитывает новые подходы регулирования общественных отношений.

В учебные планы ВУЗов страны с 2015 года введен модульный курс «Основы антикоррупционной культуры», призванный формировать антикоррупционное мировоззрение нового поколения специалистов для всех сфер общества. Мы отдаем себе отчет, что антикоррупционное образование не может быть рассчитано на быстрое получение ожидаемого результата. Это – долговременный стратегический, но, пожалуй, самый эффективный по своим возможным последствиям антикоррупционный проект с пролонгированным эффектом.

В результате антикоррупционного воспитания и образования должно сформироваться поколение казахстанцев с гражданской позицией неприятия коррупции как образа мысли и действия, гражданским, негативным отношением к коррупции, которым будут чужды коррупционные схемы человеческих взаимоотношений.

Антикоррупционную культуру мы понимаем как систему ценностей, лежащую в основе неприятия коррупции как абсолютно несовместимого с данной системой явления. Антикоррупционная культура – взгляд на мир человеческих отношений сквозь призму нравственного и безнравственного (должного и недолжного, добра и зла, полезного и вредного), правового и неправового, умного и глупого, прекрасного и безобразного и т. д. Она выражает способность человека противостоять коррупции на основе высокой моральной, правовой, политической и других культур.

Для этого необходимо:

- формирование осознанного отношения к коррупции, морального «иммунитета» к коррупционным правонарушениям и на этой основе развитие компетенций по преодолению коррупции;
- формирование модели поведения граждан Казахстана, при которой само слово «коррупция» должно вызывать отторжение, нравственный отпор, нетерпимость;
- преодоление правового нигилизма, заключающегося в отрицании правовых ценностей, неуважении к закону и порядку;
- обеспечение морально-правового образования и воспитания посредством антикоррупционного всеобуча.

Антикоррупционная культура является феноменом антикоррупционного сознания. Антикоррупционное сознание в снятом виде содержит в себе все формы общественного сознания. Это интегративное понятие, так как оно вбирает в себя информацию из самых разных наук, изучается в различных учебных дисциплинах и при обобщении знаний о котором, возможен выход на новый уровень понимания исследуемого явления.

Таким образом, антикоррупционное сознание находится в прямом взаимодействии с иными формами общественного сознания и обладает всеми

качествами и характеристиками, свойственными общественному сознанию вообще. Антикоррупционное сознание – это отрицательная реакция (нулевая терпимость) людей на ситуации, в обобщенном виде получившие название «конфликт интересов». Специфика антикоррупционного сознания состоит в том, что оно отражает, а затем воспроизводит жизненные реалии через призму негативного, нетерпимого отношения к конфликтам интересов во всех проявлениях. Антикоррупционное сознание очерчивает границы морального и аморального, правового и неправового, правомерного и противоправного. Оно требует морально-нравственных, правовых, идеологических мер для обеспечения антикоррупционного поведения. Антикоррупционному сознанию присущи формализованность, определенность и категоричность. Также ему свойственно требовать жесткого контроля над исполнением моральных и правовых обязательств.

Антикоррупционная культура так же как антикоррупционное сознание, является интегративной формой духовной культуры. У культуры есть те же преимущества, что и у сознания человека, та же роль, которую она играет в становлении и развитии всего того, что определяется как социальное.

Как способ освоения действительности, культура – это не отдельные оценки, нормы, не их набор, сумма, это ценностные элементы, взятые как целостность. Культура как феномен сознания представляет собой целостность и в другом отношении. Культура – это не пассивные, невостребованные, нереализованные знания, умения, убеждения. Она представляет собой своеобразный процесс, внутреннюю деятельность, в основе которой лежат взаимодействие, взаимопереход и сопряженность знаний, навыков, компетенций личности, ее убеждений, информационного, чувственного и волевого компонентов.

Антикоррупционная культура является одним из важных элементов системы духовной культуры. Антикоррупционная культура включает в свое содержание элементы практически всех остальных видов культур, что связано с природой самого человека как единственного субъекта их целостности. Специфика антикоррупционной культуры заключена не только во взаимной связи со всеми видами культур. Его содержание в первую очередь включает в себя право и нравственность. Диалог, который осуществляется между всеми видами культур, фиксирует наличие тесной связи между ними, подчеркивает и усиливает их взаимодополнительность.

Будет не корректным рассматривать содержание антикоррупционной культуры преимущественно с точки зрения права, полностью сводить её к правовой культуре. Правовая культура лишь часть антикоррупционной культуры, наряду, например, с нравственной, политической и другими культурами.

Противодействие коррупции заключается не только в неучастии в ней личности, но и в активном противоборстве с любыми её проявлениями.

Антикоррупционная культура ориентирована на обеспечение жизнедеятельности конкретной социальной системы, поэтому коренным её свойством является целостное, системное видение коррупции – во всех её нравственных, юридических, экономических, политических, ресурсных, технологических, экологических, социально-психологических аспектах, связях и опосредствованиях.

Поддержание нравственности как социальности, социализированности требует определенного состояния институтов, права, механизмов, порядков, процедур в деятельности государства. В этом вопросе особое значение имеет

цивилизационная идентичность.

Для нашей страны это так же важно, как для многих других государств. В условиях строительства новой казахстанской государственности нам важно понимать, что Казахстан как суверенное государство имеет собственный код успешности, потенциал и ценности, которые следует активизировать в борьбе с коррупцией, устраняя ее причину.

Антикоррупционная культура членов общества является одним из главных факторов стабилизации социума, определяет успешность борьбы с коррупционными правонарушениями на любом структурном уровне общества.

Важным в антикоррупционном воспитано-образовательном процессе является и качество законодательства, и формы правоприменения, и соблюдение договорных обязательств, и судебная защита прав, свобод и законных интересов гражданина, и социально-экономическая ситуация в обществе. Сочетание знания морально-правовых принципов и разумных конформистских убеждений – мощный фактор стабильности, упорядоченности социума.

В заключение можно констатировать, что уровень антикоррупционного сознания, а стало быть, и антикоррупционной культуры зависит от степени осознания личностью и обществом дестабилизирующей силы коррупции.

Задачей воспитания антикоррупционной культуры является утверждение нулевой терпимости к коррупции как гражданской позиции всех членов общества.

Список использованной литературы:

1. Назарбаев Н. А. «Стратегия «Казахстан-2050» – новый политический курс состоявшегося государства» : послание народу Казахстана, г. Астана, 14.12.2012 / Н. А. Назарбаев. – Режим доступа : www.akorda.kz.

2. Назарбаев Н. А. План нации – 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ, г. Астана, 20.05.2015 / Н. А. Назарбаев. – Режим доступа : www.inform.kz/gus/article/2777943.

КЛЮКА КРИСТИНА АЛЕКСАНДРОВНА

студентка 3 курса факультета управления Института управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ПРОБЛЕМЫ ВЫНУЖДЕННОЙ МИГРАЦИИ В ЕВРОПЕ

На сегодняшний день очень остро стоит проблема «беженства». Для того, чтобы выстроить эффективную государственную политику, необходимо интерпретировать понятие «беженец», выявить положительные и негативные последствия данного вида миграции граждан.

Беженцы – лица, бежавшие из своих стран по причине обоснованной боязни преследований из-за расовой, религиозной принадлежности, гражданства, политических взглядов или принадлежности к конкретной социальной группе. Определение правового статуса беженцев содержится в двух международных договорах – Конвенции о статусе беженцев 1951 г. и Протоколе к ней 1967 г.

Наибольшее число перемещающихся граждан – выходцы из таких стран, как Сирия, Ливия, Афганистан, Ирак. Главной причиной их перемещения являются военные действия, проходящие в этих странах, в результате чего

страны остались без надежд на восстановление своей экономики, без нормального существования людей. Массовая миграция из стран Ближнего Востока сегодня является прямым результатом интервенции других государств в дела данных государств.

Но куда бегут беженцы? Прежде всего это Венгрия, Сербия, Македония и Греция, но данные страны являются далеко не конечной целью их перемещения. Многие беженцы открыто заявляют, что их цель – Германия. Одним из главных мотивов стремящихся в Германию является солидная государственная помощь и предоставление жилья. По данным британской газеты «The Economist», государственная помощь лицам, ищущим убежища в Германии, выше, чем в других странах ЕС: в Германии они получают 374 евро в месяц, в Швеции 226 евро, в Великобритании 217 евро [1].

Стремительный поток мигрантов и беженцев – самый серьезный вызов для Европы со времен Второй мировой войны. Но сегодня основной удар пришелся на Германию. Еще пять лет назад убежища в самой богатой стране ЕС просили 35 тысяч человек в год, а в 2015-м тут ожидают около 800 тысяч заявок [2].

Мнения о беженцах в обществе разделяются. Некоторые считают, что волна беженцев уже слишком высока для Германии. Поэтому неоднократно совершаются попытки поджога мест, где проживают мигранты. Также проходят массовые шествия, с плакатами против прибывших туда людей. Местные жители недовольны тем, что им приходится нести дополнительные расходы на обустройство беженцев, а также опасаются ухудшения криминогенной обстановки [3].

Другие же убеждены, что Германия сможет принять это количество, среди которых и немецкий канцлер Ангела Меркель, которая считает, что принимать беженцев, это гуманитарная миссия её страны. Согласно опросу, проведенному журналом «Spiegel» в конце августа, половина немцев хочет, чтобы Германия приняла еще больше беженцев. И это не просто слова: 2 сентября жители Мюнхена буквально завалили центральный вокзал, на котором сейчас ютятся 590 мигрантов, едой, одеждой и детскими игрушками [4].

С другой стороны, необходимо разумно распределить беженцев или лиц, ищущих убежища в ЕС. Поскольку это затратный процесс для бюджета стран, которые принимают беженцев. Но все страны и правительства государств нацелены также добродушно и положительно на принятие и размещение беженцев. Такие страны как Польша, Чехия, Словакия и Венгрия выстраивают целую оборону против нелегальных мигрантов.

Более 10 тысяч человек вышли на марш в Польше. Митингующие заявляли, что выступают против мигрантов с Ближнего Востока и Африки, а также исламизации государства. Парламент Венгрии внес законопроект об экстренных мерах по противодействию миграции. Новые меры включают трехлетние сроки лишения свободы для людей, которые перебираются через забор из колючей проволоки, возведенный на границе с Сербией. Такая же ответственность установлена и для людей, которые будут выходить за пределы транзитной зоны (в этой зоне мигранты должны будут находиться, пока рассматривается их заявление на получение статуса беженца). Министры иностранных дел Чехии и Словакии заявили о том, что они готовы предоставить «железнодорожный коридор» для сирийских граждан, направляющихся из Венгрии в Германию [5].

Проблемы, с которыми могут в будущем столкнуться страны, принявшие

беженцев – это прежде всего проблемы, связанные с трудоустройством. Европа, как и все остальные страны переживает кризис, в результате которого происходит сокращение работников и снижение им заработной платы.

Так же это проблемы безопасности и в целом уровня жизни. Нельзя не отметить и наличие религиозных конфликтов. Ведь большинство людей, бегущих в Европу, бегут именно по причине межрелигиозных войн.

Что касается Германии, которая стала основной точкой притяжения для мигрантов, то здесь сложилась двойственная ситуация. Страна нуждается в рабочей силе и «молодой крови», учитывая демографический кризис и старение населения. Но речь идет о тех мигрантах, которые способны к интеграции на рынке труда и готовы принять европейские нормы поведения. На практике значительная часть прибывших стремится получить социальное пособие и жить за счет немецких налогоплательщиков. Это вызывает недовольство у многих немцев. Вместе с тем, немецкое общество боится любого обвинения в расизме и ксенофобии, что связано с памятью о Второй мировой войне.

Решением проблемы, связанной с наплывом мигрантов в Европу – будет сокращение пособий, а именно установлении одинаковой суммы выплат беженцам во всех странах. Во-вторых, каждый беженец должен будет пойти работать. В-третьих, это изучение культуры страны, в которую они прибыли и изучение языка, чтобы не возникало языковых трудностей.

Список использованной литературы:

1. The economist. – Access mode : www.economist.com.
2. United Nations. – Access mode : www.un.org/en/index.html.
3. The Migration Policy Institute. – Access mode : www.migrationpolicy.org.
4. Spiegel Online. – Access mode : www.spiegel.de.
5. International Business Times. – Access mode : www.ibtimes.com.

КОВАЛЬЧУК АРТУР ВОЛОДИМИРОВИЧ

аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ В КРАЇНАХ РОЗВИНЕНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Сьогодні, коли демократичні принципи у процесах державотворення виконують фундаментальну роль, побудова держави і всіх її владних структур мають відповідати правовим нормам. Найефективніший спосіб для народу впливати на процеси у демократичній державі – це участь у політичних партіях, основна ціль яких не лише завоювати владу у правовому полі, а перш за все впливати на державотворчі процеси від імені народу.

Досліджуючи механізми співпраці політичних партій та державної влади, ми вивчаємо особливості міжнародного досвіду у цій сфері діяльності, які на наш погляд є більш ефективними і можуть позитивно вплинути на процеси реформування державного управління в умовах демократизації в Україні.

Питаннями впливу політичних партій на державну владу займалися Дж. Сарторі, С. М. Ліпсет, Рігс та інші науковці, які вважали, що важливою умовою ефективного державного управління є двопартійна система, а комбінація президентської форми правління і багатопартійності ускладнювала

підтримку стабільної демократії. Проблема створення повноцінного інституту суспільства, за допомогою якого влада легітимним шляхом передається від однієї політичної сили до іншої за умови демократичних режимів, цікавила М. Вебера, М. Дюверже, М. Вейнера, Дж. Лапаломбару. Становлення політичних партій у сучасних умовах посткомуністичних трансформацій досліджують М. Примущ, Ю. Юдін, Л. Кормич, В. Полохало, А. Романюк, Ю. Шведа та ін.

У вітчизняній науці наявні узагальнюючі роботи про діяльність політичних партій в Україні, зокрема Л. Гонюкової, В. Кафарського, О. Радченка та ін. Питання діяльності політичних партій в системі владних відносин досліджували С. Здіорук, Т. Зінченко, К. Ісаєв, Гонюкова Л. В., С. Топалова та ін.

Ускладнення форм і методів діяльності політичних партій щодо їх впливу на представницьку владу, а також зростання їх ролі в суспільстві закономірно призводять до їх юридичної інституціоналізації. Якщо конституції XIX ст. всіх провідних країн мовчали про політичні партії, то нині вони утворюють повноцінний конституційно-правовий інститут. Інституціоналізація політичних партій проявляється у двох взаємопов'язаних процесах: конституціоналізації – тобто включення в конституцію держави основних принципів статусу партій, і законодавчої інституціоналізації, в результаті якої правове становище партій визначається досить детально законом.

Законодавча інституціоналізація включає правове регулювання базових елементів статусу політичних партій, у тому числі дуже важливих – функціональних. До перших відносять умови та порядок створення і припинення діяльності політичних партій, вимоги до ідеології та програмним положенням партій, вимоги до їх організаційної будови і порядку діяльності, вимоги до фінансово-економічної бази партій. До других відносять – визначення місця і ролі партій у політичній системі, а також визначення державного механізму, який регулює взаємини партій з публічною владою, насамперед участі у виборах, діяльності представницьких органів держави та місцевого самоврядування. Друга частина функцій є основним об'єктом дослідження.

Як показує історія, за умов комуністичних однопартійних систем і, відповідно, авторитарних і тоталітарних політичних режимів правляча влада, всіляко підкреслюючи провідну роль єдиної державної партії в суспільстві, часто уникала процесу регламентувати статус партії. Це означало, що виражено або мовчазно публічна влада робила акцент, що партія є вище всякого закону, а, отже, ніяких законодавчих кордонів для неї влада встановлювати не буде. Звичайно, що у процесі становлення демократичних принципів у побудові оновлених урядів, даний підхід нівелювався. Підтвердженням цього є прийняті після другої світової війни демократичні конституції, які містять положення про політичні партії. Конституційні принципи отримують свою конкретизацію і розвиток і в поточному законодавстві – спеціальних актах про політичні партії (як у Німеччині, у виборчих законах та ін.). Таке законодавство розвивається в тих країнах, де конституціоналізація політичних партій не мала місця. Часто закони навіть європейських країн в одному й тому ж питанні можуть відрізнятися і регулювати лише якусь одну сторону статусу партій. Прикладом може бути порядок фінансування партій, який виписано у відповідних законах Швеції (1965 р.), Фінляндії (1969 р.), США (1974 р.).

Відсутність інституціоналізації відносин між владою та партіями характеризує президентську республіку, умовою якої є наявність жорсткого розподілу влади. Найкращим прикладом президентської республіки є США, де партії не мають представництва в органах виконавчої влади та несуть досить умовну відповідальність за державний курс Президента. Американські партії активно діють лише від виборів до виборів, а у перерві між виборами займаються організаційними справами. Представництво у законодавчому органі – Конгресі чи Сенаті – дало американським партіям досить обмежені можливості безпосередньо впливати на державний курс США.

Наявність інституціоналізації відносин між партією та владою характеризує парламентську республіку або парламентську монархію, необхідною умовою якої є відсутність жорсткого розподілу влади. До держав такого типу можна віднести більшість держав Європи, Канаду, Індію. Навіть у президентській Франції парламент бере участь у формуванні уряду. Звичайно, у типових парламентських республіках це виявляється повніше. Адже у межах парламентської республіки політичні партії ведуть боротьбу не за місця у парламенті, а за право формувати уряд. Керівник урядової фракції або коаліції фактично має законодавчу й виконавчу владу, несе політичну відповідальність партії або блоку за державний курс. Керівниками партії та держави при цьому є одне й те саме коло осіб. Так відбувається в Англії, Німеччині, Австрії, Канаді, Індії та в інших країнах.

В умовах жорсткого розподілу влади (президентська республіка) велике значення має судова влада, яка рівнозначна виконавчій та законодавчій. Принцип протизваги цих двох влад закладено з самого початку, що неминуче призводить до їхнього протистояння. Причому президент у президентській республіці не може розпустити парламент, вони змушені співіснувати. Так, президент США може контролювати парламент лише у випадку утворення партійної більшості в обох палатах, що на практиці трапляється рідко. В умовах жорсткого розподілу влади для збалансування впливу виконавчої та законодавчої гілок влади та розв'язання можливих патових ситуацій існує судова влада.

Концепцію партії як керівної наради, що має свої переваги і недоліки було вдало розроблено в США. Модель наради дає змогу партіям, по-перше, бути здатними розробляти програми, які вони зобов'язуються виконувати, і, по-друге, мати достатню внутрішню згуртованість для забезпечення виконання своїх програм. Партії у Конгресі діють із значним ступенем автономії від своїх національних комітетів. Основними виборчими округами для національних комітетів є партійні організації штатів та президент, якщо партія порядкує в Білому домі. Таким чином, на відміну від парламентської системи, ті члени Конгресу, які не підтримують свого президента під час вирішальних голосувань, не ризикують втратити контроль над виконавчою владою чи наразитися на призначення нових виборів до Конгресу [4].

Загалом, роль політичних партій у системі державної влади США є парадоксальною. Партії мають обмежені можливості контролювати американські урядові установи. Тому партії впливають на уряд, але не домінують у ньому. Їх роботі перешкоджає кілька причин конституційного та політичного характеру. Конституційні бар'єри, створені поділом влади й федералізмом, роблять появу згуртованих партій із жорсткою дисципліною дуже малоімовірною. Разом з тим партії у Сполучених Штатах, як і в інших країнах конституційної демократії, обирають головних посадових осіб Конгресу, законодавчих органів штатів, Білого дому та штатів. Таким чином,

вони впливають на процес прийняття рішень на загальнодержавному рівні і на рівні штатів [3].

Практика показує, що партії, які не пов'язані жорсткою дисципліною, набагато легше справляються з хвилями протесту в межах традиційних державних механізмів, м'яко амортизуючи їх.

Зарубіжний досвід країн розвинутої демократії ілюструє запровадження партисипативного механізму, який передбачає залучення політичних партій до прийняття управлінських рішень, їх участі у налаштуванні ефективної роботи законодавчої та виконавчої гілок влади. Практика показує, що партисипативний механізм може бути вдало використаний в унітарних державах.

Список використаних джерел:

1. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка [та ін.] ; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
2. Проблеми функціонування політичних партій України в системі владних відносин / С. І. Здіорук, В. В. Бичек. – К. : НІСД, 2001. – 143 с.
3. Вплив політичних партій на становлення президентської форми правління / Л. В. Гонюкова. – Режим доступу : www.academy.gov.ua.
4. Васильєва С. В. Злоупотребление политической партией своим доминирующим положением / С. В. Васильєва // Труды кафедры конституционного и муниципального права. – М., 2011. – Вып. 6. – С. 43.
5. Топалова С. О. Институціональні передумови та специфіка участі політичних партій у державно-управлінській діяльності / С. О. Топалова. В. М. Лещенко // Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 1 Укр. т-во сприяння соціальним інноваціям; ред. кол.: Е. А. Афонін (голова), Ю. С. Ганжуров, В. В. Лісничий, О. В. Радченко. – К. : Парламент. вид-во. 2008. – С. 24 – 31.

КРИВЕНКОВА РУСЛАНА ЮРІЇВНА

аспірант кафедри країнознавства факультету міжнародної політики, бізнесу та менеджменту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЧЕРЛЕНЯК ІВАН ІВАНОВИЧ

д. держ. упр., професор, зав. кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту факультету міжнародної політики, бізнесу та менеджменту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

І теоретично, і практично для сучасної України проблемною залишається розробка дієвих моделей поведінки в агресивному оточенні ворогів та конкурентів, готових до «недружніх» поглинань компонент її суверенітету. Українська держава постає в якості об'єкту впливу складних стратегічних міжнародних проєктів інтеграційного поглинання. Пошук об'єктивно оптимальної суб'єктної реакції на такі проєкти є актуальним завданням державного управління.

Історію управління розвитком держав можна розглядати як сукупність

кроків-варіантів інтуїтивного, прагматичного, емоційного, владно-ідеологічного, загарбницько-військового процесу формування та реалізації «інтеграційних проєктів» та «цивілізаційних проєктів». Звичайно, це були не зовсім у сучасному теоретико-концептуальному політико-економічному розумінні інтеграційні проєкти. Проте загалом вони мали «майже сучасні» параметри інтеграційних «централізаторських» цілей: збільшення інтеграційним центром контрольованого геофізичного простору, економічного простору та обсягів контрольованих людських, природно-сировинних, енергетичних та інших ресурсів. Централізаторські інтеграційні проєкти, як правило, у владно-політичному та у військово-владному форматах реалізовувались як «імперії». На Українську державу та суспільство сьогодні направлені впливи двох цивілізаційно різновекторних проєктів: європейська та євроатлантична інтеграція; євразійська інтеграція. Деякі сучасні інтеграційні міжнародні проєкти мають виражений генетичний кодовий зв'язок з централізаторськими проєктами попередніх епох.

Для забезпечення національної безпеки та утримання суспільної стабільності система державного управління України повинна перейти від фази дипломатико-формалістичного «споглядання» цих проєктів у якості об'єкту впливу до фази активної взаємодії в якості суб'єкта та актора стратегічного управління. Потрібно перейти до фази розробки власних проєктів управління діловими та політичними ситуаціями, що виникають внаслідок впровадження іншими суб'єктами міжнародної стратегії компонент згаданих мегапроєктів. Причому пам'ятаючи, що негативним тенденціям, що створюються недружніми та/чи ворожими конкурентними проєктами, необхідно перманентно активно протистояти. Проєкт європейської та євроатлантичної інтеграції поки що ставить багато складних питань та формує низку викликів, але передбачає конкурентно-партнерські, тобто суб'єкт-суб'єктні відносини.

До проєктів, що відверто або скрито негативно діють на розвиток української державності, сьогодні насамперед можна віднести активно «діючі» проєктні ідеологеми такого типу: «Третій Рим», «Русский Мир» тощо. Щоправда, ідеологеми та технологічну практику щодо особливої централізаторської ролі Москви та Росії автори та промоутери цих проєктів намагаються ідентифікувати, класифікувати та представляти не як проєкт, а як особливу цивілізаційну місію. Місію, яка підкріплена природним «матеріальним» «об'єктивним» порядком самоорганізації Великого Євразійського континенту, з однієї сторони, та особливою духовною пасіонарністю російського народу, російської мови та культури, з іншої сторони. Такий зміст проєктування підтверджують й офіційні, аналітико-проєктні інформаційні матеріали. Так, у посланні Президента РФ до Федеральних Зборів РФ від 12 грудня 2012 р. В. Путін зауважив: «В мире XXI века на фоне новой расстановки экономических, цивилизационных, военных сил Россия должна быть суверенной и влиятельной страной... Россия должна не просто сохранить свою геополитическую востребованность – она должна её умножить, она должна быть востребована нашими соседями и партнёрами» [1].

Сусідам Російської Федерації і, насамперед, Українській державі, її державним діячам, керівникам та службовцям відповідних державних органів доцільно фокусувати увагу на тому, що, з точки зору проєктного аналізу, шлях до формулювання концептуального ядра місії оновленого мегапроєкту «Євразійська Імперія Росія» розпочався зі створення в 1996 р. «автономної

некомерційної організації» «Русский институт», метою діяльності якого стало проголошення «сприяння становленню російської культурної самосвідомості та інститутів нової суспільної ідентичності» [2].

Одним з найпомітніших та найуспішніших проєктів «Русского института» стало заснування у 1997 р. провідного російського інтернет-ресурсу «Русский журнал» [3], на веб-сторінках якого розгорталася, зокрема, дискусія щодо «Русского миру» (РМ) та пошуків місця Російської Федерації у світі, пошуків змісту російської національної ідентичності. За декілька років ці проєктні пошуки «російської ідентичності» привели від поетичної метафори «Русский мир» до ідеологічного концепту та політтехнології.

Відповідно до розширеного місіонерського трактування «Русского Мира», що був запропонований одним із активних розробників проєкту П. Щедровицьким, РМ є «мережною структурою великих і малих спільнот, які думають і говорять російською мовою» [4]. Визначальною рисою ідеології РМ у варіанті П. Щедровицького є її спрямованість назовні, прагнення до розширення сфер впливу, у жодному разі – не обмеження територією сучасної Російської Федерації та російським етносом: «Чем большему числу отдельных граждан других государств нужна Россия, тем устойчивее позиции России в мире. Основы устойчивости и нужности формирующаяся русская государственность может и должна искать в пределах русского мира, в политике конструктивного развития его мировых сетей» [5].

У аналізованого нами вказаного розробника євразійського імперського проєкту РМ – це гіпотетичний інструмент отримання доступу до глобальних економічних та фінансових ресурсів за допомогою російськомовних діаспорних спільнот. Крім економічного трактування місії проєкту, у П. Щедровицького місія має також і футуристичний характер. Цей характер полягає у «нав'язуванні» доцільного для Кремля уявлення про радикальні зміни у світовій економіці та політиці, швидку зміну основних суб'єктів соціальних та економічних процесів, ослаблення ролі держав і транснаціональних корпорацій у світовій економіці, їх заміну містами та світовими діаспорними мережами тощо. Однак П. Щедровицький неявно пропонує зниження ролі таких національних держав як Українська, Білоруська, Польська, Угорська та інших «сусідів» і вивищення ролі мегаміста Москви у ролі «Третього Риму» та у ролі міста-імперії. В останні два десятиліття розвитку світової цивілізації державної влади та управління Російська Федерація активно розвиває та технологічно застосовує смислові напрацювання згаданого мегапроєкту. У призмі технологій глобального проєктування Російської автократичної імперії особливо актуальними видаються слова О. Бланка: «Імперії сьогодення створюються не зброєю, а нав'язуванням смислів» [6].

Що може протиставити інструментам вказаних проєктів державне та соціальне управління України? Перш за все, ефективну функціональну інтеграцію усіх фрагментів економічного та соціального простору України. Це можливо тільки за умов подолання рецидивів феодално-олігархічного дефектного капіталізму та його «охоронців»: корупції та офшорної схематизації економіки та бізнесу. По-друге, формування агенцій та служб, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх етнічних та соціальних груп України. По-третє, концепцію, смислову модель та технологію суспільної консолідації та суспільної стабільності на базі конкурентоспроможної сучасної капіталістичної демократичної української державності. По-четверте, розв'язання проблеми формування етнічної основи режиму

консолідованої демократії. Вона особливо загострилась в Україні під впливом технології проєктів «Русский Мир» та «Новоросси́я». Вказана проблема розширюється на такі проблемні рівні:

– проблема політичного менеджменту: виборчі технології партій, що проходили в український парламент, починаючи з так званого «періоду раннього Кучми» певним чином користувались виборчими технологіями зонування країни та експлуатацією етнічного та мовного факторів для формування електоральних рейтингів;

– проблема державної політики: не стали результативними державні програми, спрямовані на подолання ідеологічних розбіжностей між соціальними групами та мережами, які в якості основної комунікаційної моделі обрали ту чи іншу сигнально-вербальну систему: прив'язану до кремлівсько-орієнтованої ідеології «Русского мира»; прив'язану до російськомовної системи комунікаційних мереж, орієнтованих на Київ та українську самодостатню державність; прив'язану до природно-збереженого та відродженого українського мовного та культурного середовища, що центрується на україномовній художній, науковій, політичній та філософській літературі, на україномовному локальному сегменті Інтернет-мережі тощо.

Список використаних джерел:

1. Послание Президента Федеральному Собранию. – Режим доступу : www.kremlin.ru/events/president/news/17118.

2. Павловский Г. К возобновлению русского / Г. Павловский, С. Чернышев // Русский журнал. – Режим доступу : www.old.russ.ru/ri/index.htm.

3. Русский журнал. – Режим доступу : www.russ.ru.

4. Щедровицкий П. Русский мир и Транснациональное русское / П. Щедровицкий. – Режим доступу : www.old.russ.ru/politics/meta.

5. Щедровицкий П. Русский мир / П. Щедровицкий // Независимая газета. – 2000. – Режим доступу : www.ng.ru/ideas/2000-02-11.

6. Русские – это искусственно сконструированная идентичность под сверхзадачу Гостроя. – Режим доступу : www.archipelag.ru/ru_mir/history/new_idea/russkie.

ЛАРИНА НАТАЛЬЯ БОРИСІВНА

к. пед. н., доцент, перший заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ

Парламент є об'єктом інтенсивної політичної комунікації з боку громадян: його критикують, до нього апелюють, з ним асоціюють багато явищ і процесів, що відбуваються в державі. В масовій свідомості парламент є уособленням суспільної мотивації, індикатором політичної культури та електоральних сподівань, очікувань і вимог соціальної справедливості. Роль і місце парламенту в політичній комунікації пов'язані з механізмом його формування засобами електоральної стратифікації в процесі народного волевиявлення. Тому ефективна комунікація у парламенті – це передумова якісної та продуктивної взаємодії влади та громадськості у законотворчому

процесі.

В Україні у комунікаційному процесі у трикутнику «Верховна Рада – Громадські організації – ЗМІ» існують суттєві перепони на шляху до ефективної комунікації. Безумовно, всі суб'єкти парламентської комунікації у той чи інший спосіб підтримують зв'язки між собою. Однак комунікація між згаданими трьома суб'єктами суспільно-політичного процесу відбувається переважно за допомогою традиційних її каналів (письмових звернень, листів, запитів, телефонного зв'язку, особистих зустрічей тощо). Консерватизм у зміні й налагодженні нових каналів комунікації часто породжує уповільнення та затримування, несприйняття на офіційному рівні інформації, що призводить до колапсу комунікаційного процесу загалом.

Саме тому вивчення цієї проблематики є надзвичайно актуальним для слухачів спеціальності «Парламентаризм та парламентська діяльність» і має практичне значення для підвищення ефективності комунікативного процесу Верховної Ради України.

Досвід європейського парламентаризму актуалізує проблему інформаційно-комунікаційного забезпечення діяльності Верховної Ради України, зокрема таких функцій як законодавча, контрольна, установча, фінансова (бюджетна). Аналіз механізмів промульгації парламентських функцій каналами політичної комунікації дає можливість виокремити інформаційну складову у парламентській практиці, якій підпорядковані всі комунікативні ресурси Верховної Ради України.

Визначення поняття «інформаційна діяльність парламенту» як повноцінної категорії тезаурусу розглядається у вузькому та широкому тлумаченні.

Інформаційна діяльність у вузькому значенні тлумачиться як складова контрольної функції парламенту, одержання парламентом інформації в процесі подолання перешкод з боку виконавчої влади, яка за допомогою введення поняття «службової таємниці» кореспондується із практикою застосування спеціальних імунітетів щодо урядової інформації

Конкретизація інформаційної діяльності парламенту направлена на виконання двох основних завдань:

- перше – забезпечення парламентарів інформаційним матеріалом, необхідним для прийняття рішень;

- друге – формування каналів отримання об'єктивної інформації щодо державних і суспільних інтересів у плані постановки проблеми виводить інформаційну складову за межі механізму парламентського контролю.

Здійснення парламентом інших функцій, передовсім законодавчої, реалізується каналами політичної комунікації, що можливе за умов інформаційно-комунікаційного забезпечення. Тому правомірним є розглядати інформаційну діяльність у її широкому тлумаченні. Інформаційна складова парламенту у широкому тлумаченні визначає інформаційне забезпечення його роботи, поширення інформації про парламентську діяльність через інформаційні служби і системи

Інформаційна діяльність парламенту посилює вплив політичної комунікації на мотивацію поведінки громадян, дії народних депутатів, представників владних структур, політичних партій та громадянських об'єднань, які беруть участь у законотворчому процесі, у формі парламентсько-президентського правління.

Інформаційна діяльність Верховної Ради України включає:

- визначення основних засад державної інформаційної політики;

- законодавчу діяльність у сфері інформації;
- інформаційне забезпечення законопроектної роботи;
- вивчення досвіду роботи зарубіжних парламентів та організація навчання народних депутатів України;
- поширення інформації про діяльність Верховної Ради України;
- розгляд індивідуальних та колективних звернень громадян до Верховної Ради України;
- забезпечення роботи парламентської бібліотеки, видавництва, парламентських науково-дослідних і експертних структур (Інститут законодавства Верховної Ради України та ін.), парламентських ЗМІ, архіву та інших інформаційних служб.

Таким чином, здійснення оцінки ефективності виконання парламентом своїх конституційних повноважень можливе лише через інформаційно-комунікаційні ресурси, що забезпечують функціонування політичних інститутів і зв'язок складових політичної системи в цілому. Це водночас сприяє реалізації соціальних проектів, які ініційовані Президентом України, парламентськими фракціями, групами та урядом.

Одним з визначальних напрямів є створення умов для поступу України до інформаційного суспільства. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у парламентську діяльність простежується в офіційних документах як Закон України «Про загальнодержавну програму «Електронна Україна» на 2005-2012 роки» [1]; довгострокова державна програма «Електронна Україна» – для розвитку Інтернет-індустрії й створення на її базі «електронної держави», розроблена Державним комітетом зв'язку та інформатизації України (2002 р.) [2]; Програма інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2010-2015 роки [3] та ін.

Одним з чинників реалізації проектів є Програма інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України, яка окреслила пріоритетність науково-технічного та інноваційного розвитку держави, її інформаційної інфраструктури, що сприяло збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя та забезпечило максимальний доступ громадян до інформаційних ресурсів і телекомунікаційних послуг.

Пріоритетними завданнями Програми було створення інтегрованої електронної інформаційно-аналітичної системи «Електронний парламент» (далі – Система) та її центральних підсистем: «Електронний офіс народного депутата України»; «Електронний Комітет»; «Електронна погоджувальна рада»; «Електронна бібліотека і архів»; «Система електронного голосування та підрахунку голосів» [5].

Таким чином, створення Системи забезпечить законодавчому органу більшу ефективність, прозорість, доступність та звітність у його діяльності. «Електронний парламент» забезпечить не лише повну автоматизацію етапів законотворчого процесу, а й інформаційну взаємодію Верховної Ради України з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадянами, юридичними особами за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій із застосуванням високих стандартів доступу до інформаційних ресурсів парламенту. Усі ці заходи сприяють: реалізації конституційних повноважень Верховної Ради України; збільшенню відкритості і прозорості її діяльності, утвердженню конституційних прав громадян у тому числі в соціальній сфері; забезпеченню ефективної роботи

парламенту, всезагального доступу інформації парламенту для громадян, незважаючи на їхні особисті ресурси чи можливості; поліпшенню механізмів звітності парламенту та його членів своєму електорату; налагодженню діалогу між парламентом, його членами та громадянами; гарантуванню безпеки інформації і конфіденційності особистої інформації; участь у глобальному інформаційному суспільстві.

Відкритість парламенту передбачає доступність інформації про його процедури для громадськості. Незважаючи на актуальність питання безпеки у цьому контексті, більшість демократичних парламентів знаходять шляхи балансувати між відкритістю та захистом внутрішньої інформації. Саме так вони утверджуються як інститути громадянського суспільства, які відображають інтереси всього населення, а не лише власних членів.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16.

2. Електронний уряд. – Режим доступу : www.uk.wikipedia.org/wiki.

3. Про затвердження програми інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2010-2015 роки : проект Постанови Верховної Ради України // Ліга Закон. Головний правовий портал України. – Режим доступу : www.search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/DF54900A.html.

4. Законодавство України про інформацію. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110113.

5. Електронний уряд. – Режим доступу : www.uk.wikipedia.org.

6. Слухання у комітетах Верховної Ради України : практ. посіб. / відп. ред. Л. А. Андрієвська, Е. Р. Рахімкулов. – 2-е вид., доп. – К. : К.І.С., 2012. – 210 с.

7. Складено за програмою: Інформатизація законотворчої, нормотворчої, правозастосовної та право-освітньої діяльності / Л. С. Горьовий, М. Я. Швець, Т. Г. Дрогаль.

8. Про статус народного депутата України : закон України // Верховна Рада України: офіц. Видання. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 38 с.

9. Ганжуrow Ю. С. Політична комунікація: проблеми структуризації / Ю. С. Ганжуrow // Політ. менедж. – 2004. – № 2. – С. 121 – 130.

МАСВСЬКА МАРИНА СЕРГІЙВНА

*слухач факультету державного управління
ДРІДУ НАДУ при Президентові України*

ШЛЯХИ УСУНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Як відомо, корупція є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості, вона перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному і справедливому функціонуванню країн, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держав, а також для міжнародних установ.

На сьогоднішній день в нашій державі здійснюється низка заходів у сфері запобігання та протидії корупції, більша частина з яких направлена саме на запобігання корупції, як і в більшості країн Європи.

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності державних службовців, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків.

За поширеністю корупційні ризики в діяльності державних службовців можна розташувати в такому порядку: недоброчесність державних службовців; виникнення конфлікту інтересів; безконтрольність з боку керівництва; наявність дискреційних повноважень. Слід звернути увагу на те, що перше місце серед корупційних ризиків не випадково посідає недоброчесність поведінки державних службовців.

Етично-психологічні аспекти та соціально-правові фактори мають досить великий вплив на сумлінність державних службовців при виконанні останніми посадових обов'язків, оскільки державний службовець завжди приймає рішення у першу чергу на підставі власного досвіду, психологічного відношення до виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціально-матеріальному становищі.

Ще одним з не менш суттєвих корупційних ризиків є виникнення конфлікту інтересів, тобто наявність реальних або таких, що видаються реальними, суперечностей між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, які можуть вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Державні службовці повинні знати свої права та обов'язки при виявленні ними фактичних або можливих правопорушень у сфері державної служби. З цією метою для таких ситуацій повинні бути передбачені чіткі правила і процедури, яких мають дотримуватися державні службовці та посадові особи, та офіційно затверджена ієрархія відповідальності. Державні службовці також мають знати, який захист їм надаватиметься у разі виявлення ними таких правопорушень.

Процес прийняття рішень має бути прозорим та відкритим для ретельного його розгляду. Суспільство має знати, яким чином державні інститути розпоряджаються даними їм повноваженнями і ресурсами. Інформаційна прозорість може бути підкріплена такими заходами, як застосування систем розкриття відомостей та визнання ролі активних та незалежних засобів масової інформації.

Керівники повинні демонструвати та заохочувати етичну поведінку, зокрема, шляхом створення адекватних умов роботи, надання дієвої оцінки показників роботи. Умови державної служби і робота з кадрами також мають заохочувати етичну поведінку (умови прийняття на роботу, перспективи просування по службі, можливості підвищення кваліфікації, адекватна оплата праці та політика у сфері роботи з кадрами).

Для боротьби з неправомірною поведінкою мають передбачатися відповідні процедури та санкції. Тобто необхідно створити надійні процедури та ресурси для відслідковування, доповіді про розслідування випадків порушення правил державної служби, а також співрозмірні адміністративні або дисциплінарні санкції.

В травні 2000 року Кабінет Міністрів Ради Європи схвалив Рекомендацію Європейським країнам «Про кодекси поведінки для державних службовців», відповідно до якої Комітет Міністрів, будучи впевненим, що зосередження уваги суспільства і підвищення етичних цінностей є важливими засобами у попередженні корупції, рекомендує урядам всіх країн сприяти прийняттю національних кодексів поведінки, керуючись при цьому

Модельним кодексом поведінки державних службовців.

В свою чергу, Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO), за результатами спільного першого та другого раундів оцінювання, Україні рекомендовано створити новий модельний кодекс поведінки/етики для службовців публічної сфери з метою посилення їх навчання щодо виконання ними відповідних зобов'язань пов'язаних з дотриманням певної поведінки відповідно до їх служби, зокрема щодо повідомлення про ймовірні корупційні діяння, виникнення конфлікту інтересів і добросовісного служіння суспільству.

З огляду на зазначене, правила поведінки (етичні норми) для державних службовців, які встановлюють їх права та обов'язки, є дуже необхідними, оскільки дозволяють не лише карати державних службовців, а й захищати їх.

На сьогодні наказом Головного управління державної служби України від 4 серпня 2010 року № 214, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2010 року за № 1089/18384, затверджено Загальні правила поведінки державного службовця, яких мають дотримуватись державні службовці. Згідно із Загальними правилами обов'язковою складовою для врегулювання конфлікту інтересів є саме контроль з боку керівництва.

В свою чергу, відсутність контролю (безконтрольність) з боку керівництва є корупційним ризиком. Слід зазначити, що внаслідок безконтрольності з боку керівництва можуть виникнути й інші корупційні ризики. Зокрема, такі як конфлікт інтересів, недобросовісність державних службовців.

Тому, з метою недопущення (запобігання) виникнення такого корупційного ризику, як безконтрольність з боку керівництва, саме безпосереднім керівництвом контроль має здійснюватись:

- систематично, тобто нести регулярний характер, або постійно;
- всебічно, тобто найбільш охоплювати всі питання та напрямки роботи;
- шляхом перевірки не тільки тих службовців, які мають слабкі результати роботи, а й тих, що мають добрі результати;
- об'єктивно, тобто виключати упередженість;
- гласно, тобто результати контролю повинні бути відомі тим особам, які підлягали контролю;
- результативно (дієво), тобто в залежності від результатів контролю мають вживатись відповідні заходи.

Також, для запобігання виникнення цього ризику необхідним є такий обов'язковий захід, як надання безпосереднім керівництвом державним службовцям практичної допомоги в реалізації поставлених завдань.

В найкращому випадку контроль з боку керівництва має містити всі перераховані категорії, внаслідок чого буде усунуто умови для виникнення корупційних ризиків.

В переліку корупційних ризиків є наявність дискреційних повноважень, оскільки саме наявність можливості діяти на власний розсуд створює умови для вчинення корупційних правопорушень.

Дискреційні повноваження мають низку загальних ознак, а саме:

- дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави) на власний розсуд оцінювати юридичний факт (фактичний склад), внаслідок чого можуть виникати, змінюватись або припинятись правовідносини;

– дозволяють на власний розсуд обирати одну із декількох, запропонованих у проекті нормативно-правового акта, форм реагування на даний юридичний факт;

– надають можливість органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави) на власний розсуд вибирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації;

– дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави) обрати форму реалізації своїх повноважень – видання нормативного або індивідуально-правового акта, вчинення (утримання від вчинення) адміністративної дії;

– наділяють орган (особу, уповноважену на виконання функцій держави) правом повністю або частково визначати порядок здійснення юридично значущих дій, у тому числі строк та послідовність їх здійснення;

– надають можливість органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави) на власний розсуд визначати спосіб виконання управлінського рішення, у тому числі передавати виконання прийнятого рішення підлеглим особам, іншим органам державної влади та місцевого самоврядування, встановлювати строки і процедуру виконання.

Наказом Міністерства юстиції України від 18.03.2015 року № 383/5 затверджено Порядок проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, яка проводиться з метою запобігання вчиненню корупційних правопорушень через наявність у законодавстві корупціогенних факторів.

Таким чином, проведення антикорупційної експертизи сприяє усуненню корупціогенних факторів ще на етапі нормотворення, що в результаті виключає наявність дискреційних повноважень. Це є дуже важливим та позитивним кроком у сфері запобігання виникнення корупції.

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що усунення корупційних ризиків в діяльності державних службовців виключить можливість порушення ними законодавства України, позитивно вплине на покращення роботи органів державної влади та сприятиме підвищенню їх авторитету.

Список використаних джерел:

1. Про підвищення ефективності системи державної служби : указ Президента України від 11 лют. 2000 р. № 208. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua.

2. Про запобігання корупції : закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show.

3. Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця : наказ Головного управління державної служби України від 4 серп. 2010 р. № 214. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show.

4. Про Порядок проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів : наказ Міністерства юстиції України від 18 берез. 2015 р. № 383/5. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua.

5. Атаманчук Г. В. Суть державної служби: історія, теорія, закон, практика / Г. В. Атаманчук. – М. : Економіка, 2003. – 386 с.

ПЕТРУК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики
НАДУ при Президентові України*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

На сучасному етапі становлення нових соціально-економічних відносин в Україні серед найважливіших проблем соціально-економічного розвитку суспільства особливе значення належить ефективному використанню земельних ресурсів, від яких залежить економічна, соціальна, екологічна безпека держави та рівень життя населення.

Аналіз літературних джерел свідчить, що земельні відносини існують в єдиній системі соціально-економічних відносин, які мають ринковий характер, у результаті чого землекористування стає незахищеним від недоліків приватної власності, ринку і конкуренції [1].

Формуванню стратегічної моделі управління земельними ресурсами в ринкових умовах господарювання в рамках соціально-економічного розвитку України має передувати аналіз перспектив та потенційних небезпек в економічній, екологічній та соціальній сферах суспільних відносин щодо землекористування.

Розглядаючи перспективи та потенційні небезпеки економічної сфери щодо розвитку землекористування, слід зазначити, що до сильних сторін економічних факторів належить: високий біопродуктивний потенціал ґрунтів України; упровадження принципів сталого землекористування; затвердження порядку планування та здійснення контрольних заходів з питань перевірки стану дотримання суб'єктами господарювання вимог земельного законодавства; використання ринкових інструментів розвитку земельних відносин; завершення інвентаризації земель; проведення нормативної грошової оцінки земель; створення Державного земельного банку та сприяння розвитку іпотечного кредитування тощо. Тому можливості економічних факторів щодо системи управління земельними ресурсами полягають у розробленні і впровадженні механізму економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель та залученні міжнародних фондів і інвестицій у процес удосконалення системи сталого використання та відтворення земельних ресурсів [2].

Слабкими сторонами економічних факторів є: недосконалий механізм регулювання земельних відносин та землекористування; недосконалість механізму розподілу та освоєння надходжень від плати за землю; відсутність ефективного механізму стимулювання проведення природоохоронних заходів та інноваційної діяльності суб'єктами землекористування; невідповідність оцінки земель їх цінності; незавершеність процесів реформування економічних та правових відносин власності; неузгодженість системи обліку земель міжнародним стандартам та чинному законодавству тощо. Відповідно існують певні загрози економічних факторів, які полягають у короткостроковості договорів оренди земельних ділянок та перерозподілі земель сільськогосподарського призначення між різними суб'єктами господарювання неринковим способом [3].

На думку науковців до перспектив соціальної сфери щодо розвитку землекористування можна віднести регламентування розмірів приватної

власності на землю; виявлення й узгодження суспільних та приватних інтересів і цілей на різних рівнях управління. У той же час слабкими сторонами є низька купівельна спроможність населення та недостатньо розвинена соціальна інфраструктура. Однак до можливостей впливу соціальних факторів на розвиток земельних відносин можна віднести: залучення громадськості до процесу забезпечення раціонального й ефективного використання земель; створення ефективної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції та соціального забезпечення населення сільських територій; моніторинг та побудова моделей майбутнього стану для виявлення тенденцій і перспектив соціального розвитку тощо.

Не можна залишити поза увагою й екологічні фактори впливу на систему управління земельними ресурсами, основними перевагами яких є наявність екологічних норм і нормативів та здійснення природоохоронних заходів. При цьому недоліками виділяють відсутність стимулюючого впливу системи екологічних стандартів; низьку екологічну ефективність управлінських дій щодо стимулювання вкладення інвестицій в охорону й організацію раціонального використання земель; посилення виснажливого використання сільськогосподарських угідь, розвиток процесів деградації, скорочення обсягів меліорації та площ продуктивних земель. Враховуючи це, можливостями впливу екологічних факторів на розвиток системи землекористування в Україні є контроль за виконанням ґрунтозахисних, меліоративних заходів зі збереженням родючості ґрунтів у системі агроекологічного моніторингу; удосконалення структури земельного фонду, збільшення площі екологостабілізуючих угідь; налагодження та покращення співпраці з міжнародними екологічними фондами; запровадження екологічного страхування тощо. Однак існують і певні загрози, які пов'язані із зниженням родючості ґрунтів внаслідок нераціональної господарської діяльності та негативних природних процесів; порушення екологічної рівноваги у співвідношенні основних видів угідь тощо [3].

Враховуючи можливості та загрози впливу економічних, екологічних та соціальних факторів на систему управління земельними ресурсами, слід звернути увагу на необхідність розробки інструментів і методів здійснення заходів, спрямованих на раціональне землекористування та охорону природно-ресурсної сфери. Тому основними напрямками розвитку системи управління земельними ресурсами в ринкових умовах господарювання для забезпечення соціально-економічного розвитку в Україні мають бути: державна екологічна політика та політика щодо земельних ресурсів; інституціоналізація власності на земельні ресурси та природні ресурси в цілому; організаційна структура управління земельними ресурсами; ціноутворення на земельні ресурси; узгодження суспільних та приватних інтересів; розвиток державно-приватного партнерства.

Список використаних джерел:

1. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш. І. Ібатуллін, О. В. Степенко, О. В. Сакаль [та ін.]. – К, 2012. – 52 с.
2. Степенко О. Управління земельними відносинами в Україні: механізми та напрями розвитку / О. Степенко, О. Сакаль, Н. Третяк // Економіст. – 2014. – № 8. – С. 39 – 43.
3. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання : монографія / за заг. ред. д. е. н., проф., акад. НААН України М. А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 304 с.

ПІСЧАНСЬКА ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

*здобувач кафедри філософії, соціології державного управління
ДРІДУ НАДУ при Президентові України*

ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ» В КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

Недосконалість інститутів публічної політики (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, виборчий процес, політичні партії, представники великого бізнесу, громадянські організації), відсутність злагодженості, узгодженості та ефективності їх спільних дій стримують розвиток суспільства і держави, перетворюючись в умовах криз на дестабілізуючий фактор, що впливає на активізацію деструктивних процесів у соціумі. Останнє підсилюється інституційними змінами державної та політичної влади, перш за все, деформацією самого інституту розподілу влади, низький рівень або взагалі відсутність представлення інтересів різних шарів суспільства, значних соціальних груп у політичних програмах та діях політичних партій, парламенту та уряду держави. Не в останню чергу це обумовлено й низькою політичною і громадською активністю соціальних груп, їх неоднорідністю та розмитістю, невизначеністю основних цілей, інтересів та пріоритетів, що знижує можливості управління суспільним розвитком, оскільки фактично унеможливує чітке визначення основних цілей управлінського процесу, стратегічних орієнтирів державного та політичного управління, які втрачають підтримку з боку громадян, оскільки встановлені без урахування суспільних інтересів цілі не приймаються та не поділяються більшістю.

Публічна політика, в найпростішому сенсі, як її розуміє канадський дослідник М. Аткінсон [1], є вибором влади вживати певний тип дії. Дещо складніше зрозуміти концепцію «не рішення»: тобто, рішення уряду не робити нічого, або не створювати нову програму, або просто залишити status quo. Проте це маюте бути продумані рішення, як, наприклад, рішення не збільшувати податки на додаткове фінансування мистецтва та охорони здоров'я. Той факт, що ми, наприклад, маємо свободу у виборі кольору для малювання інтер'єрів наших будинків, не означає, що це є державною політикою, оскільки уряд ніколи свідомо не вирішував не обмежувати нашого вибору в цьому.

Концептуалізація державної політики, проведена Робертсоном [2], є дещо точнішою, ніж запропонована Аткінсоном. Він визначає державну політику як «набір взаємозв'язаних рішень, прийнятих суб'єктом політики чи їх групою для вибору цілей та засобів їх досягнення в рамках специфічної ситуації, в якій ці рішення мають, в принципі, бути в межах повноважень цих суб'єктів». На відміну від Аткінсона, який визначає державну політику як вибір (який передбачає існування процесу, проте не стверджує цього в явній формі) Робертсон розглядає державну політику як процес. Останній також беззаперечно визнає, що державна політика є «набором взаємозв'язаних рішень». Дуже зрідка влада звертається до проблеми задля одного рішення; більшість політичних питань включають низку рішень, деякі з котрих можуть бути випадковими та непередуманими. Часто різноманітні рішення виробляються різними суб'єктами та інститутами в рамках влади. Робертсон також розвиває погляди Аткінсона, пропонуючи тезу про те, що здатність влади втілити свої рішення також є важливим фактором, що впливає на те, які

саме рішення вона приймає. Він визнає, що існує обмеження для влади, на яку тисне коло альтернатив у політичній сфері, з яких можна вибирати. Внутрішні та зовнішні тиски роблять розробку державної політики та спробу зрозуміти її дійсно складними. Вибір політики владою може бути обмеженим, наприклад, відсутністю ресурсів або міжнародним чи внутрішнім опором певним альтернативам. Робертсон також уводить ідею здійснення державної політики як цілеспрямованої поведінки з боку влади, ідею, що впроваджує стандарт для оцінки державної політики. За цим визначенням, державна політика є рішенням, що приймається владою, яка визначає мету та набір засобів для її досягнення. І навіть не вказуючи на природу цих цілей та залучених засобів, ми маємо метод для оцінки політики, якого бракувало у визначенні Аткинсона [1]. Це включає важливість мети, відповідність мети та засобів та ступінь, до якого засоби врешті решт є успішними чи ні для досягнення мети.

Дослідники підкреслюють, що параметри публічної політики на рівні інституційного забезпечення процесу її вироблення та реалізації визначаються не тільки основними завданнями, вирішення яких покладено на відповідні інституції (забезпечення узгодженості суспільно значимих інтересів усіх верств населення, інститутів громадянського суспільства, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері вирішення найважливіших проблем суспільного розвитку), але й основними напрямками їх практичного досягнення, зокрема, залучення громадян та громадських об'єднань до вироблення та реалізації державної (публічної) політики, підтримка громадських ініціатив, проведення громадської експертизи законодавчих ініціатив та проектів нормативно-правових актів органів виконавчої влади, здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, вироблення рекомендацій органам державної влади у сфері визначення пріоритетів державної підтримки громадських об'єднань, здійснення інформаційної та методичної підтримки інститутів громадянського суспільства.

Останні дослідження в сфері визначення поняття публічної політики зазнали деяких змін у поглядах на сам процес вивчення політики та державного управління взагалі. Так, Річард Сімеон [3] визначив, що розробка політики повинна бути ширше, ніж державне управління. Це навіть більш важливо, щоб врятувати вивчення політики від того, що ми могли б назвати технологією, у якій основна турбота у тому, щоб розробити засоби для надання допомоги офіційним особам, які приймають рішення в певному сенсі. Це також має тенденцію зосередити своє дослідження вузько, пропонуючи кращу політику – політику, яка є більш раціональною, відповідно, економічно ефективною, і так далі – яка буде адміністративно слідувати реформам структури і розвитку нових аналітичних методів. Рендалл Ріплі [3] відрізняє аналіз політики – «поради з вибору альтернатив» – і «теорію політики» – пояснюючи, чому деякі альтернативи вибираються, а інші ні. Якщо ми хочемо зрозуміти публічну політику в цілому, наші дослідження повинні бути міцно вкоренені в останніх точках зору. У пошуках виходу за рамки перспективи державного управління та аналізу політики, кожен з яких є корисним, але обмеженим, необхідно пов'язати вивчення публічної політики з більш традиційними проблемами політичної науки і, зокрема, з трьома найбільш важливими елементами: потужність, конфлікт, і ідеологія.

Згадана ситуація мала місце у розвитку багатьох країн світу, вплинувши на їх досвід у сфері вироблення та реалізації публічної політики, ґрунтуючись

на конкретній теоретико-методологічній платформі. Дослідження в науці поділяються на англосаксонську (американську) та західноєвропейську традицію, відмінності яких полягають у тому, що перша з них ґрунтується на понятті «government», а друга звертається до поєднання концепції публічної сфери, теорії політичних мереж, а також аналізу ролі держави у публічному просторі.

Традиційне для американського розуміння публічної політики як такої політики, що здійснюється державними службовцями та органами державної влади й стосується значної кількості людей, як дій держави та уряду у межах процесу вироблення, прийняття та реалізації загальної стратегії розвитку держави, в практиці європейських країн поступово змінюється, набуваючи нових істотних змістовних характеристик. На відміну від американської практики вироблення та реалізації публічної політики європейська традиція, яка формувалася з урахуванням американського досвіду, ґрунтується на прийнятті ситуації, за якої зростаюча нездатність сучасної держави вирішувати соціальні проблеми населення. Держава нібито усувається від відповідальності за вирішення цих проблем, й перекладає її, з одного боку, на інститути громадянського суспільства, а з іншого – на нейтральну інстанцію – експертів, які виступають від імені науки [4]. Внаслідок цього державне управління як аналог публічної політики в американській практиці змінюється в європейській традиції управління соціальним розвитком суспільства і держави на інтегративну концепцію, за якої публічна політика як сфера регулювання всіх сфер життєдіяльності суспільства розглядається в якості процесу узгодження інтересів при виробленні, прийнятті та реалізації політичних і державно-управлінських рішень на всіх рівнях системи державного управління, узгодження відповідних дій та стратегій.

Таким чином, виявлено відмінність у поглядах на головного суб'єкта публічної сфери, суб'єкта вироблення та реалізації публічної політики у межах американської (суб'єктом є публічна влада, тобто держава) та європейської традиції (плюралістичний підхід до вироблення публічно-політичних рішень, який, за відсутністю головного актора, передбачає паритетну рівність всіх суб'єктів публічної політики) і мають наслідком те, що глобальний рівень реалізації публічних інтересів у суспільстві впливає на вивіщення значення конкретних механізмів та засобів узгодження інтересів.

Зарубіжний досвід визначення основного поняття публічної політики, базуючись на досвіді зарубіжних країн, ураховуючи відмінності та спільні риси в розумінні публічної політики взагалі, на сучасному етапі свідчить про необхідність та важливість замість вирішення питання про суб'єкт впливу на процес прийняття публічно-політичних рішень, питання про головного актора публічної політики звертати увагу на проблему механізмів забезпечення суспільної ефективності публічної політики, вирішення якої потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Policy, Politics and Political Science // Presidential Address Canadian Political Science Association / Michael M. Atkinson // 2013. – June 5 (Victoria, BC).
2. Public Secrets: A Study in the Development of Government Secrecy / Robertson K. G. // American Political Science Review. – 1983. – Vol. 77. – Issue 01/March.
3. A Guide To Policy Development / Report Prepared By Marianne Farag, Principal // Office of the Auditor General MANITOBA / January. – 2003. –

САВЧУК ЛЮБОВ СЕРГІЙВНА

аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ МОЛОДІЖНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Німецький філософ і соціолог Юрген Габермас, погляди якого вплинули на студентський рух у багатьох країнах Заходу в 60-70 рр. XX ст., описуючи структуральне перетворення суспільної сфери, зауважив: «На зміну громадськості, яка представляє собою приватних осіб, прийшла спільність людей, які об'єдналися в організації. Тільки вони в сучасних умовах здатні рішуче брати участь у процесі суспільної комунікації, використовуючи внутрішньопартійні і внутрісоюзні канали, на їх основі практично втілювати комунікацію між державою та суспільством» [3, с. 102].

Європейський досвід розвитку молодіжного парламентаризму умовно можна розділити на два періоди: до 1992 року та після нього. Для першого періоду (до 1992 р.) характерний «точковий» розвиток молодіжного парламентаризму в різних країнах Євросоюзу та робота міжнародного органу – Молодіжної міжнародної палати [4, с. 59; 6]. Крім того, у 1987 р. був створений Європейський молодіжний парламент – одна з найбільших європейських платформ з політичної освіти та ведення дебатів, обміну ідеями та міжкультурних зустрічей молоді. Європейський молодіжний парламент складається з мережі 37 національних об'єднань і організацій, в яких тисячі молодих людей активно працюють на громадських засадах. Цілями Європейського молодіжного парламенту є, насамперед: мотивація молоді до дискусій щодо європейського розвитку; сприяння становленню активної демократичної позиції та формуванню свідомості стосовно європейської політики; організація реального форуму, відмінного від рольових ігор-модельовань, в рамках якого молоді європейці можуть висловлювати свої ідеї та пропозиції [1; 5].

Для другого періоду (після 1992 р. і по сьогодні) є характерним інтенсивний розвиток молодіжних парламентських структур як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, міждержавних зв'язків між молодіжними парламентськими структурами, сплеск молодіжного парламентаризму в країнах так званого транзитного типу, які лише перебувають у процесі демократизації [4, с. 43].

Початок другого періоду пов'язують з прийняттям Європейської хартії про участь молоді в житті муніципальних та регіональних утворень. Даний документ був розроблений і схвалений Конгресом місцевих і регіональних влад Європи в 1992 р., а в 2003 р. Хартія була переглянута та значно доповнена. Один з головних принципів Хартії полягає в тому, що всі сфери політики повинні мати молодіжну частину. Остання глава Хартії присвячена організаційній участі молодих людей в місцевих і регіональних справах. Підкреслюється необхідність наявності «постійних представницьких структур, таких, як молодіжні ради, молодіжні парламенти або молодіжний

форум. Подібні структури мають «надати молодим людям можливості формулювати пропозиції для місцевих і регіональних властей, сприяти участі молодих людей в інших консультативних органах місцевих і регіональних органів влади» [2, с. 26].

Хоча, автори Хартії не акцентували увагу на відмінностях між молодіжною радою, молодіжним парламентом чи молодіжним форумом, назвавши їх механізмом, що дозволяє забезпечити участь молоді в прийнятті рішень, але, що важливо, Хартія починає розглядати молодіжний парламентаризм як форму молодіжної участі, закладаючи в це ключове значення.

Важливим етапом становлення молодіжного парламентаризму в Європейському Союзі є створення у 1996 р. пан'європейської асоціації міжнародних молодіжних організацій та національних рад молоді країн Європи – Європейський Молодіжний Форум – до цього року Форум існував в іншому форматі: з 1978 як Рада Європейського національного комітету у справах молоді та Європейське координаційне бюро з міжнародним молодіжним організаціям. Наразі Європейський молодіжний форум – це самостійне об'єднання понад 90 національних молодіжних рад та міжнародних неурядових молодіжних організацій. Вони, в свою чергу, є «зонтичними» об'єднаннями молодіжних організацій [7].

Європейський молодіжний форум охоплює кілька десятків мільйонів молодих людей з усієї Європи, які об'єдналися задля представлення своїх спільних інтересів. Основною метою Форуму є полегшення процесу участі молоді через створення стабільних і незалежних молодіжних організацій на національному та міжнародному рівні, а також посилення участі молоді та молодіжних організацій в житті суспільства та в процесах прийняття рішень.

У 2007 р. з ініціативи Міністерство закордонних справ Німеччини, створено перший Євро-Середземноморський молодіжний парламент. Метою була визначена необхідність вивчення форм проведення парламентських дискусій та обговорення вимог «завтрашнього дня», незалежно від культурних чи національних бар'єрів. Близько ста учасників із 38 країн були присутні на першому засіданні Євро-Середземноморського молодіжного парламенту, заклавши тим самим основи Євро-Середземноморського співробітництва [1].

Загалом, на 2007 рік, інститути молодіжного парламентаризму функціонували в усіх країнах-членах Європейського Союзу. Наприклад, у Великобританії відбувся інтенсивний розвиток молодіжного парламентаризму на рівні конкретних територій: Молодіжний парламент Шотландії (створений в 1999 р. з метою представлення та захисту інтересів прав молоді на місцевому рівні, підтримується Парламентом Шотландії); Дитячо-молодіжна парламентська асамблея Уельсу (основна мета – захист прав дітей та молоді Уельсу, представлення їх інтересів в Урядовій асамблеї Уельсу, участь у прийнятті рішень на місцевому рівні); Молодіжний парламент Сполученого королівства Великобританії (створений в 2001 р. як громадська організація, основна мета якої – захист прав молоді, залучення молоді до прийняття рішень на національному рівні). В Німеччині Молодіжний парламент складається з 70 делегатів, які збираються раз на рік та працюють в чотирьох робочих групах з міжнародної політичної стратегії, проблем навколишнього середовища, проблем освіти, внутрішньої політики. А в Польщі Молодіжний парламент формується з числа активістів студентських організацій (всього 400 членів парламенту, з них 17 осіб входять до президії.) [4, с. 46 – 47].

Отже, досвід Європейського Союзу показує, що партнерство державних органів та молодих громадян увійшло в практику державної молодіжної політики всіх країн-членів ЄС, а інститути молодіжного парламентаризму засновані на історичному досвіді роботи держави з молоддю, кращих традиціях формування соціальних механізмів представництва та захисту прав і законних інтересів молодого покоління.

В результаті діяльності молодіжних парламентських структур підвищується громадська активність молоді та її політична соціалізація, зміцнюється взаємодія органів влади та молодих громадян як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях. Як суспільний інститут, молодіжний парламентаризм формує замовлення державі від молоді з питань реалізації державної політики стосовно молоді, що є прикладом залучення громадянського суспільства в діалог з державою; виступає провідником демократії, культури громадянського суспільства та парламентаризму в молодіжному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Европейский молодежный парламент (ЕМП): 20 лет просветительской работы для политического участия / Р. Сиил, Ф. Й. Шарфф. – Режим доступа : www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources.
2. Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні (21 травня 2003 р.). – Режим доступу : www.eucharter.pedagog.org.ua/file/charter/eu_charter_ukr.pdf.
3. Косенко Д. В. Рационализация политической власти демократических обществ в теории коммуникативного действия Юргена Хабермаса / Д. В. Косенко // Вестник Российского университета дружбы народов: Серия политология. – М. : ИПК РУДН, 2013. – Вып. 4. – С. 98 – 106.
4. Пастухова Л. С. Молодежный парламентаризм как фактор развития гражданского общества : дис.. канд. полит. наук : 23.00.02 / Пастухова Лариса Сергеевна – М., 2007. – 216 с.
5. Ян Диевр. Политика в отношении молодежи и коммунального образования во Франции / Диевр Ян. – Режим доступа : www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Forum21.
6. Junior Chamber International. – Access mode : www.jci.cc.
7. European Youth Forum. – Access mode : www.youthforum.org.

САДОВСКАЯ ВИКТОРИЯ АНДРЕЕВНА

студентка 4 курса Государственного института управления и социальных технологий Белорусского государственного университета

БРЕНДБУК КАК ЭЛЕМЕНТ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ КОМПАНИИ

Создание фирменного стиля компании все больше находит, понимая у руководителей. Узнаваемость фирменного стиля, цвета, символика, логотип реально приносит прибыль. Чтобы потребитель выбирал продукт или услугу именно вашей компании необходимо полностью проработать все элементы фирменного стиля, описать технику продвижения на рынок, целевую аудиторию и, определить, как, где и когда его продавать. Именно для этого и нужна разработка брендбука.

В узком «дизайнерском» смысле этого слова, брендбук – это

иллюстрации и образцы элементов фирменного стиля компании [1]. Если дословно перевести с английского это слово, то можно увидеть, что брендбук – «книга бренда». Поэтому термину «брендбук» лучше дать более развернутое определение.

Брендбук:

- это «книга» фирмы, которая является частью документооборота компании;
- это инструмент, позволяющий решить большое количество задач: от выбора корпоративного имиджа до выстраивания отношений с торговой сетью;
- основа всех видов, способов и сюжетов позиционирования компании во внешней среде [2].

Трудным творческим процессом является создание брендбука, на который может уйти несколько месяцев, а иногда несколько дней. Создать отличный брендбук сможет почти каждый. Самым главным требованием является, понимание и знание своей услуги или продукта. Он может состоять из сотни страниц, однако существуют компании, брендбук, которых не доходит и до десяти страниц. Определять содержание, состав, основные разделы должны сами руководители компании. Основными элементами, без которых не обходится ни один брендбук являются: история, принципы, ценности и концепция; характеристика ЦА; фирменный стиль – фирменные цвета, логотип, во всех его проявлениях, шрифты, деловая документация; концепция продвижения (рекламный образ, сюжет, макеты всех видов рекламы и рекламной продукции); примеры готовых материалов и шаблоны дизайна; концепция внутри коммуникационной деятельности; дизайн и разработка сайта и его элементов; варианты оформления торговых площадей, отделений, указателей; варианты визуализации бренда в сувенирной продукции.

Брендбук создается в первую очередь для сотрудников самой компании и рекламных агентств. Это должна быть настольная книга всех, кто непосредственно работает с данным брендом. В связи с этим брендбук выполняет ряд задач.

1. Позволяет четко понимать бренд.
2. Позволяет правильно и уместно использовать фирменный стиль.
3. Внедряет стандарты фирменного стиля во всей компании и повышение внутрикорпоративной культуры.
4. Объединяет все внешние коммуникации компании, чтобы потребитель, сталкиваясь с различными продуктами или носителями фирменного стиля, мог узнать вашу компанию или бренд.
5. Упрощает систему оформления точек реализации и систему производства рекламной продукции на местах продаж.
6. Помогает торговым представителям стандартизировать визуальное представление бренда, а значит, улучшить и повысить узнаваемость марки [3].

Самыми яркими мировыми примерами внедрения и распространения брендбука являются такие мировые лидеры, как Nike, McDonald's, MTrading (основатель Forex в Республике Беларусь), Apple, Nasa и другие известнейшие компании, на которые нужно опираться и равняться, при создании своего брендбука.

Самым выдающимся примером брендбука во всем мире является брендбук компании Coca-Cola, которая создала свой первый брендбук к 125-

летию своей компании. В нем четко изложена полная история создания бренда, его ценности и философия. Так же в нем собраны все самые необычные логотипы компании, которые когда-либо создавались для различных праздников или мероприятия, где Coca-Cola выступала спонсором. Так же, в брендбуке компании собраны главные визуальные элементы бренда, слоганы, основные термины, используемые в компании, примеры оформления плакатов наружной рекламы, фирменных машин и пунктов для продаж напитка [4].

В Республике Беларусь внедрение брендбука в компании находится только на стадии развития. Очень маленький процент компаний и фирм имеет свой личный полноценный брендбук. В число таких компаний входят: авиакомпания Belavia, сеть магазинов «Евроопт», страховая компания Белгосстрах.

Однако хотелось бы рассмотреть создание белорусских брендбук на примере брендбука Белорусского Государственного Университета.

В октябре 2015 года ведущий ВУЗ Республики Беларусь обзавелся сводом правил использования своей символики, по-научному говоря брендбуком. Данный брендбук состоит из 25 страниц. В него входит 8 разделов:

- герб;
- логотип;
- логотипы факультетов;
- фирменные цвета;
- фирменный шрифт;
- фирменный элемент/знак;
- паттерн;
- полиграфическая/сувенирная продукция [5].

В нем четко указано, что фирменными цветами БГУ являются: тёмно-синий, синий, светло-синий, голубой, охра. Фирменный шрифт – Helvetica_Light-Normal. Так же в нем сказано, что «голубое поле щита (речь о гербе) является символом небесной чистоты, символом науки и учёности», а «серебристое свечение цветка папоротника олицетворяет стремление человека к счастью, добру, познанию истины и вечную молодость» [5].

Однако данный брендбук это больше гайдлайн, так как в нем говорится только о визуализации БГУ как бренда, но ни слова о миссии, истории, целях и других ключевых составляющих брендбука. Эта ошибка очень распространена. Очень часто во всем мире путают понятия гайдлайна и брендбука, потому как эти понятия почти схожи. Однако гайдлайн это руководство по использованию только визуальных элементов фирменного стиля. В нем не содержится ни цели, ни миссии компании. В связи с этим при изготовлении и создании брендбука больше внимания стоит уделить постановке четких целей, задач, миссий и, конечно же, изучить историю «жизни» компании для, которой создаётся «книга» бренда.

Брендбук незаменимый документ товарооборота компании, который должен принимать участие во всех переговорах с партнерами, при организации различных мероприятий, при продвижении товара и, конечно же, при презентации самой компании. Этот документ помогает четко и грамотно выстроить взаимосвязь с партнерами.

Брендбук – это лицо компании, история её существования и настольная книга каждого сотрудника компании. Правильно выстроив и создав этот

документ можно добиться не только понимания у партнеров, но и можно занять лидирующие позиции на рынке среди конкурентов.

Список использованной литературы:

1. Современный взгляд на брендбук компании. – Режим доступа : www.wearymax.ru/webmasters/brandbook.
2. Исмагилова Е. Гайдлайн и брендбук: создание и примеры / Е. Исмагилова. – Режим доступа : www.pressfoto.ru/blog/guideline-and-brand-book-creation-and-examples/.
3. Брендбук от А до Я. – Режим доступа : www.wearymax.ru.
4. Официальный сайт компании Coca-Cola. – Режим доступа : www.coca-cola.by.
5. Официальный сайт Белорусского Государственного Университета. – Режим доступа : www.bs.u.by/Cache/Page/682543.pdf.

СОРОКА ЕЛЕНА АЛЕКСАНДРОВНА

студентка 5 курса факультета управления

Академии управления при Президенте Республики Беларусь

**ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИНТЕГРАЦИИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В
ЕВРОПЕЙСКУЮ ТРАНСПОРТНУЮ СИСТЕМУ**

В настоящее время состояние транспортно-логистической системы страны говорит об уровне ее развития и зачастую является определяющим фактором у зарубежных партнеров при выборе площадки для вложения инвестиций. Чтобы логистическая система работала эффективно, необходимо не только понимание, как она должна функционировать в теории. Нужны определенные технические средства, составляющие инфраструктуру логистики, взаимосвязи которых создают логистическую систему и, конечно, не малые денежные средства.

Общей тенденцией развития мировой и европейской логистики является постепенное соединение национальных транспортных систем в общемировую систему распределения товаров и услуг. В этих условиях доставлять грузы стремятся преимущественно по варианту «от двери до двери» в режиме «точно в срок». Мировой опыт свидетельствует, что без развитой сети транспортно-логистических предприятий различных форм собственности сформировать полноценный рынок транспортных услуг и обеспечить высокое качество обслуживания невозможно.

Беларусь имеет большой транзитный потенциал благодаря своему географическому положению. Страна находится на перекрестке основных транспортных маршрутов и является буферным элементом в торговле между странами ЕС и Россией. Транспортная инфраструктура Беларуси представлена широкой сетью автомобильных, железных дорог и воздушных трасс. Магистралы, которые ведут через страну, являются важнейшим элементом европейской транспортной системы: Беларусь протекают 2 трансъевропейских транспортных коридора. По сути, наша республика – наиболее оптимальное связующее звено между странами СНГ (прежде всего Россией) и странами ЕС, что может быть выгодно использовано зарубежными компаниями при размещении у нас своих производственных, логистических и сбытовых подразделений. Однако нужно учитывать взаимосвязи с внешними обстоятельствами, экономической ситуацией в Европейском союзе,

непростым формированием отношений в ЕЭП, глобальными тенденциями распределения рынка услуг и капитала. Пока сказать, что в нашей стране наблюдается чрезмерная конкуренция в сфере логистики нельзя, в Литве, например, на 1 тыс. кв. м площадей логистических центров приходится 2,8 транспортного экспедитора или логиста, в Беларуси же на такой площадке оперируют 0,35 человека [1, с. 134].

Главным критерием успеха современного логистического бизнеса является комплексность. Помимо транспортировки, хранения, складского обслуживания, наиболее перспективным для экономики государства является оказание услуг по комплексному обеспечению логистики, включая закупку, таможенное оформление, сбыт, финансирование, информационное обеспечение, организацию и обслуживание цепочек поставок, контрактную работу по ВЭД, управленческий и организационный консалтинг. По данным Европейской логистической ассоциации, предоставление соответствующими компаниями комплексности услуг достигает в Европе 73 %. В тоже время, как показал анализ первых сертификаций логистических центров, в Беларуси этот показатель едва ли достигает 25 % [2, с. 20].

Принятые в Беларуси стандарты, касающиеся транспортной логистики, базируются на применении лучших мировых практик в области логистической деятельности. Вместе с тем пока приходится констатировать, что совокупность работ, выполняемых в различных логистических центрах в Европе и функционирующих в нашей республике, разнятся. Например, в белорусском логистическом центре можно выполнять только примерно 60 функций из более чем 770, существующих в логистическом процессе. Такая тенденция говорит о некоторых особенностях ведения национального бизнеса. В частности, собственники ТЛЦ, прежде всего, преследуют цель скорейшего возврата финансовых вложений (в условиях высоких процентных ставок на кредиты в больших инвестиционных рисков), соответственно, обращаются к более высокомаржинальным услугам, нежели к использованию долгосрочных программных продуктов. Случается, что на этапе планирования строительства логистических центров допускаются стратегические ошибки, в том числе и в выборе специализации. Например, при строительстве транспортно-логистического центра «БелВингесЛогистик» (группа компаний Bit-Union в поселке Раков) не было учтено отсутствие подъездных железнодорожных путей, что в свою очередь сузило возможность маневра (при монотранспортном обслуживании эффект на 35-50 % ниже, чем при интер- и мультимодальности) в условиях изменения конъюнктуры цен на услуги. Не до конца был продуман вопрос с функционированием таможенных структур в логистическом центре из-за дороговизны и сложности в подключении к оптоволоконным линиям, доставки персонала.

Эффективное использование транзитных возможностей позволяет любому государству завоевать не только положительный имидж на международном рынке транспортных услуг, но и приносит в бюджет государства значительные доходы. Оценивая грузопотоки между странами ЕС и странами Таможенного союза через Беларусь, можно смело говорить, что есть положительная тенденция в сторону увеличения их объемов. Это стало результатом проводимой в Таможенном союзе работы по совершенствованию законодательства, созданию современной инфраструктуры, внедрению новых систем документооборота, упрощению некоторых административных процедур. Свои плоды начинает приносить реализация программы развития логистической системы 2015 года. В рамках этой программы введен в

експлуатацію ТЛЦ «Минск-Белтаможсервіс-2», який є першим мультимодальним терміналом підприємства. Тут можна переливати, консолідувати і дробити товарні партії, що разом з наявністю значительних складських площ дозволяє вистраивати логістичні ланцюжки, при яких центр є як перевалочним пунктом при русі товарів між ЄС і країнами Тогового союзу, так і місцем обробки і розподілу товарів всередині країни.

Таким чином, слід зауважити, що логістичний сектор в Республіці Білорусь формуються не так динамічно, як хотілось б. Однак використання досвіду провідних європейських держав, таких як Німеччина, Франція, Голландія, дозволить уникнути багатьох помилок і зекономити часові і фінансові ресурси. вигідне географічне положення країни і вживані державою заходи по розвитку і вдосконаленню транспорту дозволять забезпечити комплекс транспортних послуг вищої якості, збільшити транзитні вантажопотоки через територію Білорусі, а також сприяти інтеграції Республіки Білорусь в європейську транспортну систему.

Список використаної літератури:

1. Мельников В. П. Логістика / В. П. Мельников, А. Г. Схирладзе, А. К. Антоноук. – М. : Юрайт, 2014. – 288 с.
2. Марков А. От склада – к комплексу послуг / А. Марков // Транспортний вестник. – 2014. – № 50. – С. 20 – 22.

СУХЕНКО ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

*аспірант кафедри державної політики та суспільного розвитку
НАДУ при Президентіві України*

ПОНЯТТЯ ТА ТИПИ СУЧАСНИХ ПОЛІТИКО-АДМІНІСТРАТИВНИХ СИСТЕМ

Поняття та типи політико-адміністративних систем є предметом багатьох досліджень, які пов'язані з сферою відносин як між громадянським суспільством та державою, так і між гілками державної влади. Аналіз сучасних підходів до визначення політико-адміністративної системи, структури та функцій необхідно розпочати з розгляду таких понять як «політична система» та «адміністративна система».

Поняття «політична система» об'єднує в собі взаємовідносини між державними та недержавними інститутами, політичними суб'єктами, пов'язаними з діяльністю державної влади. Іншими словами, це комплекс відносин між суспільством і державою, який включає організацію політичної влади та характеризує політичні процеси, такі як інституціоналізацію влади, політичну участь тощо. Визначальним в даному питанні є тип політичної системи – залежно від політичного режиму – тоталітарний, авторитарний чи демократичний. На організацію політичної системи впливає рівень розвитку громадянського суспільства, тип політичної культури, сформованість політичних еліт, диференціація політичних ролей та ін.

Не менш важливе місце в системі державного управління займає адміністративна складова. Під адміністративною системою держави ми розглядаємо певну сукупність стійких взаємозв'язків між діяльністю органів державної влади в процесі виконання управлінських рішень. Тобто

адміністративна (бюрократична) діяльність є технічною та інструментальною складовою здійснення політики і є практичною організацією виконання законів та інших нормативно-правових актів.

Як бачимо, сфери діяльності політики та адміністрації відрізняються. Політична складова розробляє політичний курс держави, а адміністративна його реалізує. Разом вони утворюють політико-адміністративну систему, сутність якої є дещо специфічною.

Функціонування політико-адміністративної системи залежить від співвідношення політичного і адміністративного управління. Особливо важливим є виділення політичної та управлінської еліти. Політична еліта — самостійна, вища, відносно привілейована група людей, з певними соціальними та політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї [2]. Адміністративна еліта — вищий прошарок державних службовців: чиновники міністерств, департаментів та інших державних органів [3].

У науці існують різні підходи до визначення політико-адміністративних систем, так, наприклад, на думку Антановича М., це система реалізації політичних рішень, де здійснюється організація (політичне адміністрування) процесу вирішення соціально значущих проблем та надання послуг населенню [1]. За його словами, політико-адміністративна система покликана зафіксувати проблему співвідношення політики та адміністрування, а також відобразити процес виконання політичних рішень як реакцію на певну суспільну проблему.

Ще одне визначення поняття «політико-адміністративна система» знаходимо у Комаровського В. та Сморгунова Л. Згідно їх тверджень, політико-адміністративна система — це сукупність усталених зв'язків і відносин всередині виконавчої влади, між виконавчою та іншими гілками влади в їх динамічній взаємодії з інститутами громадянського суспільства [4, с. 36].

Ми пропонуємо власне визначення політико-адміністративної системи як складної та впорядкованої системи відносин між політичним керівництвом та органами виконавчої влади в процесі вироблення та реалізації державно-управлінських рішень щодо забезпечення суспільних потреб. Дана система визначається рівнем політизації державної служби, участі адміністративної складової в процесі вироблення політики; політичною орієнтацією державного апарату; «взаємопроникненням» політичної та адміністративної еліт, рівнем розвитку громадянського суспільства та його участю у державній політиці тощо.

Політико-адміністративна система має свою класифікацію за різними критеріями. Двома базовими критеріями є форма державного устрою (унітарна держава, федерація та конфедерація) та форма державного правління (парламентські, президентські, змішані республіки, монархії). Згідно них визначається рівень та характер взаємодії між елементами політико-адміністративної системи.

Моделі політико-адміністративних систем можна розрізнити відповідно до груп країн, які об'єднались внаслідок схожих політичних, культурних та інших традицій. Це такі моделі, як англосаксонська, модель Північноєвропейських країн, модель «наполеонівських» країн, модель «німецьких» країн.

Аналіз сучасних типів політико-адміністративних систем показує, що

серед вчених немає єдиної думки щодо певної кількості та алгоритму виділення таких типів. Так, наприклад, Геблер Т. і Осборн Д. виділяють антрепренерський тип політико-адміністративної системи. У своїй книзі «Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector» вони звертають увагу на деякі принципи такого типу політико-адміністративної системи:

- управління в руках суспільних інститутів, яке відділяє сферу послуг від бюрократії;
- залучення конкуренції до сфери надання послуг, що покращує якість та прибутковість державних служб;
- запровадження управління, орієнтоване на ціль, через зміну організації, орієнтовану на правила;
- управління, орієнтоване на результат (спонсорування результатів, а не вкладів);
- управління, орієнтоване на споживача, а не на бюрократичний апарат;
- підприємницьке управління, що робить наголос на прибуток, а не на витрати [5].

Також нерідко виділяють сучасні типи політико-адміністративної системи відповідно до трьох концепцій управління, що сформувалися в західній науці: Public Administration (традиційне державне управління, яке базується на ідеях М. Вебера), New Public Management (Новий державний менеджмент – П. Аукоін, А. Даншир, К. Людер, Ф. Наскольд та ін.) та New Public Governance (Нове публічне врядування – Д. Осборн, Р. Маквайд, Дж. Бекер, С. Борін та ін.).

Політико-адміністративна система типу Public Administration характеризується високим рівнем бюрократії, де державні службовці чітко дотримуються правил і наказів керівництва і де їхня діяльність заснована виключно на професійних знаннях та вміннях. Згодом така модель в багатьох країнах світу зазнала критики, переважно з боку громадянського суспільства. Це відбувалося внаслідок зростання недовіри до органів влади та збільшення вимог до їх діяльності. Виникла потреба в запровадженні нових механізмів в управлінні.

Внаслідок цього з'являється нова концепція – New Public Management. Основна її ідея в тому, що держава є активним економічним гравцем і надає послуги громадянам в умовах ринкової конкуренції. Разом з цим, було запроваджено цілий ряд нових принципів: орієнтація на потреби громадян та на результат, інновації в стратегічному плануванні, децентралізація влади, збільшення ролі органів місцевого самоврядування тощо.

Але незважаючи на значні позитивні зміни, такий тип політико-адміністративної системи має свої недолки. Основний з них – це коли громадяни стають клієнтами, відповідно отримання послуг від держави здійснюється на основі платоспроможності [6].

Тож на зміну концепції New Public Management, з'являється нова – New Public Governance, ключовими принципами якої є запровадження діалогу між державою та приватними суб'єктами, розширення форм громадянської активності, що виходять за рамки вузьких інтересів окремих груп людей. При цьому збереглися всі позитивні напрацювання двох попередніх концепцій.

Запровадження концепції New Public Governance передбачає не лише збільшення участі громадян у державно-управлінських справах, а й

мобілізація приватних ресурсів, енергії та ідеї заради спільного формування громадського управління та контролю [7, с. 18]. Разом з цим, управлінський процес характеризується співпрацею, а не конкуренцією, і покликаний вирішувати складні проблеми. У той час як New Public Management спрямований на створення ефективних, конкуруючих суб'єктів управління, нова концепція дозволяє співпрацювати державним органам влади на різних рівнях і сприяти взаємодії між державними та приватними зацікавленими сторонами за допомогою формування комунікаційних мереж та партнерства.

Список використаних джерел:

1. Антанович М. Политико-административные отношения в процессе государственного управления / М. Антанович // Государственное управление в XXI веке: традиции и инновации : материалы 5-ой ежегодной междунар. конф. факультета государственного управления МГУ им. Ломоносова. – М. : МГУ, 2007. – Ч. 1. – С. 822 – 826.
2. Ващенко К. Політологія для вчителя / К. Ващенко, В. Корнієнко. – Режим доступу : www.posibnyky.vntu.edu.ua/politolog/141.htm.
3. Причини елітизму. Функції і типи еліт. – Режим доступу : www.ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/part5/1202.htm.
4. Политико-административное управление / под общ. ред. Комаровського В., Сморгунова Л. – М. : РАГС, 2004. – 496 с.
5. Osborne D. Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector / D. Osborne, T. Gaebler. – PLUME. 1992.
6. Козлов К. Розвиток публічного врядування в умовах еволюції політико-адміністративних систем. – Режим доступу : www.kbuara.kharkov.ua.
7. Torfing J. What's in a name ? Grasping New Public Governance as a Political-administrative system / J. Torfing. – Access mode : www.ecpr.eu/filestore/paperproposal.

УЗДЕНОВА ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики
НАДУ при Президентові України*

ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Враховуючи сучасний стан гуманітарної політики в Україні важливе місце посідає мовна ситуація, оскільки у суспільствах, де співіснують дві й більше мов, державне регулювання мовних відносин виступає неодмінним складником внутрішньополітичного життя. Адже, з одного боку, ситуація дво- та багатомовності вимагає регулювання мовних процесів, регламентування статусів мов та сфер їхнього функціонування, забезпечення гарантій збереження мов та дотримання прав їхніх носіїв – тобто державної політики. З іншого боку, співіснування мов пов'язане з питаннями ідентичності (групової та індивідуальної), настановами та уявленнями щодо мов, втратою та набуттям мов, а також потребою захисту своїх прав носіями різних мов.

В Україні, де мешкають носії понад 130 мов, але лише дві мови – українська та російська – визначають характер мовної ситуації на всій території держави, мовні проблеми відіграють велику роль для суспільства.

Аналізуючи сучасний стан мовної ситуації в Україні необхідно

зазначити, що відповідно до Конституції України: державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, дбає про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців за етнічним походженням, які проживають за межами України і не є громадянами України.

Незважаючи на закріплені норми, з кожним роком мовна ситуація в Україні погіршується, це спричинене, насамперед, довготривалим конфліктом між двома літературними мовами – українською та російською.

Важливість мовного питання для України визначається ще й наявністю змішаного українсько-російського мовлення, так званого суржика, а також білінгвізму.

Білінгвізм у закордонних джерелах – це володіння двома мовами. У багатьох словниках поняття двомовності, багатомовності, мультилінгвізму, полілінгвізму визначаються як тотожні й означають використання декілька мов, кожна з яких вибирається в межах визначеної соціальної спільності (перш за все, держави); використання індивідумом (групою людей) декількох мов, кожна з яких вибирається в залежності від конкретної комунікативної ситуації [6, с. 215].

Аналізуючи сучасну мовну ситуацію варто зазначити, що особливо негативний вплив справила збройна агресія Росії проти України. На сьогодні ми спостерігаємо всебічний вплив на вільний розвиток та функціонування української мови.

Щороку збільшується обсяг «тіньового» книжкового ринку, частка реалізації книжкової продукції російських видавців перевищує 90 %. Також відбувається гальмування розвитку мережі розповсюдження україномовної книги, адже більшість мереж мають у своїй основі російський капітал та практично не працюють з українськими видавцями.

Значне зниження уживання української мови спостерігається і у ЗМІ. Так за даними Книжкової палати України у 2014 році сумарний тираж україномовних газет становив близько 29,5 % від загального тиражу всієї преси. Проте падіння частки україномовних газет відбувається ще й у зв'язку із падінням загальної кількості тиражів. Натомість показники тиражу газет російською мовою у 2014 року відносно 2013 року покращилися з 64,3 % – (2013 р.) до 66 % – (2014 р.).

Особливу небезпеку становить маніпулювання суспільною свідомістю за допомогою телемедійного простору – збільшення російських кінофільмів, низькопробних російських та українських російськомовних телешоу, зменшення україномовного ефіру.

Тому можемо констатувати, що в ефірі українських телеканалів російська мова домінує. Це означає, що телебачення продовжує бути одним з потужних інструментів русифікації українців. Через екрани телевізорів мільйонам людей нав'язується російська мова і підтримується заниження статусу української.

Водночас відбувається процес знищення державного радіо. За даними

Моніторингу 5 найрейтинговіших радіостанцій у будень з 16 до 20 години із 20 сумарних годин лише 271 хвилину становили програми та пісні українською мовою (22,6 % ефірного часу), двомовні програми – 364 хвилини, пісні та програми російською мовою – 311 хвилин.

Враховуючи мовну ситуацію, що склалася в Україні, держава має докласти зусиль для розвитку власної кінопродукції, книговидавництва,

забезпечити повноцінне та якісне функціонування українського радіо. Адже у «Стратегії реформ – 2020» вироблення національного інформаційного продукту є пріоритетним.

Безсумнівно, розуміючи делікатність мовного питання, необхідно виважено підходити до завдань регулювання мовних відносин, правового забезпечення вільного розвитку державної мови та мов національних меншин, що проживають на території України.

На сьогодні, спостерігаючи мовну ситуацію, органи державної влади та місцевого самоврядування мають посилювати статус державної української мови.

Основні завдання, які стоять перед ними, мають сприяти:

- забезпеченню додержання норм статті 10 Конституції України та законодавства про мови;

- утвердженню української мови як державної в усіх сферах суспільного життя в російськомовних регіонах України, а також під час здійснення посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування представницьких функцій у міжнародному спілкуванні;

- посиленню функції державної мови як об'єднувачого і консолідаційного чинників в українському суспільстві, засобу зміцнення державної єдності України;

- підвищенню мовної культури населення;

- зміцненню «престижу» державної мови;

- захисту мовно-культурного та мовно-інформаційного простору України;

- забезпеченню бібліотек якісною українською літературою, насамперед, художньою та історичною;

- підтримці україномовного радіо;

- відновленню трансляції вітчизняних медіа;

- поширенню у ЗМК правдивої україномовної інформації;

- блокуванню роботи пропагандистських медіа;

- налагодженню двосторонньої комунікації «влада-народ», «народ-влада»;

- виробленню державної ідеології з метою згуртування та знаходження спільних духовних цінностей населення;

- збільшенню державних видатків на фінансування бібліотек для поновлення та оновлення україномовних фондів.

Пріоритетами у реалізації державної мовної політики мають бути:

- створення системи дієвого контролю за додержанням законодавства про мови та механізму його здійснення;

- удосконалення інституціонального забезпечення реалізації державної мовної політики, виховання української мовної свідомості та національної гідності;

- вироблення дієвих механізмів захисту української мови та мов національних менших України від будь-яких проявів публічного приниження чи зневажання;

- моніторинг мовної ситуації в Україні, висвітлення актуальних проблем державної мовної політики в засобах масової інформації.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний огляд «Становище української мови в Україні у 2014-15

роках», оприлюднений рухом «Простір свободи». – Режим доступу : www.dobrovol.org/article/334.

2. Державна політика в соціогуманітарній сфері : навч. посіб. / В. П. Трощинський, П. К. Ситнік, В. А. Скуратівський [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна, А. О. Чемериса, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка, О. Л. Приходько, Л. О. Воронько. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 96 с.

3. Євтух В. Б. Етнонаціональна структура українського суспільства : довід. / В. Б. Євтух, В. П. Трощинський, К. Ю. Галушко, К. О. Чернова ; Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ф-т соціол. та психології. – К. : Наук. думка, 2004. – 344 с.

4. Про засади державної мовної політики : закон України від 3 лип. 2012 р. № 5029-VI. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws.

5. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws.

6. Нестеренко Л. До засадничих принципів реформування української національної школи / Л. Нестеренко // Україна, українці, українознавство у ХХ ст. в джерелах і документах. – К., 1999. – 217 с.

ХМАРА КОСТЯНТИН ВАСИЛЬОВИЧ

*аспірант кафедри менеджменту та управління проектами
ДРІДУ НАДУ при Президентові України*

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

В умовах реформування адміністративно-територіального устрою в Україні постає питання ефективного менеджменту територій. Територія не є лише пасивним елементом, який «вибирають» потенційні споживачі благ і послуг території. Органи місцевої влади (далі ОМС) повинні повністю відмовитися від старих неефективних методів управління й залучати все більше нових практик.

Кожна територіальна одиниця вже на етапі формування об'єднаних громад має визначити пріоритети розвитку і ресурси, аби забезпечити максимальну самодостатність і конкурентоздатність територіального об'єднання.

Аналіз ресурсів, перспектив розвитку тих, чи інших видів діяльності, дозволяє ділові стратегії розвитку територій.

Розвиток територій передбачає інші, не суто комерційні концепції розвитку. Можна виділити 3 ділових стратегій території для підвищення соціально-економічного розвитку території – це «портфельна» стратегія, стратегія зростання і конкурентна стратегія. Розглянемо їх докладніше.

1. «Портфельна» стратегія – вибір пріоритетних напрямків діяльності.

У рамках цієї стратегії територія розглядається, як багатопрофільна компанія з різними видами діяльності, це – модель управління ресурсами на основі вибору господарських напрямків діяльності. Ресурси розподіляються між різними видами діяльності з максимальною ефективністю, при цьому і кожен вид діяльності має різний рівень прибутковості на різних стадіях свого життєвого циклу, тому формується портфель діяльності із їх врахуванням. «Портфельна» матриця території дозволяє побачити успішні та ефективні

поточні види діяльності на території, і спрогнозувати, які види діяльність вже сьогодні можна розглядати як майбутнє території.

2. Стратегія зростання – це вибір напрямів зростання ділової активності на території.

В умовах, коли території в даний час багато в чому вичерпали резерви екстенсивного розвитку, зіткнувшись з обмеженнями фінансових, сировинних, матеріальних, людських ресурсів, така концепція зосереджується на інтенсивних факторах зростання, коли за рахунок раціонального та ефективного використання ресурсів території можна забезпечити оптимальний розвиток території. Також при цьому стимулюються нові напрямки діяльності на території або створення нових.

У практиці запровадження стратегії зростання вирішується питання старої пропозиції і її споживачів, і нової з її перспективними споживачами. Важливим елементом стратегії є також і диверсифікація, – пошук нових характеристик переваг території, які будуть привабливі для нових споживачів. Стратегія зростання допомагає розвинути первинний попит, стимулювати, раціоналізувати та оптимізувати становище території у конкурентному середовищі, організувати розвиток організаційних форм підтримки пріоритетних напрямів діяльності.

Стратегія зростання передбачає зростання ринку, – нові сегменти на регіональному ринку, внутрішні інвестори,

нові географічні ринки, залучення підприємств нерезидентів.

Стратегія розвитку базується на поліпшенні або розробці нових територіальних переваг, продуктів, його нових характеристик (вільна земля, як ресурс може стати об'єктом забудови), підвищення соціально значущих характеристик, пропозиції нових видів ресурсів чи суспільних послуг (суспільних благ), що надаються органами місцевого самоврядування.

3. Конкурентна стратегія – передбачає визначення конкурентних переваг, для реалізації яких територія має найкращі можливості, цілеспрямоване посилення конкурентних переваг, нейтралізацію конкурентних переваг основних конкурентів і захист своїх конкурентних переваг від наслідкування з боку основних конкурентів.

Аналіз конкурентних переваг території виявляє їх об'єктивні передумови, природність (відокремлення від державної підтримки), імовірність розвитку та перспективу створення і розвитку нових конкурентних переваг

Стратегія визначає перспективи розвитку території з точки зору цільових груп споживачів. У такій стратегії територія розглядається, як «господарюючий суб'єкт», завдання якого – добитися стійкої конкурентоспроможності та привабливості в порівнянні з іншими територіями по залученню і утриманню всіх ресурсів і високоєфективному їх використанню.

При цьому обов'язково чітко виділяються і обґрунтовуються конкурентні переваги, внутрішні й зовнішні, та їх домінування для кожної групи споживачів. Стратегія домінування по витратах – для кожної групи клієнтів обґрунтування внутрішніх конкурентних переваг у вигляді зниження витрат

Вибираючи стратегію та пріоритети розвитку території слід усвідомлювати, що необхідним є не лише залучення нового клієнта, але й створення умов для розвитку наявних людських та виробничих ресурсів. Дедалі частіше постає проблема знелюднення сільських територій через відсутність роботи, інфраструктури, належних умов медичного

обслуговування, доступності освіти тощо. Отже, найголовніший ресурс території – це людина, як і творець благ, і основний інвестор території. Тому саме на людину, на створення сприятливих можливостей її побуту, розвитку має бути спрямований територіальний менеджмент.

Одним із завдань розвитку території є збільшення будь-яких форм інвестицій на території, при цьому органи влади повинні створити умови для вкладення матеріальних, нематеріальних і фінансових інвестицій із максимальною для інвестора користю. Провівши аналіз ділових стратегій території територіальні органи влади зможуть краще визначити напрямки діяльності, види і форми інвестицій, та способи їх залучення.

Список використаних джерел:

1. Жихарев К. Л. Корпоративный менеджмент: капитализация территорий и регионов / К. Л. Жихарев. – Режим доступа : www.e-rej.ru/Articles/2009/Zhigarev155.pdf.

2. Стратегический менеджмент и маркетинг территорий. – Режим доступа : www.refleader.ru/qasyfsyfsjge.html.

ХМІЛЬ ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

к. філос. н., доцент, доцент кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

Історія людства свідчить, що майже усі існуючі політичні системи держав не були носіями високої ідеї моральності, проте на протязі багатьох століть зміст держав іманентно наповнювався ціннісними смислами, увагою до буття людини, що поступово наближає державу до її дійсної місії в цивілізаційних перетвореннях світу. Історія є результатом діяльності людей, яка змінює антропологічний образ людини, її політичні та духовні запити, всупереч цілям різних типів державних утворень, які людина сприймала переважно як зовнішній примус. Зазначена метатеорія прокладає собі шлях до духовної єдності усього людства, що, по словам К. Ясперса, формує «осьовий час» історії, закладаючи певні антропологічні парадигми.

Перша парадигма пов'язується з традиційною державою і вміщує в себе тиранічні форми відкритого примусу. Минулі органічні форми громад, такі як сім'я, ремісна спілка, сільська та міська спільноти тощо не були вільними зв'язками між членами суспільства. Пригнічена релігійністю людина не мала голосу, була розчинена в традиціях, звичаях, владні стосунки поширювалися на простір культури, сім'ї, приватне життя, чим і визначалася її соціальна ідентичність. Така система була основою різних типів деспотій, пануючих протягом довгого історичного періоду. Держава розглядає людину як носія певних функцій та ролей, надаючи людині визначене місце в соціальній ієрархії як абсолютно підпорядкованого та регульованого об'єкта, тому влада зневажливо ставилася до своїх підданих.

Новий тип ліберальної держави, як антитеза державі прямого примусу, закладається на протязі XVIII-XIX ст. радше несе у собі антидержавну концепцію, нівелюючи роль держави в організації суспільства. Навпаки, громадянське суспільство стає консолідуючою силою, інститутом власності та ринкової регуляції, проте роль держави зводилася до мінімальних її функцій: охорони власності громадян, безпеки, створення загальних правил

бізнесу, надаючи економіці функції ринкового самоврядування. Держава при цьому ставала автономним суб'єктом, закритою корпорацією, відірваною від громадянського суспільства.

Відділення влади від власності, а держави від громадянського суспільства свідчить про реалізацію класичної ідеї буржуазії – про економічну основу політичних свобод людини. З появою нових конституцій та права минулих традицій та суспільні звичаї скасовуються, але з'являються рівні можливості щодо участі у формуванні загальної політичної волі. Поява нового типу державності є породженням активності громадянського суспільства, члени якого перетворюються з підданих в громадян з політичними правами та економічними обов'язками.

Держава ліберальної демократії спрямована на охорону прав особистості, повагу до самоцінності людини, свободу совісті, свободу слова, уявлення про справедливість. Домінування інтересів індивіда над державою привносило ціннісні установки в підприємницьку свідомість, а заодно несло у собі деякі ризики неврегульованості соціальних та державних інтересів. Такий погляд, вочевидь, свідчить, що ліберальна демократія відчувала свою незахищеність перед авторитарними та тоталітарними режимами, котрі використовують владу для зміцнення власного існування.

Починаючи з першої третини ХХ ст. розпочинається демонтаж держави ліберальної демократії, «laissez-faire», створюючи нові стосунки з суспільством та людиною завдяки широкому втручання держави в усі сфери життєдіяльності суспільства і несе загрозу повного контролю держави над суспільними процесами. Активний стиль управління поглиблює впевненість можновладців стосовно ефективності силового втручання ради стабільності та спокою в державі. В якості своєрідної плати за ці зусилля з розумінням сприймаються певні обмеження, зловживання, порушення, якщо вони мотивуються загальним спокоєм. Саме про це влучно пише російський дисидент А. Зінов'єв «Держава прагне до створення гарантованих посад і прибутків для представників тих видів діяльності, які не є виробниками матеріальних благ та послуг». Вона прагне до посилення недемократичного сегмента системи влади і управління, до перетворення демократії в засіб маніпулювання масами.

Неоліберальна модель держави формує споживацький світогляд, в основі якого лежить принцип пригнічення соціальних сил через втілення патерналістичної моделі поведінки в організацію управління, коли державою диктується певний стиль контролю за громадянами заради пільг. Громадяни взамін відмовляються від більшості своїх прав та свобод та відповідальності за своє майбутнє, що позбавляє громадськість від самостійного прийняття рішень, підпорядковує державним вимогам, єдиному етичному кодексу, вигідному владі. В такій державі впроваджуються елементи абсолютної етики, як умови для консолідації суспільства через поширення ідеології, що є майже універсальними для тоталітарних та авторитарних режимів. Зазначені етичні принципи набувають імперативності і становляться ознакою лояльності. Патерналізм полишає громадян будь-яких перспектив щодо контролю над державою, посилює соціальну інертність, диктуючи певну модель поведінки суспільству заради гарантованих соціальних благ. Тому сучасна антропологічна парадигма достатньо суперечлива і потребує ретельного вивчення і корегування у тому числі й методами соціального управління.

Круглий стіл «Державне управління освітою: виклики часу»

АКИМОВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

*к. е. н., доцент кафедри фінансів та економіки природокористування
Національного університету водного господарства та природокористування*

АКИМОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСІЙОВИЧ

*к. держ. упр., начальник відділу правового забезпечення
Національної служби посередництва і примирення*

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СФЕРІ ОСВІТИ

Сьогодні в Україні активізується процес удосконалення суспільства в напрямі наближення до потреб людини в усіх сферах суспільного життя, створюються умови для розкриття творчого потенціалу й самореалізації кожної особистості відповідно до її потреб та інтересів. Для забезпечення функціонування й розвитку освітньої галузі України формується державна освітня політика, в якій об'єктом стає освіта як суспільне благо та інтелектуальний і матеріальний ресурс суспільства, а також як система освітніх інституцій. Так досліджуючи шкільну освіту, В. Кравченко зазначає, що державна політика в цій галузі – це «курс дій органів державної влади, що спрямований на розв'язання комплексу проблем у шкільній галузі освіти з метою забезпечення ефективності її роботи, покращення функціонування тощо, відповідно до поставлених цілей, напрямів, принципів» [2, с. 145].

Здійснення цієї політики складається з певної послідовності дій (етапів, стадій, підстадій) «циклу політики» і включає в цілому постановку порядку денного, формулювання політики, прийняття рішення, упровадження політики, її оцінювання. Безумовно, це стосується не тільки шкільної галузі, а всієї освітньої галузі в цілому, структура якої, відповідно до Закону України «Про освіту», включає дошкільну, загальну середню, позашкільну, професійно-технічну, вищу, післядипломну освіту, а також аспірантуру, докторантуру та самоосвіту [3, с. 18 – 19]. У цьому ж законодавчому акті зазначено, що державна політика в галузі освіти визначається Верховною Радою України відповідно Конституції України [1] і здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Таким чином, процес формування концептуальних основ державної політики щодо розвитку освіти (визначення цілей, завдань, розробка механізмів реалізації освітньої політики) відбувається саме на вищому рівні, а на центральному, регіональному й місцевому рівнях уже відбувається сам процес реалізації політики шляхом впровадження в дію розроблених механізмів і здійснюється контроль за втіленням цієї політики. Серед основних механізмів реалізації державної політики щодо розвитку освіти можна назвати такі: правовий – прийняття нормативно-правових актів та розробка засобів їх застосування; організаційний – створення й функціонування ефективної організаційної структури державно-громадського управління в освітній галузі; фінансово-економічний – розробка і використання інструментів економічної політики для розвитку галузі; кадровий – професійна підготовка кадрів для здійснення освітньої діяльності в навчальних закладах; соціальний – забезпечення соціального розвитку колективів закладів освіти та осіб, що отримують освітні послуги; мотиваційні – створення морально-психологічного підґрунтя і мотиваційних умов освітньої діяльності; матеріально-технічний – забезпечення умов для використання приміщень, земельних ділянок з боку

навчальних закладів усіх форм власності та для отримання комунальних послуг; розроблення, виготовлення та постачання закладам освіти сучасного обладнання, засобів навчання для здійснення навчально-виховного процесу, комплектування фондів бібліотек тощо. Також до таких механізмів останнім часом відносять і моніторинг управління якістю освіти, механізм управління інноваційним розвитком та інші новоутворені механізми.

Разом із тим освітня практика демонструє наявність значних прогалин у нормативно-правовому регулюванні відносин суб'єктів навчального процесу, визначенні протиріч між положеннями окремих правових актів. Вирішення проблем, що виникають у функціонуванні системи освіти, потребує вдосконалення та розвитку правової основи. Саме на цей факт наголошується в Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 р. у розділі «Основні напрями реалізації Національної стратегії», де першим пунктом визначається «оновлення законодавства України у сфері освіти» [3] шляхом підготовки низки нових законодавчих і нормативно-правових актів і вдосконалення нині чинних.

Крім того, в цьому документі чітко виділено й інші напрями реалізації стратегії розвитку освіти, а саме: удосконалення структури системи освіти; модернізація змісту освіти; забезпечення національного виховання, розвитку і соціалізації дітей і молоді; інформатизація освіти; посилення кадрового потенціалу системи освіти; підтримка наукової та інноваційної діяльності; модернізація системи управління освітою; розробка та підтримка програм у сфері освіти. Таким чином, у Національній стратегії розроблено й представлено механізми реалізації державної політики щодо розвитку освіти, які мають забезпечити підвищення якості вітчизняної галузі, її інноваційний розвиток. Зауважимо, що серед основних актуальних проблем в освіті, зазначених в Національній стратегії, виділяються й ті, що тісно пов'язані з ринком праці – недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці; недостатня орієнтованість структури і змісту професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики; не відпрацьованість ефективної системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, їх професійного супроводження. З метою вирішення вище наведених проблем в документі визначено лише одне завдання і лише у вищій освіті, яке заключається в такому: «залучення роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами, зокрема, до участі у розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам» [2]. На жаль, сам механізм взаємодії керівників навчальних закладів професійної освіти і роботодавців, удосконалення якого є актуальним вже протягом майже двадцяти років, не прописаний.

Констатуючи викладене, можна стверджувати, що в Україні підвищується інтерес вітчизняних науковців до вивчення динамічного розвитку державної освітньої політики. Це пояснюється, на нашу думку, тим, що, по-перше, після проголошення незалежності України відбулися трансформаційні перетворення в політичній, економічній, соціальній та ідеологічній сферах країни, що призвели до змін в її соціальних і гуманітарних пріоритетах, включаючи освіту; по-друге, система освіти сприяє переходу до інформаційного суспільства, а молоде покоління, яке здобуває певні освітні рівні, є основним стратегічним резервом держави в реалізації соціально-економічних реформ; по-третє, участь України в євроінтеграційних

процесах, приєднання її до Болонського процесу з метою покращання національної системи освіти, пошуку й запровадження найкращих світових здобутків в освіті та науці зобов'язує керівництво країни більш активно проводити модернізацію освітньої галузі. Однак слід зазначити, що, вивчаючи динамічні процеси державної гуманітарної політики лише щодо розвитку освітньої галузі, ми не можемо повною мірою відобразити стан всієї гуманітарної сфери країни, оскільки інші галузі цієї сфери потребують одночасного піклування й інвестування з боку держави, особливо тих, що відповідають за духовний розвиток суспільства та задоволення духовних потреб людини – науки, культури, релігійного життя тощо. З огляду на це при формуванні державної гуманітарної політики в Україні мають бути розроблені заходи, спрямовані на підтримку якісного функціонування й розвитку гуманітарної сфери як цілісної системи, та на підвищення рівня духовної мобільності суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 19.
2. Кравченко В. В. Державна політика у галузі шкільної освіти / В. В. Кравченко // Енциклопедичний словник з державного управління уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – С. 145.
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні до 2021 року : указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/15828.html.

ВОЛКОВА НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

*к. держ. упр., доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці навчально-наукового інституту «Фінансова академія»
Університету митної справи та фінансів*

ІНСТИТУЦІЙНІ ВАЖЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Для безперервного розвитку системи освіти держава має створювати відповідні організаційні передумови, що забезпечуватимуть її постійне функціонування на національному, регіональному та місцевому рівнях. Інституційні важелі інноваційного розвитку освіти, що представлені насамперед соціальними інституціями, нормативно-правовими актами, документами індикативного та директивного планування, останніми роками зазнають суттєвих змін. Прийняття нового закону України «Про вищу освіту» [1] створило передумови для реалізації європейського вектору розвитку країни, обраного з моменту набуття Україною незалежності.

Положення нового закону відкривають нові можливості та започатковують нові способи досягнення цілей розвитку освіти. В той же час існують ризики та загрози реалізації положень освітньої реформи, закладених в нормативних документах та концепціях. Концептуальні та методичні основи державного планування розвитку освіти закладені в такому індикативному документі, як Дорожня карта освітніх реформ (2015-2025) [2]. В ній, зокрема, пропонується оптимізувати функції всіх ланок системи управління освітою,

радикально скоротити обсяги звітної документації, реорганізувати Міністерство освіти і науки України, зменшити контрольно-регулюючі та розподільчі функції міністерства, трансформувати районні управління освіти в сервісні центри, посилити роль місцевих органів самоуправління та громад в управлінні освітою на рівні районів, посилити роль батьківських і піклувальних рад в управлінні школою, запровадити реальне самоврядування і автономію навчальних закладів, демонополізувати систему післядипломної педагогічної освіти, провести дослідження системи педагогічної освіти, оптимізувати її за результатами дослідження, запровадити у середньостроковій перспективі електронне врядування на всіх рівнях освітньої системи та нову систему освітньої статистики, сумісну з міжнародними системами (Eurostat, EMIS, Education at a Glance). Дорожня карта передбачає більше двохсот заходів та системних дій щодо структури, змісту освіти, кадрового забезпечення, професійного розвитку, умови праці працівників освіти, управління і фінансування освіти. Даний документ є матрицею освітніх реформ, яка доводить до певного рівня деталізації заходи, необхідні для запровадження реформ, встановлює певні часові рамки, але при цьому залишає простір для постійного доопрацювання, кореляції та доповнень.

Соціальні інституції у сфері освіти, представлені органами державного управління у сфері освіти та створеними ними державними підприємствами та установами (Інститут освітньої аналітики, Інститут модернізації змісту освіти та ін.), органами місцевого самоврядування, асоціаціями та іншими інституціями, що діють у сфері освіти. Відповідно до задач освітньої реформи відбуваються зміни в системі освітніх інституцій. Так, згідно із положеннями закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., розпочато створення нових інституцій – науково-методичної ради при Міністерстві освіти і науки України та Національного агентства з питань якості освіти – та реорганізовано шляхом поділу державну наукову установу «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти». На базі останнього утворені державні наукові установи: Інститут модернізації змісту освіти та Інститут освітньої аналітики з віднесенням їх до сфери управління Міністерства освіти і науки України. Відповідно до положень нового закону України «Про вищу освіту» інституційним важелем формування змісту освіти відповідно до потреб ринку праці є дорадчий орган, створений при Міністерстві освіти та науки України – науково-методична рада, члени якої будуть проходити конкурсний відбір та представляти освітян, науковців, представників роботодавців та професійних асоціацій. Науково-методичні комісії та підкомісії, з яких має складатися науково-методична рада мають розробляти стандарти за спеціальностями вищої освіти та предметами у середній освіті. Також у зв'язку з прийняттям нового закону України «Про вищу освіту» Міністерство освіти і науки України вже не здійснює погодження та затвердження нового покоління стандартів вищої освіти як орієнтирів розвитку змісту освіти – складових галузевого стандарту вищої освіти (освітньо-професійних програм, освітньо-кваліфікаційної характеристики, засобів діагностики) за напрямками (спеціальностями) підготовки фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів [3].

У відповідність до законодавства приводяться й підзаконні нормативні акти. Так, Міністерством освіти і науки України скасовано Наказ МОН № 774 від 30.12.2005 р., який зобов'язував усі університети впровадити кредитно-модульну систему організації навчального процесу з окремих напрямів

(спеціальностей) та інші документи, із цим пов'язані.

Перспектива розвитку системи вищої освіти вбачається у:

- зміні статусу державних вищих навчальних закладів з бюджетних закладів на неприбуткові організації [4];
- укрупненні та скороченні кількості вищих навчальних закладів та спеціальностей [5];
- посиленні наукової діяльності;
- децентралізації управління, побудованій на академічній автономії (зокрема, питань організації навчального процесу) та відповідальності університетів у використанні коштів;
- розмежуванні повноважень Міністерства освіти і науки України, інших центральних органів виконавчої влади, Державної інспекції навчальних закладів та органів (установ) ліцензування, акредитації і забезпечення якості освіти;
- перенесенні акценту із стандартизації змісту освіти на стандартизацію результатів навчання, поступової відмови від централізованої стандартизації вищої освіти після 2020 р.;
- покращенні взаємодії бізнесу та університетів;
- створення привабливих умов для входження на вітчизняний освітній ринок зарубіжних програм досліджень та інновацій.

Вказані стратегічні напрями можуть бути реалізовані за умови розвитку інноваційної інфраструктури та інституційних форм партнерства університетів, бізнесу і влади. Інноваційними інфраструктурними об'єктами для вітчизняної вищої освіти можуть бути наукові парки та інноваційні бізнес-інкубатори, створені в структурі університетів шляхом об'єднання ресурсів низки ВНЗ за галузевою або регіональною ознакою, бізнес-компанії, для яких навчальний заклад є співвласником, центри технологічних досліджень, холдинги з управління інтелектуальною власністю, міжуніверситетські стартап-центри. Окремо слід виділити освітньо-наукові кластерні утворення як інституційну форму партнерства закладів освіти, науки, громадськості, місцевих органів управління освітою, бізнес-структур. Необхідно розробити нормативно-правову базу для створення та діяльності освітньо-наукових кластерів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо, які передбачають поєднання фундаментальної науки, прикладних досліджень та інноваційних виробництв, у тому числі на основі принципів державно-приватного партнерства.

Задекларовані в новому законі «Про вищу освіту» демократичні принципи на практиці видаються важко реалізованими. Одним із свідчень є проблеми, пов'язані із формуванням нової інституції – Національного агентства із забезпечення якості освіти.

Загрозами реалізації інноваційного шляху розвитку вищої освіти є: брак коштів для проведення заходів, потреба в масштабних інтелектуальних ресурсах та інституційна неспроможність, під якою слід розуміти значні бюрократичні бар'єри, політичну непопулярність рішень та брак політичної волі.

Діяльність соціальних інституцій освіти має бути спрямована на:

- розв'язанні ключових проблем освіти;
- практичній реалізації стратегії і тактики розвитку системи національної освіти.

Справжній імпульс інноваційного розвитку вища освіта може отримати

за умови подолання системної кризи, підйому економіки, підвищення рівня життя населення. Роль вищої освіти як флагмана розвитку означає її функціонування на випередження розвитку економіки та підготовці фахівців, здатних і мотивованих до креативного мислення, розробки і впровадження новаторських рішень.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2015 р. №1556-VII. – Режим доступу : www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.
2. Дорожня карта освітніх реформ (2015-2025). – Режим доступу : www.education-ua.org/ua/draft-regulations/495-dorozhnya-karta-osvitnoji-reformi-2015-2025.
3. Щодо погодження проектів галузевих стандартів вищої освіти, освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм, засобів діагностики : лист МОН від 26 жовт. 2015 р. № 1/9-510. – Режим доступу : www.oblosvita.com/normatyvna_baza/monu/17281-list-mon-1-9-510-vd-261015-roku.html.
4. Жук М. Транзитні та трансферні складові освітніх реформ / М. Жук. – Режим доступу : www.education-ua.org/ua/articles/512-tranzitni-ta-transforni-skladovi-osvitnih-reform.
5. У МОН очікують, що в Україні буде не більше 60-70 вишів. – Режим доступу : www.osvita.ua/vnz/reform/48206/. – Назва з екрану.

ГИРЕНКО ЛІЛІЯ АНАТОЛІЙВНА

начальник відділу з питань гуманітарної та соціально-культурної сфери Дніпропетровської обласної ради, здобувач ДРІДУ НАДУ при Президентові України

ЕЛІТНА, ЕЛІТАРНА ТА МАСОВА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ ЕЛІТОТВОРЧОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У сучасній Україні більше двадцяти років відбулася відмова від ідеалів розбудови егалітарного суспільства, де наріжним каменем розбудови суспільних взаємин мав слугувати принцип рівності, оскільки радянський досвід державотворення виразно показав, що засуджуючи розподіл суспільства на еліту й масу й декларуючи рівність, реальний суспільний устрій побудований в СРСР, фактично, був побудований шляхом тієї ж еліто-масової стратифікації. Тому визнання неможливості диференціації соціуму та його спільнот громад за еліто-масовою схемою поставило на порядок денний проблему формування у країні не егалітарного суспільства рівності, а пошуку шляхів його якісного структурирування на еліти й маси та конструктивності процесів елітогенезу в українському суспільстві.

Проте загалом невдалий підсумок елітотворення в Україні часів незалежності й розчарування мас, практично, у всіх генераціях українських еліт, а, особливо, політико-адміністративних породжує, з одного боку, посилення стану соціальної фрустрації, відчаю, а з іншого боку, загострюються надії та сподівання мас на те, що саме з надр сучасної молоді отримає довгождану якісну еліту. Адже практично всі попередні українські еліти рекрутувалися переважно з осіб зрілого, часто й літнього віку.

Молодь у сучасному суспільстві це вікова категорія громадян, яка

порівняно з більш старшими віковими категоріями, набагато інтенсивніше зайнята набуттям освіти [1]. Серед пересічних представників молодого покоління також є ті які згодом, отримавши освіту і долучившись до професійної, громадської та політичної діяльності піднімуться над масою і стануть членами елітних груп різного рівня та різного спрямування. При цьому сама по собі освіта нерідко слугує одним із «соціальних ліфтів» елітогенезу, за допомогою якого індивіди з маси здійснюють висхідну соціальну мобільність наверх і набувають належності до еліти.

З іншого боку, сам доступ до того чи іншого різновиду освіти нерідко не є рівно можливим для «простой молоді», яка на даний момент свого життєвого шляху належить до маси, і «золотої молоді», батьки яких наразі є поставниками еліт. Окрім того, все більше утверджується думка про те, що на постіндустріальному етапі суспільного розвитку еліти повинні бути «елітами знань», а не «елітами багатства» та «елітами крові», як це було на попередніх фазах цивілізаційного розвитку. І все разом призводить до того, що і на рівні наукової, і на рівні буденної свідомості все ширше обговорюються проблеми диференціації освіти на масову, призначену для формування особистості пересічних громадян, та елітну й елітарну, яка буде готувати наявних та майбутніх представників еліт.

Зазначені вище наукові та суспільні дискусії між прихильниками елітної та елітарної освіти та прибічниками егалітарного підходу породжують віяло освітніх парадигм, серед яких непросто визначитися суб'єктам формування державної освітньої та державної молодіжної політики. Органи місцевого самоврядування також не можуть лишати проблему елітності та елітарності освіти на периферії уваги, оскільки ним сучасною політико-адміністративною системою держави надається право і, навіть, накладається обов'язок бути не механічними екстраполяторами державно-управлінських програм, а творчими реалізаторами освітньо-молодіжної політики держави, а подекуди й бути відносно самостійним актором впливу на систему освіти та молодь своєї територіальної громади.

Відповідно це породжує необхідність наукової державно-управлінської рефлексії того спектру концептуалізацій ідей елітної та елітарної освіти, які, на сьогодні, напрацьовано в філософії, соціології, педагогіці та психології з метою вибору серед них тих, що можуть слугувати найбільш продуктивною основою для розробки, реалізації та оцінювання рішень та програм органів державної влади та місцевого самоврядування щодо вирішення проблем реформування освіти та визначення ефективної молодіжної політики.

Порівнюючи ідеї елітної та елітарної освіти, слід обов'язково зазначити, що у практиці вживання термінів як «елітність» та «елітарність» почала втрачатися синонімічність. Хоча щодо порядку розстановки смислових акцентів між концептами «елітності» та «елітарності» повної однозначності поки що немає. Однак переважна більшість науковців схиляється до того, що «елітарність» є певною ознакою приналежності до еліти, а «елітність» стає ознакою якісного переваги. Тобто за допомогою слів «елітність» та «елітарність» пропонується термінологічно розмежувати аксіологічне та альтиметричне розуміння концепту «еліта». Щодо якості еліти, то слід погодитися з російським філософом П. Л. Кабущенко, що «гілки тоді, коли елітність зустрічається з елітарністю виникає справжня еліта» [3, с. 104].

Беручи до уваги вищесказане, під елітною освітою, слід розуміти ту освіту, яка спеціально спрямована на форкання елітних особистостей, які дійсно багаторазово переважають загал за суспільно значущими знаннями,

уміннями, навичками, інтелектуальними, вольовими комунікативними та іншими якостями. Елітарна ж освіта, доступ до якої обмежений для широкого загалу шляхом фінансового бар'єру щодо її вартості, або через соціальний статус та зв'язки тих, хто навчається або їх батьків. Відповідно, елітарна освіта формує елітарну особистість, яка далеко не завжди є елітною.

Якщо порівняти ідеї елітарної та елітної освіти, то створення елітарної на відміну від елітної, не є складним завданням і її на теренах України якраз не бракує. Адже елітна освіта, яка повинна залучати осіб не за елітарністю, яка визначається легко, а за елітним потенціалом, діагностування якого є не простим завданням і технології якого ще потрібно розробляти. Не менш простим завданням є й розробка змісту елітної освіти, тобто визначення тої системи знань, вмінь, навичок та особистих якостей, якими повинна володіти елітна особистість. Крім того, елітну освіту мало створити. Потрібна ще реальна політична воля наявної еліти кооптувати продукцію елітної освіти, тобто елітну молодь, до свого складу. Інакше підготовка й накопичення незатребуваної елітної молоді, або буде спричиняти загострення соціальних конфліктів, потрясінь та революцій, або ж буде тягнути міграцію елітної молоді до інших країн, що зараз нерідко й відбувається. В останньому випадку державні кошти України, фактично, будуть витрачатися на поліпшення якості елітогенезу в інших державах.

Крім того, відзначаючи важливість елітної освіти, не слід її переоцінювати, а, особливо, недооцінювати елітогенезний потенціал масової, егалітарної освіти. Тому доцільно говорити не лише про формування системи елітної освіти, але й про формування елітологічної компетентності особистості [2] в системі масової освіти, адже рекрутація в еліту здійснюється не лише через підтримку елітарних домагань молоді зверху, нині діючою елітою, але й підтримкою мас, зокрема, під час виборів. Історія ж в незалежній Україні виборів – як однієї з інституцій елітогенезу, які щоразу закінчуються розчаруванням мас в обраній еліті, якраз і показує що у нас недооцінюється проблема формування елітологічної компетентності пересічного громадянина, який би був спроможний зі значно меншою кількістю помилок обирати для себе еліту.

Формування елітологічної компетентності громадянина обов'язково повинна бути серед пріоритетів масової освіти, оскільки, попри розгортання елітарної та елітної освіти, в її контексті буде продовжувати формуватися частина майбутньої еліти. Крім того від елітологічної компетентності мас, а не лише від волі на даний час діючої еліти, буде залежати чи будуть обраними до еліти дійсно елітні, а не елітарні особистості з середовища молоді. Крім того вибір мас, правильний чи помилковий, дає можливість просування представникам молоді в еліту і поза дією виборчих механізмів. Підтримка мас, що визначаються рівнем і характером її фактичної елітологічної компетентності, не менш вирішальною є й під час різного роду революцій.

Враховуючи вищесказане можна зробити висновок що потрібно говорити не лише про ставлення системи елітної освіти в сучасній Україні, але більш глибока рефлексія елітогенезної функції масової освіти й розробка системи освіти для формування елітних та елітно-елітарних особистостей, але й про формування в контексті масової освіти високого рівня елітологічної компетентності представників мас, які будуть надавати чи надавати свою підтримку молоді з еліторієнтованими домаганнями.

Список використаних джерел:

1. Бородин Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес

формування та розвитку (1991-2004 рр.) : монографія / Є. І. Бородин. – Д. : Пороги, 2008. – 429 с.

2. Карабущенко Н. П. Элитологическая компетентность: сущность, составляющие, функции и уровни / Н. П. Карабущенко // Весник ОГУ. – 2012. – № 7 (143). – С. 136 – 140.

3. Карабущенко П. Л. Стандартная модель элитогенеза: ДНК элиты, ПДК элитности, КПД элитизации / П. Л. Карабущенко // Философия и общество. – 2013. – № 4. – С. 100 – 113.

ГОЛУБЧИК ГАННА ДАНИЛІВНА

*к. і. н., доцент, докторант кафедри права та європейської інтеграції
ДРІДУ НАДУ при Президентові України*

СУСПІЛЬНА ПАМ'ЯТЬ І ВИЩА ОСВІТА: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Суспільна пам'ять – складне явище, що відповідає потребі суспільства в опрацюванні, усвідомленні, відтворенні значимих образів минулого. Суспільна пам'ять поєднує офіційні і неофіційні, колективні та індивідуальні, масові та елітарні складові, історичні сюжети і спогади. Наслідки цієї взаємодії виявляються у суспільній свідомості, груповій та індивідуальній ідентичностях, соціально-політичній поведінці, у діяльності владних інститутів. Суспільна пам'ять є важливим елементом зв'язку соціально-політичних інститутів і процесів минулого, сьогодення та майбутнього.

Стан суспільної пам'яті вважається одним із чинників успішності національного проекту, становлення політичної нації, формування модерної національної ідентичності. Процеси державотворення та зміна соціально-політичного контексту в Україні взаємопов'язані з форматом, обсягом і вектором суспільної пам'яті. За тривалості національно-ідентифікаційного процесу в Україні, необхідність переосмислення минулого все ще залишається актуальною. У суспільній свідомості, ЗМІ, суспільно-політичній риторичі, витворах масової культури продовжується конкуренція його моделей (т. зв. «меморіальні війни» – зіткнення різних інтерпретацій минулого).

Сьогодні в Україні існує суспільний запит на дослідження і інструменталізацію суспільної пам'яті як феномену суспільної свідомості, її окремих проблемних питань. Суспільство потребує об'єктивної оцінки подій і осіб як нещодавнього минулого, так і більш віддалених історичних епох. Важливим у цих процесах є не лише глумачення фундаментальною наукою історичних фактів і процесів, а й образ минулого, що складається у суспільній свідомості й транслюється у різний спосіб.

Інститут вищої освіти має всі підстави стати одним із найважливіших інструментів формування суспільної пам'яті і історичної свідомості українських громадян з цілої низки причин. Суспільна пам'ять є символічною формою передачі культурних смислів, ціннісних настанов, і це корелює із завданнями вищої освіти. Водночас, саме молодь є найбільш чутливою до суспільно-політичних процесів частиною соціуму. Специфіка психічного розвитку особистості юнацького віку передбачає активні пошуково-ідентифікаційні процеси і формування світогляду.

Система вищої освіти базується на гуманітарному фундаменті й має сприяти соціальній стабілізації; невід'ємним елементом цього фундаменту

вважаємо суспільну пам'ять. Суперечливі ж репрезентації минулого, інспіровані «війни пам'ятей» й відверті політичні спекуляції на історичній тематиці, загрожують ідентифікаційними, психологічними і суспільно-політичними деформаціями молодого покоління.

Розвиток суспільної пам'яті в країнах Європи передусім мав на меті подолання ідеологічних і психологічних криз, соціальної дезадаптації, реконструкцію національних ідентичностей в повоєнних і посттоталітарних державах. Зокрема, в ФРН обов'язковим елементом освіти в 1970-1980-х рр. стала історична дидактика. В об'єднаній Німеччині окрім численних спеціальних інститутів для вивчення історії НДР (Центр дослідження сучасної історії (м. Потсдам), Інститут Ханни Арендт (м. Дрезден), було створено Відділ освіти і досліджень при Федеральному уповноваженому з вивчення документів і служби державної безпеки колишньої НДР.

Ознакою високої суспільної значущості процесу формування історичної свідомості стала боротьба між політиками і академічним середовищем довкола тлумачення історичних подій і викладання їх в навчальних закладах Франції в 2005-2008 рр.

Більш прагматичного характеру розвиток суспільної пам'яті як «публічна історія» (історичні знання, що застосовуються до потреб суспільної практики) набув в США і Канаді. Диспропорції на ринку праці професійних істориків у США інспірували пошук застосування їхніх компетенцій поза академічними стінами. У 1976 р. університет Санта-Барбари відкрив бакалаврську програму із спеціальності «Публічна історія». Нова галузь отримала підтримку з боку державних і комерційних структур. Останні десятиріччя розвитку публічної історії відзначено не лише успішними суспільними проектами гуманітарного, соціального та соціально-економічного спрямування, а й відкриттям магістерських і докторських програм з цього напрямку у різних навчальних закладах.

У США та ряді країн Європи також існує виховний напрям – «виховання спадщиною» (heritage education). У його рамках забезпечуються значно більш широкі можливості порівняно зі стандартним навчальним процесом для створення емоційно насичених образів подій чи епохи.

Відзначимо, що і в Російській Федерації у 2012 р. було відкрито центр з підготовки публічних істориків й магістерську програму «Public history. Історичне знання в сучасному суспільстві» в Московській вищій школі соціальних і економічних наук.

Для побудови адекватної національної моделі суспільної пам'яті і використання у повній мірі її освітнього та виховного потенціалу, вважаємо, що суспільна пам'ять має бути представлена в освітньому просторі України як окрема спеціальність (другий і третій рівні вищої освіти).

Основи знань про суспільну пам'ять також мають бути включені у програми підготовки та перепідготовки публічних службовців, викладачів суспільно-гуманітарних дисциплін ВНЗ, вчителів історії і керівників освітньої галузі.

Упровадження такого напрямку освіти, розрахованого у першу чергу на лідерів думок (освітян, політиків, управлінців, медіа-персон), позитивно вплине на стан суспільної свідомості, зміцнить можливості опору інформаційним війнам, сприятиме інформаційній безпеці держави й консолідації української політичної нації на сучасному етапі її розвитку.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. –

Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

2. Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К. : Пріоритети, 2013. – 436 с.

3. Dichtl J. A Picture of Public History Preliminary Results from the 2008 Survey of Public History Professionals / John Dichtl, Robert B. Townsend. – Access mode : www.historians.org/Perspectives/issues/2009/0909/0909pub1.cfm.

ГРЕКОВА ІРИНА ВІКТОРІВНА

старший викладач кафедри освітнього менеджменту КВНЗ

«Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ СИСТЕМОЮ

Суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні, інтенсивно впливають на діючу освітню систему: змінюються ціннісні орієнтири, застосовуються нові педагогічні технології, що сприяють оновлення змісту освіти, інтенсивному розвитку та впровадженню інноваційних процесів, адекватних сучасним вимогам і потребам часу.

Орієнтація сучасної системи освіти на результат вимагає нових підходів до забезпечення її якості, а у зв'язку з цим і управління, що водночас визначає актуальність і необхідність як модернізації самої системи управління, так і підвищення рівня професійної компетентності керівника навчального закладу.

В опублікованому проєкті «Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років» визнається, що до проблем системного характеру, які необхідно розв'язати, належать: «неефективна, надмірно централізована, застаріла система управління і фінансування; зниження якості педагогічних кадрів і криза педагогічної освіти; брак ефективної системи моніторингу і контролю якості освіти». Для того, щоб подолати ці проблеми, планують «реорганізувати систему управління, фінансування і менеджменту освіти шляхом децентралізації, дерегуляції, запровадження інституційної, академічної і фінансової автономії навчальних закладів, дотримання принципу відповідальності навчальних закладів за результати освітньої і виховної діяльності».

Отже, одним із засобів підвищення ефективності функціонування публічної влади цілому та в контексті управління освітньою системою зокрема є процес децентралізації, тобто передача ряду функцій і повноважень від вищих органів управління нижчим та перехід від державного до державно-громадського, а і майбутньому і до громадсько-державного управління.

Як бачимо, в основі лежить новий підхід до розподілу і реалізації владних й інших адміністративних функцій, що передбачає відхід від ієрархічної системи управління галуззю освіти, високий рівень самостійності суб'єктів освітньої діяльності з одночасним обмеженням сфери нагляду та контролю за їх функціонуванням та відповідно підвищенням рівня власної відповідальності як за процес, так і за результат надання освітніх послуг. Перехід від централізованого до децентралізованого підходу підвищить гнучкість управлінського процесу, стимулюватиме зміни й уточнення функцій управління, оптимальне поєднання управління та самоуправління.

За цих умов готовність і здатність професіоналів-управлінців отримувати знання про світові тенденції освітніх змін, основи системного проектування інноваційного педагогічного процесу, програмно-цільове управління, уміння відслідковувати та аналізувати перешкоди, розробляти ефективні механізми подолання проблем, визначати пріоритети та бачити перспективи на цьому шляху, запроваджувати нові форми та методи управління, способи його самоорганізації та децентралізації постають невід’ємними складовими управлінської освіти. [3, с. 72]. Це далеко не весь перелік питань, якими повинен володіти сучасний керівник освітньої галузі, справжній менеджер освіти для того, щоб адекватно впливати на її розвиток.

Особливість управлінської діяльності керівника освітньої галузі в умовах сьогодення визначається модифікацією і появою нових функцій управління: стратегічної, представницької, соціально – психологічної, інноваційної тощо та відповідно трансформацією керівника навчального закладу у менеджера освітньої галузі. Таким чином, професійна компетентність керівника стає його провідною якісною характеристикою, а рівень його професійної компетентності значною мірою визначатиме напрямки та ефективність розвитку освітньої галузі в межах конкретної територіальної громади.

Враховуючи той факт, що у навчальних закладах практично ще немає менеджерів, зміна директорського, командного менталітету в освіті на менеджерський є пріоритетним завданням. Конкурентоздатність менеджера освіти варто розглядати не лише як суму набутих ним конкретних знань, умінь і навичок, а набір компетенцій, які фактично характеризують різноманітну, значно ширшу реалізаційну його здатність самостійно відповідально вирішувати різноманітні професійні та соціальні завдання в конкретній ситуації. [7, с. 279]. Поняття «менеджер освіти» як цілеспрямовано професійно підготовлений фахівець, здатний до того, щоб працювати в швидкозмінних ринкових умовах й управляти як різноманітними типами навчальних закладів, так і масштабами усієї галузі, цілком вміщує всі вимоги глобалізаційного суспільства з ринковими соціально-економічними основами до управління освітою.

Представники Європейського Союзу особливе значення в організації професійної освіти надають п’яти ключовим компетенціям:

- соціальній (здатність узяти на себе відповідальність, здатність спільно виробляти рішення і брати участь у його реалізації, толерантність до представників різних етнокультур і релігій, прояв зв’язку особистих інтересів із потребами підприємств і суспільства);
- комунікативній (визначає володіння технологіями спілкування, усного і письмового спілкування різними мовами, у тому числі й комп’ютерного програмування, включаючи спілкування через Інтернет),
- соціально-інформаційній (характеризує володіння ІКТ і критичне ставлення до соціальної інформації, яку поширюють засоби масової інформації);
- когнітивній (готовність до постійного підвищення освітнього рівня, потреба в актуалізації та реалізації власного особистісного потенціалу, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння, здатність до саморозвитку);
- спеціальній (здатність самостійно виконувати професійні дії, оцінювати результати своєї праці) [6, с. 43].

Водночас, як зазначає В. Лунячек, у контексті наведених ключових

компетенцій необхідно наголосити також на формуванні окремих компетентностей: фінансової, інноваційної, технологічної, інформаційно-комунікаційної та оцінювальної. Вони є найбільш актуальними у плані професіонального становлення керівників системи освіти в сучасних умовах [4, с. 160]. Так, фінансова компетентність передбачає знання керівником бюджетного кодексу, формульного принципу формування бюджету, розуміння використання коефіцієнтів у нинішній формулі визначення обсягів міжбюджетних трансфертів, знання механізмів формування й розподілу субвенцій, порядку складання, затвердження й виконання кошторису та ін. Основні засади інноваційної компетентності визначаються як уміння створювати інноваційне середовище, сформоване на принципах гуманістичної педагогіки, розвивати новий тип організаційної структури управління, забезпечувати умови для постійного підвищення професійної компетентності педагогічних працівників, взаємодіяти з науковими закладами та громадськими організаціями [4, с. 161]. У сучасних умовах розвитку освітньої галузі технологічна компетентність передбачає елементарну обізнаність керівника щодо педагогічних, управлінських, інформаційно-комунікаційних технологій, технологій соціального партнерства та ін. Керівник повинен організувати їхнє доцільне використання для отримання оптимального освітнього результату. Окремо слід наголосити на використанні технології моніторингу якості освіти як інструмента прийняття виважених управлінських рішень. У межах цієї компетенції як складову важливо виділити програмну компетентність. Адже сьогодні, коли розвиток і фінансування галузі відбувається переважно за програмно-цільовим методом, керівник повинен уміти створювати галузеві програми з використання сучасного інструментарію, що передбачає, зокрема, вимірювання і відповідно оцінювання отриманих результатів. Інформаційно-комунікаційна компетентність надає можливість керівнику працювати зі стандартним пакетом Microsoft Office, користуватися засобами електронної пошти, інформаційними ресурсами Інтернету, організувати відповідну роботу в підпорядкованих закладах і установах освіти. Поділяємо точку зору В. Луначека щодо важливості оцінювальної компетентності. В умовах розвитку процесів поліпшення якості освіти важливою є спроможність керівника застосувати сучасні технології для оцінювання якості освіти на підпорядкованій йому території [5, с. 64].

Отже, децентралізація управління передбачає нові управлінський і фінансовий механізми, а під децентралізацією управління освітньою системою ми маємо на увазі переосмислення та зміна ролі, відповідальності та повноважень різних рівнів управління галузі. І оновившись, наша освіта зможе «продукувати» українців, здатних забезпечити прискорене економічне зростання і культурний розвиток своєї країни, суспільно активних громадян, конкурентоспроможних на національному і світових ринках праці.

Список використаних джерел:

1. Освітній менеджмент : навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
2. Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 2 (42). – Режим доступу : www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2012-2/2012_02.pdf.
3. Васильченко Л. В. Професійна компетентність керівника школи / Л. В. Васильченко, І. В. Гришина. – Х. : Основа, 2006. – 208 с.
4. Луначек В. Е. Державне управління освітою : підруч. для вищ. навч. закл. / В. Е. Луначек. – Х. : Гімназія, 2010. – 288 с.

5. Лунячек В. Е. Управління якістю освіти: досвід для України / В. Е. Лунячек. – Х. : Гімназія, 2009. – 128 с.

6. Селевко Г. Компетентности и их классификации / Г. Селевко. – Режим доступа : www.matem.uspu.ru/i/inst/math/subjects.

7. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика : монографія / Т. М. Сорочан. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.

ДЕГТЯРЬОВА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

*к. філол. н., докторант кафедри права та європейської інтеграції
ДРІДУ НАДУ при Президентові України*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ «GOOD GOVERNANCE»

Ефективні та результативні реформи сфер суспільного життя, які дійсно трансформують сутність і механізми суспільних відносин усередині систем, обумовлюють їх прогрес, вимірюваний у кількісних та якісних показниках, неможливі без зміни парадигми управління, державного управління зокрема. Безумовно, тенденції трансформації самої системи державного управління та її термінології на зламі століть свідчать про зміну бюрократичного централізованого підходу на менеджеріальний [3], у якому домінує публічне управління, нове суспільне управління (New Public Management), врядування (governance), адміністрування (administration), інституційний менеджмент (management). Ю.Шаров характеризує врядування на основі європейських документів і практики публічного управління як «процес колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень на основі механізмів консенсусу формування й узгодження політики та координації дій ключових учасників». У цій площині діють принципи демократичного врядування, громадської участі, належного врядування та адміністрування, свободи дій, правових гарантій та захисту, належного ресурсного забезпечення тощо [3].

У документах ООН (Програми розвитку ООН) виокремлюють такі принципи ефективного врядування [6; 7], які можна поділити на блоки:

– правові – справедливість (рівність, недискримінація, equity and inclusiveness) і верховенство закону (rule of law);

– політичні – легітимність і партисипативність (конструктивна участь громадян у прийнятті рішень, пряма чи опосередкована, legitimacy, participation), орієнтованість на консенсус (consensus oriented) і дотримання балансу інтересів різних зацікавлених груп (responsiveness);

– менеджерські – ефективна діяльність (відповідальність і управління як відповідь на потреби суспільства, результативність, ефективне досягнення результатів за умови ефективного використання ресурсів, effectiveness and efficiency); стратегічне спрямування (стратегічне бачення цілей управління людським розвитком, лідерство);

– організаційні – прозорість та підзвітність (суспільству та інституційним стейхолдерам, вільний доступ до інформації, transparency and accountability). Усі принципи ефективного врядування відображають відповідні положення та цінності Всесвітньої Декларації прав людини.

Щодо ефективного врядування у вищій освіті, то ключовим стратегічним документом є висновки і рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи

«Higher Education Governance, between democratic culture, academic aspirations and market forces» 2005 р. (22-23 червня 2005 р.) [5], який є своєрідним дороговказом та політичним орієнтиром для країн Ради Європи у трансформації вищої освіти, зокрема у сфері управління національними системами вищої освіти. Визначено, що ефективне врядування у вищій освіті є фундаментом для всіх перетворень у системі вищої освіти, для досягнення поставлених цілей, а також для розвитку демократичної культури та згуртованості у суспільстві в цілому. Ефективне врядування є необхідним елементом забезпечення якості у вищій освіті та забезпечення рівного доступу до вищої освіти. Ефективне врядування є інструментом імплементації політики у вищій освіті, яка є доцільною (fitness of purposes) та служить досягненню певних цілей (fitness for purposes). Легітимність (визнання не лише на рівні закону, права, а й на рівні суспільного прийняття) є одним із засадничих принципів ефективного врядування. Ефективне врядування не гарантують створені структури та процедури самі по собі, розвиток демократичної культури має стати суттю та головною цінністю для суб'єктів врядування у вищій освіті. Ефективне врядування передбачає безумовне залучення зовнішніх гравців-суб'єктів управління з метою гнучкої і якнайбільшої відповідності потребам та очікуванням суспільства. Рекомендації Ради Європи щодо впровадження ефективного врядування охоплюють такі позиції [5].

1. Врядування системами вищої освіти та навчальними закладами має базуватися на адекватному залученні усіх відповідних стейкхолдерів. Для того, щоб досягти узгоджених цілей, має бути забезпечено: прозорість процедур і завдань, ефективні механізми підзвітності усіх учасників процесу врядування, здатність досягати цілей, їх схвалення та імплементувати рішення.

2. Оскільки вища освіта має відповідати очікуванням і потребам різних суспільних груп, то їх діяльність у процесі врядування у вищій освіті повинна відбуватися відповідно до їх розуміння кращих розв'язань на системному та інституційному рівнях та ґрунтуватися на відповідальності перед організаціями, які вони представляють.

3. Інституційна автономія надзвичайно важлива для забезпечення академічних свобод, засаднича цінність вищої освіти. Органи державної влади повинні створити таку нормативно-правову базу, яка б забезпечувала інституційну автономію як для державних, так і для приватних ВНЗ, а також відповідність структур та гнучкість методів самого врядування.

4. Важливо розмежувати процес довгострокового планування та розроблення відповідних стратегій для їх досягнення, та щоденну імплементацію цих стратегій. Легітимність та компетенція структур врядування має бути доповнена професійністю на рівні адміністрування.

5. Для запобігання неефективному мікроменеджменту та створення простору для інновацій та гнучкості, системи врядування вищою освітою і практики мають підтримувати імплементацію зрозумілих інституційних політик.

6. Міжнародні організації, які діють у вищій освіті, мають підтримувати ефективне врядування у вищій освіті шляхом поширення прикладів ефективного врядування, посилення діалогу між різними системами та інституціями щодо подальшого розроблення принципів доброго врядування.

7. Група супроводу Болонського процесу (BFUG) повинна надати великої ваги питанню врядування для того, щоб досягти цілі забезпечення

високої якості вищої освіти та мобільності студентів та викладачів у Європі.

Крім того, Рада Європи запропонувала розробити поняття автономії (що й було зроблено Європейською асоціацією університетів у рамках масштабних проектів, наприклад, University Autonomy in Europe I (II). The Scorecard, University Autonomy Tool) та визначити, які зміни у яких секторах системи управління вищою освітою мають бути впроваджені.

Україна як член Ради Європи давно повинна була б долучитися до ініціативи впровадження концепції good governance у сферу державного управління, але на сьогодні ефективне врядування не визначено у нормативних документах як на системному, так і на інституційному рівні (статутах університетів, положеннях організацій стейкхолдерів, наприклад Співки ректорів). Більше того, у реформуванні системи вищої освіти про принципи ефективного врядування майже не згадували, про це свідчить практика впровадження змін. Можна поглянути на наявну систему державного управління вищою освітою з погляду принципів ефективного врядування, базуючись на тексті Закону України «Про вищу освіту» та аналізі реальної академічної практики.

Експерти Організації економічного співробітництва в Європі Ф.Хенард та А. Мітерле зауважують, що ефективне врядування є особливим підходом, концепцією, певною політико-правовою структурою, яка забезпечує цілісність системи академічних цінностей, але й одночасно дозволяє університетам бути гнучкими та чутливими до змін у ширшому суспільно-політичному контексті [4].

Ефективне врядування у сфері вищої освіти можна розглядати у горизонтальних та вертикальних зв'язках, але найголовнішим є система відносин між державою (міністерство, уряд), системою вищої освіти як такою та академічним середовищем (вищі навчальні заклади, академічні стейкхолдери). Оскільки врядування має політичну, економічну та адміністративну складові, то, безперечно, у цій системі відносин на перший план виходить професіоналізація управління на основні результат-орієнтованого та компетентнісного підходів [2].

Система вищої освіти України існує у суспільно-політичному контексті країни, що має високі показники корупції, низький рівень громадянської активності, неефективні управлінські практики протягом тривалого часу, системні та інституційні патології (перебування на посаді ректора 30-40 років, тотальна взаємна залежність по вертикалі, у том числі фінансова, заохочення лояльності до керівництва та боротьба з «інакомислячими», виштовхування «несистемних» людей і т. ін.), тому поняття ефективного врядування досі залишається у теоретичному полі. У вищій освіті ефективне врядування являє собою набір таких ознак: академічні свободи, розподілене (коопераційне) врядування, чіткі й зрозумілі права і відповідальність учасників, меритократична селекція (відбір і просування кращих), фінансова стабільність, підзвітність, постійна верифікація стандартів, тісна співпраця на горизонтальному та вертикальному рівнях тощо.

Для визначення відповідності публічного управління вищою освітою моделі ефективного врядування можна проаналізувати такі основні параметри, відповідно до Закону про вищу освіту [1] та реальної академічної практики:

– рівень академічних свобод та автономії варто розглядати крізь призму результатів дослідження Європейської асоціації університетів за проектом «Athena» [8]:

організаційна автономія 44% (2013), 68% (закон 2014)	фінансова автономія 46% (2013), 46% (закон 2014)
кадрова автономія 80% (2013), 80% (закон 2014)	академічна (навчальна) автономія 51% (2013), 57% (закон 2014)

Експерти Європейської асоціації університетів відзначають, що є суттєві розриви між законом (теорією) та реальною академічною практикою. Три показники отримали середньо-низькі бали, але головним чином дуже низький рівень фінансової автономії, який поки що на практиці не змінився, унеможливує реального досягнення автономії українськими університетами і в інших сферах [8].

– рівні ухвалення рішення, інституційні актори, репрезентація академічної громадськості – ключовий параметр ефективного врядування, яке неможливе без реального залучення стейкхолдерів, інституціоналізації груп, які представляють різні категорії академічного середовища, гарантування їх участі у підготовці, обговоренні та прийнятті рішень та управлінні інституцією, а також дорадчих функцій на рівні центральних органів. Закон «Про вищу освіту». Слід зауважити, що основним типом залучення громадськості Міністерством освіти і науки є створення різних колегіальних консультативно-дорадчих органів при МОН: Громадська рада при МОН, Колегія МОН, Наукова рада МОН, Рада молодих учених при МОН, Акредитаційна комісія України, Атестаційна колегія МОН, нове створене Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти як незалежна установа та ін. Механізм їх утворення навряд чи можна назвати прозорим, оскільки часто одні й ті самі особи входять до складу різних органів, у ключових комісіях, які мають акредитаційно-ліцензійні повноваження, більшість ректорів вищих навчальних закладів, що суперечить європейським принципам. Дискусійним питанням, на нашу думку, є репрезентативність академічної громадськості, зокрема слабкий рівень інституціоналізації об'єднань основних гравців освітньо-наукової сфери. Біль-менш адекватний квотний принцип формування має Національне агентство, але саме через відсутність інституціоналізованих об'єднань з відповідною організаційною культурою, через брак чітких критеріїв до кандидатів, прозорості й вимог до процедури обрання та відсутність представників від деяких категорій академічного середовища (зокрема, молодих науковців) й обумовила невдалу спробу імплементації принципів good governance у вищій освіті України у нових законодавчих умовах.

Отже, розуміючи концепцію ефективного врядування та наявну академічну дійсність, спробуємо визначити, якими конкретними кроками можна впроваджувати good governance: у систему публічного управління вищою освітою:

- підтримка автономії (виконання рекомендацій Європейської асоціації університетів),
- посилення інституційної спроможності колегіальних органів управління – рад факультетів та університетів,
- утворення нових структур зовнішнього й незалежного врядування –

підкувальних рад,

- залучення стейкхолдерів на усіх рівнях ухвалення рішень від факультету до центрального рівня,
- децентралізація у фінансуванні вищої освіти та новий фінансовий менеджмент як на системному, так і інституційному рівнях,
- система освітньої аналітики, моніторингу та підзвітності (дані як база для ухвалення рішень, а не підґрунтя для покарання),
- зміна системи призначення керівних органів на виборну,
- прозора система акредитації та оцінювання діяльності вищого навчального закладу,
- підтримка добрих інституційних практик.

Україна тільки-но розпочала процес трансформацій у вищій освіті, і гальмування імплементації повною мірою нового закону «Про вищу освіту» європейського формату відбувається саме через відсутність трансформацій як у системі академічних цінностей, так і в системі врядування у вищій освіті. Конструктивна комунікація академічних стейкхолдерів у визначених організаційних та інституційних формах є містком до впровадження принципів good governance в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.
2. Калашнікова С. А. Врядування у вищій освіті: сутність, виміри, тенденції / С. А. Калашнікова, К. А. Жданова // Вища освіта України. – 2013. – № 3 (дод. 2). – Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». – С. 69 – 74.
3. Шаров Ю. Європейські стандарти публічного управління: проєкція на муніципальний рівень / Ю. Шаров, І. Чикаренко // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 1 (4). – Режим доступу : [www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01\(4\)](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01(4)).
4. Hénard F. Governance and quality guidelines in Higher Education. A Review of Governance Arrangements and Quality Assurance Guidelines / F. Hénard, A. Mitterle. – Access mode : www.oecd.org/edu/imhe/46064461.pdf.
5. Higher Education Governance between democratic culture, academic aspirations and market forces. Considerations and Recommendations. – Strasburg: Council of Europe Publishing, 2006. – 221 p.
6. Governance for Sustainable Human Development. United Nations Development Programme. A UNDP policy document. – www.pogar.org/publications/other/undp/governance/undppolicydoc97-e.pdf.
7. Graham J. Principles for Good Governance in the 21st Century / J. Graham, B. Amos, T. Plumptre // Policy Brief. – 2003. – № 15. – Access mode : www.unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents.
8. University Autonomy in Ukraine. ATHENA project. – Access mode : www.athena-tempus.eu/project.

КІРСЄВА ОЛЬГА БОРИСІВНА

к. держ. упр., доцент, доцент кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентові України

ВИКОРИСТАННЯ КОМБІНОВАНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Сучасні виклики ставлять на порядок денний питання підготовки фахівця, котрий повинен не тільки володіти базовими знаннями та навичками, але і вміти швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища. В цьому контексті постає проблема застосування в навчальному процесі засобів і форм навчання, які б могли повністю задовольнити зазначену потребу. Спостерігається поступова трансформація «чистих» форм навчання – індивідуальної, групової, традиційної, дистанційної тощо – до комбінованих.

У педагогічній літературі є різні визначення «форми навчання» як категорії дидактики: форма роботи, засіб роботи, організація навчання. Практиці відомі понад тридцять конкретних форм навчання, які суттєво відрізняються за ступенем самостійності пізнавальної діяльності і ступенем керівництва навчальною діяльністю з боку викладача.

Blended learning (змішане, гібридне або комбіноване навчання) – вже давно популярний термін у галузі корпоративних тренінгових програм [6].

Багато компаній ще наприкінці 90-х рр. ХХ ст. почали активно використовувати технології електронного навчання. Це було пов'язано з намаганням поєднати велику зайнятість працівників з необхідністю навчання.

«Комбінованими називають такі програми навчання, в яких заняття в аудиторіях комбінуються з дистанційними заняттями, часто за допомогою он-лайн інструментів, що надають можливість отримати консультації викладачів у віддаленому режимі [7].

Комбіноване навчання суттєво відрізняється від традиційного, бо орієнтовано, насамперед, на задоволення навчальних та професійних потреб учасників. Під час використання традиційних форм дуже важко, практично неможливо, врахувати індивідуальні здібності та навички кожного. Заняття за комбінованою формою надають кожному можливість самостійно обирати як темп засвоєння навчального матеріалу, так і пріоритети в навчанні. Комбіноване навчання підходить і для студентів, які з певних причин не можуть щодня бути на заняттях у ВНЗ (за станом здоров'я, за сімейними обставинами, тимчасова або постійна робота, особливо на старших курсах навчання), і для осіб, чия професійна діяльність вимагає довготривалих поїздок і відряджень. Достатньо результативним може бути комбіноване навчання при перепідготовці і підвищенні кваліфікації фахівців або отриманні другої вищої освіти. Навчання за такими програмами пропонується в багатьох університетах країнах Європи [2].

В контексті реформування системи освіти в Україні головним завданням постає створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу кожного шляхом впровадження в навчальний процес інноваційних технологій. Насамперед, це пов'язано з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Як зазначають Ю. В. Триус та І. В. Герасименко, комбіноване навчання – це цілеспрямований процес здобування знань, набуття умінь і навичок, засвоєння способів пізнавальної діяльності суб'єктом навчання й розвитку його творчих здібностей на основі комплексного і систематичного

використання традиційних й інноваційних педагогічних технологій та інформаційно-комунікаційних технологій навчання за принципом взаємного доповнення з метою підвищення якості освіти [6].

Сьогодні існує багато безкоштовних та платних ресурсів для організації дистанційного (електронного) навчання). Серед них Веда, Webinar и Comdi компанії «Вебінар-Комди», iMind компанії Mind Labs, Acrobat Connect Pro компанії Adobe Systems Incorporated, Mirapolis Virtual Room компанії «Міраполіс Информационные Технологии», «Виртуальный класс» от компанії WebSoft, WebTutor компанії Websoft, eLearning Server, iWebinar компанії «ГіперМетод», система дистанційного навчання «Прометей» компанії «Виртуальные технологии в образовании», Shareknowledge от компанії Competentum, Moodle, LMSOnline компанії «Міраполіс Информационные Технологии», Competentum.ONLINE групи компанії Competentum, Teachbase.ru компанії «Інтернет-школа» та ін. [4]. Дані софти можна застосовувати як при підготовці окремих активностей, так і для побудови цілих платформ для навчання.

Серед основних інструментів електронних ресурсів можна виділити:

- обмін файлами;
- електронна пошта (розсилки);
- форуми, чати, вебінари;
- wiki;
- блоги та ін.

Залежно від технічних можливостей ВНЗ та рівня підготовки науково-педагогічних працівників у комбінованому навчанні можна поєднати [3]: традиційні лекції з вебінарами; практичні заняття з наступним їх обговоренням у форумах, чатах або з використанням листування через електронну пошту; лекційні заняття з консультаціями з викладачем через мережу Internet; виконання індивідуальних завдань і надсилання результатів їх виконання для перевірки викладачеві, використовуючи сервіси мережі Internet; інші комбінації використання технологій дистанційного, електронного навчання та традиційних форм, методів і засобів навчання.

Комбінована форма навчання характеризується гнучкістю, паралельністю, асинхронністю, охопленням, рентабельністю, новою функцією викладача, новими вимогами до студентів та слухачів, соціальністю тощо. Серед переваг можна відмітити: можливість навчатися в індивідуальному темпі, почуття свободи, доступність, мобільність, технологічність, творчість.

Одним з прикладів реалізації комбінованого навчання є навчання у Відділенні Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів Міністерства доходів і зборів України, яке передбачає 6 тижнів навчання за дистанційною формою та, у разі успішного складання курсу, 6 календарних днів за очною формою навчання з відривом від роботи [1].

Дніпропетровським регіональним інститутом державного управління Національної академії державного управління при Президентові України протягом 2015 року також зроблено впевнені успішні кроки в напрямі впровадження комбінованого навчання в практику.

За підтримки Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO, Офісу реформ в Дніпропетровській області, Дніпропетровській обласній раді було підготовлено та реалізовано навчання за темою «Реформування місцевого самоврядування та децентралізація влади», яке включало в себе очну та дистанційну складову. В

якості очної форми було запропоновано куштові семінари, а дистанційної – курс, розроблений на платформі Moodle.

На замовлення Дніпропетровської обласної ради за експертного супроводу Фонду Ганса Зайделя розроблена Програма підвищення кваліфікації для новообраних міських та селищних голів, орієнтована на розвиток компетентностей заради сталого успіху. Програма включає такі основні складові – очні 2-3-денні семінари інтерактивного характеру, можливість опанування певних тематик в дистанційному режимі та консультативний супровід.

Наближення України до європейського освітнього простору, зміна вимог до самостійної роботи студентів та слухачів, широке розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій роблять комбіновану форму навчання досить актуальною. Саме комбіноване навчання реалізує провідні принципи відкритої освіти: мобільності учасників навчального процесу, рівного доступу до освітніх систем, надання якісної освіти, формування структури та реалізації освітніх послуг.

Список використаних джерел:

1. Інформація для слухачів та кадрових служб. – Режим доступу : www.centre-kiiev.kiev.ua/files/instruct/Instr_reg_dn.pdf. – Назва з екрану.
2. Комбинированное обучение – новый тренд образования Великобритании. – 2011. – Режим доступа : www.5ballov.qip.ru.
3. Мусяйовська О. Ф. Проблеми впровадження комбінованого навчання у вищій школі України / О. Ф. Мусяйовська. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08mofshu.htm.
4. Обзор платформ для организации дистанционного обучения. – Режим доступа : www.rekuklet.ru.
5. Стрюк А. М. Теоретичні основи комбінованого навчання / А. М. Стрюк // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. – Режим доступу : www.journals.urau.ua.
6. Триус Ю. В. Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі / Ю. В. Триус, І. В. Герасименко. – Режим доступу : www.physmath.cdu.edu.ua.
7. Tobin L. Get a degree be 'blended learning / L. Tobin // The Guardian. – 2011. – Access mode : www.guardian.co.uk.

КОВАЛЬСЬКА НАТАЛЯ МИХАЙЛІВНА

к. пед. н., доцент, доцент кафедри технологічної освіти та сфери обслуговування Херсонського державного університету

ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Побудова сучасної України повинна відбуватися у тісному взаємозв'язку економічного, соціального і духовного розвитку суспільства, а це передбачає відповідність управлінської діяльності державним і громадським інтересам українців, реальний розвиток демократії, практичне забезпечення прав і свобод громадян, ефективне планування та втілення в життя українського суспільства тактичних і стратегічних завдань з реформування різних сфер життєдіяльності держави. Принципово важливим є те, що державу можна розглядати як систему, яка визначає вектор розвитку громадянського

суспільства, але не суперечить його саморегулюючій природі. У цьому разі громадянське суспільство може визначати параметри і межі державного втручання, функції і завдання держави. Водночас саме державне управління може забезпечити функціонування й розвиток суспільства як єдиного цілого, виступаючи як «діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [1, с. 157].

Можна погодитись з думкою, що освіту, як об'єкт державного управління необхідно розглядати як вагомий чинник економічного розвитку й соціального прогресу, який потребує особливої уваги на загальнодержавному рівні. Адже освіта, зокрема професійна готує особистість до компетентного виконання професійних завдань, відповідного місця на ринку праці, а для суспільства забезпечує підготовку кваліфікованих кадрів для усіх сфер суспільства.

У науковій літературі зазначено, що державне управління освітою є «особливим видом професійної діяльності, яка спрямована на систему освіти з метою забезпечення її життєдіяльності та розвитку у зв'язку із зміною обставин» і «окрема галузь державного управління, яка забезпечує планомірний вплив на освітню сферу, що ґрунтується на законах та інших нормативних актах, й спрямована на розвиток цієї цілісної системи» [6, с. 8 – 9]. За своїм змістом державне управління освітою, зокрема професійною можна розглядати «як певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий та розпорядчий характер і полягає в організуючому впливові на суспільні відносини у сфері освіти шляхом застосування державно-владних повноважень, включає в себе цілеспрямоване вироблення, прийняття та реалізацію організуючих, регулюючих і координуючих впливів на освітню сферу» [6, с. 9].

Поступово освіта повинна перетворитися в базис ефективної економіки, а за умов ефективної взаємодії суспільства й освіти, породжується нове співвідношення між політикою та освітою як функціональними підсистемами суспільства. Науковці наголошують, що специфіка державного управління як виду управління полягає в тому, що воно: у своєму здійсненні спирається на владу – організаційну силу суспільства, здатну до примусу; поширює свій вплив на все суспільство, піддаючи управлінському впливові його найважливіші явища, процеси і взаємозв'язки; діє системно, поєднуючи функціонування таких структур, як механізм держави, державний апарат, державну службу і публічні прояви суспільства [5]. Саме влада впливає забезпечує державне втручання в освітню галузь через здійснення відповідної освітньої політики – «сукупність законів і правил управління діяльністю освітніх систем» [2, с. 472]. Не викликає заперечень, що освітня політика тісно пов'язана з визначенням цілей, завдань, формулюванням правил, окресленням дій і засобів з реалізації цілеспрямованої освітньої діяльності.

Важливо наголосити, що на кожному етапі розвитку суспільства і самої системи професійної освіти постійно виникають, вирішуються і знову виникають суперечності між поточними і перспективними потребами суспільства. Між тим, саме ринкова економіка чітко визначає орієнтири професійної освіти, відповідно до яких головна мета всіх суб'єктів освітнього процесу це необхідність врахування сучасних соціально-економічних реалій ринку праці і трансформування їх у конкретні освітні програми професійної

підготовки фахівців [4].

Трансформація державного управління освітою передбачає оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління; перерозподіл функцій і повноважень між центральними місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами; перехід до програмно-цільового управління; поєднання державного і громадського контролю; запровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах самоповаги, позитивної мотивації; прозорість розроблення, експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових документів; створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях; організацію експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій; запровадження новітніх інформаційно-управлінських та комп'ютерних технологій; демократизацію процедури призначення керівників навчальних закладів, їх атестації; удосконалення механізму ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів; підвищення компетентності управлінців усіх рівнів; більш широке залучення до управлінської діяльності талановитої молоді [3].

Отже, держава є системою, яка за рахунок державного управління повинна забезпечувати функціонування та розвиток суспільства як єдиного цілого. Професійна освіта, яка об'єкт державного управління потребує планомірного впливу на освітню галузь з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій. Незаперечним є те, що державне управління професійною освітою повинно здійснюватися в русі національного, економічного і соціального розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ.упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) [та ін.]. – 748 с.
2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ.упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) [та ін.]. – 648 с.
3. Домбровська С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін : монографія / С. М. Домбровська. – Х. : Вид-во «Оберіг», 2009. – 176 с.
4. Левківський К. Освіта України в соціально-економічному вимірі ХХІ століття / К. Левківський, Л. Івлева // Вища освіта. – 2013. – № 9. – С. 20 – 27.
5. Мельник А. Ф. Державне управління : підручник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2009. – 582 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
6. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : колективна монографія / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Т. О. Лукіна [та ін.] ; за заг. ред. д. пед. н., професора Протасової Н. Г. – К.-Л. : НАДУ, 2012. – 459 с.

КОЛОДІЙ ІГОР СТЕПАНОВИЧ

к. пед. н., доцент, професор кафедри педагогіки та соціального управління Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», начальник відділу забезпечення системи управління якістю університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВИТИ (НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»)

Сучасне виробництво все більше й більше потребує висококваліфікованих працівників, які здатні використовувати свої знання і вміння в нестандартних, часто кризових ситуаціях, вони відчують необхідність у постійному професійному зростанні.

Сьогодні особливу увагу роботодавці звертають на професійні компетенції випускників вищих навчальних закладів, а також на їхні особистісні й професійно важливі якості: самостійно критично мислити, бачити виникаючі труднощі, що постають у реальному світі й знаходити шляхи їх раціонального подолання, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і як набуті компетенції можуть бути застосовані; здатність генерувати нові ідеї, творчо мислити; грамотно працювати з інформацією; бути комунікабельними, контактними у різних соціальних групах, уміти працювати спільно в різних сферах, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходячи з них; постійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня та ін. З огляду на це, актуальним є питання забезпечення якості освіти у вищій школі.

Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [1].

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства [3].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначає, зокрема, що «підвищення якісного рівня освіти має бути спрямоване на забезпечення економічного зростання країни та вирішення соціальних проблем суспільства, необхідних для подальшого навчання і розвитку особистості. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства» [4].

На думку науковця Е. М. Короткова, якість освіти в узагальненому визначенні – це комплекс характеристик компетенцій і професійної свідомості, що відображають здатність фахівця здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог сучасного етапу розвитку економіки, за належної ефективності й професійної успішності, а також із усвідомленням соціальної відповідальності за результати власної професійної діяльності [8, с. 79].

Якість освіти розглядається нами крізь призму якості випускника вищого навчального закладу, підготовленого до виконання професійних функцій в умовах реального виробництва. Вона складається із трьох частин:

якості випускників, яка визначається розвитком їхніх соціальних, культурно-духовних і професійно-діяльнісних здібностей на рівні, необхідному й достатньому для реалізації цілей і функцій, що відповідають вимогам виробництва; якості освітньої системи (процесу); якості підсистем і елементів освітньої системи.

З позиції системного підходу управління якістю освіти можна представити як багаторівневу, інтегративну й гнучку сукупність підсистем якості, що забезпечують підготовку висококваліфікованих фахівців. Йдеться про підсистеми: управління якістю державних стандартів; управління якістю навчального закладу; управління якістю науково-педагогічних працівників; управління якістю навчально-виховного процесу тощо.

При цьому необхідність забезпечення якості освіти визначається об'єктивними, загальноприйнятими для більшості країн причинами: по-перше, це прискорення науково-технічного прогресу, яке веде до швидкого старіння знань; по-друге, поетапний перехід суспільства від індустріальної фази розвитку економіки до економіки, заснованої на знаннях та досягненнях інформаційної цивілізації, що є важливою умовою забезпечення економічного зростання, трансферу знань між усіма економічними суб'єктами; по-третє, економічна, культурна й політична глобалізація і пов'язана з цим інтернаціоналізація освіти, що робить вітчизняну систему вищої освіти відкритою для міжнародного співробітництва, а це веде до зближення якісного рівня освітніх систем різних країн.

У зв'язку з цим забезпечення якості освіти на рівні вищого навчального закладу – це її відповідність сучасним життєвим потребам країни.

Для органів управління – це кількісні показники, наприклад, відсоток випускників ВНЗ, які працевлаштувалися, отримали підвищення, державні нагороди тощо. Для тих, хто навчається якість освіти асоціюється з умовами навчання, можливостями загальнокультурного й професійного розвитку, що дає змогу їм у подальшому досягати життєвих успіхів.

У даному контексті важлива роль належить налагодженню взаємодії між підприємствами і ВНЗ, які пропонують ринку праці результати своєї освітньої діяльності, що виявляються в знаннях, уміннях і навичках випускників. Недостатній рівень взаємозв'язку цих суб'єктів ринку праці призводить до зростання незадоволеності керівників підприємств якістю підготовки молодих працівників, адже на їхнє донавчання вони змушені витрачати значні кошти.

Система забезпечення якості вищої освіти в Україні відповідно до статті 16 Закону України «Про вищу освіту» складається із: системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищого навчального закладу та якості вищої освіти; системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [2].

На нашу думку, цінним є досвід Національного університету «Львівська політехніка», де розроблена і успішно функціонує чітка системи забезпечення якості освітніх послуг.

У наш час особливого значення набула система моніторингу і контролю якості навчального процесу та підготовки фахівців, яка охоплює: оцінювання знань та визначення рейтингу студентів у кредитно-модульній системі організації навчального процесу; оцінювання залишкових знань студентів з навчальних дисциплін; оцінювання практичної підготовки студентів;

контроль на всіх рівнях поряд з контролем керівництвом; врахування вимог та очікувань основних користувачів освітніх послуг Університету – студентів, абітурієнтів, роботодавців та держави; своєчасне виявлення недоліків у навчально-виховному процесі та причини їх виникнення та ін.

Відповідальним за організацію моніторингу якості навчального процесу та підготовки фахівців є: на рівні Університету – ректор, проректори з науково-педагогічної роботи; на рівні навчально-наукових інститутів – директори ННІ, декани базової та повної вищої освіти; на рівні кафедр – завідувачі кафедр, науково-педагогічні працівники.

Важливим структурним підрозділом, який покликаний реалізовувати політику Університету щодо забезпечення якості освітніх послуг та впровадження системи управління якістю є відділ забезпечення функціонування системи управління якістю Львівської політехніки.

Сьогодні основними завданнями та функціями відділу є: розроблення пропозиції, проектів документів для ректора та Вченої ради щодо удосконалення нормативно-правової бази організації навчально-виховного процесу та системи управління якістю Університету; участь у розробленні та удосконаленні методик: рейтингування кафедр Університету; рейтингового оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників Університету; моніторингу якості підготовки фахівців Університету; збір, аналіз і узагальнення інформації про якість освітніх послуг в Університеті; проведення перевірок організації навчально-виховного процесу та стану справ у структурних підрозділах Університету (за окремим наказом чи розпорядженням ректора Університету); аналіз результатів і підсумків навчання студентів та роботи Державних екзаменаційних комісій; перевірка роботи кафедр та деканатів; аналіз результатів рейтингового оцінювання роботи науково-педагогічних працівників університету; планування та реєстрація методичних видань Університету та видача сертифікатів якості; організація проведення контролю залишкових знань студентів; організація робіт із визначення рейтингів кафедр університету; організація роботи щодо проведення I-го та II-го турів Всеукраїнських студентських олімпіад та конкурсів кваліфікаційних робіт, збір і оброблення звітів про результати їх проведення тощо.

Система внутрішнього забезпечення якості Університету, передусім, передбачає здійснення таких процедур і заходів: визначення та впровадження основних принципів та заходів щодо забезпечення якості вищої освіти; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, навчальної практики за кожною освітньою програмою; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників Університету та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті Львівської політехніки, газеті «Аудиторія», на інформаційних стендах тощо; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників і здобувачів вищої освіти; інших процедур і заходів.

Таким чином, у Львівській політехніці існує надійна та ефективна

система управління якістю освіти, яка сформувалася відповідно до програми перспективного розвитку університету. Ми вважаємо, що забезпечувати якість необхідно з урахуванням тенденцій розвитку освіти в Україні та світі, специфіки функціонування конкретного вищого навчального закладу.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XII : зі змінами від 2 черв. 2015 р. № 498-VIII. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.
2. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII : зі змінами від 2 черв. 2015 р. № 498-VIII. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.
3. Національна доктрина розвитку освіти. – К. : Парламент, вид-во, 2004. – С. 279 – 294.
4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. – Режим доступу : www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013.
5. Збірник нормативних документів Національного університету «Львівська політехніка» / за ред. проф. Ю. Я. Бобала. – Л. : Вид-во львівської політехніки, 2012. – 772 с.
6. Журавський В. С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В. С. Журавський // Правова держава : щорічник наук. пр. – 2003. – Вип. 14. – С. 20 – 30.
7. Коротков Э. М. Управление качеством образования : учеб. пособ. для вузов / Э. М. Коротков. – 2-е изд. – М. : Академ. проект, 2007. – 320 с.

КОНДРАШЕВА ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

*старший викладач кафедри української та іноземних мов
ДРІДУ НАДУ при Президентіві України*

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ
БЮДЖЕТНИМИ ВИДАТКАМИ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ**

За роки незалежності в Україні сформовано державну політику в галузі освіти. Відповідно до Конституції України та законодавства про освіту державна політика в галузі освіти це діяльність держави та її інститутів, органів місцевого самоврядування із законодавчого, фінансового, організаційного забезпечення функціонування і розвитку освітньої галузі.

Державна політика в галузі освіти в Україні визначається вищим законодавчим органом, здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на основі затвердженої органами влади і схваленої громадською думкою концепції розвитку освіти.

Вона ґрунтується на стратегічних документах розвитку освіти (програми, доктрини, концепції тощо); конституційних нормах, міжнародних, міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом; законодавчих актах; указах та розпорядженнях глави держави; постановках Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; наказах Міністерства освіти і науки, міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти; наказах та розпорядженнях регіональних (місцевих) органів виконавчої влади, прийнятих у межах їх компетенції.

Фінансування інституцій освіти здійснюється відповідно до Бюджетного

кодексу України, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», законів про Державний бюджет України на поточний рік, постанов Кабінету Міністрів України тощо

На формування державної політики в галузі освіти впливають зовнішні та внутрішні чинники, що вимагає враховувати стан, тенденції та перспективи розвитку освіти, потреби суспільства та держави в освіті, розробляти реалістичну освітню політику, яка б була побудована на вітчизняному досвіді освітньо-педагогічної діяльності з урахуванням світових досягнень в освітній сфері.

Державна політика в галузі освіти ставить за мету пріоритетний розвиток системи освіти в інтересах формування гармонійно розвиненої, соціально активної, творчої особистості, що у свою чергу є одним з визначальних чинників економічного і соціального прогресу суспільства.

Бюджетна політика повинна стати послідовною і системною, спрямованою на підвищення результативності регіонального розвитку, з огляду на мету, завдання, цілі та пріоритети визначені у коротко-, середньо- та довгострокових програмах.

Саме впровадження програмно-цільового методу є концептуальним підходом до управління бюджетними видатками. Застосування програмно-цільового методу при складанні бюджету не тільки кардинально змінило ідеологію бюджетного процесу, а й дозволило підвищити його ефективність, тому що: процес формування бюджету починається з зосередження уваги на результатах, які необхідно досягти в державному секторі; а потім – на ресурсах, необхідних для досягнення цих результатів.

Отже, сутність програмно-цільового методу в управлінні бюджетними видатками у сфері освіти полягає в наступному.

1. Акцент переноситься з потреби в коштах, необхідних для виконання державою своїх функцій, на те, які результати очікуються від використання коштів бюджету, тобто на забезпеченні ефективності використання бюджетних коштів (тобто від економічної категорії, наприклад, – заробітна плата до цілей, на які розпорядники запитують фінансування).

2. Упровадження цього методу змінює характер обговорення бюджетної політики: увага переноситься з контролю за виконанням зобов'язань – на забезпечення ефективності. При розробці бюджетної політики в першу чергу враховується фактор: що одержить суспільство за ті гроші, що воно витрачає? Ставиться питання не про правильність використання коштів при виконанні бюджету, а про те, наскільки ефективно витрачаються кошти при досягненні цілей державної політики.

3. Оцінка й експертиза програм є обов'язковим компонентом програмно-цільового методу.

4. В аналітичному плані програмно-цільовий метод вводить у бюджетний процес елементи аналізу зіставлення витрат і досягнутих результатів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 50 – 51. – Ст. 572.

2. Василик О. Д. Бюджетна система України : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.

3. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : підручник / за ред.

О. П. Кириленка. – К. : Знання, 2006. – 677 с.

4. Луніна І. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади / І. Луніна, Н. Фролова // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 37 – 47.

5. Луніна І. Формування місцевих бюджетів у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи / І. Луніна // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 23 – 31.

МОРОЗ СВИТЛАНА АНАТОЛІЙВНА

*здобувач науково-дослідної лабораторії управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ФЕНОМЕНУ АВТОНОМІЇ УНІВЕРСИТЕТУ В РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Проблематика автономії вищого навчального закладу (ВНЗ) постійно перебуває у межах уваги органів центральної виконавчої влади. На переконання міністра освіти і науки України С. М. Квіта, надання ВНЗ повної автономії (кадрової, академічної та фінансової) повинно бути завершено наприкінці 2015 року. Аналіз результатів виконання цього важливого для розвитку освітянської галузі завдання свідчить, що питання академічної та фінансової автономії дійсно перебувають на стадії свого вирішення, в той час як питання кадрової автономії все ще потребують на додаткову увагу з боку суб'єктів державного управління. Слід звернути увагу, що Закон України «Про вищу освіту» створює необхідне підґрунтя щодо реалізації ВНЗ принципу автономії у формуванні кадрової політики в частині закріплення права прийняття на роботу педагогічних, наукових, науково-педагогічних та інших працівників (стаття 32 – Принципи діяльності, основні права та обов'язки вищого навчального закладу) [1]), але разом з тим, практика використання відповідних норм, переконливо свідчить про існування певних протиріч, зміст яких пов'язано, перш за все, з узгодженням інтересів держави та університету в забезпеченні якості трудового потенціалу ВНЗ.

Нагадаємо, що відповідно до норм статті 1 Закону України «Про вищу освіту», під автономією вищого навчального закладу розуміють «самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом» [1]. Очевидно, що питання розвитку трудового потенціалу ВНЗ можуть бути розглянуті у площині норми незалежності у доборі і розстановки кадрів, а також самостійності університету у вирішенні питань внутрішнього управління. Разом з тим, законодавець встановлює певне обмеження щодо автономії ВНЗ, а саме «у межах, встановлених цим Законом», тобто самостійність ВНЗ, у тому числі і в контексті розвитку власного трудового потенціалу, вичерпується виключно нормами конкретного нормативно-правового акту. Таке обмеження, на нашу думку, дещо викривлює зміст (порушує базові принципи) автономії університету.

На переконання У. Фельта, автономія ВНЗ полягає у його здатності:

приймати самостійні рішення з більшості питань університетського життя у межах своєї компетенції; визначати ресурси, які необхідні для структурування закладу та розвитку науковців; визначати критерії доступу до викладання і навчання в університеті; визначати цілі ВНЗ та стратегію його розвитку; встановлювати зв'язки з іншими інститутами та інституціями суспільства (держави) з метою розвитку університету; брати на себе відповідальність за прийняті рішення та наслідки їх впливу на суспільство [3, с. 29]. Цілком очевидно, що деякі з наведених вище напрямів автономії суперечить існуючий у межах вітчизняного інституціонального простору парадигмі «незалежності та самостійності» ВНЗ щодо формування, використання та розвитку власного трудового потенціалу. Наприклад, ВНЗ майже позбавлений права «визначати критерії доступу до викладання і навчання в університеті». Відповідна компетенція належить державі (див.: Кваліфікаційні характеристики професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів, Положення про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації, Умови прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 р. та інші нормативно-правові документи), що, з одного боку, є не лише логічною, а й обумовленою нормою, а з іншого, може бути розглянуто через призму посягання на привілеї університетської автономії. Безумовно, останнє зауваження має сенс лише у разі можливості забезпечення відповідальності ВНЗ перед людиною (державою, суспільством) за рівень освітніх послуг які пропонуються для споживання.

Скоріше за все, на сучасному рівні розвитку вітчизняних університетів ми не можемо вести мову про можливість забезпечення ВНЗ своєї відповідальності у повному обсязі, адже послуга надається «сьогодні», в той час як її якість з'ясується «завтра». Такий часовий лаг обумовлює необхідність існування так званого гаранта, у якості якого, у нашому випадку, може виступати держава. Крім того, автономія ВНЗ, в контексті можливості університету взяти на себе повну відповідальність за якість запропонованої освітньої послуги, повинна розглядатись через призму спроможності університету «встановлювати та повсякчасно досягати академічні свободи» [2, с. 105]. Тобто, ВНЗ повинен довести людині, державі, суспільству свою здатність до відповідальності та здатності «досягти академічну свободу». Досить цікавою, відповідно до вище наведеної тези, є визначення автономії яке було надано М. Гібсоном. На думку вченого, ВНЗ повинен «заслужити» свою автономію, наприклад так, як аспірант перед отриманням дозволу на початок самостійних наукових досліджень у межах науково-дослідної роботи ВНЗ, доводить науковій спільноті університету свою здатність до відповідного напрямку роботи (демонстрація можливості (потенціалу) до творчого наукового пошуку у межах визначеної наукової проблематики) [4, с. 123]. Крім того, слід розуміти, що рівень автономії ВНЗ, залежить не стільки від можливості ВНЗ брати на себе відповідальність, скільки від форми державного устрою. На думку У. Фельта, саме різновид державного устрою обумовлює використання тієї чи іншої моделі університетської автономії [3, с. 38]. Вчений звертає увагу на той факт, що суверенна держава, на чолі якої стоїть прагматично налаштована влада, може запропонувати університету лише таку модель автономії, яка передбачає самостійність ВНЗ у вирішенні другорядних технічних питань. На відміну від запропонованої вище моделі університетської автономії, держава з розвиненими суспільними та

ринковими інституціями пропонує ВНЗ автономію у класичному розумінні її змісту. У цьому випадку, автономія ВНЗ, на переконання У. Фельта, залежить від його здатності вільно конкурувати з аналогічними інститутами у боротьбі за споживачів.

Приймаючи до уваги вище наведене, можемо сформулювати такі висновки.

По-перше, запропоновані державою підходи до формулювання змісту автономії університету та визначення принципів її реалізації на практиці, особливо у межах використання та розвитку трудового потенціалу ВНЗ, в цілому, відповідають загально визначеним нормам університетської автономії, хоча й не забезпечують ефективності використання її потенціалів.

По-друге, автономія університету у вирішенні питань формування, використання та розвитку трудового потенціалу ВНЗ, залежить не стільки від його можливості користуватися автономією (нести відповідальність), скільки від рівня розвитку суспільно-політичних та соціально-економічних інституцій, тобто від умов набуття та використання автономії.

По-третє, можливість ВНЗ самостійно примати управлінські рішення щодо напрямів та механізмів розвитку власного трудового потенціалу може бути розглянута на рівні потужного фактору впливу на його якісні характеристики. Разом з тим, фактична неготовність більшості вітчизняних ВНЗ скористатися потенціалами автономії, наприклад з огляду на неможливість нести повну відповідальність за результати своєї діяльності, обумовлює зростання ролі держави щодо регулювання окремих напрямів функціонування університету.

Вище наведені висновки не вичерпують порушеної проблематики, а отже можуть бути розглянуті лише на рівні окремих узагальнень щодо перспектив використання потенціалів автономії університету для розвитку його трудового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 63. – С. 7 – 14.
2. Хомерікі О. А. Автономія вищих навчальних закладів у сучасних соціально-економічних реаліях: конкурентні війни або трамплін для стрибка? / О. А. Хомерікі // Грані : наук.-теор. і громадсько-політичний альманах. – 2015. – № 1. – С. 103 – 108.
3. Felt U. University Autonomy in Europe: A Background Study / U. Felt // Managing University Autonomy: Collective Decision Making and Human Resources Policy / Proceeding of the Seminar of the Magna Charta Observatory 17.09.2002. – Bologna : Bononia University Press, 2002. – P. 13 – 104.
4. Gibbons M. Engagement with the Community: a New Basis for University Autonomy in a Knowledge Society / M. Gibbons // Managing University Autonomy: University Autonomy and the Institutional Balancing of Teaching and Research / Proceeding of the Seminar of the Magna Charta Observatory 15.09.2005. – Bologna : Bononia University Press, 2011. – P. 121 – 150.

ПАВЛУН ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

к. філос. н., доцент, доцент кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентові України

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЯ» В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕНЕДЖМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЙ»

Викладання курсу «Екологія», як фундаментальної, природничо-наукової дисципліни щодо підготовки бакалаврів з напрямку «Менеджмент» ставить за мету освоєння ціннісних орієнтацій та вищих досягнень загальнолюдської і національної культури в системі «людина-середовище». Це вимагає від викладача досягнення максимальної ефективності при викладанні, що можливе лише за умови застосування новітніх методів роботи зі студентами під час початкових занять. Однією з найбільш сучасних форм навчання можна розглядати використання інтерактивної форми ведення занять, особливо на лекціях, включаючи студентів в процес розгляду тих, чи інших питань конкретної теми дисципліни.

Сутність інтерактивних форм навчання зумовлена змінами життя в сучасному світі, що вимагає і зміни мети та призначення сучасної освіти, оскільки в сучасних умовах знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання. Передача «готових» знань від викладача до студента перестає бути основним завданням навчального процесу. Сьогодні формуються нові уявлення про фундаментальність вищої освіти, отримавши яку, людина здатна самостійно працювати, підвищувати кваліфікацію, перекваліфіковуватися тощо [1].

Тому сучасна педагогіка вищої школи виходить з питання, як викладати і навчати, як вчити і вчитися, щоб зробити ефективним процес навчання? Форми взаємодії викладача та студента у навчально-виховному процесі ґрунтуються на трьох групах методів: пасивного, активного та інтерактивного навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Форми взаємодії викладача та студента

Методи навчання	Головна дійова фігура уроку	Стиль навчання	Позиція учнів	Форма взаємодії
Пасивні	Викладач	Авторитарний	Пасивні учасники занять	Пасивні студенти
Активні	Викладач, студент	Демократичний	Активні учасники занять	Викладач і студенти взаємодіють один з одним
Інтерактивні	Студенти	Демократичний	Активні учасники занять	Викладач і студенти взаємодіють один з одним та між собою

Інтерактивне навчання – діалогове навчання, яке заперечує домінування як одного виступаючого (викладача чи студента), так і однієї думки над іншою. Актуальність технологій співпраці визначається: по-перше, спільною діяльністю, як основою розвитку демократичного суспільства, по-друге, технологізацією суспільства, розвитком комунікативно-інформаційних

засобів. Саме вони відсунули на другий план звичні раніше форми «класичного» «кабінетного» навчання, з якого людина могла отримати соціальний досвід життя. Саме тому активне включення в навчальний процес студента під час лекцій викладача стає основним джерелом для набуття студентом інтерактивних знань, вмінь, навиків [4].

Інтерактивне навчання передбачає для кожного студента:

- моделювання життєвих ситуацій;
- вирішення творчих завдань;
- використання розминок (енергізаторів);
- використання рольових ігор;
- спільне розв'язання проблем тощо.

Для всієї навчальної групи таке навчання полягає в розвитку навичок спілкування і взаємодії у малій групі, у формуванні ціннісно-орієнтаційної єдності групи, у заохоченні до гнучкої зміни соціальних ролей залежно від ситуації, в прийнятті морально-етичних норм і правил спільної діяльності [2].

Для якісного забезпечення комунікативного зв'язку «навчальна група-викладач» необхідне внесення ряду додаткових, порівняно з класичними, «традиційними» засобами навчання, наступні інтерактивні методи:

- нестандартна побудова навчального процесу;
- багатомірне засвоєння навчального матеріалу;
- формування мотиваційної готовності до міжособистісної взаємодії у навчальних та позанавчальних ситуаціях.

Основними елементами викладання дисципліни є навчальні підручники, всі бібліотечні та Інтернет-ресурси ДРІДУ НАДУ і Методичні рекомендації для студентів з курсу «Екологія» 2012 року видання. Викладач на заняттях з дисципліни «Екологія» виходить з тематичного плану курсу, який передбачає прослуховування лекцій, презентуючи основні теоретико-методологічні та наукові положення дисципліни за темами, затверджені навчальної програми дисципліни.

Виходячи з цього, підвищити ефективність проведення занять можна за допомогою такого інтерактивного засобу навчання як застосування відеоматеріалів (фільмів та телепередач) природоохоронної тематики на лекціях. Викладач демонструє за допомогою спеціального обладнання підготовані фрагменти відеоматеріалів за темою занять загальною тривалістю до 20% навчального часу. Відео фільми та телепередачі Творчого об'єднання «Зелена студія» загальною кількістю 12 відеоробіт передані на кафедру «Філософії, соціології державного управління» з правом використання у навчальному процесі. Тематика відеоматеріалів відповідає основним тематичним блокам лекційних матеріалів і демонструється студентам для аудіовізуального підтвердження теоретичного матеріалу.

Загальний перелік фільмів екологічної тематики, що можуть бути використані у навчальному процесі.

1. Роботи циклу «Проблеми техносфери»:

- відеофільм «Ми будемо жити в іншій Україні»;
- відеофільм «Паводкам Закарпаття протистояти разом»;
- телепередача «Змиті ґрунти Черкащини»;
- відеофільм «Інформація, що змінює світ»;
- відеофільм «Хроніка еколого-економічного експерименту».

2. Роботи циклу «Екологія великих річок України»:

- відеофільм «Доля Дніпра».

3. Роботи циклу «Ліси України»:
  - відеофільм «Зелені скарби Карпат»;
  - відеофільм «Ліси лісостепу: лісорослинні умови» (загальна частина);
  - відеофільм «Віковічні шати Полісся».
4. Роботи циклу «Природно-заповідний фонд України»:
  - відеофільм «Подільське диво – «Медобори».
5. Телепередачі циклу «Зелена студія в регіонах»:
  - зелена студія на Придніпров'ї;
  - зелена студія в Запоріжжі».

Дані роботи виконані протягом 2004-2012 рр. і розкривають основні теоретико-методологічні та наукові положення курсу «Екологія» за темами Навчальної програми дисципліни. Показ цих матеріалів є частковим вибором фрагментів, що відповідають проблемному розгляду загальної теми лекційного заняття. Підготовка до заняття включає в себе вибірку сюжетів за темами в єдиний блок матеріалу, який під час показу студентам коментується викладачем.

Досвід викладання дисципліни «Екологія» з застосуванням аудіовізуальних засобів в навчальному процесі як інтерактивної методики викладання за останні три роки свідчить про підвищення інтересу студентів до дисципліни та зростання рівня знань, що було визначено викладачем в ході підсумкового тестування в кінці навчального семестру 2012-2014 рр.

Список використаних джерел:

1. Варзацька Л. Інтерактивні технології в системі особистісно – орієнтованої освіти / Л. Варзацька, Л. Кратасюк // Дивослово. – 2006. – № 4. – С. 21 – 28.
2. Гриценко Л. Основні ідеї інтерактивного особистісно орієнтованого навчання / Л. Гриценко // Завуч. – 2003. – № 15. – С. 7 – 15.
3. Павлун Ю. І. Методичні рекомендації до вивчення теми «Регіональне управління природоохоронною діяльністю в Україні (Дніпропетровська область)» / Ю. І. Павлун. – Д. : Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2011. – 36 с.
4. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання. Інноваційні технології : модульно-розвивальна система навчання / Г. Токмань // Дивослово. – 2002. – № 11. – С. 11 – 17.

СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА ІННА АНДРІЙВНА

*к. політ. н., докторант кафедри управління освітою
НАДУ при Президентіві України*

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ЗМІН В УКРАЇНІ

Демократія забезпечує найменш деструктивну для розвитку суспільства форму руху його іманентних протиріч. Сучасна Українська демократична держава, що ввійшла у завершальну фазу політичної модернізації, має конвергенційно відповідати на всі виклики на шляху євроінтеграції. Стійку основу та невідворотність під прогресивні процеси політичних трансформацій закладає професіональна, національно-свідома державна служба.

На думку французького філософа М. Фуко, сучасна демократична влада надзвичайно адаптивна для змін. Демократія більше, ніж інші режими,

висуває вимоги до людських і громадянських якостей членів суспільства, а, тому, і більше потребує освіти. Система освіти в умовах динамічного соціального довкілля буде відповідати вимогам часу, якщо передбачатиме постійні оновлення, освітні зміни. Освітні зміни – це нелінійні процеси трансформацій, що відображають динаміку різних за масштабом, обсягом, характером, сутністю, якістю та тривалістю прогресивних перетворень в освіті.

Жодна освітня зміна не дасть корисний ефект у всьому країновому масштабі без підтримки держави. В умовах сучасної політико-економічної нестабільності проєктний фон освітніх змін в Україні є несприятливим, а комунікативний ресурс творців змін із усіма учасниками та стейкхолдерами – спорадичний. Фактор держави, участь державної служби у впровадженні комплексних освітніх змін на всіх етапах їх життєвого циклу є визначальним. Навіть у несприятливих умовах реалізація освітніх змін є безальтернативним процесом, що виступає інструментом вирішення багатьох не лише культурних та світоглядних, а й соціально-економічних, державотворчих проблем нації.

Ще до Ж.-Ж. Руссо освітні теоретики переконували, що важливість освіти полягає у приписуванні їй фактично необмеженої влади над людьми. Починаючи з XVIII ст., багато політиків вбачали відмінність демократії від інших режимів у наявності особливих зв'язків з освітою. Радикальний сенсуаліст Гельвецій стверджував: «Через освіту можна досягнути будь-чого, бо вона всесильна» [цит. за 1, с. 180]. Філософи Й. Фіхте і Г. Гегель висунули ідею, що основною функцією будь-якої держави є освіта. На думку Д. Дюї, це означало, що освіта становить державний інтерес, позаяк людина за своєю суттю буде егоїстична та ірраціональна до того часу, поки добровільно не підкориться освітній дисципліні, що впливає з державних інституцій і законів [1]. На підтвердження такої точки зору відомий педагог того часу І. Песталотці стверджував, що ніякі ефективні переконання стосовно нових освітніх ідеалів не промовлять до людей без підтримки держави.

Звісно, освіта – це водночас консервативна та інноваційна сфера, що через численність мотивів і багатоаспектність міжлюдських взаємин, які і складають навчально-виховний процес, потребує значної енергії для зміни чи оновлення свого змісту, форм, засобів. Така енергія з'явиться за умови ясності в розумінні сутності, переваг зміни та вмотивованості, високого рівня підтримки учасників змін, а також гармонізованої, послідовної державної освітньої політики. Саме держава забезпечує освітні зміни необхідними ресурсами та здійснює контроль за їх ефективним використанням. Сучасна держава гарантує громадянам якісну освіту, тому має оперативно реагувати на будь-які суспільні зміни, розробляючи відповідні проєкти інноваційного наповнення освітньої галузі, в багатьох випадках за випереджаючими сценаріями, досягнувши консенсусу у проблемних питаннях з усіма зацікавленими сторонами через широку роз'яснювальну політику. Система державного управління освітою повинна забезпечити злагодженість комунікацій влади з громадянами – стейкхолдерами змін. Діалогічність, колективна участь в прийнятті рішень у вітчизняному політичному просторі породжує колективну відповідальність, а, отже, зростання якості та ефективності виконання прийнятих рішень. Демократичне суспільство мусить забезпечувати освітою, що скеровувала б особу, її звички та мислення на захист суспільних змін та суспільної мети.

Повноваження і відповідальність органів державного управління освітою щодо впровадження освітніх змін наразі виписана у законодавстві нечітко та

потребує деталізації. Звісно, у контексті тривалого фінансування в Україні тільки тих витрат на освіту, що стосуються утриманню установ та оплати праці, на витрати розвитку фактично не було передбачено ресурсів. Відповідно, питання змін, що в освіті є дуже ресурсозатратними, звучало проблемно.

Державне управління освітніми змінами – це самостійна частина загального процесу державного управління, яка включає вироблення, прийняття та реалізацію організаційних, регулюючих, контролюючих впливів, спрямованих на оновлення, інноваційне наповнення, модернізацію чи широкомасштабне реформування освіти. Серед основних аспектів проблематики впровадження освітніх змін в сучасній Україні є наступні:

- невідповідність поставлених цілей освітніх змін запропонованих засобом їх реалізації; суперечності у визначенні принципів нормативно-правового забезпечення процесу реалізації освітніх змін;

- складність фундаменталізації знань про освітню зміну як об'єкт управлінського впливу; складність методології розробки комплексних освітніх реформ та процесів їхньої реалізації; відсутність єдиної стратегії формування інноваційного довілля національної освітньої системи; неминуче тертя між нормативними положеннями, що створюють системні освітні реформи;

- складність змісту освітніх змін, протиріччя освітньо-інноваційної діяльності;

- невідповідність сучасних суб'єктів політики і управління зростаючим масштабам і темпам освітніх змін; нерозвиненість ефективної мотивації державних управлінців та інших учасників змін в оновленні освіти;

- відсутність необхідного кадрового забезпечення політико-управлінської сфери освітніх інновацій, в тому числі, підготовки і використання інноваційних менеджерів для системи освіти; неможливість точного передбачення результатів політики через великі розміри та складну будову освітньої галузі, її зв'язок і взаємодію з іншими сферами державної політики, конкуруючі стимули та пріоритети, що керують організаційною поведінкою в освіті тощо.

Засади державного управління освітніми змінами проаналізуємо на основі рамкового Закону України (далі – ЗУ) «Про освіту» (від 23.05.1991 р.) [2] та проекту Закону України «Про освіту» Міністерства освіти і науки (далі – МОН) України [3]. Оскільки освітні зміни включають поняття розвитку, реформи, новацій, інновацій, нововведень в освіті, будемо зосереджуватись на змістовому аналізі у нормативних актах саме цих категорій.

Стаття 12 ЗУ «Про освіту» визначає одним із повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, – визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку з питань освіти. Також закон декларує такі повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, як участь у підготовці і розгляді проектів рішень з питань реформування освіти, прогнозування розвитку системи освіти та її організаційно-правового забезпечення [3]. У Постанові Кабінету Міністрів України № 347 «Про внесення змін і доповнень до Типового положення про управління освіти обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації і затвердження Типового положення про відділ освіти районної, районної в м. Києві та Севастополі державної адміністрації» (від 11.03.1999 р., що

втратила чинність 06.02.2013 р.) визначено відповідальність місцевих органів управління освітою у впровадженні освітніх змін в регіональному розрізі: «Основними завданнями відділу освіти є: прогнозування та розроблення районної програми розвитку освіти, організація виконання зазначеної програми, участь у розробленні програм розвитку педагогічної освіти, інформування населення про стан та перспективи розвитку освіти в районі».

Регулювання сфери освітніх змін в означених нормативно-правових актах не деталізовано, подано доволі спрощено, в узагальнених формулюваннях.

У проєкті ЗУ «Про освіту» практично всі аспекти освітніх змін зведено до категорії «якість освіти» (ст. 7. «Засадами державної політики у сфері освіти є: забезпечення якості освіти...»; ст. 36. «Метою розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти в Україні є: формування культури якості освіти; гарантування якості освіти; постійне та послідовне вдосконалення (підвищення) якості освіти...») [3]. Інформаційне, функціональне, нормативне та оціночне навантаження на поняття «якість освіти», на нашу думку, є дещо неадекватним щодо висунення його на перше місце серед об'єктів управління освітою. Адже завдання освітніх змін – не лише покращення якості освіти, а й ріст ефективності, конкурентоздатності освіти для особистості, суспільства, держави. Поряд з тим стаття 8 даного проєкту ЗУ, що визначає основні принципи освіти, не містить норм про інноваційність чи перманентність змін в освіті, хоча у самому проєкті закону багато новел присвячено академічній доброчесності, яка передбачає постійне вдосконалення. Тому автор подавала рекомендації з внесення відповідних змін до проєкту ЗУ «Про освіту» [4].

Основна функція планування, розробки і підтримки змін у системі державного управління освітою покладена на МОН України, що ставить в особливу залежність майбутні освітніх змін від політичної волі державних службовців вищої ланки в системі управління освітою. Наразі в контексті реформи децентралізації влади важливо забезпечити постійність підтримки освітніх змін на місцях, розширити повноваження місцевих органів управління освітою у напрямку ініціації, проектування змін, підтримки педагогів та управлінців-інноваторів, проведення експериментів на базі успішних шкіл.

Список використаних джерел:

1. Дюї Дж. Демократія і освіта / Дж. Дюї. – Л. : Літопис. 2003. – 294 с.
2. Про освіту : закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-ХІІ / Верховна Рада УРСР. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show.
3. Про освіту : проєкт Закону України // Громадське обговорення. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06.
4. Пропозиції, що надійшли до проєкту Закону України «Про освіту» / МОН України. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/activity/education.

ТИТАРЕНКО ДАРІЯ ВІКТОРІВНА

аспірант кафедри управління освітою НАДУ при Президентові України

СУЧАСНЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна чітко визначила орієнтир на входження в європейський простір та здійснює модернізацію освітньої галузі у контексті європейських вимог, дедалі наполегливіше запроваджуючи освітні критерії. Одним із головних прогресивних європейських викликів є питання освіти впродовж життя. В Україні дана сфера є дещо проблемною, адже не є самостійним елементом, проте існує у вигляді освіти дорослих. Враховуючи дане, гострим є питання державного управління у сфері освіти дорослих. Для розуміння сучасного стану державного управління освітою дорослих є необхідність у здійсненні узагальнюючого аналізу нормативно-правових документів за період набуття незалежності нашої держави до сьогодні.

Освіта дорослих ґрунтується на Конституції України, Законі України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», Національній доктрині розвитку освіти, Програмі «Освіта XXI століття».

Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 «Про Національну доктрину розвитку освіти» визначено, що державна політика стосовно безперервної освіти проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін [2].

Зокрема, у ньому йдеться про те, що безперервність освіти реалізується шляхом:

- забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян для можливого переходу на наступні ступені;
- формування потреби та здатності особистості до самоосвіти;
- оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації, модернізації системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів;
- створення інтегрованих навчальних планів і програм;
- формування та розвитку навчальних науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців;
- запровадження та розвитку дистанційної освіти;
- організації навчання відповідно до потреб особистості і ринку праці на базі професійно-технічних та вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, а також використання інших форм навчання;
- забезпечення зв'язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою [2].

У статті 3 Закону України «Про вищу освіту» виокремимо наступне: «сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя», а також «розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя» [1], що має на увазі зростання інвестицій у людей і знання; набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність і

розширення можливості для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Мета полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання на протязі всього їхнього життя. Освіта дорослих охоплює всю цілеспрямовану освіту, формальну, неформальну та інформальну з метою розширення знань, удосконалення навичок та набуття нових професійних компетентностей.

Сьогодні всі розвинуті європейські держави мають належне нормативне забезпечення освіти дорослих, де чітко відображений цілісний механізм державного управління освітою дорослих. Проте на думку І. Фольварочного «у більшості європейських країн (Австрія, Швеція, Данія та ін.) спеціальні законодавчі акти щодо освіти дорослих були прийняті лише у 80-90-х рр. ХХ ст., що дозволяє стверджувати, що сфера освіти дорослих – дуже молода освітянська галузь, нормативно-законодавча база якої перебуває у процесі становлення» [4].

Не дивлячись на відсутність Закону України «Про освіту дорослих», все ж таки була спроба його розробки. У 2003 р. за ініціативи Міністерства освіти України був розроблений проект структури Закону України «Про освіту дорослих». У цьому проекті структури віднаходимо статті «Основні принципи державної політики у сфері освіти дорослих», «Законодавство України про освіту дорослих», «Гарантії держави у сфері освіти дорослих», «Документи про освіту дорослих», «Освітні програми неформальної освіти дорослих» і т. д. Проте робота з розробки та прийняття цього закону не була завершена.

У рамковому Законі України «Про освіту» [5], який в даний час висунутий на громадське обговорення, та перебуває на етапі доопрацювання, освіта дорослих представлена як складова навчання впродовж життя. Тож виокремимо наступне:

– по-перше, у рамковому документі подається чітке визначення поняття «освіти дорослих», де «освіта дорослих – це усі форми здобуття та види освіти осіб, що старші 18 років»;

– по-друге, окреслено роль держави, яка фінансує освіту дорослих за спеціальностями, котрі раніше визначені пріоритетними, та виступає гарантом у фінансуванні освіти дорослих, які при певних обставинах потребують перекваліфікації;

– по-третє, можуть створюватись різні установи, заклади та організації, як різних форм власності, так і з різних форм організації.

Отже, ми можемо прогнозувати про можливе законодавче закріплення вже у найближчій перспективі поняття освіти дорослих, а відтак розробку необхідних підзаконних нормативних актів, що регламентуватимуть її структуру та порядок функціонування. Це означає, що ми матимемо сформовану систему освіти дорослих, департамент або підрозділ у структурі профільного міністерства.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
2. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11.
3. Освіта дорослих : енциклопедичний словник / за ред. В. Г. Кременя, Ю. В. Ковбасюка ; упоряд. : Н. Г. Протасова, Ю. О. Молчанова, Т. В. Куренна ; ред. рада : В. Г. Кремень, Ю. В. Ковбасюк, Н. Г. Протасова [та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України [та ін.]. – К. : Основа, 2014. – С. 276.

4. Фольварочний І. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та країнах європейського союзу / І. Фольварочний // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. : Педагогіка. – 2009. – № 2. – С. 14 – 19.

5. Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/usi-novivni/povidomlennya/2015/06/03.

6. Освіта дорослих – важливий напрям розвитку суспільства (Нотатки з конференції). – Режим доступу : www.znannya.org.ua/index.php/arkhiv/120-novini-nauki-i-tehniki-arkhiv. – Назва з екрану.

ШЕВЧЕНКО СЕРГІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

д. держ. упр., доцент, завідувач кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентові України

УМОВИ ФОРМУВАННЯ, ФУНКЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема забезпечення якості вищої освіти викликає постійні наукові та громадські дискусії у сучасній Європі і сприймається як об'єкт суспільного єднання і консолідації різних національних освітніх систем.

В Україні спробам абстрактні філософування перенести в практичну площину стають на заваді труднощі і перепони: відсутність спеціальних знань у керівників ВНЗ та керівників органів державного управління вищою освітою з проблеми; академічний консерватизм і небажання працівників ВНЗ змінювати усталені звички й правила; небажання із-за політичної нестабільності (та залежності від неї керівних органів державного управління вищою освітою) переважної більшості керівників ВНЗ, що пройшли становлення за старої системи, організувати ефективний моніторинг якості освіти та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між якістю науково-педагогічної діяльності і оплатою праці; значна ресурсоємність і віддаленість у часі результатів процесу забезпечення якості вищої освіти; невизначеність перспектив політики органів державного управління в сфері вищої освіти і її якості, відсутність кореляції її з фінансовими, адміністративними, правовими та людськими ресурсами; розуміння керівництвом ВНЗ фактичного самовизначення реформаторського статусу та отримання додаткових проблем пролонгованої дії в невідповідному нормативно-правовому полі тощо.

Існуюча система державного управління вищою освітою, що діє в інформаційному суспільстві, не відповідає вимогам якості управління і управління якістю. Сьогодні в державному управлінні потрібні не тільки нові фахівці з управління вищою освітою, а й соціальні технології управління якістю вищої освіти, які задіяли б всіх зацікавлених громадян, професійну громадськість для розв'язання цієї нагальної проблеми [3].

Під державно-громадським управлінням якістю вищої освіти ми розуміємо один з видів соціального управління якістю вищої освіти, яке виявляється в спільній, взаємоузгодженій і взаємодоповнюючій діяльності державних та недержавних органів, суспільних інституцій, об'єднань, утворень громадськості з відповідним розподілом між суб'єктами управління прав, обов'язків, повноважень та відповідальності за їх реалізацію, предметом якої є конкурентоспроможна якість вищої освіти (як системи, процесу й результату) та її відповідність актуальним і перспективним потребам

особистості, суспільства й держави. Воно визначає мету, політику у сфері якості вищої освіти й відповідальність, які забезпечуються шляхом реалізації відповідних державно-громадських управлінських механізмів, інших засобів і включає планування якості, її забезпечення, оперативне управління нею, оцінку, процеси поліпшення якості вищої освіти в межах існуючих систем якості.

Державну політику у сфері якості вищої освіти ми визначаємо як систему формування й реалізації цільових взаємоузгоджених національних, міжрегіональних, регіональних і місцевих доктрин, стратегій, концепцій, програм та заходів, що планомірно впроваджуються органами державного управління, державними та незалежними інституціями, представниками громадськості і спрямовані на досягнення суспільної мети – забезпечення в державі конкурентоспроможної якості вищої освіти, яка уможливитиме підвищення якості життя її громадян.

Національною доктриною розвитку освіти України у XXI ст. віднесено до державних функцій здійснення перманентного моніторингу якості освіти, забезпечення прозорості цього процесу та розвитку громадського контролю. Але, на наше глибоке переконання, визначена доктриною функція держави сьогодні не забезпечується внаслідок відсутності державно – громадського механізму управління якістю вищої освіти. Саме тому доцільним, на наш погляд, є широке залучення до таких процедур громадських організацій, незалежних фахових та галузевих асоціацій, агенцій тощо.

Для розробки і впровадження взаємозв'язаних з європейською спільнотою механізмів, інструментів, функцій управління якістю вищої освіти – оцінювання, контролю та сертифікації її якості необхідно створити певні умови, серед яких:

- розробка домірних систем контролю, націлених на граничні стандарти вищої освіти, що встановлюють результати рівня підготовки випускників ВНЗ з наголосом не на кількісно-затратних параметрах, а на показниках результату: компетентності, знання, вмінь, навичок;

- розробка нового покоління державних стандартів вищої освіти, вихід за межі традиційних годин і об'єму змісту навчання та перехід до умовних залікових одиниць, засвоєних при допомозі різних освітніх технологій;

- створення загальноєвропейських систем транснаціонального незалежного оцінювання, де особливу роль можуть відігравати вже існуючі та майбутні європейські мережі з предметів, профілів, спеціальностей, напрямів підготовки. Ці структури мають встановлювати мінімальні стандарти для окремих дисциплін або їх блоків, ініціювати процедуру вимірювання на рівні окремих освітніх програм, предметів (а не ВНЗ) з присудженням «знаків якості», заснованих на європейських стандартах;

- координація підходів до стандартів якості транснаціональної освіти (франчайзінг, кампуси та їх мережі, твіннінг, тренінгові компанії, провайдерні та віртуальні університети тощо);

- вироблення критеріїв легітимізації транснаціональної освіти, унеможливлення функціонування в Європі державних транснаціональних фабрик дипломів [2].

Є очевидним, що по мірі просування України до світового співтовариства потреба міжнародного порівняння якості вищої освіти буде зростати. Саме тому вважаємо, що зараз Україні слід підключатися до розробки легітимної процедури оцінювання якості вищої освіти незалежним

органом – Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), як постійно діючого колегального органу з питань реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти (передбачено ст. 17 Закону України «Про вищу освіту») [4], який виконуватиме управлінські функції, інформаційного та комунікаційного забезпечення процесу обстеження, підготовки експертів для проведення та участі в процедурах міжнародного контролю якості і т. і. Для випередження негативних наслідків звертаємо увагу на тому, що, вказаний орган має бути власне незалежним, а не ще одним черговим органом центральної виконавчої влади. Про необхідність такого утворення та його можливі функції ми неодноразово наголошували в попередніх публікаціях.

Серед функцій НАЗЯВО ми вбачаємо: оцінювання будь-якого або всіх напрямків діяльності ВНЗ; акредитацію освітніх програм; надання методичної допомоги при підготовці до процедур ліцензування та акредитації; залучення консультантів та експертів для інформаційно-аналітичної підтримки управлінської діяльності; формування об'єктивної інформаційної основи для прийняття управлінських рішень; здійснення освітнього аудиту, який в свою чергу допоможе ідентифікувати якість освітньої діяльності ВНЗ з європейськими освітніми стандартами; зміцнення конкурентоспроможності ВНЗ шляхом запровадження європейських стандартів та запозичення кращих практик; зміцнення та розвиток іміджу ВНЗ у європейському просторі вищої освіти; мінімізацію управлінських ризиків, формування критеріїв оцінки якості освітньої діяльності, зокрема наукових здобутків вищих навчальних закладів, за якими можуть складатися рейтинги вищих навчальних закладів; подання пропозицій щодо надання вищому навчальному закладу статусу національного або дослідницького.

Наявність у складі державно-громадського механізму управління якістю вищої освіти НАЗЯВО, професійних організацій та їх регулюючих функцій дозволять правомірно захистити суспільні інтереси, інтереси професіоналів-практиків (професійні асоціації) та власні інтереси. Можлива взаємодія державної та громадсько-професійної оцінки якості вищої освіти описана російськими дослідниками за допомогою чотирьох механізмів: доповнення (співіснування та/або кооперації), заміщення (конкуренції), визнання (коеволуції), делегування (капіталізації і монополізації бренду) [5, с. 100 – 106].

Нам видається необхідним закріпити Законом України «Про вищу освіту» можливість освітніх установ отримувати громадську акредитацію в різних вітчизняних, зарубіжних і міжнародних громадських освітніх, наукових і промислових структурах, розуміючи її сутність як визнання рівня діяльності вищого навчального закладу, що відповідає критеріям і вимогам відповідних громадських освітніх, професійних, наукових та промислових організацій.

Вітчизняні органи управління вищою освітою мають виступати гарантами відповідності рівня наданих вищими навчальними закладами освітніх послуг (з мінімально допустимими відхиленнями) вимогам державних освітніх стандартів професійної освіти. Гарантом же підвищеного, елітарного рівня певної освітньої програми ВНЗ може бути тільки громадсько-професійна акредитація, за якою ідентифікується визнання суспільством значних досягнень конкретного ВНЗ в підготовці спеціалістів і проведенні наукових досліджень, його відмінні (вищі) від інших ВНЗ результати якості і досягнення [1, с. 123].

Доцільним було б створення координаційної ради з громадсько-професійної незалежної акредитації, серед завдань якої: формування національної системи незалежної громадсько-професійної акредитації; створення акредитаційних незалежних центрів та їх філій за різними напрямками діяльності в різних областях; встановлення контактів із зарубіжними структурами незалежної громадсько-професійної акредитації; розробка механізму взаємодії координаційної ради з Державною інспекцією навчальних закладів та ін.

Таким чином, відповідність змісту вищої освіти і її реальних результатів існуючим державним стандартам не вирішує сьогодні основну проблему, хоча і є необхідною умовою. Всупереч існуючій у державі системі контролю за якістю необхідно створити систему управління якістю вищої освіти, яка на рівні навчальних закладів уможливила б забезпечення узгоджених суспільних, державних і особистих інтересів. Для цього необхідно: розробити моделі стандартизації професійної освіти ВНЗ, управління якістю вищої професійної освіти як компоненти системи якості; концептуально і методологічно визначити основи проектування систем якості.

Отже, в управлінні якістю вищої освіти однією з визначальних для нас є ідея про незрівнянність (за значущістю і ступенем інтеграції різних служб і підрозділів) жодної з управлінських цілей у порівнянні з ціллю забезпечення високої якості. Усвідомлення необхідності та втілення якості на ранніх стадіях створення продукту, перехід від технічних методів контролю якості вищої освіти до управління якістю як способу управління вищою школою; розуміння якості як найбільш важливого чинника, що призводить до організаційного успіху і зростання вищого навчального закладу на національному та міжнародному рівнях – необхідна умова в державному управлінні якістю вищої освіти. Існуюча нині конкуренція між вищими навчальними закладами України обділяє вищу освіту як товар на розмір надбавки за якість, яка покривала б затрати держави, вищої школи з його продукування та споживання – на забезпечення належної якості.

Саме тому розв'язання проблеми якості вищої освіти вимагає створення і якнайшвидшого впровадження адекватного державно-громадського управлінського механізму, в якому на всіх стадіях життєвого циклу або «петлі якості» знайшлося б місце для всіх учасників освітнього ринку: замовників, споживачів, працевластців, професійної громадськості і т. і. Для цього необхідно розширювати повноваження громадян в розробці, прийнятті та реалізації правових і управлінських рішень і на цій основі формувати управлінський механізм, в якому чітко розподілялися б та узгоджувалися компетенція і повноваження, функції і відповідальність всіх суб'єктів освітньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Аврамов Ю. Независимая общественно-профессиональная оценка качества в свете Болонской декларации / Ю. Аврамов, Н. Калашников, Е. Крылова, Н. Хохлов // Высшее образование в России. – 2007. – № 3. – С. 118 – 124.
2. Бабкіна О. Проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні у контексті Болонських реформ / О. Бабкіна // Освіта і управління. – 2006. – № 1. – Т. 9. – С. 91 – 94.
3. Лупанов В. Н. Социальные технологии в системе управления качеством образования в вузе / В. Н. Лупанов // Вестник ИНЖЭКОНА (Сер. Гуманитарные науки). – 2008. – № 1. – С. 53 – 63.

4. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

5. Рубин Ю. Б. Современное образование: качество, стандарты, инструменты : монография / Ю. Б. Рубин. – 2-е изд. – М. : Маркет ДС, 2009. – 336 с.

ШПЕКТОРЕНКО ІГОР ВАЛЕНТИНОВИЧ

д. держ. н., професор, професор кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентові України

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ НА ОСНОВІ СТРУКТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

Сучасне українське суспільство характеризується зміною моделей розвитку людського потенціалу. Цей процес є складним, нерідко супроводжується втратами сформованої раніше частини людських ресурсів. Управління процесом відтворення цього ресурсу через освіту поки що не забезпечує необхідних кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу. За таких умов саме держава повинна мобілізувати соціально активні сили для відновлення людського потенціалу у широкому контексті, його ефективного розвитку й залучення до побудови суспільства загального добробуту, високої культури, моралі, духовності.

Розгляд даної проблеми через розвиток академічної мобільності (далі – АМ), професійно мобільності (далі – ПМ), розкриває можливість подальшого аналізу розвитку соціальної активності людей через інші види мобільності – академічну, професійну, соціокультурну, культурну, в яких і відбувається, головним чином, буття людини. Отже, може ставитися питання у ракурсі управління цими видами мобільності. Маються на увазі певне соціальне, академічне, професійне, соціокультурне, культурне середовища, що мають певні власні функції (структури), вплив, і постійно взаємодіють з відповідними якостями (структурами якостей) людини. Розробка структур різних видів мобільності надасть можливості забезпечити ефективну взаємодію елементів цих структур, з більшою віддачею управляти діяльністю людей в них, досягати найбільшої ефективності їх діяльності. Управління певним видом мобільності індивіда може набувати галузевої державно-управлінської спрямованості, наприклад, в державному управлінні освітою.

Мобільність – вимір руху усього живого. Вона притаманна всьому: еволюції, світу, державам, державному управлінню та його системам (підсистемам). Вона характерна для освіти, яка повинна не лише постійно модернізуватися для надання якісних за змістом навчальних знань, умінь і навичок (бути гнучкою), а й забезпечувати мобільність підготовленого спеціаліста на ринку праці (закладаючи індивідуальні якості його професійної та інших видів мобільності. – І. Ш.), своєчасно закласти міцні передумови для підвищення отриманого ним освітньо-кваліфікаційного рівня та самоосвіти (іншими словами – безперервної освіти протягом життя, розвитку «Я-освіти» людини, а за її допомогою – «Я-концепції», концепції «Я-професіонала». Аби конкурувати з іншими, варто навчитися конкурувати з самим собою. Будь-яка діяльність людини, соціальна, професійна не можливі без розвитку, свідомо спрямованої діяльності. Вектори цієї діяльності визначає як середовище, в якому людина перебуває, так і власні спроможності до усвідомлення напрямів

суспільних змін, власної культури, саморефлексії, самоактуалізації, абстрактного мислення, мистецтвом синтезу оптимальних рішень, що є показниками розвитку інтелекту людини. Зрештою інтелект є тією точкою, яка вирішальним чином впливає на успішність діяльності.

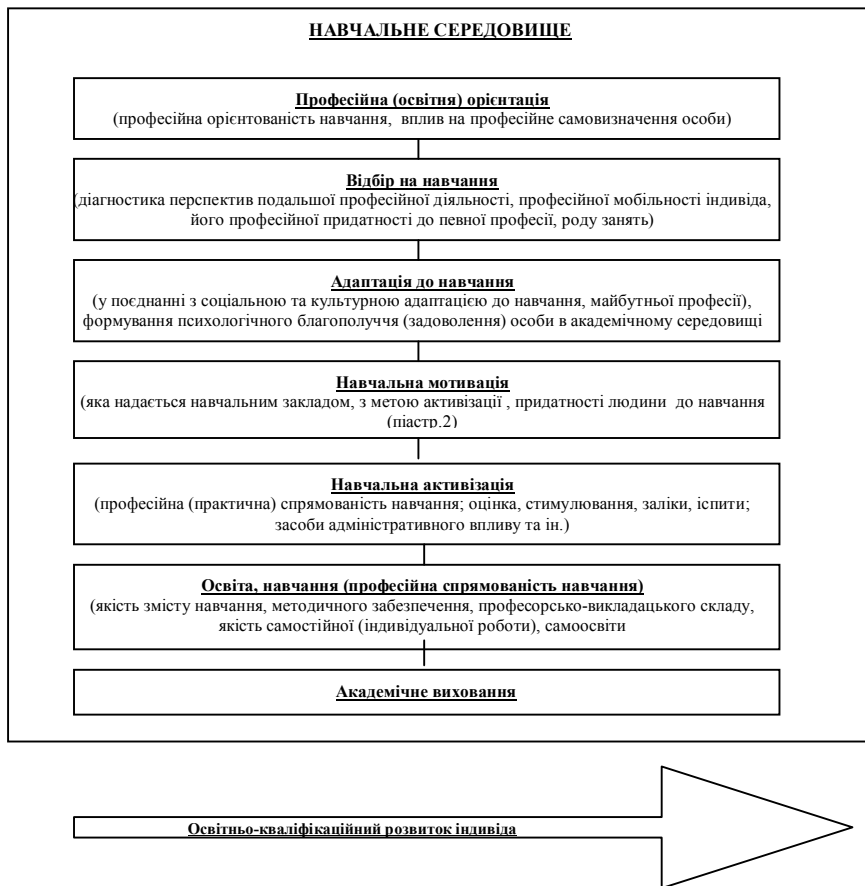
На мобільність випускників ВНЗ націлює Болонський процес. Адже багато у чому отримана освіта впливає на соціальну мобільність індивіда, професійну та інші види мобільності (академічну, соціокультурну, культурну). Структура АМ визначатиме тип мобільної поведінки студента в академічному середовищі. Ця структура має дві підструктури, надає структуроване й системне уявлення про те, яким чином забезпечити найбільшу ефективність державного управління освітою, управління навчальною діяльністю студентів як процесу засвоєння ними нових знань, умінь і навичок, формування академічної (навчальної) компетенції, іншими словами – як забезпечити якість освіти майбутніх випускників. Причому параметри, які висуваються структурою АМ, стосуються як закладу, який надає освітні послуги (як це визначається стандартами якості ISO), так і того, хто навчається. Якість відбору на навчання, як процедура, що існує у країнах Болонської системи, значним чином визначає якість як процесу так і індивідуального результату навчання, рівня сформованості навчальної компетенції. Не зорієнтований у професійному відношенні, невмотивований, дезадаптований, не вихований студент, який до того ж не має відповідних намірів, покликів, інших якостей ціннісно-мотиваційної та ціннісно-орієнтаційної сфер, який позбавлений, наприклад, внутрішньої та зовнішньої активізації до навчання, ніколи не отримає високих академічних результатів і не стане мобільним у широкому соціальному контексті. У такому випадку будь-які методи державного управління якістю освіти не дадуть задовільних результатів.

Запропонована структура АМ надає системне уявлення про те, під впливом яких процесів складається рух індивіда в академічному середовищі, які його індивідуальні якості визначають успішність людини у процесі навчання. Управлінський потенціал людини формується під впливом тих самих факторів, що й її потенціал до навчання. Різними є середовища: професійне, академічне або інше. Тим паче, що знання, уміння й навички (згодом і досвід. – І. Ш.), які складуть професійну компетентність, починають формуватися у системі освіти (навчання) людини і продовжують розвиватися/деформуватися протягом усього життя.

«АМ» є системним явищем. Вона враховує об'єктивну сторону (державна політика у галузі освіти (професійної освіти (навчання), державної кадрової політики в різних професійних групах, нормативно-правові умови освіти (навчання, у т.ч. професійного), професійної діяльності) та суб'єктивну (особисті якості людини у академічному середовищі), як певна модель, парадигма забезпечення цих видів мобільності як основної складової успішності у навчанні, а згодом – професіоналізму. У цій структурі відбиваються процеси, ініційовані середовищем у вигляді його функцій. Функції стимулюють розвиток якостей, що визначають академічну, професійну успішність людини, а разом – її успіх у соціальному середовищі. Через функції відбувається управління певним видом мобільності (рис. 1).

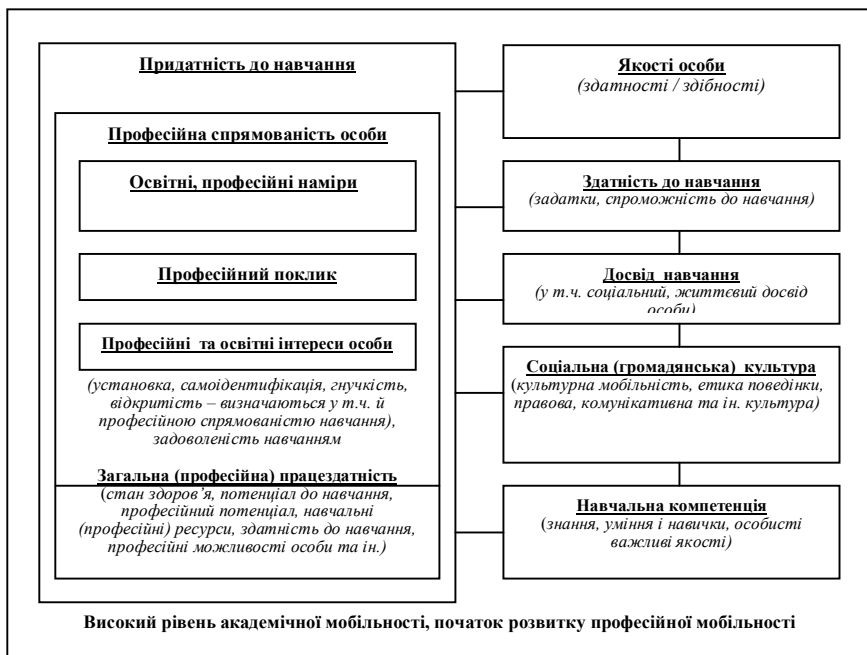
Структура АМ може використовуватися для управління, підвищення якості освіти, якості надання освітніх послуг. Мобільність студента (слухача) визначає структура його АМ, а мобільність викладача – його структура ПМ. Під час навчальної діяльності, коли навчання виступає процесом, у якому діє

як об'єкт так і суб'єкт навчання (студент і викладач), відбувається тісна взаємодія цих структур і ця взаємодія значною мірою визначає якість навчання в цілому.

Рис. 1. Функції навчального середовища (процеси), у якому розвивається / деформується академічна мобільність індивіда (об'єктивні фактори академічної мобільності)

Розуміння якостей, що впливають на АМ студента, дозволяє спрямовувати роботу навчального закладу на їх оцінювання і свідоме управління, мета якого – розвиток АМ того, хто навчається. Таким чином досягається поєднання зусиль навчального закладу та студента у досягненні цілей навчання. Структура АМ дозволяє більш системно впроваджувати особистісно-орієнтоване навчання, у тому числі й професійне. Безперервна освіта реалізується здебільшого у професійній діяльності.

Рис. 2. Якості, що розвивають внутрішні потреби індивіда в академічній мобільності (суб'єктивні фактори академічної мобільності)

В академічному середовищі у тих, хто навчається, за певних умов може розвиватися академічна деформація, яка стосується усіх перерахованих у підструктурі 2 якостей, і викликається неефективним в них впливом елементів підструктури 1. Академічна деформація забезпечує не нарощування знань, умінь та навичок студента (навчальної компетенції), а їх руйнування у більшій або меншій мірі. Вказані нами процеси, викликані функціями середовища, відбуваються як у допрофесійному розвитку непрацюючої людини (яка поки що навчається), так і у професійному, у період активізації його міжпрофесійного типу ПМ, коли АМ індивіда як його якість, дозволяє йому швидко опанувати нові знання, а згодом – нову компетентність (спеціальність), професію.

Таким чином, структур АМ якісно розширює уявлення про процеси навчання, професіоналізації кадрів, розширюють уявлення про функції як державного управління цими процесами, так і управлінням навчальною діяльністю студентів у закладах освіти. Дотримання функцій закладами освіти максимально активізуватимуть в них діяльність людей. Значної уваги потрібно приділяти не лише відбору людей на навчання, тому що надавати освіту всім бажаючим, що отримало поширення у нашій країні, призводить тільки до збільшення людей з дипломами без досягнення головного – якісної освіти, яка б реально допомагала людині досягти потрібних їй та суспільству результатів.

ПІДГОТОВКА ЛІДЕРІВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Випускники вищих навчальних закладів являють собою окремих сегмент на українському ринку праці. Не маючи достатнього професійного та соціального досвіду, вони виявляються не готовими до умов жорсткої конкуренції. Підготовка компетентного та конкурентоспроможного спеціаліста у контексті європейських просторів вищої освіти, є пунктом перетину інтересів соціуму, країни, освітнього закладу, регіонального ринку праці (роботодавця) та самого студента. Система сучасної освіти виявилась не готовою до формування моделі конкурентоспроможного лідера у сфері освіти. Ця ситуація стала проблемою на рівні держави, яка вимагає ефективного вирішення.

Питання державного управління освітою знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних дослідників, а саме: Я. Боллобаша, І. Вакарчука, Л. Горбунової, Д. Дзвінчука, М. Дудки, В. Журавського, В. Князева, В. Козакова, Н. Колісніченко, В. Кременя, В. Крижка, В. Лугового, Т. Лукіної, Р. Науменко, Л. Гаєвської, В. Лунячека, С. Майбороди, В. Майбороди, С. Ніколаска, В. Огаренка, О. Поважного, М. Степка, А. Тамма, В. Шинкарука, Ю. Молчанової, С. Калашнікової, Л. Кравченко та ін.

Ці дослідження сприяли накопиченню та систематизації інформації стосовно сутності компетентності як системної якості майбутніх лідерів закладів освіти. Починаючи аналізувати наведені положення, необхідно зазначити наступне.

Освітній простір вищих навчальних закладів являє собою середовище, в якому відбувається професійне навчання та особистісне становлення майбутнього лідера (менеджера освіти). Завдання вищої школи не можуть зводитися лише до процесу передачі інформації і контролю над рівнем засвоєння її слухачами. Будь-яке знання включається в професійну компетентність особи за умови його адаптації до індивідуальної системи цінностей. Залучення в пізнавальну активність емоційно-вольової сфери структури особистості, включення емоційно-чуттєвого досвіду сприяє ефективному формуванню професійних знань і навичок [1]. При наявності суб'єктивної мотивації одержувана інформація набуває не тільки змістовний сенс, але і значущість.

О. Лаврентьева зазначає, що підготовка магістрів із менеджменту освіти характеризується комплексністю та спрямовується на формування в них такого рівня готовності до управлінської діяльності, що дозволяє цілісно приймати педагогічну дійсність і діяти на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій. Така підготовка здійснюється за такими специфічними напрямками: професійно спрямоване вивчення фундаментальних дисциплін із проблем управління; професійно орієнтовані форми самостійної, позааудиторної роботи; управлінська практика та науково-дослідна робота [2]. Цій меті слугує зміст загальнотеоретичного, спеціального, психолого-педагогічного, практичного, науково-дослідного і культурологічного блоків навчально-виховного процесу педагогічного вищого навчального закладу.

З-поміж напрямів професійно-педагогічної підготовки (фундаментального, психолого-педагогічного, методичного, інформаційно-

технологічного, практичного й соціально-гуманітарного) сучасні дослідники виокремлюють наскрізну методологічну підготовку, що передбачає формування в майбутнього педагогічного працівника основних методологічних понять, оволодіння ним методами наукового дослідження, освоєння методології педагогіки й галузевих наук, формування узагальненої комплексної системи методологічної грамотності на основі міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків [3].

Таким чином, сучасній вищій школі необхідно адекватно відповідати на зазначені вимоги та запити суспільства, забезпечуючи «людський капітал» певної якості. Тим більшу роль відіграють такі соціальні інститути, як система освіти і виховання, що забезпечують формування соціально-адаптованої особистості, що втілює високі морально-ділові та моральні якості в своїй професійній діяльності. Також необхідно мати на увазі, що компетентнісний підхід також передбачає наявність у випускника вищого навчального закладу сукупності особистісних якостей і навичок. Їх формування можливе тільки в ході інтенсивної міжособистісної взаємодії, як з педагогами-наставниками. Відповідно, виконання вимог освітніх стандартів нового покоління активно включає виховний компонент в навчальний процес. Формалізований навчальний процес без включення емоційно-чуттєвого, ціннісного контексту не здатний забезпечити на виході якісну освіту. Професійна діяльність у сучасних умовах вимагає повного розкриття творчого потенціалу майбутнього фахівця, посилення особистої відповідальності за соціальну реалізацію власного призначення, а також за вирішення конкретних проблем [3].

Отже, вирішення виділеної проблеми можливо шляхом теоретичного обґрунтування системи формування компетентностей з позицій практико-орієнтованого підходу до навчально-професійної компетентності, рівень якої забезпечує одночасно конкурентоспроможність та соціально-професійну мобільність майбутніх лідерів сфери освіти.

Список використаних джерел:

1. Берека В. С. Магістерська підготовка майбутніх менеджерів освіти : монографія / В. С. Берека ; ред. А. Й. Сиротенка. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – 357 с.
2. Калашнікова С. А. Актуальність лідерства в умовах сучасних суспільних трансформацій та його вплив на професійну підготовку управлінців стаття / С. А. Калашнікова. – К. : Освітологічний дискурс, 2010. – 15 с.
3. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти / Л. М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 418 с.
4. Молчанова Ю. О. Психологічна підготовка керівних кадрів освіти: актуальні питання формулювання мети і завдань / Ю. Молчанова // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України : наук. журн. – 2011. – № 3. – С. 221 – 228.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абухович Юлія Константиновна – старший преподаватель кафедры международных отношений Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Акімов Олександр Олексійович – к. держ. упр., начальник відділу правового забезпечення Національної служби посередництва і примирення

Акімова Людмила Миколаївна – к. е. н., доцент кафедри фінансів та економіки природокористування Національного університету водного господарства та природокористування

Амёхина Юлія Сергеевна – студентка 3 курса экономического факультета Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева (Российская Федерация)

Антонова Ольга Валериевна – к. держ. упр., доцент, доцент кафедры государственного управления и местного самоуправления, ученый секретарь ДРИГУ НАГУ при Президенте Украины

Антонова Татьяна Антоновна – научный сотрудник ГНУ «Институт социологии НАН Беларуси» (Республика Беларусь)

Афанасьєва Юлія Віталіївна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики ХарРІДУ НАДУ при Президентіві України

Бавол Тетяна Василівна – аспірант кафедри державного управління та місцевого самоврядування ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України

Багнюк Валерия – студентка факультета управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Баинко Владислав Игоревич – магістр Харківської державної зооветеринарної академії

Бенюш Полина Валерьевна – студентка 2 курса Института управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Береснева Виктория Александровна – студентка 2 курса Института управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Бєліков Костянтин Аркадійович – заступник голови Криворізької міської ради

Богачев Роман Михайлович – к. філос. н., доцент, докторант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентіві України

Борисенко Юрій Васильович – заступник голови Юр'ївської районної ради

Бородін Євген Іванович – д. і. н., професор, перший заступник директора ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Босько Ольга Владимировна – канд. філол. наук, старший научный сотрудник НИИ теории и практики государственного управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Бурцев Виталий Владимирович – студент 2 курса экономического факультета Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева (Российская Федерация)

Васильєва Олександра Олександрівна – студентка 2 курсу факультету економіки та управління Запорізької державної інженерної академії

Ватковська Марина Григорівна – к. філос. н., проректор з науково-педагогічної роботи КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Верещак Василь Миколайович – аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політики НАДУ при Президентові України

Войтюк Максим Миколайович – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентові України

Волкова Наталя Вікторівна – к. держ. упр., доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці навчально-наукового інституту «Фінансова академія» Університету митної справи та фінансів

Газілов Михайло Михайлович – к. політ. н., доцент, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

Гандзюк Артем Миколайович – аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

Гиренко Лілія Анатоліївна – начальник відділу з питань гуманітарної та соціально-культурної сфери Дніпропетровської обласної ради, здобувач ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Глотов Борис Борисович – д. філос. н., професор, професор кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Голубчик Ганна Данилівна – к. і. н., доцент, докторант кафедри права та європейської інтеграції ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Горбатюк Світлана Євгенівна – к. держ. упр., начальник відділу забезпечення зв'язків з громадськістю НАДУ при Президентові України

Грекова Ірина Вікторівна – старший викладач кафедри освітнього менеджменту КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Григорьев Алексей Александрович – научный сотрудник отдела правовых исследований и экспертизы центра исследований государственного управления Научно-исследовательского института теории и практики государственного управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Дегтярьова Ірина Олександрівна – к. філол. н., докторант кафедри права та європейської інтеграції ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Дёмушкина Лариса Олеговна – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри «Управление экономикой» Института управления Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан (Республика Казахстан)

Демченко Володимир Миколайович – к. філол. н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету

Дергач Анна Вадимівна – аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентові України

Джусупова Раушан Сеит-Аскарівна – канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри «Социально-управленческие технологии» Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан (Республика Казахстан)

Докумук Ольга Владимировна – студентка 5 курсу Академії управління при Президенті Республіки Білорусь (Республіка Білорусь)

Драбушевский Роман Аркадьевич – студент 4 курсу Інституту управленческих кадров Академії управління при Президенті Республіки Білорусь (Республіка Білорусь)

Дрень Анна Юрьевна – студентка 3 курсу Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Дубок Ірина Петрівна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентові України

Дяченко Андрій Васильович – аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політики НАДУ при Президентові України

Жалій Руслан Васильович – старший викладач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка

Жалій Тамара Віталіївна – к. і. н., доцент, докторант Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка

Капшина Катерина Алексеевна – студентка факультета філософії і соціальних наук Белорусского государственного университета (Республіка Беларусь)

Каралаш Наталія Григорівна – к. філос. н., доцент, доцент кафедри соціології Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Карпівч Віктор Александрович – канд. ист. наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук Командно-інженерного інституту МЧС Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Кірсєва Ольга Борисівна – к. держ. упр., доцент, доцент кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Кіянка Ірина Богданівна – к. політ. н., доцент, доцент кафедри політичних наук і філософії ЛРІДУ НАДУ при Президентові України

Клюка Кристина Александровна – студентка 3 курсу факультета управління Інституту управленческих кадров Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Книжник Лариса Юрївна – аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентові України

Ковальська Наталя Михайлівна – к. пед. н., доцент, доцент кафедри технологічної освіти та сфери обслуговування Херсонського державного університету

Ковальчук Артур Володимирович – аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентові України

Колодій Ігор Степанович – к. пед. н., доцент, професор кафедри педагогіки та соціального управління Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», начальник відділу забезпечення системи управління якістю університету

Колосовська Ірина Ігорівна – к. держ. упр., доцент, старший викладач кафедри політичних наук і філософії ЛРІДУ НАДУ при Президентові України

Кондрашева Ольга Василівна – старший викладач кафедри української та іноземних мов ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Корх Олександр Миколайович – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи і фінансів

Котик Лідія Михайлівна – аспірант кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Кривенкова Руслана Юрївна – аспірант кафедри країнознавства факультету міжнародної політики, бізнесу та менеджменту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Купрійчук Василь Михайлович – д. держ. упр., доцент, доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентові України

Лапытько Александра Адександровна – студентка 5 курсу Інституту управленческих кадрoв Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Ларін Станіслав Васильович – аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою НАДУ при Президентіві України

Ларіна Наталія Борисівна – к. пед. н., доцент, перший заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентіві України

Лейко Дарья Борисовна – студентка 5 курсу Інституту управленческих кадрoв Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Лизина Ольга Михайловна – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії Мордовського університета ім. Н. П. Огарєва (Російська Федерація)

Лукомская Татьяна Сергеевна – студентка 4 курсу Государственного Інституту менеджмента и социальных технологий Белорусского государственного університета (Республіка Беларусь)

Лучинська Ольга Віталіївна – аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політики НАДУ при Президентіві України

Маєвська Марина Сергіївна – слухач факультету державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Маланчій Микола Олександрович – начальник Департаменту персоналу Державної прикордонної служби України

Мармашова Светлана Прокопьевна – магістр економіки, старший преподаватель кафедри маркетинга УО «Государственный институт управления и социальных технологий Белорусского государственного університета» (Республіка Беларусь)

Мельник Людмила Анатоліївна – к. держ. упр., заступник начальника відділу прийому слухачів та розподілу випускників, доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентіві України

Михайленко Олена Валентинівна – аспірант кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Михеева Алина Витальевна – студентка 3 курсу економічного факультета Мордовського государственного університета ім. Н. П. Огарєва (Російська Федерація)

Моргуновська Наталія Анатоліївна – студентка 3 курсу економічного факультету Університету митної справи та фінансів

Мороз Світлана Анатоліївна – здобувач науково-дослідної лабораторії управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Мукашева Батима Абдыкеновна – канд. екон. наук, профессор, профессор кафедри «Управление экономикой» Інституту управління Академії государственного управления при Президенті Республіки Казахстан (Республіка Казахстан)

Новиков Алексей Александрович – магістрант факультета інноваційної підготовки Академія управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Онянова Ирина Александровна – студентка 3 курсу економічного факультета Мордовського державного університету ім. Н. П. Огарєва (Російська Федерація)

Павлун Юрій Іванович – к. філос. н., доцент, доцент кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна – д. держ. упр., науковий співробітник Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування НАДУ при Президентіві України

Патракова Алина Андрєєвна – студентка 4 курсу Уральського інституту управління – філіала РАНХиГС (Російська Федерація)

Петрук Ольга Володимирівна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентіві України

Петручик Екатерина Юрєєвна – студентка 3 курсу факультету управління Інституту управленчеських кадрів Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Пісчанська Юлія Вікторівна – здобувач кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Поліщук Кирило Ігорович – аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентіві України

Поліщук Ірина Вікторівна – аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентіві України

Полтавець Аліна Олександрівна – студентка 3 курсу економічного факультету Університету митної справи та фінансів

Попов Евгений Михайлович – канд. екон. наук, доцент, професор кафедри фінансов Белорусского торгово-економічного університету (Республіка Беларусь)

Попова Татьяна Евгеньевна – преподаватель кафедри теорії і практики державного управління інституту державної служби Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Попок Ельвіра Андріївна – аспірант кафедри державної політики та суспільного розвитку НАДУ при Президентіві України

Притуп Олена Федорівна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентіві України

Радченко Світлана Володимирівна – магістр комп'ютерних систем, ПП з надання послуг у сфері комп'ютеризації систем «Ареон Консалтінг»

Решетніченко Андрій Володимирович – д. філос. н., професор, професор кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи і фінансів

Рогацевич Алина Валерьевна – студентка факультету управління Інституту управленчеських кадрів Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Рутко Дина Федоровна – канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародних відносин Академії управління при Президенті Республіки Беларусь (Республіка Беларусь)

Савина Татьяна Николаевна – канд. екон. наук, доцент, докторант кафедри економічної теорії Мордовського державного університету ім. Н. П. Огарєва (Російська Федерація)

Савостенко Тетяна Олександрівна – к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Савчук Любов Сергіївна – аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентіві України

Садовская Виктория Андреевна – студентка 4 курсу Государственного института управления и социальных технологий Белорусского государственного университета (Республика Беларусь)

Семашко Марта Александровна – студентка 3 курсу факультета управління Інститута управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Семенець-Орлова Інна Андріївна – к. політ. н., докторант кафедри управління освітою НАДУ при Президентіві України

Сергеев Андрій Юрійович – аспірант кафедри олімпійського й професійного спорту, викладач кафедри спортивних ігор Дніпропетровського інституту фізичної культури і спорту

Серебрякова Светлана Николаевна – студентка 3 курсу економічного факультета Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева (Российская Федерация)

Соколова Ольга Миколаївна – здобувач кафедри управління охороною суспільного здоров'я НАДУ при Президентіві України

Сорока Елена Александровна – студентка 5 курсу факультета управління Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Сухенко Володимир Володимирович – аспірант кафедри державної політики та суспільного розвитку НАДУ при Президентіві України

Титаренко Дарія Вікторівна – аспірант кафедри управління освітою НАДУ при Президентіві України

Трафимович Ольга Анатольевна – студентка 2 курсу магістратури факультета інноваційної підготовки Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Трофимова Дарья Владимировна – студентка 4 курсу факультета економіки и менеджмента Уральского института управления – филиала РАНХиГС (Российская Федерация)

Трубочкина Ксения Андреевна – студентка 5 курсу факультета управління Інститута управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Узденова Юлія Миколаївна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ при Президентіві України

Федонина Оксана Васильевна – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії Мордовского университета им. Н. П. Огарева (Российская Федерация)

Федосова Ирина Владимировна – студентка 4 курсу Уральского института управления – филиала РАНХиГС (Российская Федерация)

Хмара Костянтин Васильович – аспірант кафедри менеджменту та управління проектами ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Хмельницкая Анастасия Владимировна – студентка 2 курсу Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Хміль Тетяна Володимирівна – к. філос. н., доцент, доцент кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Худавердісва Вікторія Анатоліївна – к. е. н., доцент кафедри менеджменту, економіки і маркетингу Харківської державної зооветеринарної академії

Целищева Елена Федоровна – старший преподаватель кафедры экономики и управления Уральского института управления – филиала РАНХиГС (Российская Федерация)

Чеберяк Юлія Петрівна – аспірант кафедри управління національним господарством та економічної політики НАДУ при Президентіві України

Черленяк Іван Іванович – д. держ.упр., професор, зав. кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту факультету міжнародної політики, бізнесу та менеджменту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Черченко Наталья Владимировна – канд. экон. наук, доцент, заведующий кафедрой маркетинга УО «Государственный институт управления и социальных технологий Белорусского государственного университета» (Республика Беларусь)

Чубарова Анна Сергеевна – канд. биол. наук, заведующий кафедрой биологии и географии Лицея Белорусского государственного университета, старший научный сотрудник НИЛ Прикладных проблем биологии кафедры зоологии Белорусского государственного университета (Республика Беларусь)

Чура Татьяна Олеговна – студентка факультета инновационной подготовки Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Шаталова Олена Михайлівна – аспірант кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Шевченко Сергій Олексійович – д. держ. упр., доцент, завідувач кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України, заслужений працівник освіти

Шпекторенко Ігор Валентинович – д. держ. н., професор, професор кафедри філософії, соціології державного управління ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Шуст Александр Сергеевич – старший преподаватель Института государственной службы Академии управления при Президенте Республики Беларусь (Республика Беларусь)

Яковлева Яна Витальевна – студентка 3 курса экономического факультета Мордовского государственного университета им. Н. П. Огарева (Российская Федерация)

Якушев Дмитро Володимирович – аспірант кафедри менеджменту та управління проектами ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Якушко Надія Олександрівна – аспірант кафедри управління освітою НАДУ при Президентіві України

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНИМ І ГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ.
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ: ВИКЛИКИ ЧАСУ**

Матеріали

IX Регіональної науково-практичної конференції
за міжнародною участю та круглого столу
(м. Дніпропетровськ, 26 листопада 2015 р.)

Українською, російською та англійською мовами

За зміст та мовностилістичне редагування
відповідальність несуть автори

Комп'ютерний оригінал-макет О. Б. Кіреєвої

Ум. друк. арк. 20,92

Обл.-вид. арк. 26,7

Тираж 100 пр.

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України
Україна, 49044, Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1743 від 06.04.2004

Видруковано у повній відповідності до оригінал-макета

ПП «Моноліт»

49038, м. Дніпропетровськ, вул. Горького, 20, тел.: 34-08-73

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 273 від 08.12.2000